

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKMENÇE 'YUSUP-ZÜHEYLÄ' HİKÂYESİ-
TRANSKRİPSİYONLU METİN-ÇEVİRİ-DİL ÖZELLİKLERİ**

YUNUS YILDIZ

2501180141

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZCAN TABAKLAR

İSTANBUL, 2021

ÖZ

Türkmençe 'Yusup-Züheyla' Hikâyesi- Transkripsiyonlu Metin- Çeviri-Dil Özellikleri

YUNUS YILDIZ

Nurmuhammed Andalıp tarafından 18. yüzyılda Türkmen Türkçesiyle kaleme alınan Yusup Züleyha bu yüzyılın Türkmençesiyle Yusuf Züleyha kıssasının ele alınışını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışma, Türkmen Türkçesinin bu yüzyıldaki dil özelliklerini metnimizdeki kullanımlar ışığında aydınlatmayı amaçlamaktadır. İlk olarak Türkmenistan, Türkmen kelimesinin kökeni, Türkmenler, Türkmençe ve Türkmen Edebiyatı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra metnimizin yazarı Nurmuhammed Andalıp'ın hayatı, edebî anlayışı ve eserlerine dair bilgiler verilmiştir. Ardından metnimizin dil özellikleri örnekler verilerek ortaya konmuştur. Metnimizin transkripsiyonu (yazı çevirimi), Türkiye Türkçesine çevirisi yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkmençe, Nurmuhammed Andalıp, Yusup Züleyha.

ABSTRACT

Turkmen ‘Yusup Züleyha’ Story-Transcriptional Text-Translation- Language Properties

YUNUS YILDIZ

Yusup Züleyha, written by Nur Muhammed Andalıp in Turkmen Turkish in the 18th century, is important in terms of showing the handling of the story of Yusuf Züleyha in Turkmen language of this century. This study aims to illuminate the linguistic features of Turkmen Turkish in this century in the light of the usages in our text. First, general information about Turkmenistan, the origin of the word Turkmen, Turkmens, Turkmen and Turkmen Literature is given. Then, information about the life, literary understanding and works of Nurm Muhammed Andalıp, the author of our text, is given. Afterwards, the language features of our text are presented by giving examples. The study was completed by translating our text to Turkey Turkish.

Key words: Turkmen, Nurm Muhammed Andalıp, Yusup Züleyha

ÖN SÖZ

Yusuf u Züleyha hikâyesi Türk Edebiyatının farklı yüzyıllarında yoğun bir şekilde işlenmiştir. Bu hikâye, Nurmuhammed Andalip tarafından 18. yüzyılda dönemin Türkmencesinin özellikleriyle bir kez daha halk hikâyesi formunda işlenmiştir. Eserde kullanılan “destan” kelimesi Türkiye Türkçesindeki “halk hikâyesi” türüne karşılık gelmektedir. Zira eser manzum-mensur bir şekilde oluşturulmuştur.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu Nurmuhammed Andalip tarafından yazılan bu eserin incelemesi oluşturmaktadır. Çalışmanın “Giriş” kısmında öncelikle Türkmenistan’a, Türkmenlerin tarihlerine yayılma alanlarına dair bilgiler verilmiştir. Akabinde Türkmenceye dair özellikler ortaya konulmuştur. Daha sonra Türkmen Edebiyatı kısaca açıklanmıştır. Ele alınan metnin yazarı Nurmuhammed Andalip’ ın hayatı edebî anlayışı ve eserlerine dair açıklamalar yapılarak bölüm tamamlanmıştır. Giriş kısmından sonra ele alınan metnin dil özellikleri ortaya konulmuştur. Metnin yazı çevirimi ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Tez çalışmamın hazırlanması sürecinde her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen anneme ve babama; bu süreçte beni teşvik eden ablam ve ağabeyime teşekkür ederim. Ayrıca tezimin oluşturulmasında yol göstererek çalışmamın doğru bir şekilde ilerlemesine katkıda bulunduklarından dolayı sayın Dr. Öğr. Üyesi Feryal KORKMAZ ve Arş. Gör. Dr. Berker Keskin’e müteşekkirim.

Nihayetinde bu süreçte sabrı, bilgi ve birikimi, meslekî tecrübesiyle her zaman yoluma ışık olan, yönlendirmeleriyle çalışmamın niteliğini artıran, çalışmamda geri dönütlerle başarılı bir süreç yürütmeme vesile olan danışman hocam muhterem Dr. Öğr. Üyesi Özcan TABAKLAR’ a teşekkürü zevkli bir borç bilirim.

Yunus YILDIZ

İstanbul, Kasım 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEMALARLAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM DİL ÖZELLİKLERİ

1.İsimler.....	26
1.1 İsim Çekimi.....	26
1.1.1 Çokluk Ekleri.....	26
1.1.1.1. +lar.....	26
1.1.2. İyelik Ekleri.....	26
1.1.3. Hâl Ekleri.....	27
1.1.3.1. Yalın Hâl.....	27
1.1.3.2. İlgi Hâli.....	27
1.1.3.3. Belirtme Hâli.....	27
1.1.3.4. Yönelme Hâli.....	27
1.1.3.5. Bulunma Hâli.....	28
1.1.3.6. Ayrılma Hâli.....	28
1.1.3.7. Vasıta Hâli.....	28
1.1.3.8. Eşitlik Hâli.....	28
1.1.3.9. Aitlik.....	29
1.1.3.10. Soru.....	29

1.1.3.11. Yön Gösterme.....	29
2. Fiiler.....	29
2.1. Fiil Çekimi.....	29
2.1.1. Fiillerde Şahıs.....	29
2.1.2. Kipler.....	30
2.1.2.1. Bildirme Kipleri.....	30
2.1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	30
2.1.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	31
2.1.2.1.3. Şimdiki Zaman.....	32
2.1.2.1.4. Gelecek Zaman.....	32
2.1.2.1.5. Geniş Zaman.....	32
2.1.2.2. Tasarlama Kipleri.....	33
2.1.2.2.1. Emir Kipi.....	33
2.1.2.2.2. İstek Kipi.....	33
2.1.2.2.3. Şart Kipi.....	34
2.1.2.2.4. Gereklilik Kipi.....	34
3. Fiilimsiler.....	34
3.1. İsim-Fiiller.....	34
3.2. Sıfat-Fiiller.....	35
3.3. Zarf-Fiiller.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

SONUÇ.....	409
KAYNAKÇA.....	412

ŞEMALAR LİSTESİ

Şema 1: Türkmen Alfabeti.....	17
-------------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e. : Aynı eser.

a.g.e.: Adı geçen eser.

Ar. : Arapça.

a.y. : Aynı yayın.

DLT : Dîvânu Lugâti't-Türk.

ET. : Eski Türkçe.

Fars. : Farsça.

s : Sayfa.

TT. : Türkiye Türkçesi.

GİRİŞ

1.TÜRKMENİSTAN

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan ile birlikte bağımsızlığına kavuşan Türkmenistan bunların en güneyde olanıdır. 53° ve 55° doğu boylamları ile 36° ve 43° kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Yüz ölçümü 488.100 km²'dir. Kuzeybatısında Kazakistan, kuzeydoğusunda Özbekistan, güneydoğusunda Afganistan, güneybatısında İran, batısında ise Hazar Denizi yer almaktadır. Nüfusu 2003 yılı itibariyle 6.070.000'dir. Başkenti Aşkabat' tır. Başkentini yanı sıra Marı (Merv), Türkmenbaş (Krasnovodsk), Daşhovuz, Çärçev, Nebitdağ, Köneürğenç ve Kerki önemli şehirleridir.¹

27 Ekim 1991'de bağımsızlığına kavuşmuş olan Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'tır. Ülke idarî yönden Ahal, Balkan, Daşhovuz, Levap, Marı olmak üzere beş vilayetten oluşmaktadır. Buralarda Teke, Yomut, Ersarı, Göklen, Salır, Sarık, Çovdur, Enevli, Bayat vs. Türkmen boyları yaşamaktadır. Türkmenistan'da Türkmenlerin yanında Azeriler, Karakalpaklar, Kazaklar, Özbekler, Tatarlar ve Ruslar da yaşamaktadır.

Yüzey şekilleri genellikle düz olan Türkmenistan'ın %80'i çöldür. Karakum Çölü, Köpet Dağı ve Amuderya Nehri önemli coğrafi şekillerdir.² İklim bakımından yazları 50 dereceyi bulan, kışın ise -25 dereceye düşen sıcaklıklar görülür. Karasal iklim özelliğinden dolayı çok az yağış alır.

Karakum Çölü, ülke topraklarının büyük bir kısmını kaplar. Ceyhun nehrinden getirilerek çöl arazisinin verimli hâle getirilmesi için uzun yıllardan beri çalışmalar yapılmaktadır.³

İklim bakımından yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise oldukça soğuk geçer. Bu yüzden tarım ancak nehirlerin bulunduğu vadilerde veya vahalarda yapılabilir.

¹ Mehmet Kara, **Türkmen Türkçesi Grameri**, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2012, s.17.

² Ahmet Buran-Ercan Alkaya, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001, s.71.

³ Kara, **Türkmen Türkçesi Grameri**, s.17.

Ceyhun, Murğap, Tecen ve Etrek ülkenin en önemli ırmaklarıdır. ⁴

Türkmenistan çok zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Petrol, doğal gaz, petrokimya, potasyum, elektrik, pamuk vs. üretimi söz konusudur. Yeni Türk cumhuriyetleri arasında Özbekistan'dan sonra ikinci pamuk üreticisi olan ülkedir.⁵ Bölgede çıkan doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %60'ına sahip olan Türkmenistan uluslararası arenada önemli bir konuma sahiptir. Zira Türkmenistan dünyada benzinin en ucuza satıldığı ülkedir. Üstelik Türkmenler şu an için limitli olarak bedava doğal gaz, elektrik ve şebeke suyundan istifade etmektedirler.

2.TÜRKMENLER VE TÜRKMEN ADI

Tarihte ilk defa 11. yüzyılda kaleme alınmış olan Divânü Lûgâti't-Türk'te geçen Türkmen adı, Kâşgarlı Mahmud'a göre, Büyük İskender'in Türk coğrafyasında, Balasagun'da ikâmet eden yirmi dört kişiye Farsça "Türkmânend" (Türk'e benzer) demesiyle ortaya çıkmış ve daha sonra bu Türk boyu bu isimden mülhem Türkmen adıyla anılır olmuştur. 11. yüzyıldan önceki dönemlerde gerek Türk diliyle yazılmış eserlerde gerekse yabancı kaynaklarda Türkmen ismine rastlanmaz. Diğer taraftan Türkmen adı ve boyu, Reşideddin'in Camiü't-Tevârih adlı eserinde ve Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terakime adlı eserinde "Tacikler onlara Türkmânend dediler" kaydıyla, benzer bir rivayete dayandırılarak zikredilmiştir. Tarihî kaynaklarda halk etimolojisine bağlı olarak Farsça "Türkmânend" isminden geldiği ifade edilen Türkmen adının etimolojisi hakkında bugüne kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en fazla kabul gören görüş, Jean Deny tarafından ifade edilmiş olan Türkmen kelimesinin Türk ismi ile eklendiği sözcüğe "büyüklük ve mübalağa" anlamları katan -man/-men ekinde meydana geldiği şeklindeki görüştür. Deny'nin bu görüşü büyük ölçüde kabul görse de, buna kesin olarak katılmayan araştırmacılar da bulunmaktadır. Mesela G. Nemeth ve O. Pritsak -man/-men ekinin "büyüklük ve mübalağa" eki olduğunu kabul etmiş olmakla birlikte Türkmen kelimesinin etimolojisi ve anlamı üzerine kesin hüküm vermekten kaçınmışlardır. "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti" adlı makalesi ile, Türkmen kelimesinin etimolojisi ve anlamı üzerinde duran

⁴ A.e., s.17

⁵ Tika- Avrasya Dosyası, **Türkmenistan Özel Sayısı**, Sayı 87, Kasım 1997, s. 4.

Kafesoğlu ise, -man/-men ekli sözcükleri sıralamış ve Türkmen adının bu ekle yapılmış bir isim olduğunu, “halis, asil, büyük, üstün, sağlam Türk” anlamına gelmiş olabileceğini iddia etmiştir. Diğer taraftan Türkmen adının hangi tarihsel ve sosyal şartlar dâhilinde ortaya çıktığı konusu da araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bu konuda da kimi belirsizlikler bulunsa da, Türk tarihi araştırmalarında Oğuz ve Türkmen adlarının belli bir Türk boyunun iki ayrı adı olduğu genellikle kabul edilmiştir. Nitekim Kâşgarlı Mahmud’un DLT’te sık sık “Oğuz Türkmenleri” ya da “Türkmen Oğuzlar” şeklinde iki adı bir arada kullanmış olması da, bu düşünceyi teyit etmektedir. Türklerin Oğuz boyuyla ilgili olduğu düşünülen Türkmen adının ortaya çıkışıyla ilgili belli başlı iki görüş bulunmaktadır: İlk defa Fuad Köprülü tarafından ifade edilen görüşe göre Türkmen adı, 11. yüzyılda İslamiyet’i kabul etmiş olan Oğuzlar için kullanılmıştır. Buna göre 11. yüzyıla kadar aynı adla anılan; ancak bu yüzyılda İslamiyet’i kabul etmiş olan Oğuzların bir kısmı Türkmen adını almıştır.

İbrahim Kafesoğlu ise, din değiştirmenin boyun adının değişeceği anlamına gelemeyeceğini, aksine Türk tarihinde farklı dinleri kabul eden Türk boylarının isimlerinin değişmediğini, hatta kimliklerini dahi kaybederek Türklükten çıkan eski Türk boylarının eski adlarını kullanmaya devam ettiklerini ileri sürerek Türkmen adının daha farklı ortamda yaratıldığını düşünür.⁶ Kafesoğlu’na göre Türkmen adı, Karlukların en kudretli zamanlarında kullandıkları siyasi bir terimdir. Ona göre nasıl Türk boyları arasında Kök Türk adlı bir boy olmadığı hâlde, bu isim ihtişamı ifade etmek üzere kullanılmışsa, Karluklar da aynı ihtişamı ifade etmek üzere aynı anlam ve mahiyet ile Türkmen tabirini kullanmışlardır. Bununla birlikte ifade edildiği ilk zamandan bu tarafa tarihî kaynaklarda Türkmen adının Oğuzlarla birlikte anıldığını, Oğuz ve Türkmen adlarının iç içe olduğunu ifade etmek gerekir. Orta Asya’daki Türk toplulukları uzunca bir süre bir arada yaşadıkları için, diğer bir ifadeyle hemen hemen aynı kaderi paylaştıkları için, Türkmenistan’ın tarihini, diğer Türk topluluklarının tarihinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Bu bakımdan Türkmenistan tarihi ile Orta Asya tarihi iç içedir. Diğer taraftan Türkmenlerin tarihi, Selçuklu Devletinin tarihi ile de doğrudan ilgilidir. Bazı Oğuz boylarının İslamiyet’i kabul

⁶ İbrahim Kafesoğlu, “Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti”, **Jean Deny Armağanı**, Ankara, 1958, s. 121-133.

etmesi, Selçuklu Devletini kuracak olan Selçuk Bey'in bu boyları koruması ve daha sonra batıya doğru hareket ederek Horasan ve Hazar civarında kendi adıyla büyük Selçuklu Devletini kurmasıyla Türkmenler, tarih sahnesinde yer almaya başlamışlardır. Selçuklu Devleti tarihi Türkmen tarihi ile doğrudan ilgilidir. Buna göre Türkmen boylarından bir kısmı, Azerbaycan ve Anadolu'ya göç ederken; diğer bir kısmı Maverâünnehir, Horasan ve Mangışlak bölgesinde kalmıştır. Hazar denizinin doğusunda kalan Türkmen boyları, ilk önce Moğolların, ardından da Timurluların hâkimiyeti altında yaşadıkdan sonra Kalmukların saldırıları karşısında Köpetdağ civarına çekilmişler, bu bölgede güçlenmişlerdir. Bu bölgede de Hive Hanı Ebulgazi Bahadır Han ve İran şahı Nadir Kulu Han ile büyük mücadelelere girişmişler, Hive Hanlığı ve İran Şahlığının baskıları karşısında Merv bölgesine çekilmişler ve burada daha rahat bir hayat sürmüşlerdir. 1860 yılından itibaren bağımsız bir hayat sürmeye başlayan Türkmenler, Rusların 1879 yılında Türkmenistan'ı işgal etme teşebbüsleri karşısında direnç göstermişler, bu çerçevede Göktepe kalesi ve civarında yapılan savaşlarda büyük kayıplar verdikten sonra Ruslara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Yetmiş yılı aşkın bir süre Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşamış olan Türkmenler, 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bugün Türkmenistan'da çeşitli Türkmen boyları yaşamaktadır. Bu Türkmen boyları; Çovdur, Ersarı, Salır, Sarık, Göklen, Teke ve Yomutlar olarak adlandırılırlar.⁷

Türkmenler yaşadıkları coğrafyaya göre şöylece tasnif edilebilir: **Seyhun Boyları**. 548 (1153) yılında Horasan'da Sultan Sencer'i yenen Oğuzlar kuvvetli durumda bulundukları sırada, Mâverâünnehir'de Buhara yakınlarındaki Karagöl'den Seyhun boylarındaki Cend şehrine kadar uzanan geniş çöl bölgesinde Türkmenler (Terâkime) yurt tutmuştu. 1220'de Seyhun boylarında kümeler halindeki pek çok göçe rağmen yine de kalabalık sayıda Türkmen yaşıyordu. Moğollar, Hârizm'in fethinde yararlanmak üzere Türkmenler'den 10.000 kişilik bir kuvvet teşkil etmekle birlikte Hârizm'e giderken Türkmenler yolda isyan ettiklerinden Moğollar onlardan birçoğunu yok etti. Geri kalanlar, Seyhun boylarındaki Türkmenler'le birlikte göç ederek Merv ve Amûye (Âmül) yörelerine geldi. Moğol istilâsı yüzünden Türkmenler'in çoğu

⁷ Mustafa Aça, **Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2003, s.52.

yurtlarından ayrılıp Horasan’da toplandı. 1246’da Seyhun boylarındaki Oğuzlar’ın yurtlarından geçen papanın elçisi Plano Carpini, Oğuz yurtlarını şehir, kasaba, köy ve kaleleri yıkılmış harap bir ülke olarak görmüştü. 1273’te Seyhun boylarını ziyaret eden Orta Asyalı müelliflerden Cemâl-i Karşî buraları Türkmenler’in ülkesi diye nitelendirmektedir. Karşî, Oğuz şehirlerinden Barçınlîğkent’i Barçkent şeklinde kaydetmiş, burada fıkıh ve tefsir ilimlerinde uzman olan Hüsâmeddin Hâmid b. Âsım adlı bir âlimle tanışmıştı. Cend şehrini de ziyaret eden Cemâl-i Karşî evvelce büyük bir şehir olan Cend’in şimdi harap durumda bulunduğunu, bununla beraber bir ticaret merkezi özelliği taşıdığını ve çarşısında her türlü malın görüldüğünü söyler. Müellif buradaki şeyhlerden Sîgnâklî Şeyh Kemâleddin’in Türkmenler arasında “Şeyh Baba” diye tanındığını ve büyük bir saygınlığı olduğunu bildirir. Cemâl-i Karşî’nin verdiği bilgiden istilâ esnasında yapılan tahribata ve büyük göçlere rağmen XIII. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Aşağı Seyhun bölgesinin hâlâ Oğuz ülkesi niteliğini koruduğu anlaşılır. Bu da şüphesiz Aşağı Seyhun bölgesinin Hârizm gibi İdil’in ağzında oturan Cuci hânedanının topraklarına dâhil edilmesiyle yakından ilgilidir. Fakat XIV. yüzyılda Aşağı Seyhun kıyıları bir Türkmen ülkesi olma vasfını kaybetmiştir.

Hârizm. Moğol hâkimiyetinin başlaması üzerine Mangışlak ve Balhan (Balkan) Türkmenleri, İdil’in ağzında oturan Cengiz Han’ın torunu Batu Han’a bağlandı. Bu Türkmenler’e Sayın Hanlu Türkmenleri denilmesi buradan gelir. Timur’un hizmetindeki Türkmen asıllı emîrler içinde en ünlüsü Argun Şah’tır. Argun Şah, Buhara yöresinde yaşayan Türkmenler’e mensuptu. Timur Çin seferine çıkarken Semerkant’ın muhafazasına onu bırakmıştı. Argun Şah’ın oğulları da Timur’un oğlu Şâhruh’un en itibarlı emîrleri arasındaydı. Yine Timur devrinde Emîr Sadr ile bozkır hayatını yakından bilen Şeyh Dâvud’un da Türkmen asıllı oldukları bildirilir. XVI. yüzyılın başlarında Mangışlak yarımadasındaki Türkmenler’in pek çoğu Salur boyuna mensuptu. Bu Salurlar İçki (iç) Salur ve Taşkî (dış) Salur adlarıyla iki kola ayrılmıştı. İçki Salurlar adı geçen yarımadanın kıyı kesiminde, Taşkî Salurlar doğuda Hârizm’den gelen ana yol üzerindeydi. Bunun dışında Horasan’da Durun yöresinde Salur adını taşıyan oldukça kalabalık bir topluluk yaşıyor ve Mangışlak Salurları’ndan ayırt etmek için bunlara Horasan Saluru adı veriliyordu. Taşkî Salur ise Teke, Sarık ve Yomut

oymakları tarafından temsil ediliyordu). Yine Mangışlak'ta Esen Eli adlı başka bir topluluk vardı. Bu topluluk başlıca Çavuldur (Çavundur/Çavdur), İğdir, Soynacılar ile diğer bazı küçük oymaklardan meydana geliyordu. Hazar denizinin doğu kıyısında ve Mangışlak'ın güneyindeki Balhan dağları yöresinde Ersarı oymağı bulunuyordu. Oymağa adını vermiş olan Ersarı Bay XIV. yüzyılda yaşamış ve Ürgençli Şeyh Şeref'e 713 (1314) yılında dinî meselelere dair Türkçe *Muînü'l-mürîd* adlı bir eser yazdırmıştır. Ersarı oymağının da Salur'un bir obası olduğu söylenir. Göklen denilen topluluğun ise Etrek-Gürgen çaylarının kıyılarında oturduğu tahmin edilmektedir. Göklenler Kayı, Beydili (Begtili), Bayındır gibi Oğuz boylarının kollarından meydana gelmişti. Vergilere ait rakamlar, birçok boya mensup kollardan teşekkül etmesine rağmen Göklenler'in nüfusunun Horasan Saluru ile Mangışlak'taki İçki Salur ve Taşkı Salur'dan az olduğunu gösterir. Yine aynı yüzyılda Esterâbâd sınırında yaşayan ve Safevîler'i sıkıntıya sokan Oklu (Ohlu) Türkmenleri müstakil bir topluluk halindeydi.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Ceyhun (Amuderya) ırmağı boyunca başlıca üç topluluk oturuyordu: Adaklı Hızır Eli, Ali Eli ve Teveciler. *Şecere-i Terâkime*'ye göre bunlar kökleri bakımından öz Türkmen sayılmıyordu. 1575-1578 yılları arasında Ceyhun yeniden yatak değiştirerek Hazar yerine Aral gölüne dökülmeye başlayınca adı geçen üç topluluk bundan etkilendi, aynı zamanda bütün Türkmenler'in ekonomik hayatı darbe yedi. Aynı yüzyılın sonlarına doğru Etrek ve Gürgen çayları boylarında Eymür ve Salurlar da yaşıyordu. Bu oymaklara Safevî ve Yaka Türkmen'i adı verilir. Safevî Hükümdarı Şah Abbas, hem Türkmen akınlarını durdurmak hem de Esterâbâd'ın Özbekler'in eline geçmesini önlemek için Eymürler'in beyi Ali Yâr'ı han unvanı ile Esterâbâd valiliğine tayin etti. Eymürler sayıca bölgedeki Oklu ve Göklenler'den daha azdı. Bunların Mangışlak'tan yakın bir zamanda Etrek-Gürgen bölgesine geldikleri anlaşılr. XVI. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında Emba suyu kıyılarında oturan ve kendilerine Nogay da denilen Mangıtlar'ın yaptığı akınlara dayanamayan Teke ve Yomutlar, Küçük Balhan ile Kızılrvat ortasındaki Küren dağı çevresine göç etti. 1639'da, İdil'in ağzında oturan Kalmuklar'ın akınları sonucu Mangışlak'taki diğer Türkmenler de Balhan taraflarına geldi. Böylece Mangışlak yedi asır sonra bir Türkmen yurdu olma niteliğini kaybetti. XVIII. yüzyılda Esterâbâd bölgesinde Oklular'ın yerini Salur boyundan gelen Yomutlar aldı. Bunlar Afşarlar ve

Zendler ile mücadelelerinde Kaçarlar'a yardım etmekteydi. İranlı tarihçilerden birine göre Kaçar Devleti'nin kurucusu Ağa Muhammed Şah'ın annesi Yomutlar'ın başbuğu Begenç'in kızıydı. Esen Eli topluluğu Kalmuklar'a tâbi olarak Mangışlak'ta kalmıştı. Kalmuklar bunlardan bir zümreyi XVIII. yüzyılda Kuzey Kafkasya'ya göçürdü. Yaşadıkları yörenin adıyla Stavrapol Türkmenleri denilen bu Türkmenler, Orta Asya'daki Türkmenler'le münasebetlerini kesmedi ve Mahtumkulu'yu onlar da büyük şairleri saydı. Stavrapol Türkmenleri varlıklarını günümüze kadar sürdürmüştür.

XIX. yüzyılın başlarında Hîve Hanlığı'nın Kungratlar'ın eline geçmesi, Buhara Hanlığı ile İran şahlığının zayıf duruma düşmesi Türkmenler'i daha fazla bir hareket serbestliğine kavuşturdu. 1824'te Teke ve Salurlar, Hîve hanlarına ait yeni Merv'i zaptederek ellerine geçirdikleri esirleri Buhara hanına gönderdi. Tekeler tek başlarına gittikçe kuvvetlendiler. Teke başbuğu Kuşid Han, Hîve Hükümdarı Muhammed Emin Han'ı 1855'te Serahs yakınında ağır bir yenilgiye uğrattı ve Hîve hanı savaş meydanında kaldı. Kuşid Han, yeni Hîve hükümdarı Abdullah Hanı aynı âkıbete uğrattığı gibi 1860'ta topraklarla mücehhez Kaçar ordusuna karşı parlak bir zafer kazandı. Fakat 1873'te Ruslar'ın Hîve Hanlığı'nı egemenlikleri altına almaları durumu değiştirdi. 1879'da Ruslar, Türkmenler'in çarın hâkimiyetini kabul etmeleri teklifini şiddetle reddetmeleri üzerine harekete geçtilerse de Göktepe'de ağır bir yenilgiye uğradılar (Eylül 1879). Fakat bu başarı uzun sürmedi, Ruslar 1881'de Türkmen elini imparatorluklarına kattılar.

Hârizm Türkmenleri'nin büyük oymakları Esen Eli (en önemli oymakları Çavdur < Çavuldur ve İgdir), Yomut (Salur'dan), Teke (Salur'dan), Salur, Sakar (Salur'dan), Emreli (>Yemreli, Salur'dan), Sarık (Salur'dan), Göklen (bazı obaları Kayı, Bayındır, Beydili) olup bunlardan altısı Oğuz Salur boyuna mensuptur; aynı zamanda nüfusları fazla olanlardır. 1819'da düzenlenen Muravyev'in listesinde Esen Eli 8000, Göklenler 40.000 çadır gösterilirlerken Salur'a mensup oymaklardan Teke'nin 50.000, Salur'un 4000, Ersarı'nın 100.000, Yomut'un 40.000, Sarık'ın 20.000, Sakar'ın 20.000 çadır olduğu bildirilmiştir. Ebülğazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime*'sine göre yukarıda adları geçen Salur asıllılardan başka Yaya, Cabı, Kaltak, Burkas Eli, Azlar ve Olam Ürgençli oymakları da Salur boyundan çıkmıştır. 1819

listesindeki rakamlara göre 285.000 çadır olan bütün Türkmenler'in nüfusundan 237.000 çadırı (% 83'ü) Salur'a mensuptu. 1863 tarihli Vámbéry'nin listesine göre 196.500 çadır olan Türkmen nüfusundan 172.500 çadırını (% 87'sini) Salur boyundan çıkan oymaklar teşkil ediyordu. Ayrıca Salurlar, Anadolu'daki Türk yerleşmesinde önemli rol oynamış boylardan biridir. İran'da Selçuklular devrinde iki beylik kurdular. Salur'dan sonra Türkmenistan Türkmenleri'nin teşekkülünde Çavuldur boyu gelir. Onları Eymir ve İğdir boyları izler, bunların nüfusları 1000-2000 çadırdan fazla değildir. Gökleñ topluluğuna bağlı Kayı, Bayındır ve Beydili, Oğuz boylarının adlarını taşıyan obalardan her birinin nüfusu 500 çadırıdır.

İran. Moğollar'ın gelmesi üzerine Horasan, Azerbaycan, Irâk-ı Acem ve Arrân'da yaşayan Türkmenler'in hepsi veya çoğu Anadolu'ya göç etti. Kaynaklarda İlhanlılar devrinde İran'da Türkmenler'in yaşadığından söz edilmez. Bu dönemde Sâve yöresinde Kalaçlar'ın (Halaç) varlığı bilinmektedir. Celâyirîler devrinde XIV. yüzyılın sonlarına doğru Arrân'da Çobanlı Türkmenleri mevcuttu. Çobanlı Türkmenleri'nin Anadolu'dan İran'a Çobanlılar tarafından getirilmiş olması muhtemeldir. Timur'un oğlu ve halefi Şâhruh Mirza, İran'ın en geniş kısmını devletinin sınırları içine almakla beraber Azerbaycan, Arrân ve Irak'ı Karakoyunlular'a bırakmak zorunda kalmıştı. Karakoyunlular, Şâhruh'un ölümünden (1447) sonra yeni başarılar kazanarak Horasan dışında bütün İran'a hâkim oldular. Karakoyunlu elini teşkil eden Sa'dlı, Alpagut, Duharlı, Baharlı ve Ağaçeri oymakları Arrân, Azerbaycan ve Irâk-ı Acem'i de yurt tuttular. Ünlü Kaçar oymağı da Akkoyunlular devrinde Bozok (Yozgat) bölgesinden Gence'ye göç etmişti. 1469'da Karakoyunlular'ın yerini Akkoyunlular aldı. Akkoyunlular, Erzincan'ın batısından Horasan'a, Şirvan'dan Basra'ya kadar uzanıyordu. Akkoyunlular devrinde Anadolu'dan İran'a yeni oymaklar gitti. Bunlar Pürnek, Musullu, Koca Hacılu, Avşar (Afşar), Bayat gibi oymaklardı. 1501'de Akkoyunlular'ın yerine Safevîler geçti. Anadolu'dan İran'a en çok bu dönemde göçler oldu. İran'da Safevîler'den sonra iktidara gelen Avşarlılar ve Kaçarlar, Safevîler'in hizmetindeki Türkmen oymakları tarafından kurulmuştur.

Anadolu. 1071 Malazgirt Savaşı'nın ardından on yıl içinde Türkler, Adalar denizine ve Marmara'ya kadar uzanan bütün Anadolu'yu fethettiler. Fakat aynı yüzyılın sonlarında başlayan Haçlı seferleri yüzünden büyük kayıplar verdiler. İran'daki iç mücadele yüzünden desteklenmeyen Türkler, Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldı. Türkmenler, Ankara-Konya arasında toplu halde yaşayıp hem Haçlı hücumlarına hem Bizans'ın saldırılarına karşı geçilmez bir set teşkil ettiler. Bu Türkmenler'e Uç Türkmenleri adı veriliyordu. Horasan'da "diyâr-ı Rûm" denilince akla bu Uç Türkmenleri geliyordu, yani XII. yüzyılda Anadolu Uç Türkmenleri ile tanınıyordu. 1146'da Bizans'a karşı kazanılan Düzbel zaferinden sonra Türkmenler köyler kurarak ve metruk köyleri iskâna açarak yerleşmeye başladılar. Türkistan ile Anadolu arasında kurulan göç kanalıyla güçlendiler. Şehirlerde yaşayan kozmopolit halk köylerde yerleşmiş Türkmenler'e Türk diyordu. Türk adının uzun süre "köylü" anlamında kullanılması Türkmenler'in köyler kurarak yerleşmelerinden ileri gelmiştir. Moğol istilâsı yüzünden Türkistan, İran ve Arrân'dan Anadolu'ya pek çok Türk geldi. Gelenler arasında göçebe toplulukların yanında çok sayıda yerleşik halk da vardı. XIII. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında yerleşik hayat hemen her yerde gelişti ve Türkler şehirlerde de çoğunluğu teşkil etti. Bununla birlikte hâlâ kalabalık sayıda göçebe Türkmen toplulukları bulunuyordu. Bunlardan Antalya-Denizli Türkmenleri, Kuzey Afrikalı Coğrafyacı İbn Saîd el-Mağribî'ye göre 200.000 çadıra yakındı. Kütahya-Eskişehir Türkmenleri ise 30.000 çadırdı. Bu kümenin Marmara bölgesiyle Batı Anadolu'nun iskânında rol oynadığı şüphesizdir. İbn Saîd, Kastamonu Türkmenleri'nin sayısını 100.000 çadır olarak verir. Yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Çepniler'den kalabalık bir küme ise Sinop bölgesinde yaşıyordu. Bunlar, 1277'de Sinop'u almak isteyen Trabzon Rum imparatorunu denizde karşılayıp mağlûp etti. Çepniler doğuya doğru ilerleyerek Ordu bölgesinde Bayramlı Beyliği'ni kurdular. Karaman Türkmenleri ise Ermenek, Mut, Silifke, Gülnar ve Anamur şehirlerini içine alan bölgede hayat sürüyordu. Malatya-Maraş bölgesinde Ağaçeriler vardı; bunlar bilhassa ormanlık kesimlerde bulunuyordu. Güneydoğu Anadolu ve Suriye Türkmenleri, Moğol baskısı yüzünden buralara gelmişlerdi. Memlûk kaynaklarında bu Türkmenler'in 40.000 çadır (200.000 kişi) olduğu bildirilir. Bunlar Bozok ve Üçok adlı Oğuz ikili teşkilâtını muhafaza eden son topluluktur. XV. yüzyıl Memlûk müelliflerinden Halîl b. Şâhin ez-Zâhirî 180.000 asker çıkardıklarını söyler. Bu rakam

abartılı görünmekle birlikte nüfus yoğunluğuna işaret eder. Doğu Anadolu Türkmenleri de başlıca Karakoyunlular'la Akkoyunlular'dan meydana geliyordu ve XIV. yüzyılda tarih sahnesine çıkmışlardı. Ayrıca Türkiye'nin diğer bölgelerinde daha az nüfuslu Türkmen topluluklarının yaşadığı söylenebilir. Meselâ Sinop bölgesinde olduğu gibi Kelkit vadisinde de pek kalabalık bir Çepni grubu bulunuyordu. Bunlardan kuvvetli bir kol XIV. yüzyılın ikinci yarısında kuzeyde Kürtün, Giresun ve Görele arasındaki geniş yörenin fetih ve iskânında önemli rol oynadı.

Türkmenler, Batı Anadolu ve Marmara bölgeleriyle Karadeniz kıyısında Ordu ve Giresun yörelerini fethettiler. Beyliklerin birçoğu fethedilen yerlerde kuruldu. Böylece Türkmenler, Türkiye tarihinin ikinci devri olan Beylikler devrinin âdetâ kurucusu olmuştur. XIV. yüzyılın ilk yarısında başlayıp XV. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında sona eren bu dönemde Türk edebiyatı büyük gelişme gösterdiği gibi Türkçe de resmî dil haline geldi. Türkmen beylikleri içlerinden biri olan Osmanlılar tarafından ilhak edildi. Mısır, Suriye ve İran'da yazılmış eserlerde Osmanlı hânedanı Türkmen asıllı olarak anılır. Osmanlı kaynaklarında ise ailenin Oğuz elinden geldiği yaygın biçimde ifade edilir. XVI. yüzyılda Trabzon'dan İskenderun'a çekilecek bir hattın batısında kalan kısımda yerleşik hayat çok hâkim bir durumdaydı. Türkiye'nin bu kesiminde oymaklar toprağa bağlanmıştı. Onlardan pek çoğunun kışlaklarında kerpiçten ve taştan yapılmış evleri vardı. Sivas-Kırşehir arasındaki bölgede yaşayan Uluyörük adlı topluluk kışlaklarında çiftçilik yapmakta ve kethüdâlar tarafından idare edilmekteydi. Konya bölgesinde Atçeken ismi verilen oymaklar ise soylu atlar yetiştirmekle mükellef tutuldukları için çiftçilik yapmalarına izin verilmiyordu. Batı yörelerinde umumiyetle "cemaat" adı verilen oymaklar varsa da bunların çoğunda yerleşik hayat egemendi.

XVI. yüzyılda tam anlamıyla göçebe hayatı sürdüren topluluklar Halep Türkmenleri ile Bozulus'tur. Halep Türkmenleri, Moğol baskısı üzerine XIII. yüzyılda Antep ve Suriye'ye göçen 40.000 çadırılık Türkmenler'den büyük çoğunlukla Bozok kolunun kalıntısıdır. Bu koldan önemli topluluklar daha önce Maraş, Elbistan, Malatya, Yozgat bölgelerine göç etmişler ve kalabalık gruplar halinde İran'a da gitmişlerdi. Bunlardan başka yine XVI. yüzyılda Halep Türkmenleri'nin Bozulus'ta

ve Yeni İl'de de (Sivas-Kangal bölgesi) önemli kolları vardı. Halep Türkmenleri'ni teşkil eden büyük oymaklar Beydili, Bayat, Avşar, İnallı ve Harbendeli'dir. Harbendeliler bilhassa Malatya bölgesinde iskân faaliyetinde bulundular. Günümüzde Malatya bölgesindeki Türkmenler'in önemli bir kısmı Harbendeliler'in torunlarıdır. Harbendeliler'den kalabalık bir kol İran'a gitti ve bu ülkede Hudâbendeli adıyla anıldı. Onlardan bazı oymaklar Batı Anadolu'ya göçtüler ve orada Harmandalı ismini aldılar. Bu oymaklardan başka Karkın, Kızık, Acürlü, Peçenek, Dayer, Kınık, Eymür, Bahadırlı ve diğer bazı obalar da Halep Türkmenleri'ne dâhildi. Halep Türkmenleri'nden başka Hama, Humus, Şam ve Trablus'ta Türkmen oymakları bulunuyordu. 40.000 çadırılık Türkmen kümesinin Üçok kolu ise Çukurova bölgesinde yurt tuttu ve toprağa bağlandı. Bozulus Türkmenleri, Doğu Anadolu'da tam göçebe yaşayışı geçiren bir topluluktur. Bunlar Mardin'in güneyindeki topraklarda kışlamakta, Erzincan-Erzurum arasındaki yerlerde yaylamakta olup üç koldan meydana gelmişlerdi: Diyarbekir Türkmenleri, Dulkadırlı ve Halep Türkmeni oymakları. Eski Akkoyunlu elinin kalıntısı olan Diyarbekir Türkmenleri'nin başlıca oymakları Tabanlı, Oğulbeyli, Musullu, Hamza Hacı, Çavuldur (Çavundur), Dodurga, Karkın, Alpagut idi. Dulkadır oymakları da Cevid Sultan Hacı, Köçekli, Avcı, Dodurga, Ceceli, Gündeşli, Çağıranlı, Kızılkocalı, Şam Bayatı, Karkın idi. Halep Türkmeni oymakları kolu ise Köpekli Avşarı, Gündüzli Avşarı, Harbendeli, Beydili, Acürlü, İnallı Bayat ve Karakoyunlu obalarından oluşuyordu. Sivas'ın güneyinde Mancılık, Gürün ve Hekim Hanı arasındaki yörede yaşayan oymaklar genelde Osmanlı tahrirlerinde Yeni İl Türkmenleri adıyla geçer. Bunların vergileri III. Murad'ın annesi Nurbânu'nun Üsküdar'da yaptırdığı caminin evkafına bağlanmıştı. Bundan dolayı topluluğa Üsküdar Türkmeni adı da veriliyordu. Yeni İl biri Dulkadırlı'ya, diğeri Halep Türkmenleri'ne mensup olmak üzere iki koldan meydana gelmişti. Halep Türkmenleri'ne mensup kola Yaban Eri deniliyordu. Dulkadırlı kolu ise umumiyetle çiftçilik yapıyordu. Yaban Eriler'den çoğunun Beydili boyuna mensup obalardan meydana geldiği söylenebilir.

Dulkadırlı eli başlıca Maraş, Elbistan ve Yozgat yörelerinde yurt tutmuştur. Dulkadırlı elinin Bozulus ve Yeni İl arasında kolları olduğu gibi kalabalık bir grubu da İran'a gitti. Bu kol orada Zülkadr adıyla tanındı. En büyük Dulkadır oymakları

Karacalı (bazı obaları: Yazır, Sevinçli, Oruç Beyli, Ulaşlı, Urcanlı, Kazancılı, Söylemezli), Dokuz Bişanlı (bazı obaları: Karkın, Hacılar, Dokuz Koyunlu, Karamanlı), Cerid (bazı obaları: Mamalı, Oruç Gazili, Kara Hasanlı), Kavurgalı, Döngelili, Akça Koyunlu (bazı obaları: Mûsâ Hacıları-Mûsâcalı-Çalışlı), Eymür, Çimeli, İmanlı Afşarı, Çağıranlı, Gündeşli, Tecirli idi. Dulkadirli elinin Yozgat ve komşu yörelerdeki en önemli oymakları da şunlardı: Akçalı, Kızıl Kocalı, Akça Koyunlu, Şam Bayatı, Sevgülen, Çiçekli. Dulkadirli elinin Kadırlı ve Kozan sancaklarında da kolları vardı. Sivas-Kırşehir arasındaki geniş bölgede yaşayan Uluyörükler Şarkpâre, Ortapâre ve Yüzdepâre adlı üç kola ayrılmıştı. Bu kolları teşkil eden oymaklara bölük deniliyordu. Uluyörük'ün İlhanlılar veya onların Anadolu'daki halefleri Eretnalılar zamanında oluşturulduğu anlaşılır. Bu topluluğun en önemli oymakları İlbeyli, Çepni, Ak Salur, Gerampa, Tostlu, Çungar, Ustahacı (Ustacalı-Ustaclu), Dodurga, Turgutlu, Karakeçili, Akkoyunlu, İnallı, Çavurçu idi. Konya, Akşehir, Aksaray ve Karaman yörelerinde Türk oymakları Selçuklular devrinden beri soylu atlar yetiştiriyordu. Bunlara Atçeken oymakları deniliyordu. Aynı bölgede yaşayan oymakların bir kısmı Atçeken sayılmıyordu. Bunlardan bazıları şunlardır: Hocantılı (Orta Asya'daki Hucend şehrinden), Yapa, Çepni, Kayı, Peçenek, Tatar (Moğol), Bektaşlı, Bozkırlı, Urunguş, Hintli, Bozdoğan, Cemallı (Ürgüp), Bereketli, Yahyalı (Yavaş Karahisarı). İç İl'deki büyük oymaklar Oğuz Hanlı (Selinti ve Anamur), Bozkırlı (Taşlık Silifke), Hoca Yunuslu (Gülnar), Beydili (Gülnar), Bozdoğan (Silifke), Şamlı idi (Taşlık Silifke). Çukurova bölgesinde henüz oymak teşkilâtını muhafaza edenler Kara İsâlı, Kusun, Kuştemir, Ulaş, Gökçeli ve Elvan boylarıdır.

XVI. yüzyıl sonlarında başlayan ve XVII. yüzyılın ilk on yılında devam eden Anadolu'daki Celâlî hareketleri Orta Anadolu köylerine felâket getirdiği gibi Uluyörük, Ankara yörükleri ve Atçekenler'in dağılmalarına da sebep oldu. Diğer toplulukların da düzeni bozuldu. Doğu Anadolu'da yaşayan Bozulus 1022'de (1613) Orta Anadolu'ya geldi. Bozulus'un bir kısmı eski yurdunda kalmıştı. Hükümet Bozulus'un geldiği yere gönderilmesini emrettiyse de bu emir hiçbir zaman uygulanmadı ve Bozulus Orta Anadolu'da yerleşti. Daha sonra bazı oymakları Batı Anadolu'ya ve Ege adalarına gittiler. Orta ve Batı Anadolu'da Türkmen adlı

oymakların görülmesi Bozulus'un gelişiyle ilgilidir. Osmanlı Devleti, 1102'de (1691) Türkmen oymaklarının harap durumdaki yerlere yerleştirilmesine girişti. Dört kola ayrılan Bozulus obaları evler yaptılar ve oturak hayata geçmeye başladılar. Dânişmendli adlı büyük Türkmen oynağının Aydın ve diğer bazı yerlerde iskân edilmesi başarı ile neticelendi. Dulkadirli eline mensup yirmi kadar oymak Çukurova'da Ayas, Berendi ve Kınık yörelerinde yerleştirildiyse de bu iskân başarılı sonuç vermedi. Çukurova'nın bilhassa doğu kısmı XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar oymaklara kışlak vazifesini görmekte devam etti. Üçüncü iskân yeri olan Halep'in kuzeyindeki Menbic yöresine İlbeyli oynağı yerleştirildi. İlbeyliler günümüzde de bu yörede oturmaktadır. Fakat Halep Türkmenleri'ne mensup olarak Hama, Humus ve Trablus çevrelerinde dağınık şekilde yaşayan oymakların Hama-Humus arasındaki harap topraklarda iskânında başarı sağlanamadı.

Osmanlı Devleti, Aneze Arapları tarafından bir kısım köyleri yıkılan, geri kalanları da haraca bağlanan Rakka bölgesini şenlendirmek için bir teşkilât kurarak Beydili'nin Halep Türkmenleri ile Yeni İl'e mensup bütün obalarını, Bozulus'un göç etmemiş kalıntısını, Halep Türkmenleri ile Yeni İl'e bağlı diğer oymakları Belih ırmağının Akçakale'den Rakka'ya kadar uzanan kıyısında yerleştirdi. Bütün bu oymaklar bir yıl sonra Anadolu'ya kaçtıysa da çoğu tekrar iskân yerlerine gönderildi ve kaçmamaları için bazı tedbirler alındı. Devlet bu iskânda ısrarcı olmuş, Aneze urbânının hücumlarını Rakka beylerbeyiliği ve yerleştirilen oymaklarla önleyebileceğine inanmıştı. Fakat bu yöre Türkmen oymaklarının yaşamasına uygun değildi. Anezeler de Rakka yörelerinden uzaklaştırılamamıştı. Bundan dolayı Türkmenler'le urbân arasında çatışmalar çıktı. Rakka en sonunda problem çıkaran iskân dışı Türk oymakları için bir sürgün yeri haline geldi. Devletin aldığı tedbirlere rağmen Rakka ve Urfa bölgesine yerleştirilen oymaklardan çoğu ayrı ayrı zamanlarda Anadolu'ya kaçmayı başardı. Beydili obalarının ekserisi, Baraklar ve diğer bazı oymaklar XIX. yüzyıla kadar Rakka'da kaldılar, bu yüzyılda onlar da Rakka'yı terketteler. Rakka iskânında büyük ıstırap çeken Beydililer ile Baraklar bir asırdan fazla bir zamandan beri Gaziantep yöresiyle ona komşu yörelerdeki köylerinde yaşamaktadır. XIX. yüzyılda Çukurova'da âyanların hâkim olduğu dönemde Avşar, Bozdoğan, Cerid ve Tecirli oymakları öne çıkmıştı. Fırka-i Islâhiyye'nin çalışmaları

sonucu fırsat buldukça yağmalama hareketlerine girişiyordu. Tecirliler Osmaniye, Ceridler Ceyhan kazası dâhilinde yerleşti. Bozdoğanlar da Kadirli ve Ceyhan kazalarında iskân edildi. Avşarlar ise Pınarbaşı, Tomarza, Sarız kazalarındaki yetmişden fazla köyde oturmaktadır.⁸

3. TÜRKMENÇE

Batı Türkçesi, Türk yazı dilinin en büyük gelişme sahalarından biridir. Batı Türkçesi, Oğuzların kullandığı dildir. Faruk Sümer, XI. yüzyıldan itibaren kendilerine Türkmen de denilen Oğuzların Türkiye Türkleri ile İran, Azerbaycan, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olduklarını belirtir.⁹ Günümüzde Afganistan, Irak, İran ve Türkmenistan başta olmak üzere yaklaşık 7 milyon konuşuru bulunmaktadır.¹⁰

Oğuz Türklerinin daha Selçuklu devletinin kuruluşundan önceki X-XI. yüzyıllarda oldukça geniş bir yayılıma sahip oldukları görülür. Sınırlar İrtiş’ ten Volga’ya, Hazar Denizi ile Maveraünnehir arası bütün bozkır sahasını içerisine almaktaydı.¹¹

Türkmencenin yazı dili özellikleri Türk dili tarihi ile birlikte gerilere kadar uzanır. Türk dilinin en eski örneklerinden olan Yenisey, Orhon ve Talas bölgesindeki Köktürk yazılı metinler ve daha sonra Uygurca meydana getirilmiş eserler dil özelliklerini sonraki yüzyıllara da taşırlar.

Doğuda Çağatayca, Kuzeyde tarihî Kıpçakça ile temsil edilen Orta Türkçe dönemi Türk lehçeleri batıda da Oğuzca ile eserler vermiştir. Oğuzca yahut coğrafi tasnife göre Batı Türkçesi, Batı Oğuzcası ve Doğu Oğuzcası olarak sınıflandırılmıştır. Türkmen Türkçesi Doğu Oğuzcasına dâhildir.¹²

⁸ Faruk Sümer, “Türkmenler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XLI, İslam Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 608-611.

⁹ Ayşe İlker, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997, s.1.

¹⁰ Ahmet Mermer, **Türkçe'nin Konuşulduğu Coğrafyalar**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 2-3.

¹¹ Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi**, Ankara, Altınordu Yayınları, 2015, C.II, s. 36.

¹² Ali Akar, **Türk Dili Tarihi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2005, s. 239.

Günümüzde Türk lehçe ve şiveleri coğrafya ve dil özelliklerine göre Avrupalı, Rus ve Türk Türkologlar tarafından sınıflandırılmıştır. Türkmen Türkçesi Altay dil ailesinin Türk dili grubunun Oğuz koluna çeşitli özellikler esas alınarak dâhil edilmiştir. J. Adelung, H.J. Klaproth, J. Hammer. İ. N. Berezin, W. Radloff, H. Vambery, N.F. Katanov F.E. Korş, G.J. Ramstedt, J. Nemeth, A. Samoyloviç, L. Ligeti, N.A. Baskakov, J. Benzing, K. H. Menges, N. Poppe, G. Doerfer, R. Rahmeti Arat, Talat Tekin vs. bilim adamlarının tasnifleri söz konusudur. Bunların bazıları şu şekildedir:

W. Radloff Türkmenceyi Azerbaycan, Kafkas, Anadolu, Kırım, Osmanlı şiveleriyle birlikte Cenup şiveleri adı altında verir.¹³

G. J. Ramstedt Güney grubu adı altında 1. Türkmen 2. Türk veya Osmanlı şeklinde gösterir.¹⁴

A. Samoyloviç Ol- grubu içinde İran, Ermenistan, Gürcistan, Anadolu, Suriye, Kırım vs. şiveleriyle birlikte ele alır.¹⁵

L. Ligeti Türkmenceyi Uz (Oğuz) dilleri içinde Azerbaycan, Kırım, Türk (Osmanlı) ile birlikte verir.¹⁶

N.A. Baskakov Oğuz grubunun Oğuz-Türkmen bölümünde dil hususiyetleri ile birlikte ele alır.¹⁷

Reşit Rahmeti Arat coğrafî, kavmî, fonetik, morfolojik gibi farklı ölçütlerle Türk şivelerini sınıflandırmış Türkmenceyi Güney-batı grubu içine dâhil etmiştir.¹⁸

J. Benzing Türkmenceyi Güney (Oğuz) grubu içinde Azerî ve Osmanlıca ile birlikte gösterir.¹⁹

¹³ Reşit Rahmeti Arat, “Türk Şivelerinin Tasnifi”, Haz. Osman Fikri Sertkaya, **Makaleler I**, Ankara, TKAE Yayınları, 1987, s. 87-88.

¹⁴ Arat, **A.e.**, s. 96.

¹⁵ Arat, **A.e.**, s.110-111.

¹⁶ Arat, **A.e.**, s. 115.

¹⁷ Arat, **A.e.**, s. 121.

¹⁸ Arat, **A. e.**, s. 142-124.

¹⁹ Talat Tekin, “Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi”, **Erdem**, Sayı 13, Ocak 1989, s. 155.

K.H. Menges Güney-Batı veya Oğuz grubu adını verdiği sınıflandırmada Eski Anadolu (Selçuklu) ve Osmanlıca ile yenilerden Osmanlıca, Gagauz ve Azerî lehçeleri ile birlikte ele alır.²⁰

N. Poppe Ana Türkçe adı altında Modern Türk Dilleri gruplandırmasında V. Türkmen (ayak, dag) şeklinde belirtmiştir.²¹

Talat Tekin ise Türkmenceyi “dağlı” veya Oğuz grubu içinde Azerî Türkçesi, Horasan Türkçesi, Özbekçenin Harezm-Oğuz diyalektleri ve Gagauzca (Türkiye Türkçesine ilave ederek) ile birlikte vermiştir.²²

Türkmenceyle ilgili ilk ayrıntılı bilgilere, bazı şarkiyatçıların 19. yüzyılda yaptığı çalışmalarda rastlanmaktadır. Ekim devriminden sonraki yıllarda S. Ağabekov, A. Aliyev ve İ. Belyayev gibi kişiler tarafından Türkmen Türkçesi üzerine bazı kılavuz kitaplar hazırlanmıştır. Ancak bütün bunlar, günümüz araştırmacılarına ışık tutacak nitelikte olmayıp sadece tarihî öneme sahiptirler. Bu konudaki ilk önemli eserler, 1920’li yılların sonuna doğru yayımlanır: M. Geldiyev’ le birlikte G. Alparov, Türkmençenin grameriyle ilgili bir eser neşretmişlerdir. A. P. Potseluyevskiy, Türkmenceyi öğreten bir kılavuz kitap yayımlar. A. Aliyev ve K. Böriyev, Rusça-Türkmençe sözlük hazırlarlar. Bu üç eserin yayım tarihi 1929’dur.

1930’lu yıllarda özellikle Türkmen dili ve edebiyatıyla ilgili ders kitaplarının yazılmasına ağırlık verilmiştir. 1940’lı yıllarda Türkmençe imlâ kılavuzu hazırlanmış, Türkmenceyle ilgili daha detaylı çalışmalar yapılmıştır. 1948 yılından sonra Sovyet dilcilerinin gözetiminde Türkmençe üzerine doktora çalışmaları başlamıştır. Doktora yapmaya başlayan ilk Türkmen dilcileri, P. Azimov, M. N. Hıdırov ve Z. M. Muhamedova’dır. Daha sonraki yıllarda Türkmen dilcileri ve edebiyatçıları yetismeye başlar ve araştırmalar derinlik kazanır. Bir yandan Türkmençenin grameriyle ilgili eserler yayımlanır, bir yandan da edebî eserler üzerinde yapılan incelemeler neşredilir.²³

²⁰ Tekin, a. y., s. 157.

²¹ Tekin, , a. y., s. 158.

²² Tekin, a. y., s. 168.

²³ Kara, a.g.e., s. 19.

Türkmenler; yazılı edebiyatlarının başlangıcından (18. yüzyıl) 1928'e kadar Arap, 1928-1940 yılları arasında Lâtin, 1940'tan sonra da Kiril alfabetini (bk. Şekil-1) kullanmışlardır.

Türkmenistan Meclisi, 12 Nisan 1993 tarihinde aldığı bir kararla, Lâtin alfabetini esas alan yeni Türkmen alfabetine geçmeyi kabul etmiştir. Bu karara göre yeni alfabe, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren resmen kullanılmaya başlanmış; daha sonra alınan bir kararla birkaç harfte değişiklik yapılarak 1 Ocak 2000'de tamamen Lâtin alfabetine (bk. Şekil-2) geçilmiştir.²⁴

TÜRKMEN ALFABESİ (KİRİL)					
KİRİL	LÂTİN KARŞILIĞI	KİRİL	LÂTİN KARŞILIĞI	KİRİL	LÂTİN KARŞILIĞI
А а	A a	Л л	L l	Х х	H h
Б б	B b	М м	M m	Ц ц	Ts ts
В в	V v	Н н	N n	Ч ч	Ç ç
Г г	G g (Ğ ğ)	Ң ң	Ñ ñ	Ш ш	Ş ş
Д д	D d	О о	O o	Щ щ	Şç şç
Е е	E e (Ye ye)	Ө ө	Ö ö	Ъ ъ	Ayırma
Ё ё	Yo yo	П п	P p	Ы ы	I ı
Ж ж	J j	Р р	R r	Ь ь	İnceltme
Ж ж	C c	С с	S s	Э э	E e
З з	Z z	Т т	T t	Ә ә	Ä ä
И и	İ i	У у	U u	Ю ю	Yu yu
Й й	Y y	Ү ү	Ü ü	Я я	Ya ya
К к	K k	Ф ф	F f		

Şekil-1

YENİ TÜRKMEN ALFABESİ (LÂTİN)					
LÂTİN	KARŞILIĞI	LÂTİN	KARŞILIĞI	LÂTİN	KARŞILIĞI
A a	A a	J j	C c	R r	R r
B b	B b	Ž ž	J j	S s	S s
Ç ç	Ç ç	K k	K k	Ş ş	Ş ş
D d	D d	L l	L l	T t	T t
E e	E e	M m	M m	U u	U u
Ä ä	Ä ä	N n	N n	Ü ü	Ü ü
F f	F f	Ñ ñ	Ñ ñ	W w	V v
G g	G g (Ğ ğ)	O o	O o	Y y	I ı
H h	H h	Ö ö	Ö ö	Ý ý	Y y
I i	İ i	P p	P p	Z z	Z z

Şekil-2

²⁴ A.e., s. 20.

Sovyet döneminde, edebî dil için Teke ve Yomut ağızları esas alınmış, ancak Türkmen aydınları bütün ağızlardan faydalanmayı prensip edinmişlerdir. Bu çizgide gelişen Türkmençeyle yazan birçok sanatçı yetişmiş ve bunlar zaman zaman kendi ağızlarında bulunan bazı kelimelere de eserlerinde yer vermişlerdir.

Türkmençenin birçok ağızı bulunmaktadır. Söz konusu ağızlar, şu şekilde sıralanabilir: Yomut, Teke, Ersarı, Sarık, Salır, Göklen, Çovdur, Alili, Nohur, Garadaşlı, Änev, Yemreli, Hasar, Ata, Nerezim, Çandır, Mukrı, Sakar, Bucak, Olam, İğdir, Surhı, Düyeci, Hatap, Eski, Bayat, Hıdırili, Mehin, Çärçev, Mürçe, Kıraç, Burkaz, Mücevür ve Arabaçı.²⁵

Bünyesinde eski Oğuzca'ya ait unsurları barındıran Türkmençe, Çağataycanın tesirinde gelişen bir yazı dili olduğu için Türkçenin doğu ve kuzey kolunda yer alan lehçelere ait özellikler de taşımaktadır. Batı Türkçesinin diğer kollarında kelime başında “v-” bulunduran kelimeler Türkmencede “b-”lidir: *baar* “var”, *bar-* “gitmek”, *ber-* “vermek”. Öte yandan Batı Türkçesinin diğer kollarında “ol-” fiilinin başında “b-” bulunmazken Türkmencede bu fiil, Kuzey ve Doğu lehçelerinde olduğu gibi, “*bol-*” şeklindedir.

Türkmençenin kelime hazinesini, Türkçe kökenli kelimelerin yanı sıra Arapça, Farsça ve Rusça kökenli kelimeler oluşturmaktadır. Ekim devriminden sonra Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin geçişi dururken Rusça kelimelerin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır.

Türkmençe, Ana Türkçedeki aslî uzunlukları en iyi koruyan Türk lehçesidir. Aslî uzunluklar, Türkmençe kelimelerin ilk hecesinde bulunurlar: *aaca-* “acımak, ekşimek”, *aağt* “ağıt”, *äädik* “çizme, edik”, *baalık* “balık”, *böölek* “kısım, bölüm”, *çaağa* “çocuk” gibi.²⁶

4. TÜRKMEN EDEBİYATI

Türkmenlerin 20. yüzyılın başlarına kadar yazdıkları edebî eserlerin genellikle halk edebiyatı ürünlerinden ve klâsik şiirden meydana geldiğini, 20. yüzyılın

²⁵ A.e., s. 21.

²⁶ A.e., s.21.

başlarından itibaren ise çağdaş edebî türlerde eserler vermeye başladıkları söylenebilir. Bu bağlamda Türkmen edebiyatını üç ana başlık altında ele almak mümkündür:

1. Türkmen Halk Edebiyatı,
2. Klâsik Türkmen Edebiyatı,
3. Çağdaş Türkmen Edebiyatı.²⁷

Türkmen Halk Edebiyatı

Türkmen edebiyatının ilk yazılı ürünleri 18. yüzyılda ortaya çıkmış olmakla birlikte, tarihî ve çağdaş bütün Türk boylarının edebî mahsullerinde olduğu gibi Türkmenlerin de çok eski ve köklü sözel ürünleri bulunmaktadır. Tarihin derinliklerinden bugüne ulaşan şarkılar, türküler, masallar, atalar sözü ve destanlar vb. gibi kimi metinler, Türkmenlerin halk edebiyatı ürünlerindendir. Bunlar arasında “aydım” denilen türküler Türkmen halk edebiyatı içinde önemli bir yer tutar.

Türkmen halk edebiyatı ürünlerinde daha çok halkın yaşayış tarzı, örf ve adetleri, toplumsal sevinçleri ve hüznüleri gibi konular işlenmiştir.

Türk halk edebiyatı açısından eşsiz bir kaynak olan Divânü Lûgâti't-Türk'teki bazı atalar sözü örneklerinin diğer çağdaş Türk edebiyatlarında olduğu gibi Türkmen edebiyatında da bazı değişikliklerle varlık göstermesi, bu örneklerin Türkmen halk edebiyatının ilk ürünleri olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.²⁸

Türkmen halk edebiyatının belli başlı türleri şunlardır:

1. Destanlar
2. Erteki
3. Atalar sözi
4. Matallar [bilmeceler]

²⁷ Yavuz Akpınar, Ferruh Ağca, **Çağdaş Türk Edebiyatları I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018, s.113.

²⁸ Yusuf Azmun, “Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında”, **Reşid Rahmeti Arat İçin**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1996, s.32-83.

5. Aydımlar [şarkı ve türküler]

5.1. Erkeklerle mahsus aydımlar

- a. Halk aydımları
- b. Ölengler
- c. Toy aydımları [düğün aydımları]

5.2. Kızlara / kadınlara mahsus aydımlar

- a. âgı [ağıt]
- b. hûdi [ninni]
- c. şahir kızları ve aydımları
- d. çuval kızlar aydımları [genç kadınların şarkıları]

Monçukatdı [Türkmen gelin kızlarının Nevruz'da oyun sırasında söyledikleri aydımın adıdır. Kızlar kendilerine uğur getireceğini sanarak monçukatdı yaparlar.]

- a. Leleler [kız türküleri]
- b. Kadın ve kızların iş aydımları
- c. Dua aydımları
- d. Toy aydımları [düğün şarkı ve türküleri]

5.3. Çocuk aydımları

- a. Sanavaçlar
- b. Çocuklara mahsus bazı aydımlar.

Klâsik Türkmen Edebiyatı (18.-19. Yüzyıllar)

Kaynağını halk kültüründen alan mensur eserler hariç tutulduğu takdirde 18. ve 19. yüzyıllara ait Türkmen edebiyatının şiir türünde geliştiği görülmektedir. Bu yüzyıllarda şairler daha çok aşk ve sevgi temalı şiirler yazmışlar, sosyal meselelere fazla temas etmemişlerdir. 18. ve 19. yüzyıllarda yazılmış çoğu şiir tarzındaki eserleri,

Klâsik Türkmen Edebiyatı başlığı altında değerlendirmek doğru bir yaklaşım olur. Zira bu yüzyıllarda yazılmış şiirler, hem şekil hem de muhteva bakımından 20. yüzyıldan itibaren yazılmış çağdaş şiirlerden ve diğer edebî türlerden farklıdır.

Türkmenler arasında yazılı edebiyat geleneğinin başladığı 18. yüzyıl Türkmen edebiyatının “altın asrı” olarak bilinir. Bu dönem klasik Türkmen edebiyatında Mahtumkulu, Andalıp, Azadı, Şeydayı, Şabende, Gayıbı, Magrupı, Döwletmämmed Azadî, Kemine, Zelilî, Seydî, Mollanepes, Talibî gibi isimler ön plana çıkar. Mahtumkulu şairane geleneğin temsilcisi ve realizmin kurucusu olduğu gibi Türkmen edebiyatının da ilk temsilcisi kabul edilir. “Klasik edebiyat geleneğinden gelen Mahtumkulu Çağatay Türkçesini çok iyi bilmesine rağmen, yerel Türkmen ağızını kullanarak onun yazı dili haline gelmesini sağlamıştır. Şiirlerinde Türkmen halk şiiri geleneklerine geniş yer ayırmış, sözü veciz kullanma, atasözlerine yer verme gibi hususlarda büyük başarı göstermiştir.”²⁹ Andalıp da bu yüzyılda yazılı destan geleneğinin temsilcisi olmuştur.

Çağdaş Türkmen Edebiyatı (20. Yüzyıl Türkmen Edebiyatı)

Önceki yüzyıllarda daha çok halk şiiri tarzında eserlere sahip olan Türkmen edebiyatı, 20. yüzyılın bilhassa ortalarından itibaren çağdaş anlamda şiirleri de bünyesinde barındırmaya başlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda Türkmen şiirinin halk şiiri tarzında olmasının, Türkmenlerin çok zengin sözlü edebiyat geleneğine sahip olması, bu yüzyıllarda hanlıkların ortaya çıkması ve bundan kaynaklanan büyük kültür merkezlerinin oluşmaması ve savaş yıllarında birçok münevverin hayatını kaybetmesi gibi birçok sebep vardır.³⁰

20. yüzyıl Türkmen edebiyatı, Türkmenistan’ın maruz kaldığı çeşitli siyasi ve sosyal olayların sebep olduğu değişiklikler neticesinde kendi içinde farklı özellikleri barındıran edebî dönemler hâlinde ele alınmalıdır. Bu çerçevede Türkmen edebiyatı, 1920’li yıllara kadar eski Türkmen edebiyatı anlayışı ile devam ederken bu yıllardan İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar Sovyet rejiminin de getirdiği baskıların sonucunda

²⁹ Buran-Alkaya, **a.g.e.**, s. 68.

³⁰ Mehmet Kara, “Çağdaş Türkmen Şiiri”, **Türk Dili**, Türk Şiiri Özel Sayısı (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri), Sayı: 531, Mart 1996, Ankara: 852-889

daha karmaşık ve zor bir süreci yaşamış, İkinci Dünya Savaşı yıllarında genellikle savaşın getirdiği acıları dile getirmiş, daha sonraki yıllarda ise kendi mecrasında eserler vererek yüzyılı tamamlamıştır.

Bu dönemde Berdi Kerbabayev, Garaca Burunov, Amandurdı Alamyşov, Beki Seytekov, Hocanepes Çarıyev, Oraz Täçnazarov, Şalı Kekilov, Ata Nıyazov, Rehmet Seyidov, Pomma Nurberdiyev, Ruhı Alıyev, Aman Kekilov, Çarı Aşırov, Gara Seyitliyev, Tovşan Esenova, Haldurdı Durdıyev, Gurbandurdı Gurbansähedov, Ata Atacanov, Gurbannazar Ezizov, Kerim Gurbannepesov, Mämmet Seyidov, Berdinazar Hudaynazarov gibi şairler şiirler kaleme almışlardır

5. NURMUHAMMET ANDALIP (d. ?/1710 - ö. ?/1770)

18. yüzyıl Türkmen edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden olan Andalıp'ın hayatı ve hangi devirde yaşadığı ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. El yazma eserlerin giriş kısmındaki bilgilerden ve halk arasındaki rivayetlerden anlaşıldığına göre Andalıp, Daşhovuz'un Yılanlı bölgesinin Garamazı köyünde doğdu. Daha sonra, hastalığı nedeniyle Ürgenç ve Hive civarına yerleşti. Andalıp, *Yusup-Züleyha* ve *Risaleyi-Nesimi* adlı eserlerinin girişinde, adının Nurmhammet Garıp, mahlasının da Andalıp olduğunu söyler. Ayrıca şehrinin Ürgenç, hamisinin de Şah Gazi olduğunu belirtir.³¹

Andalıp'ın, 18. yüzyılda tahminen 1710-1770 yılları arasında yaşadığı kabul edilmektedir. Bu görüşü savunanlar yukarıdaki mısralarda adı geçen Şah Gazi Han'dan (1766-1767) yola çıkarak Andalıp'ın doğum tarihini 1710 olarak kabul etmişlerdir. Bu hususta ikinci bir görüş ise, Andalıp'ın 17. yüzyılda doğduğu ve yaşadığıdır. Başta Gurbannazar Nazarov olmak üzere bazı Türkmen araştırmacılar, İlimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsünde 1228 nolu nüshadan yola çıkarak, şairin doğum tarihinin 1665-70 yılları olduğunu söyler.³² G. Nazarov, 1976 yılında Andalıp'ın *Yusuf-Züleyha* adlı eseri üzerine yaptığı çalışmada, şairin 1720 yılında Şirgazi Han devrinde 55 yaşında olduğunu söyler. Onun tahminine göre şair 1665-70 yıllarında doğmuştur. Nazarov'un bu görüşüne A. Bekmıradov gibi birçok

³¹ A. Meredov – A. Nuryagdiyev, *Nurmhammet Andalıp Lirikası, Aşgabat: İlim Neşriyatı, 1976, s. 8.*

³² A.e., s. 8-9.

akademisyen destek verir.³³ Andalıp'ın yaşadığı dönem hakkındaki bu iki farklı görüşten henüz herhangi birisi kesinlik kazanmamıştır.

Klasik Türkmen edebiyatının en çok eser veren isimlerinden biri olan Andalıp, sadece Türkmenistan'ın değil, başta Harezm bölgesi olmak üzere Türkistan coğrafyasının tanınan şahsiyetlerinden biridir. 19. yüzyıl Özbek şairlerinden Munis'in, onun "ne bela hup" redifli gazeline; Muhlis'in de "çendan-çendan" redifli gazeline tahmis yazmaları Andalıp'ın sahip olduğu şöhreti göstermesi bakımından önemlidir.³⁴

Andalıp'ın yaşadığı yıllar, Türkmenlerin oldukça sıkıntılı günler geçirdiği bir dönemdir. Merkezî bir otoriteye bağlı olmadan dağınık boylar halinde yaşayan Türkmenler, hem boylar arasındaki mücadeleler hem de dış saldırılar nedeniyle sıkıntılı günler yaşamıştır. Bu zor günlere şahit olan şairin birçok şiirinde geçen, "Andalıp-ı bîneva", "Andalıp-ı zâr", "Andalıp-ı belakeş", "Andalıp-ı nâtuvan", "Andalıp-ı hasta" gibi ifadeler bu meşakkatli günlerin tezahürüdür.³⁵

Andalıp, 18. yüzyıl Türkmen edebiyatında destan yazma geleneğinin en önemli temsilcisidir. Şairin *Leyli-Mecnun*, *Yusup-Züleyha*, *Baba Rövsen*, *Zeynel-Arap* adlı destanları ile *Risale-i-Nesimi*, *Oguznama*, *Sagdı-Vakgas*, *Kıssa-yı Firgaun* adlı poemaları bulunmaktadır.³⁶ Bu eserlerin dışında Farsçadan tercümeleri de olan Andalıp'ın "Melike Mehrinigar" adlı povesti de vardır.³⁷ Şiirin pek çok türünde eser veren Andalıp, klasik edebiyatımızın en çok tercih edilen gazel, muhammes, murabba, müseddes, tahmis gibi nazım şekillerini ustalıkla kullanmıştır. Ancak onun şiirleri arasında tahmislerinin ayrı bir yeri vardır. Andalıp, Türkmen klasik edebiyatında en çok tahmis yazan şairdir.³⁸ Andalıp, tahmislerinin çoğunluğunu - on altı tane - Ali Şir Nevaî'ye yazmıştır. Bunun dışında Fuzulî, Habibi, Vepa, Camî, Ubeydî gibi şairlerin gazellerine de tahmislerde bulunmuştur.³⁹ Andalıp'ın tahmislerinin ve diğer şiirlerinin

³³ Aman Şihnepesov, **XVIII. Asır Türkmen Edebiyatı**, Aşgabat, Türkmenistan Bilim Bakanlığı, 2008, s. 31-32.

³⁴ Aça, **a.g.e.**, s. 78.

³⁵ Meredov-Nuryagdiyev, **a.g.e.**, s. 10.

³⁶ Şihnepesov, **a.g.e.**, s. 47-56.

³⁷ Aça, **a.g.e.**, s. 104.

³⁸ Meredov-Nuryagdiyev, **a.g.e.**, s. 18-19.

³⁹ A. Meredov, *Andalıp ve Türkmen Yazuv Edebiyatında Tahmis Yazmaklık Debi*, Aşgabat, Türkmenistan İlimler Akademisi, 1970, s. 43-52.

konusu büyük oranda aşk ve sevgidir. Ancak bunun yanında şair, ferdi konuların yanı sıra toplumsal meselelere de değinmiştir. Felekten şikâyet, yaşadığı dönemdeki sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik, ağır hayat koşulları, ilme ve akla değer verilmemesi vb. gibi konular Andalıp'ın tahmislerinde değindiği meselelerdir.⁴⁰ Klasik edebiyat geleneğini çok iyi bilen Andalıp, şiirlerinde teşbihleri de başarıyla kullanmıştır. Ancak bunlarla beraber sosyal meseleler ve vatan sevgisi gibi konular da şiirlerde yer almıştır. Andalıp'ın şiirleri arasında “Cıkır” adlı şiirinin ayrı bir önemi vardır. Bu şiir, Gayıbı'nın “Otuz İki Tohum Kıssası” ile birlikte Türkmen Klasik edebiyatında çiftçilik konusunda yazılmış en orijinal eserlerden biridir.⁴¹

⁴⁰ Meredov-Nuryagdiyev, **a.g.e.**, s. 24.

⁴¹ Soner Sağlam, “Nurmuhammet Andalıp”, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, 14 Kasım 2020, (Çevrimiçi) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nurmuhammet-andalip>, 5 Kasım 2021.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL ÖZELLİKLERİ

1. İsimler

1.1 İsim Çekimi

1.1.1 Çokluk Ekleri

1.1.1.1. +lar

1.1.2. İyelik Ekleri

1.1.3. Hâl Ekleri

1.1.3.1. Yalın Hâl

1.1.3.2. İlgi Hâli

1.1.3.3. Belirtme Hâli

1.1.3.4. Yönelme Hâli

1.1.3.5. Bulunma Hâli

1.1.3.6. Ayrılma Hâli

1.1.3.7. Vasıta Hâli

1.1.3.8. Eşitlik Hâli

1.1.3.9. Aitlik

1.1.3.10. Soru

1.1.3.11. Yön Gösterme

2. Fiiler

2.1. Fiil Çekimi

2.1.1. Fiillerde Şahıs

2.1.2. Kipler

2.1.2.1. Bildirme Kipleri

2.1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

2.1.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

2.1.2.1.3. Şimdiki Zaman

2.1.2.1.4. Gelecek Zaman

2.1.2.1.5. Geniş Zaman

2.1.2.2. Tasarlama Kipleri

2.1.2.2.1. Emir Kipi

2.1.2.2.2. İstek Kipi

2.1.2.2.3. Şart Kipi

2.1.2.2.4. Gereklilik Kipi

3. Fiilimsiler

3.1. İsim-Fiiller

3.2. Sıfat-Fiiller

3.3. Zarf-Fiiller

1. İsimler

1.1. İsim Çekimi

1.1.1. Çokluk Ekleri

1.1.1.1. +IAr: Bu ek, Türkiye Türkçesindeki işleviyle Türkmen Türkçesinde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Saňa **canlar** gurban olsun. (6/8)

Çeşmelerim gurıp, göyâ çöl aldı. (15/14)

1.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri Türkiye Türkçesinde olduğu şekildedir. Fakat ikinci heceden sonra düzlük-yuvarlaklık uyumu bulunmadığından dolayı ek ve yardımcı ünlü, üçüncü heceden başlayarak u, ü olarak değil; ı, i olarak devam eder. İkinci kişi ekleriyse geniz n'si (ñ) ileler.

Teklik 1. Şahıs : + (I) m

Çokluk 1.Şahıs : + ImIz

2.Şahıs : + (I) ñ

2. Şahıs : + (I) ñIz

3.Şahıs : + (s) I (n)

3. Şahıs : +IArI (n)

Sözde **tahallusım** idi Andalıp. (2/4)

Gördügiñ ört, görmedigiñ sözleme. (7/11)

Dag sâhralarıñ **börisi** köp turur. (8/8)

Bu gul bizniñ **gulumız** turur. (32/6)

Köñlümüzge düşdi acap macera. (1/10)

Siziñ **didarıñız** meniñ miradım, (22/15)

Şaha, servera, haçan pervera, **dövletiñiz** zıyada bolsun. (49/24)

Hemişe sapar kılğanda kerven halkı suvsap, acırgap, **malları** gırılıp, (37/17)

Atamniñ **gözleri** meniñ yolumda. (16/23)

1.1.3. Hâl Ekleri

1.1.3.1. Yalın Hâl

İsmin, durum eklerinden birini almamış biçimidir.

Mısapır men diyarımdan ayrıldım, (25/16)

Nägäh Yusupni **böri** iyip turar. (26/16)

1.1.3.2.İlgi Hâli

Ek +(n)İñ şeklinde ve Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir. İkinci heceden sonra bu ek yuvarlak ünlülü olarak kullanılmamıştır.

Şunuñ birle dañ atdı. (6/25)

Yusupniñ bir atı bar erdi. (92/23)

Tä kıyamat **meniñ** köñlüm üzülmez. (83/12)

1.1.3.3. Belirtme Hâli

Bu ek +(n)I şeklindedir. Ek düz ünlülü olarak kullanılmıştır, ekin yuvarlak şekli bulunmamaktadır.

Züleyhanı ıgtıyara yetişmez. (83/27)

Yüzüniñ şugulası **gicäni** minevver kıldı. (88/8)

İyelik eklerinden sonra ek +n şeklinde kullanılmıştır.

Bir sagatdan soñ Mälik Rıyanıñ **namasın** çıkarıp berdiler. (42/10)

Bir **hessesin** tamam halayıkka berip turur. (3/24)

1.1.3.4. Yönelme Hâli

Yönelme hâli eki +A'dır. Ünlüyle biten kelimelerin üzerine eklendiğinde kelimenin son ünlüsüyle birleşir. Ama bu uzunluk yazıda gösterilmemiştir. Aynı zamanda metnimizde Eski Türkçe Döneminden bu yana kullanılan +Ga eki de yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Han Salar zâherini gandalet yugrup, **tagamga** salıp, tayyar kıldı. (73/30)

Kim ondag nemerse **âlemge** gelgen ermez. (74/12)

Münkür olup **haka** ası bolmagıl, (29/5)

İlden-**ile** satılıpdır, onda yokdur ıgtıyar, (54/30)

Bu ek, metnimizde aynı zamanda vasıta fonksiyonuyla da kullanılmıştır:

Päka, perverdigära, şul gün meniñ hem canımñı algay sen- diyip munacat kılıp, **zikru-senaga** meşgul boldular. (122/23)

1.1.3.5. Bulunma Hâli

Bulunma hâli eki +dA'dır. Ekin tonsuz (sedasız) şekli yoktur.

Baglarında güli-reyhan semer ber. (87/27)

Yusup ardından barıp, **işikde** durur. (89/23)

Bu ek, metinde yönelme işleviyle de kullanılmıştır:

Bir gözünü tabıtnıñ ayak **ucında** goydı.

1.1.3.6. Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli eki +dAn'dır. Ek ünsüz uyumuna girmemiş, sadece tonlu biçimde kullanılmıştır.

Derdi-mähnet **belasından** köymüşem. (86/19)

Gitdi **köñlümden** bikarar. (88/22)

Cahandan maseva kıldıñ. (36/18)

Gün-**günden** bu derdim zebun olupdır. (41/8)

1.1.3.7. Vasıta Hâli

Bu hâl için birle ve bilen ifadeleri kullanılmıştır. Bilen kelimesi bile ve ile şekillerinde de metnimizde bulunmaktadır.

Olar **bilen** gelen sövdagärler birgerip gaytdılar. (85/14)

Mıdam nala **birle** yıglar erdi. (31/23)

Bu söz **ile** musahhar men. (65/28)

Atam **bile** maña hıyanat etmäň. (7/13)

1.1.3.8. Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli +çA ekiyle yapılmıştır.

Munça yeter gördügiňiz cemalım. (66/10)

Niçe cebir etdiň maña, peryat, eliňden pelek! (69/3)

1.1.3.9. Aitlik

İsimlere ilave edilen +kI eki aitlik belirtir. Bulunma hâli ekinden sonra kullanıldığında bu ek uzun okunur.

OvvalkI yılı tamam gallaların iydiler. (80/4)

Ya meger ol **köňlündäkin** bildirsin. (83/26)

1.1.3.10. Soru

Soru eki +mI'dır. Ünlü uyumuna girer. Kendisinden önceki kelimeye bitişik yazılır. Bu ek metnimizde isim ve fillere eklenilerek kullanılmıştır.

Bu yalغان vadaniň **bolarmı** çeni? (94/31)

Bilmen **tirikmi** ya ölüm boldumı? (29/14)

1.1.3.11. Yön Gösterme

Metnimizde yön gösterme hâli Eski Türkçe Döneminden beri kullanılan +GARı ve +rA ekleriyle yapılmıştır.

Maslahat kılıp, **daşgarı** çıkdılar. (106/34)

Patışa Züleyhanı görgeli **içgeri** girdiler. (42/15)

Soňra vehi kılan, ya hezreti Şiş, (22/12)

Bu ek, metnimizde bulunma hâli işleviyle kullanılmıştır:

Baglar **içre** andalıbı bolmasa, (122/11)

2.Fiiller

2.1. Fiil Çekimi

2.1.1. Fiillerde Şahıs

Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin kim tarafından gerçekleştirildiğini, kiminle ilgili olduğunu belirten eklere “kişi ekleri” denir. Türkmen Türkçesinde bu ekler iyelik ya da zamir kökenli olabilir.

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik

1. şahıs: -ın/-in, -un/-ün
2. şahıs: -sın/-sin, -suñ/-süñ
3. şahıs: Ø

Çokluk

1. şahıs: -ıs/ıs, -us/üs
2. şahıs: -sıñız/-siñiz, -suñız/süñiz
3. şahıs: -lar/-ler

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik

1. şahıs: -m
2. şahıs: -ñ
3. şahıs: Ø

Çokluk

1. şahıs: -k
2. şahıs: -ñız/-ñiz
3. şahıs: -lar/-ler

Emir Çekimi İçin Kullanılan Şahıs Ekleri

Teklik

1. şahıs: -ayın/-eyin
2. şahıs: -gıl
3. şahıs: -sın/-sin

Çokluk

1. şahıs: -alın/-elin
2. şahıs: -ıñ/-iñ, -uñ/-üñ, -ñ
3. şahıs: -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler

2.1.2. Kipler

2.1.2.1. Bildirme Kipleri

2.1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zamanda çekimlenmiş olan fiiller, geçmiş zamanda yapılmış ve konuşan kişinin yapılmış olan durumlara tanık olduğunu anlatırlar. Bu zamanın eki –dı/-di şeklindedir. Ünsüz uyumuna girmez. Üçüncü teklik şahısta ekin ünlüsü her zaman düzdür.

Teklik

1. şahıs: okadım
2. şahıs: okadıñ
3. şahıs: okadı

Çokluk

1. şahıs: okadık
2. şahıs: okadıñız
3. şahıs: okadılar

Adını **soradım**. (72/10)

Razı bolup sabr **eylediñ** kazaga, (111/18)

Sizlerge gözüm **düşdi**. (19/8)

Birini tutup, kovlap, atamıznıñ gaşığa alıp **bardık**. (94/9)

Ey, canavarlar, hudanın gahar-gazabından **gorkmadınız** mı? (27/25)

Yusup biendişe hoş vagt yörüş **kıldılar**. (13/16)

2.1.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Bu kiple çekimlenmiş fiiller, geçmiş zamanda yapılmış ancak söyleyen kişinin başkasından duyup öğrendiği ya da sonradan fark ettiği fiillerdir. Metnimizde bu zamanı göstermek için –İpdİr ve –mİş ekleri kullanılmıştır. İlk ek ünlü uyumuna girmeden kullanılmıştır.

Teklik

1.şahıs: okapdırın

2.şahıs: okapdırsıñ

3.şahıs: okapdır

Çokluk

1.şahıs: okapdırıs

2.şahıs: okapdırsıñız

3.şahıs: okapdırlar

-İpdİr

Gün-günden bu derdim zebun **olupdır**. (41/10)

Birniçesiniñ yarısı **kesilipdir**. (65/3)

Gan **dolupdır** gözyaşıma. (104/30)

Düşüpdır başımgı sövda, (99/21)

Men yıglaram, Yusup agam **gidipdir**. (104/8)

-mİş

Maña hasathorluk **eylemiş** halam, (17/30)

Yıglap gerdenime reda **salmışam**. (76/3)

Meniñ agalarım **gelmiş**. (92/15)

Bu kullanımlara ek olarak –An sıfat-fiil (partisip) ekine –dİr bildirme ekinin ilave edilmesiyle oluşmuş birleşik yapılı öğrenilen geçmiş zaman çekimi de metnimizde kullanılmıştır:

Beyle ceza her kimseden **ötendir**, (96/12)

–GAn sıfat-fiil eki de öğrenilen geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılan bir diğer ektir:

Sizlerin mübarek sözüñiz yadımdan peramuş **bolgan** erken. (76/24)

Hergiz mundag näzenin oğlan **görgen** ermes men. (78/9)

–Ar sıfat-fiili de öğrenilen geçmiş zaman işleviyle kullanılmıştır.

Elkıssa, Yusup bu cogapnı aydıp, **yıglar erdi**. (90/3)

2.1.2.1.3. Şimdiki Zaman

Fiilin belirttiği oluş ya da hareketin içinde bulunulan zaman diliminde başladığını yahut sürüyor olduğunu anlatan zamandır. Metnimizde bu zamanı ifade etmek için asıl fiillere eklenen zarf-fiil+ –dur yardımcı fiil yapısı kullanılmıştır.

Teklik

1.şahıs: söyüp durun

2.şahıs: söyüp dursuñ

3.şahıs: söyüp dur

Çokluk

1.şahıs: söyüp durus

2.şahıs: söyüp dursuñız

3.şahıs: söyüp durlar

Yalgan sözlöp, sizden bir nemerse almak için hile **kılıp turur**. (57/23)

Gahatçılık belası yakın **gelip turur**. (79/14)

2.1.2.1.4. Gelecek Zaman

Fiilin bildirdiği ve anlattığı işin, oluşun ve kılışın geleceğe yönelik olduğuna işaret eder. Fiilin söylendikten sonra gerçekleşeceğini belirtir. Metnimizde gelecek zamanı bildirmek için –gAy eki kullanılmıştır.

Teklik

1.şahıs: kılgay men

2.şahıs: kılgay sen

3.şahıs: kılgay

Çokluk

1.şahıs: kılgay biz

2.şahıs: kılgay sizl

3.şahıs: kılgaylar

Men hiçik mundag naşayısta iş **kılgay** men. (58/3)

Şunı hergiz kişige **bermegey** sen. (101/12)

Meger meniñ şumlugımdan **bolgay**. (36/25)

Anda soñra, oğlanlarığa mähribanlık **kılgay** siz. (93/28)

Ovval dogamız bu, kim Yusupdan maña habar **bergey** siz. (98/23)

2.1.2.1.5. Geniş Zaman

Bu zaman fiilin her zaman yapıp gerçekleştiğini ya da gerçekleşebileceğini bildiren kiptir. Eki –Ar’dır.

Teklik

1.şahıs: tutarın

2.şahıs: tutarsın

Çokluk

1.şahıs: tutarıs

2.şahıs tutarsıñız

3.şahıs: tutar

3.şahıs: tutarlar

Gammazalardan **bolur** men. (30/7)

Yok erse, bu agaların seni **öltürer**. (32/10)

Ey, ata, heniz Yusupdan umit **etersiñiz**. (57/19)

2.1.2.2. Tasarlama Kipleri

2.1.2.2.1. Emir Kipi

Bu kipte fillin yapılma isteği emir, buyurma biçimindedir.

Teklik

1.şahıs: -AyIn

2.şahıs: -Ø, -gIl, -gIn

3.şahıs: -sIn

Çokluk

1.şahıs: -AlIn, -AlI

2.şahıs: -İñ, -İñlAr

3.şahıs: sInlAr

Men **aydayın** sen pähm eyle bu söze. (52/12)

Kişige **aymagıl** zınhar. (6/14)

Rehm **eylegil** gözden akan yaşıma. (10/10)

Yusup can **eşitsin** bu peryadımı. (39/25)

Gör, kim, seni hem Yusupdan beter belaga giriftar **kılalın**. (102/25)

Bularnı sarayga eltip, tagam **beriñ**. (102/26)

Kenganılarga galla beriñ. Bular caylarıga **gaytsınlar**. (106/37)

2.1.2.2.2. İstek Kipi

Bu kip, fillle arzu, istek, niyet gibi kavramları göstermek için kullanılır.

Teklik

1.şahıs: barayın

2.şahıs: baray

3.şahıs: baraysın

Çokluk

1.şahıs: barayalı, baralı

2.şahıs: barayıñ, barıñlar

3.şahıs: baraysınlar

Men **aydayın** sen pähm eyle bu söze. (52/12)

Döze bilmen, **neyleyin**, sabru-kararım yanadır. (89/28)

Netey, **neyley** harap oldı. (23/19)

Seyr **edeli** panı dünya bagtını.(20/20)

Ogullarım, meniñ pendim **alıñlar**. (8/10)

Ondan gam **iymesinler**. (6/5)

2.1.2.2.3. Şart Kipi

Şart kipiyle çekimlenen fiiller cümlelerin ana yüklemine şartını teşkil ederler.

Teklik

1.şahıs: alsam

2.şahıs: alsañ

3.şahıs: alsa

Çokluk

1.şahıs: alsak

2.şahıs: alsañız

3.şahıs: alsalar

Biguman **yıglasam**, ol ahı-pıganım yanadır. (89/30)

Ne iş **kılsañ** razıdır men. (72/17)

Dergahar bolup nagra **kılsa** eşidenleriñ zähresi yarılıp öler erdi. (3/12)

Bizlerge rugsat berseñiz, Mälik Zagırnıñ gulun bizler hem tomaşa **kılsak**. (46/11)

Sıdkı dilden **yıgılasañız** barınız. (75/30)

Ab-tagam **iyseler**, belenlerinden zahır bolar erdi. (3/23)

2.1.2.2.4. Gereklilik Kipi

Bu kiple çekimlenmiş fiiller, tasarlanmış olan hareketin gerekli olduğu anlamını belirtirler. Kişi zamiri kullanılan çekimlerde –mAlI, kişi eki kullanılan çekimlerde –mAlIdIr ekiyle yapılır.

Metnimizde gereklilik kipinin -mAlI şekline rastlanamamıştır. Ancak “–mAlI bol-” ve “–mAk gerek” kullanımlarıyla gereklilik anlamı verilmiştir.

Geliñ, imdi her niçik bolsa müvessa **kılmak gerek**. (108/16)

İndi bu iniñizni **öldürmek gerek**. (107/20)

Bir zaman eglenmey **ötmeli boldum**. (120/15)

Hoş, aman bol, canım, **gitmeli boldum**. (120/25)

3.Fiilimsiler

3.1. İsim-Fiiller

Fiillerin kök ve gövdelerinden iş, oluş ve kılış bildiren fiil isimleri oluştururlar.

3.1.1. –mAk

Yusupnı gudukga **salmak** gerek. (20/10)

Meniñ şäherimniñ yagşı-yamanını bilip **gitmek** üçin gelipsizler.(94/11)

3.2. Sıfat-Fiiller

Niteliklerini belirttikleri isimlerin özelliklerini vurgulayan fiil şekilleridir.

3.2.1. –An

Elimdäki **yanan** çırarım öçer, (15/16)

Gan **yıglagan** çeşmi-giryanı bardır. (53/17)

Öten işge puşeyman men. (67/14)

Ceren seyran **eden** hicran çölige, (77/13)

3.2.2. –GAn

Garıp biçare bolup cemıg zındanda **yatgan** adamlar hemme peryat pıgan kılıp yıglardılar.(75/11)

Yusup düş **görgenleriñ** vakasın yorup erdi. (76/19)

3.2.3. –Ar

Öz-özümni **yakar** boldı otlarım. (84/16)

Ogıanlarıga bu söz makul gelip, bir az yün, bir az para nemerselerinden alıp, **gider** boldular. (91/16)

3.2.4. –mİş

Gül **açılmış** bolsa cümle cahana, (8/18)

3.3. Zarf-Fiiller

3.3.1. –(ı)p

Beşerniñ enesi **yıglap**, asmanga bakıp, peryat kılıp, munacat kıldı. (113/29)

Yakupnıñ zehinleri **keyinip**, oşol kenizniñ oğlu Beşerni satıp iberdi. (113/29)

3.3.2. –(I)bAn

Sırlaşıban halı-dilin sormadım, (14/13)

Solan güller **açılıban** ter oldı. (23/4)

3.3.3. –gAç

Elkıssa, bular bu cogaplarını aydışıp **bolgaç**, agaları işikden hâzir boldular. (21/29)

Olarga zıyapat kılar men” **diygeç** halayık top-top bolup yöriş kıldılar. (82/6)

3.3.4. –gAndA

Açılğanda gül-gunçası solmasın, (4/13)

3.3.5. –(g)InçA

Ger mübärek tahtım olsun **garrıgınça** elmıdam, (78/23)

Cemalina **yetişginçä**, (85/9)

Lebleriñ balın **sorınça**, (60/26)

Galmanam ondan **ölinçä**, (60/25)

3.3.6. –gAll

Sizler **ayrılğalı** işim pıgandır, (16/28)

Patışa Züleyhanı **görgeli** içgeri girdiler. (42/15)

İKİNCİ BÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİN
YUSUP ZÜLEYHA

Nice mahal erur parahat işim,

Yok idi kimse birle danışım.

Geldi yine birnäçe hemderitler,

Gurbı-şecagatda şiri meritler.

Geldi menin gaşımga bir şasuvâr,

Nutkî nezih yağşı söze intizar.

Barçaları ördi maña hemneşin,

Yüzleri gül, sözleridir engebin,

Diydi olar: -Ey, Andalıp, binova,

Könlümüzge düşdi acap macera.

Bar «Kısas» içre acayıp destan,

Ne boladır kılsan onı gülüstan?

Yusubı-sıddıku Züleyhanı sen,

Türkî halayıkga kılıp encümen.

Elden-ele alıp kılsa buy,
Birniçe zibalar era güftüguy,

Işk hakikatı sapak eylesin,
Beyle erer aşıkı pāk añlasın.

Bilsin özün ışk yolun tutmasın,
Beyle dava duruguyı etmesin.
Uşbu sözi kıldı hekayat olar,
Yusup sıddıkıdan rovayat olar.

Andalıpnıñ maksadıdır ki bostan,
Köñlüge hoş geldi acayıp destan.

Eyledi Türki til ibtida,
Gâhi nasr, gâhi gazal hoş nova.

Birniçesin nazmi-muhammes kılıp,
Aşıku-magşuklarga bes kılıp.

İsmim idi Nurmuhamet Garıp,
Sözde tahallusım idi Andalıp.

Şährimiz Ürgenç velayat idi,
Hanımız Şirgazi Hemayat idi.

Aslı mekanım ki Garamazıdır,
Adamı eşretde gışu-yazıdır.

Garrılar zikri Huda birle şat,
Gice-gündiz kılıp erur Haknı yat.

Hayru-sahavatda yiğitler cınan,
Her biridir Hatam Tay an çınan.

Barçaları içre men erdim zebun,
Aklım idi gâhi hoş, gâhi cınun.

Gâhi harabatda işim, gâhi pıgan,
Külbeyi- ahzan idi gâhi mekan.

Bu sıpat ömrümni ötürdim, darıg,
Nurı-hedayatnı netey, tutdı mıg.

Barça halayık içinde bed işim,

Yetip ellik başge menin bu yaşım.

Kılmadım hiç toba nesuh can ile,

Bolmadım hiç emr ile, perman ile.

Hiçbir kişi kılmaz günä mende bar,

Men kibi rısvayı-cahan kanda bar?

Kılsa kerem deryasını mövüç an,

Gark olur yağşı galar ne yaman.

Andalıbñ barça işidir hata,

Gerçe hata mende erur, kıl ata.

Emma ravıyanı- ahbar ve nakılanı- asar muhaddısanı- destan, kühen ve huşe cınan- harman suhanara suhan zemm küned pareyi az hun-ciger kem küned. Ravıyanı defter ve nakılanı-şirin zıban muhtaber «Kısasıl Enbiyadan» andag rovayat kırlar kim, Yakup alayhıs-salamıñ ataları Ishak alayhıs-salam erdi, Ishak alayhıs-salamıñ ataları İbrayım alayhıs-salam erdi.

Emma Yakup alayhıs-salamdan on iki ogul boldı. Yusup alayhıs-salam birle İbni-Yemin yene bir gız- bu üçüsi bir eneden erdi. Bularnıñ enesi dünyäden rahlet kılıp erdi. Onuñ adı Rahıl erdi. Özgeleriniñ enesi hayatda erdi. Emma her oğlunıñ bir häsiyeti bar erdi. Dergahar bolup nagra kılsa eşidenleriñ zähresi yarılıp öler erdi. Biriniñ adı Şemgun erdi. Onuñ häsiyeti bu erdi, kim gılıç ursa, daş-demirin suv dek keser erdi. Yene birinin adı Rubil erdi. Onuñ hasiyeti bu erdi, kim her nâçe leşger alnıga duçar gelse, şir dek kükräp, çaş-paş kılar erdi.

Emma Yusup alayhıs-salamıñ hasiyeti andag erdi, kim zıyada hoşroy, hoş ovaz erdiler. Eger nagma kılsa vohuş ve tuyur teferrüç kılıp uçmaz erdi. Hoş royılıkda andag erdi kim, her kimse yüzlerige baksa, misli ayna dek öz yüzünü görer erdi.

Ab-tagam iyseler, belenlerinden zahır bolar erdi, Allatagala husunnı on hesse kılıp turur. Bir hessesin tamam halayıkka berip turur. Dokuz hessesin Yusup alayhıs-salama berip turur. Tamam melayık Yusupnıñ cemalığa tomaşa kılıp nazarra kılıp erdi: “Adamzatdan hem mundag päkize vucut älemge gelir erken” diyp erdiler.

Elkissa Yakup alayhıs-salam Yusubı barça oğlanlarından yağşı görer erdi. “Bir zaman gaşından ayırmaz erdi. Munı özge oğlanları yaman görüp, reşk eder erdi. Näğäh Yakup alayhıs-salam bir gice düş gördi. Düşünde Yusup alayhıs-salamnı on böri ortağa her haysısı bir hemle kılur erdiler. Bir böri anlarga degdirmey turup erdi. Ol hal Yusupnı yer yovutdı. Hiç nam-nışan bolmadı. Yakup alayhıs-salam bu vakanı görüp, vehimnäh bolup yerinden turup, can-hovul, can Yusupnı görüp, gucagığa gısıp, bagrıga basıp, yüzünden öpüp, andag aram boldı. Bir zaman gaşından ayırmaz erdi. Dembe-dem, sagatba-sagat bitakat bolup, ah tartar erdi. Her çendike geskin berdi. Aramı kararı galmadı. Yüregine ataş hicran düşüp zar-zar yıglap bir gazal okır boldı.

128

Kadır Alla, yüreğime ot düşdi
Meni Yusubımdan cıda eyleme!
Dünyäde ayralık bir yaman işdi,
Soltan başım bu gün geda eyleme!

Bilmen ne yovuz gün düşer başıma,
Gorkaram bu gice gören düşüme,
Avı salma meniñ içer aşıma,
Maña ayralıknı rova eyleme!

Gözümüñ rövşeni, bilde kuvvatım,
Köñül asayışım, canda rahatım,
Söver guzım, gice-gündiz ülpetim,
Yusubımdan meni cıda eyleme!

Açılğanda gül-gunçası solmasın,
Bimahal çağında hazan urmasın,
Ayralık belasın hiç kim görmesin,
Meniñ bagtım bu gün gara eyleme!

Yakup nebi bir hikmete ugrayır,
Göyâ gahba pelek bagın dağlayır,
Eneden ayrılıp, guzı yıglayır,
Ayralık odunı rova eyleme!

Emma Yakup aleyhıs-salam bu munacatnı okıp dayım yığlar erdi. Gije-gündiz bıkarak erdi. Bela kaydan geler diyip ukı gözleriğe haram boldı. Andağ ukı bassa teskinip, yerinden turar erdi. Bir gice nâğâh Yusup alayhıs-salam atasınıñ gaşında yatıp erdi. Bir düyş gördi, Duyşünde asman hefti pelekden bir tağtı-zerrin peyda boldı. Gelip Yusubıñ aldıda bercay boldı. Yusup patıshana serpay geyip taht üstüne çıkıp olturdı. Yene bir şäher azım peyda boldı. İçinde tamam ulus halayık hemme bendevar gelip, gol goşurup hızmat kıldılar. Yene niçe müñ gulambeçeler ve kenizler gelip hızmatda durdular. Yene asman tarapdan Ay birle on bir yıldız gelip Yusupğa sejde

kıldılar. Yusup bu vakalarını görüp, gorkup yerinden teskinip turdı. Yakup Yusupdan habardar erdi. Aytadı:

- Ey perzendi güzidäm, vay, çeşm nur didäm, ne sebäpden gorkup oygandıñ?
– diyip, bagrıga basdı, Yusup misli kagız dek galdırıp, gören düşüni atala

129

rıga bir-bir beyan kıldı. Atası bu vakalara hayran galıp, tagbırını aymadı. Yusup diydi!

- Ey, ata, düşümniñ tagbırın kılсан niçikdir – diydi. Yakup alayhıs-salam diydi:

- Ey, oğlum, menden soramagıl, näge bir belaga galmagay sen – diydi. Yakup Yusupniñ gabagın çıtılmağıga razılığı yok erdi. Aytadı:

- Ey, oğlum, men düşüñniñ tagbırın beyan kılayın. Sen hiç kimsäge aytmagay sen, tä agaların eşidip, seni bir belaga giriftar kılmagay- diydi. Çünki, sen meniñ görer gözüm sen, agzalarımniñ kuvvatı sen turar sen, senden bir zaman cıdalıga takatım yokdur. İmdi cigergüvşäm, sen düşüñni beyan kıl, men magnısını beyan kılayın – diydi. Yusup düşüni beyan kıldı. Atası magnısını beyan kıldı:

Yusup: - Atam, bir vaka gördüm,

Yitirdim akıl, hayranı.

Bu sırğa düşmedim, turdum,

Nedir bu derdin dermanı?

Yakup- Balam, bu dünya panıdır,

Seniñ canıñ aman olsun.

Bu bir sırrı-nıjandır,

Diygil canım beyan olsun.

- Cövherden bolan bir tagt,
Gelip alnımda durdı nagt,
Maña “min” diydiler ol vagt,
Yene bir köşki eyvanı.

- Soltanet şahı tagtıdır,
Miyesser bolsa bagtıdır,
Saña dövletli vagtıdır,
Niginiñde cahan olsun.

- Oşal tagt üzre oturdım,
Halayıkga höküm kıldım,
Cahannı nurga doldurdım,
Musahhar çırağ kivanı.

- Bolup sen älemge soltan,
Kılıp sen tagt üzre cövlan,
Yüz müñ leşger saña perman,
Heme sahipkıran olsun

- Gelip şemsu-kamar durdı,

Yene on yıldız övrüldi,

Maña barça secde kıldı,

Yer, asman barça cövlanı.

- Şemsu-kamar ol apañdır,

Secde kılan on agañdır,

Başda cıga otagañdır,

Saña canlar gurban olsun.

- Yusup diyer, ah-zar erdim,

Düyşümden bikarar erdim,

Saña men güluzar erdim,

Salmasın imdi hicranı.

- Diydi Yakup nebi, dildar,

Kişige aymagıl zınhar,

Hudadır barçağa gamhor,

Bı sır içde nıhan olsun.

Elkissa, ata-ogul bu söz üstünde erdiler. İşikde Şemgunnıñ enesi habardar erdi. Tamam sözni bilip, öyge barıp olturdı. Sähradan oğlanları geldi. Şemgunnıñ enesi olturıp, Yakup birle Yusupnıñ düyş görgeñin bir-bir beyan kıldı. Olarnıñ canığa yanar ot düşdi. Yene tä'kid kılıp sordular. Ol hatın burunkılardan zıyadarak beyan kılıp, kasamyat

kıldı. On agası ittifak kılıp, ant içip, Yusupnı “Öltürgeymiz” diyip, maslahat kıldılar. Anda Yehuda aytdı:

- Atamız onı hiç vagt yanından ayırmas, anı hiçik sähraga çıkarıp öltürer sizler? – diydi.

Anda Rubil aytdı:

- Men hile kılayın, täki atamız bizlerge goşup ibergey – diyip, tä dan atgınca maslahat birle bularnıñ gözlerige ukı haram boldı. Şunuñ birle dañ atdı. İr dañ bile cemg bolup, Yusupnıñ gaşığa bardılar. Her kaysı aldığa alıp söydüler. Kineleri içinde erdi. Yusupnı bir pınhan cayga alıp bardılar, aytdılar “İnim canım, senden hiç yalğan söz sadır bolğan ermes. İmdi rast sözleğil. Ne düş gördün? Bizlerge beyan kılğıl! Düşüñ mübärekbolsun” diygeç, Yusup hayran bolup yerge bakdı. Hiç sözlärge mecalı galmadı. Agaları ezber kılıp aytdılar: “Eger düşüñni aymasan, bizler senden razı imesimiz”

131

diydiler. Yusup bildi, kim iş dur-u deraz boldı. Aytmasa ağaları goymas. Aytsa, atasıga näpermanlık bolar. Hayran bolup, ne diyerin bilmän, bu cogap birle ağalarını teskin kılar boldı. Cogap hezret Yusup alayhıs-salam bu turur:

Öten halayıkdan galan bir söz bar,

Gördüñ ört, görmedigñ sözleme.

Köñülde mün hıyal gice-gündiz bar,

Gördüñ ört, görmedigñ sözleme.

Diymesem, yalancı diyler adıma,

Diysem, näpermanlık asıl zadıma,

Agalarım, goyun köñül şadıma,

Gördüñ ört, görmedigñ sözleme.

Yer ölürki dünya köñül goymasa,
Sırın bu al bilen ol il duymasa,
Nebis şeytan düşmanına uymasa,
Gördügiñ ört, görmedigiñ sözleme.

Agalarım bu gün hıcalat etmäñ,
Atam bile maña hıyanat etmäñ,
Mundan artık düşden rovayat etmäñ,
Gördügiñ ört, görmedigiñ sözleme.

Guğratı güyçlüdür ne kılsa cepbar,
Yusup biçarede bolmaz ıgtıyar,
Muhannesler kılar sırrını äşgär,
Gördügiñ ört, görmedigiñ sözleme.

Emma Yusup alayhıs-salamıñ ağaları eşitdiler, erse bildiler, kim görgeñ düşi takık durur. Her haysısı andag gazapnäk boldular kim, älemni harap kılğaylar . Olarnıñ her haysısı derğahar bolup nağra tartsalar eğer polat bolsa bedenindäki tüyleri misli nayza dek öter erdi. Eğer derğahar bolup gılıç ursa, dag-daşnı misli suv dek keser erdi. Eger yüz müñ leşger bolsa bir demde nabut kılar erdi. Yagnı bularnıñ bir sırrı bar erdi – kim Yakup alayhıs-salamıñ ovladından bir kimerse olarnıñ arkasını sıpasa, gahrı gidip, dermanı gelir erdi.

Elkıssa, Yusupdan ağaları bu cogapnı eşitdi. Erse yüz hile-mekir birle atasınıñ gaşığa barıp tagzım-tovazıg kılıp aytdılar.

- Ey, ata, paslı-bahar bolup güller açılıp, bilbiller sayrap, suvlar her tarapa akıp, düyeler botlap, goyunlar guzulap, bulaklar her tarapa akar. Yusupnı bizlerge goşup iber sen. Siz täki gız oylan dek onı hemişe öyde saklar siz. Tä sähralarnı gezip gövni hoş bolgay – diygeç, Yakubın teninde titreme peyda boldı.

- Ey, oylanlarım, sizler yaş erdiñizler, sizleri mundan hem yagşı perveriş kılğan men. Sizler ulug bolduñız, imdi nobat Yusupga yetdi ve hem eneden yetim galdı. Sizlerniñ eneñiz häzir turur. Munı sizlerge goşup ibermen. Beyekvar bir hadısa roy berip, Yusupnı böri iyse ne alaç kılarmız. Dag sähralarıñ börisi köp turur. Sizler avga meşgul bolsañızlar bir iş bolmagay – diyip, oylanlarığa garap, bu sözni aytdı:

Ogullarım, meniñ pendim alıñlar.

Sözlär sözüm, Yusup candan ayrılmam.

Yusupnı sähraga alıp barmanlar,

Görer gözüm, Yusup candan ayrılmam.

Niçe yıl sizleriñ çekdim cepañız,

İmdi görsem gerek mähri-vepañız,

Yusup yaşıdır. arañızda sefañız,

Söver guzım, Yusup candan ayrılmam.

Gül açılmış bolsa cümle cahana,

Yusup gitse sizler bile yabana,

Gelerden gelmezi erur gümana,

Rızkı rozum, Yusup candan ayrılmam,

Rugsat bersem, gam otuna düşer men.
Nalana galur men, aklım çaşır men,
Cemalın bir görsem, yüz mün yaşar men,
Paslı yazım, Yusup candan ayrılmam,

Yakup diyr, huda aman eylese,
Yusup barıp, seyir-cehan eylese,
Surur iş ya yaman pıgan eylese,
Servi nâzim, Yusup candan ayrılmam

Anda oğlanları aytdı:
- Vadarıga, bizler hem perzent bolsak, Yusupnı

133

niçik bizlerge goşmay siz. Bizler sizden hem müşfik mähriban tururmiz – diyip, dubara kasamyat kıldılar. Bir nicesi küvşiş kıldılar.

Elkıssa, Yakup nebi Yusupnı bermediler. Oğlanları näumit bolup, daşarıga çıkdılar. Olturıp, yene bir hile kıldılar. Yusupı yanlarına çağırıp aytdılar:

- Ey, gözümün rövşeni Yusup can, düyeler botlap, güller açılıp, pasıl bahardır. Adam oğlu görse, çihresi açılır. Ne üçün bizler birle siz sähraga çıkıp seyirsähra kılmaz siz? Bargıl, atandan ecazat algıl. Atañ senin aglaganıña dözmez. Bizler birle iberür – diyip yüz miñ hile birle aldadılar. Yusup bularnıñ mekirige inanıp, atalarınıñ gaşıga barıp, boynun burup, elin govşurıp, bu cogapnı aytıp, ecaza diler erdi:

Ecazat berseñiz kägbäm,

Bir iş düşdi hıyalınga.

Düşüpdır bag era şebnem.

Bolup faslı baharımga

Tomaşa eylerem sahra,

Köñül andan tapar bähra,

Agalarım kılar perwa,

Meniñ husnu-cemalımga

Kapasada bilbil şeyda,

Ne bähre tapgay ol anda,

Meniñ başımga ne sövda,

Zehi katdı- kemalımga

Rakıblarım otga yansın,

Mısahı cam-cama sunsun,

Ke yüz-müñ teşneler gansın,

İçip abu-zulalımga.

Yusuf biçäräge pursat,

Ata canım, berin rugsat,

Agalarım baña ülpet

Habardar olsa halımga.

Emma Yakup alayhıs-salam gördi, kim halı özge turur. Yusupga bu cogapnı beyan kıldı:

134

Görmesem, bir zaman takatım yokdur,

Meni zar emredip, guzım, ayrılma!

Bu gören düyşümniñ belası çohdur,

Sözler sözüm, görer gözüm, ayrılma!

Sen gidende, men galaram zar aglap,

Hicran odı bilen bagrımni daglap,

Haysı bir aşyandan seni soraglap,

Şuñkarım, laçınım, bazım, ayrılma!

Bilmenem bir hikmet düşdi başıma,

Rehm eylegil gözden akan yaşıma,

Zäher salma pelek içer aşıma,

Canım içre servi-nazım, ayrılma!

Zerre gam yok idi gülüm barında,

Gice- gündüz onuñ intizarında,

Anladıp dey sayrap gülgüzarında,

Yüz elvan nagmalı, sazım, ayrılma!

Yakubıñ ne geçer halı-ahvalı,
Görmese Yusupnıñ kaddı-nahalı,
Gözümniñ rövşeni, husnı-cemalı,
Hakdan yeten rızkı-rozum ayırma!

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam bu cogapnı aytdı. Erse, yine Yusup yerinden turup, yüz nala birle elin govşurıp, atasından ecazat dilep, bu gazalnı okır erdi. Atası hem nesihat berur erdi:

Yusup: Ecazat berseñiz, şahım,
Tomaşa eylesem sahra.
Agalarım mähribandır,
Kılar anlar maña pervä.

Yakup: Guzım, köp ezber eyledin,
Näge bir bela bolmasın.
Hudanın hükmüdir her iş,
Yamanlık rova bolmasın.

- Kim bize yamanlık etgey,
Maña kimden yetgey,
Ne kimsedir sizden ötgey,
Niçe zalım bolsa rısva.

- Hudadan gorkmagan adam,

Seni bilmez meni, balam,

Yüregimde goyup yüz gam,

Yene bir sövda bolmasın.

- Agalarım bardır pälvan,

Her birisi rüstem destan,

Kılar düşmanları yegsan,

Bolup üstümde yüz şeyda,

- Gorkuncım yok hiç kişiden

Gorkaram tañrı işiden,

Agalarıñ duş -duşudan ,

Başıña govga bolmasın.

- Huda hökmi özge bolmaz,

Takdırdan kaçıp gutulmaz,

Muhannesler sabır kılmaz,

Başa düşse, yüz-müñ sövda.

- Guzım, senden cıda bolsam,

Ardıñça telmurıp galsam,

Pırakıñdan köyüp-yansam,

Beyle mübtela bolmasın.

- Yusuf aydar, kararım yok

İndi lahza durarım yok,

Ata, sizden bizarım yok,

Geler men bugün ya tanla,

- Yakup aydar, netey canım

Rugsat berdim, mähribanım,

Artırma, ahı ahı-pıganım

Şu gün gel, tanla bolmasın.

Elkıssa, bular bu cogaplarını aydışıp bolgaç, agaları işikden hâzir boldular. Tagzım ve tovazıg birle Yusupnı dilediler. Aytdılar:

- Ey, mähriban atamız, Yusupnı bizge goşuñ. Tä sähraga gaytıp geleli.

Yakup nebi aytdılar:

- Ey, oğlanlarım barıñlar, sizleri hudaga tabşırdım, Yusufnı sizlerge tabşırdım- diyip, iberer boldular. Hezreti Ibrayımdan galgan köylekleri

136

ni çıkarıp, Yusupga geydirip, kemer-Ismagılını bilige bağlap, başıga emmameyi zernigärni çolap esbi-semenderge mindirip, özüge andag ara berip durdı kim, ins, cins ve huş-u tayr melayık täsin galıp, tomaşa kılur erdi. Yakup Yusupnıñ husnıga ve oğlanlarıga bakıp, nesihat berip, bu cogapnı aytar erdi, Cogap Yakup bu turar:

Gözümüñ rövşeni, canım oğlanlar,

Yusupnı tizrek alıp gelgey siz!

Candan artık mähribanım, oğlanlar,

Atañızniň hakın eda kılgay siz!

Gidende Yusubım pıyada goymañ,

Aç etmäň, suvsatmaň, yaman söz aytmaň

Haknı häzir görüň, şeytana uymañ,

Men garıpdan yagşı doga algay siz!

Yusubım näzikdir, perdede saklaň,

Tiz getirin, pişin vagtını çaklaň

Nesihatım meniň duzumny haklaň,

Bir-biriň gadırnı yagşı bilgey siz!

Yusupnı görmesem kararım olmaz,

Yerimden turmaga mıdarım olmaz,

Onsuz bu dünyäde durarım olmaz,

Men yıglasam, yaman ada galgay siz!

Yakup diyer, sizni hakga tabşırdım,

Giç galsaňız, ahım hetden aşırdım

Yusupdan ayrılıp, aklım çasırdım,

Meniň bu halımgı rehim kılgay siz!

Elkıssa, Yusup on tördi gicelik ay dek bolup, agalarığa goşulıp, atası birle vadaglaşıp
seyr-sähra kılar boldı. Yakup alayhıs-salam yene zar-zar yıglap, Yusupga bakıp,
gözlerinden yaş akızıp, bu cogapnı aytar erdi:

Gözüm nurı hoş, bar imdi,

Galmadı hiç ıgtıyarım.

Cıdalıkdan dilim yandı,

Eşit imdi ahı-zarım

Senden ayrı bu canım yok,

Hasda galdım, amanım yok,

137

Geler diyip gümanım yok,

Tiz yetişgil gülgüzarım,

Bilmem, ne sövda görer sen,

Başda yüz govga görer sen,

Bu gün ya tanla görer sen,

Bu sebepten yok kararım.

Halı koyduñ taze bağı,

Kaydan alar men soragı,

Yüregime saldın dağı,

Hicran salma, biribarım.

Yakup aydar balam, hoş bar,

Yolunda gözüm intizar,

Allahım bolsun saña yar,

Tiz gelip, görgül didarım.

Emma Yakup bu cogapnı aydıp bolgaç agaları berdar-berdar göterip, Yusubı düyäge mindirip, yolga rovan boldular. Yusup biendişe hoş vagt yürüş kıldılar. Yakup alayhıs-salam bitakat bolup ardınca zar-zar yıglap, bir meydan yol yörediler. Tä olar gözden gayıp bolgunça garap durdular. Olar gözden gayıp bolgaç, Yakup ızına gaytdılar . Gelip bir daragtnı teyinde oturıp, yıglay başladılar. Nägäh ol daragtdan ovaz peyda boldı. “Ya Yakup, kırk, kırk!” diygen Yakup soradı: “Vay, daragt, Yusupnı haçan görer men?” Ol daragtdan yine ovaz geldi: “Ya Yakup, kırk, kırk!” diygen, Yakup alayhıs-salam bu sözni eşidip, köñülleri teñ, halları özge bolup gazalnı aytdı:

Bu ne talıgdır maña, ey yar, senden ayrılıp,

Gaygı kulpetdir maña, dildar, senden ayrılıp

Gul idim, sen bilbilim, uçduñ gonar zag-zagan,

Haysı söhbetdir maña, dildar, senden ayrılıp.

Goymadı dövrän şerg öz halıma horram meni,

Neyleyin düşdüm yırak, naçar, senden ayrılıp.

Can gitdi, men galıp men, tagnayı agyar olup,

Ne melamattır maña, gülzar, senden ayrılıp.

138

Hasretiñde galıp Yakup, nalayı-efgan edip,

Men şikeste hastayam; dildar, senden ayrılıp.

Elkissa, bu sözni tabşırıp bolgandan soñ, Yakup yene soradı:

- Kırk gün mü yada kırk aymı, ya kırk yılmı? Daragtdan hiç seda çıkmadı.

Yakup alayhıs-salam bihuş bolup yıkıldı. Birnäçe sagatdan soñ, huşığa gelip, aram bolup, öyge gaytdılar. Geler erdiler Yusupnıñ apası saçın yayıp, gol göterip, pıgan tartıp:

- Va hasrata, va nedameta, va Yusup- diyip, atasınıñ aldığa çıkdı ve aytdı:

- Ey, ata, meniñ Yusubım kanı, nurı-didem kanı? Canımıñ kuvvatı kanı? Sırdaşım kanı? Men yaman düyş gördüm kim Yusupnı on böri ortaga alıp, her kaysısı bir dişläp, alıp yördüler. İmdi Yusupnı görmesem, özümni öltürer men- diyip, bu cogapnı aytar erdi:

Va hasrata, Yusubımnı görmedim,

Didar kıyamata galdı neyläyin.

Sırlaşıban halı-dilin sormadım,

Didar kıyamata galdı neyläyin.

Gapıl bolup, kervenimni göçürdim,

Golumdaki şunkar guşum uçurdım,

Ayralıgnıñ şerabını içirdim,

Didar kıyamata galdı neyläyin.

İmdi görsem, can içinde gizlesem,
Tapılsam sayyah bolup ızlasam,
Tä gelinçä giden yolun gözlesem,
Didar kıyamata galdı neyläyin.

Nutkımız tutuldı gunça dahanda,
Arman galdı sovsan bile semende,
Andalıp dey pıgan eylöp çemende,
Didar kıyamata galdı neyläyin.

Naçar apasığa sırın aytmadı,
Arman galdı, bir hoşlaşıp gitmedi,
Va hasrata, mıradığa yetmedi,
Didar kıyamata galdı neyläyin.

139

Yakup alayhıs-salam gızından bu cogapnı eşidip, zar-zar yıglap, köñül berip, bu gazalnı okır boldı:

Nala kılıp yüregimni köydürme,
Hazan urup, hazınamı yel aldı.
Gaygı bile gızıl yüzün soldurma,
Täze bağım, ımaratım sil aldı.

Bar umıdım, gözüm yolda, gelir diyp,
Oğlanlarım menin halım biler diyp,
Bir-birine mähribänlık kılar diyp
Onuñ üçin vedaglaşıp el aldı.

Gidende eglenip, guzım gelmese,
Meniñ pendu-nesihatım almasa,
Bu aygan sözüme gulak salmasa,
Çeşmelerim gurıp, göyâ çöl aldı.

Ondan galıp, meniñ ne halım geçer,
Elimdäki yanan çıragım öçer,
Candan artık gören kervenim göçer,
Göyâ hicran menziline yol aldı.

Yakup aydar, sabr et, Yusup amandır,
Geleri-gelmezi, belki, gümandır,
Ayra düşse, bize ahırzamandır,
Bakcalarım hazan urup, yel aldı.
Yakup alayhıs-salam bu cogapnı aydıp, sordı kim:
- Ey, gızım, ne üçin Yusubı sorar sen? Gızları:

- Ey ata, men yatır erdim, nâgâh bir düyş gördüm. Düyşümde Yusupnı on böri ortaga alıp, her haysısı bir dişläp, alıp gitdiler. Gorkup oygandım – diyip, beyan kıldılar. Olar yüz gam ve gussa bile öylerige bardılar. Yakup alayhıs-salamıñ iki gözleri yolda erdi, Yusup haçan geler diyip.

İmdi söz eşidiñ kim, Yusupnı agaları aldap alıp gitdiler. Bir menzil yol yörediler. Nâgâh çöl-beyaban ve har magılanga yetişdiler. Şemgun çüsti-çäbik barıp, Yusupnı düyänıñ üstünden göterip, yerge urdı. İki golun baglap, golıga almaz hancar alıp, kellesini keser boldılar. Nâgâh asmandan bir guş peyda boldı aytdı: “Ey, Yakupnıñ perzentleri, hey, adamzat hem rehim kılmañ öz bıradarını öltürermü? Mundag işni

140

kim kılıp turur, ki sizler kılğay siz? Hudanıñ gahru-gazabından gorkun. Bu işni kılmanlar” diygeç, ol yerden alıp gitdiler, tã özge yerde öltürgeyler. Ol guş gayıp boldı. Rubil ayagından tutup, yüzünligine süyrär erdi. Mübärek yüzlerini, gözgi dek bedenlerini tikenler yırtıp, tamam agzası gızıl gan bolup, cerahat boldı. Yusup yıglap, bu munacatnı aytdı:

Kadır eygäm, bu gün elim almasan,

Adırlara gelip galar ogşadım.

Agamnıñ köñlüge rehim salmasan,

Zalımlar cebrinden öler ogşadım.

Atam pendı-nesihatın almadım,

“Gal” diyende ganlar yıglap, galmadım,

Şum kismatda ne barını bilmedim,

Rakıplar cebrinde öler ogşadım.

Yaman eken ayrıalıñ pıganı

Täze boldı yene atamın dağı,
Talaña düşüpdür çemenli bağı,
Gunça yañlıg canım solar ogşadım.

Her biri bir hancar çeker canıma,
Rehim etmey gözden akan ganıma,
Arvahlarım gelip gider yanıma
Murdalarga hemra bolar ogşadım

Yusup aydar, arman galdı dilimde,
Birniçe gün sapa sürsem ilimde,
Atamññ gözleri meniñ yolumda,
Men bu yerde mesgen kılar ogşadım.

Elkissa, Yusup bu cogapnı aytgan soñ, yene yıglap aytdı:

- Ey agalarım, men ne günä kıldım? Meni mundag kılar sizler! Meniñ halımgı rehim kılıñ diyip yıglar erdi. Anda agaları aytdılar:

- Bu gün seniñ ol gören düşün dadıña yetsin! İmdi bizlerden hiç yağsılık umıt etmegil! Seni öltürerimiz – diyip, her haysısı bir tayak urup südräp alıp gitdiler. Bir belent depäniñ üstüğe çıkıp, öltürer boldular. Bogazıga pıçak goyup, kellesini keser boldular. Yusup alayhıs-salam yene agalarığa yalbarıp, bu gazalnı aytar boldı:

141

Ey agalar, bugün nurbat amandır,

Öldürüp, galmañız nahak ganıma!

İndi menin tirikligim gumandır,

Öldürüp, galmañız nahak ganıma!

Atam sizge niçik etdi permanı,

Niçe günler meni size bermäni,

Bir dem karar etmez meni görmäni,

Öldürüp, galmañız nahak ganıma!

Atam sözi hesar imiş daşıma,

Men gapılam iş getirip başıma,

Rehim eylän gözden akan yaşıma,

Öldürüp, galmañız năhak ganıma!

Vedaglaşıp galdı onda atañız,

Darıga bu sözden çıkdı hatañız,

Geliñler bolmasa meni satıñız,

Öldürüp, galmanız năhak ganıma!

Dünyäde bet işdir rakıplık, menlik,

Hakñ islegini — rastlık, gönülik,

Şunuñ dey bolarmı aga-inilik,

Öldürüp, galmañız năhak ganıma!

Müminler dünyäde gapıl yatamı,
Afu' ediñ mende bolsa hatamı,
Barıp sizler niçik kılgay atamı,
Öldürip, galmanız nâhak ganıma!

Bu kismatlar maña hakdan eradat,
Bir köñül avlamak - Kâbâ zıyarat,
Şikeste köñlümi kılıñ ımarat,
Öldürip, galmanız nâhak ganıma!

Garıbam, eşitmez bir kimse nalam,
Maña hasathorluk eylemiş halam,
Ruzı-magşar bolmañ rısvayı-älem,
Öldürip, galmanız nâhak ganıma!

Yusup aydar, bu ne tersendelikdir,
Bilmen ne pıglımdan, ne gendelikdir,
Kıyamat gün niçik şermendelikdir,
Öldürip, galmanız nâhak ganıma!

Elkıssa, Yusup bu cogapnı aytdı erse ona hiç kim gulak salmadı Yusup yıglap yene aytdı:

- Ey, agalarım, maña bu içgu dek suv berin, içeyin, içim köyüp durur – diygeç, agaları suvı yere dökdüler ve aytdılar:

- Biz seni öltürerimiz. Sen heniz suv talap kılar sen – diygeç, ol depeden neda geldi: “Ey, Yakupnıñ perzentleri biradarıñıza mundag cepa kılmanlar. Ataş dovzahıga giriftar bolar sizler” diyip. Olar muña hem bakmadı. Öltürer boldular. Ol depeden yene neda geldi. “Ey, Yakupnıñ perzentleri, eger sizler Yusupnı menin üstümde öltürseñizler, sizlerni bir demde yutar men” diygeç, olar gorkup, özge yerge alıp gitdiler. Yene bir yerde maslahat kılıp, öltürer boldular. Yusup bildi kim, takık öldürerler, yıglap, Rubil agasına yapışdı:

- Meni halas kılğıl – diyip, Rubil agası yüzüğe bir şabpat urdı, yüz tufan yıkıldı. Sıçrap turup. Şemgun agasıga yalbarıp yapışsa, olar urup yıkdılar. Elkıssa, her agasıga yalbarıp yapışsa, olar urup yıkdılar. Hiç dadıga yetmediler. Ahır Yehuda agasınıñ ayagıga baş goyup, zar-zar yıglap, bu gazalnı okır erdi. Gazalı Yusup alayhıs-salam bu turur:

Gözüm nurı, ulug agam,

Bularga mübtela kılma!

Salıp atamga yüz-müñ gam,

Onuñ bagtın gara kılma!

Meñ halımga rehim etgil,

Atam peryadıga yetgil,

Günähim bolsa, sen ötgül,

Maña mundag cepa kılma!

Men hem haknıñ gulı erdim,
Atamnıñ bilbili erdim,
Ke hem canu-dili erdim,
Bu işlerni rova kılma!

Pelek urdı maña şebhun,
Yıkıldı başınga gerdun,
Atalık hakını bu gün,
Aga canım eda kılma!

143

Yusup biçärädir, hayran,
Atamnı eylemäñ giryan,
Aga can, başıña gurban,
Meni mundag geda kılma!

Elgaraz, Yusup bu cogapnı aytdı. Yusupnıñ nalasıga Yehuda agası başın gevi saldı. Olar öltürer boldular. Yusupnıñ gaşıga geldiler. Yusup kah-kah urup, bir güldi. Yehuda aytdı:

-Meniñ gülenimin bir sebebi bar turar. Bir gün men oganlar birle oynar erdim. Sizler gaşımda tomaşa kılar erdiniz. Sizlerge gözüm düşdi. Her haysıñız pehlivan bahaybat, on agalarım bar, bularnıñ amanlığında, maña düşman sizler bolduñızlar – diyip, bu cogapnı aytdı:

Agalarım ham sözüne inanıp,
Şiru-ner dek agalarım bar diydim

Şekli şemayılın görüp-guvanıp,
Şiru-ner dek agalarım bar diydim.

Deni-duşum bile oynap yörende,
Goşulışıp zovkı-sapa sürende,
Her haysıñız bir menzilde görende,
Şiru-ner dek agalarım bar diydim.

Kimse düşman bolar, keser başını,
İtlere aş eder onuñ läşini,
Hiç kim bilmez eken takdır işini,
Şiru-ner dek agalarım bar diydim.

On agam bar diyip aldım sanını
Duşmanıñ her yerde döker ganını
Meniñ üçin kılar pıda canını
Şiru-ner dek agalarım bar diydim.

Yusup aydar, peymanımız dolupdır,
Gunça gülüm açılmayın solupdır,
Taktır düşman agalarım bolupdır,
Şiru-ner dek agalarım bar diydim.

Elkıssa, Yusup alayhıs-salam aytdılar:

- Şu sebäpden güler men, bu sözler yadımgı düşüp güler men- diygeç, Yehudañ köñli eräp, gözünden katra-katra yaş akıp, Yusupnı gucagına gısıp, aytdı:

-Ey, Yusup can, gorkmagıl, tä canım barlığında seni öltürmäge goymas men. Ovval meni öltürerler, andan soñ seni- diyip, olarga bakıp aytdılar:

-Ey, yigitler, Yusupnı öltürmeñler, atañızñ dogayı-bedige galmañ- diydi. Onda olar aytdılar: “Ovval ne vagda kılıp erdin, imdi mundag diyer sen. Bizler goymasmız, öltürermiz” diyip, hemle kıldılar. Yehuda öltürerge goymadı. Olar kast kıldılar Yehuda hem tutgaylar. Yehuda dergahar bolup aytdı:

- Evvel meni öltürersiz, andan soñ Yusupnı, öltürer siz – diydi.

Olar aytdılar:

- Andag bolsa, ne maslahat kılar sizler?

Yehuda aytdı:

- Maslahat ol turar. Yusupnı gudukga salmak gerek. Hun nahak olmasın. Huda takdırı birle birnäçe gün görsün. Acalı yetse ölsün – diygeç, barça onı makul gördüler.

Elgaraz, Yusupnı gudukga salar boldular. Gadımıl-eyyamda Şeddat gazdırgan bir guduk bar erdi. Zıyada çukur erdi. Müsür kerveni oşol gudukdan suv içip öter erdi. Yusup alayhıs-salamnı oşol guduknıñ başıga alıp bardılar. Oşol vagt Yusup alahıs-salam agalarğa yalbarıp, bu cogapnı aytar boldı:

Agalarım, öltürseñiz razıyam,

Meni beyle çaha salıp gitmäñiz!

Ülpeti atamñ gışu-yazıyam,

Men garıba beyle cepa etmäñiz!

Tanla huda kazı bolar kıyamat,
Yamanlık, yağşılık bolar alamat,
Sizlerge bolmasın ol gun melamat,
Adı Şeddat pişesini tutmanız!

Ne sebepden baña azap edersiz,
Yıgladıp, gözyaşım silab edersiz,
Garıp atañızni harap edersiz,
Nebsi şeytan sözlerine birmeñiz!

145

Hudayım saklasa bir gün görer men,
Tä ölinçä birnäçe gün durar men,
Enşa alla, yene dövrän sürer men,
Beyle cepañızı hiç unutmañız!

Yusup aydar, tabşırıp men hudaga,
Razı bolup, sabr edermen belaga,
Maña nesip bolsa düşmek bu çaha,
Özüm düşey, maña eliñ gatmañız!

Elkissa, Yusup alayhıs-salam bu cogapnı aytdılar, erse oña hiç kim gulak salmadı. Mübärekk bedenlerinden pirehenin çıkarıp aldılar. Golların bağlap bilige urgan salıp, iberer boldular. Yusup alayhıs-salam şirin canından umıt uzüp, bu cogapnı aytdı.

El degirmãñ, özüm düşem bu çaha,

Gitdi garındaşlık, birehm agalar!

Atamız goyduñız yüz-müñ belaga!

Gitdi garındaşlık, birehm agalar!

Beyle cepa huda hökümi bolgay,

Acayıp, garayıp gudratı bolgay,

Umıdım, şayet, rahmeti bolgay,

Gitdi garındaşlık, birehm agalar!

Bendesinden umıt, hudadan rahmet,

Atamdan-babamdan bolsa şepagat,

Atamñıñ başıga boldı kıyamat,

Gitdi garındaşlık, birehm agalar!

Gorkmadıñız kılıp cebri-cepalar,

Ne günähim bardır menin agalar?!

Yusupdadır heniz mähri-vepalar,

Gitdi garındaşlık, birehm agalar!

Elkıssa, Yusupñıñ bu sözüge hiç kim gulak salmadı, Yusupnı gova kimi gudukga salladılar. “Goy, daşa degip ölsün” diyip, biri gelip urganı kesip iberdi.

Yusup zar-zar yıglap, hudaga munacet kılıp erdi:

Ovval yad eyleyin, kadir Allahım,

Müşgül oldı işim şu dem goldaver!

Garıba gamhor sen, eşit bu ahım,

Hezreti atamız Adam, goldaver!

Her kimse meniñ dey bolsa binova,

Ahli ecdat bolar derdine dova,

Atam Ebu beşer, ya enem Hova,

Eciz dileg eylär, bu dem goldaver!

Ovval başda gördüm bir hikmetli düyş,

Hakıñ senasını eyleyip verziş,

Soñra vehi kılan, ya hezreti Şiş,

Rehim eylöp, golum tutup, goldaver!

Ah eylesem, göge çıkar peryadım,

Siziñ didarıñız meniñ mıradım,

Ibrayım, Ismagıl, ähli ecdadım,

Hezret Ishak babam, şu dem goldaver!

Hak yolunda ıhlasını bağlagan,

Hicran odı bilen bagrıp daglagan,

Yusup aydar, meniñ için aglagan,

Yakup nebi-nurı didäm, goldaver!

Elkıssa, Yusup bu munacatnı aydıp barar erdi, Lut kovmunı heläk kılan daşlardan bir daş gelip oşol gudukga düşüp erdi. Yusup alayhıs-salam barıp oşol daşnıñ üstünde oturdı, Hudaya şükür kılıp, bu munacatnı aytdı:

Şukur edeyin hodayımnın işine,

Garañkı çah bu gün minevver oldı,

Inanmadım atam gören düşüne,

Maña beyle cepa miyesser oldı.

Kelam yokdur hiç kişiden bu derde,

Eşitmez nalamı hiç kim bu yerde

Kimse takat kılar bu ahı –serde,

Maña ulpet bu gün bir acdar oldı.

147

Takatım yok, kararım yok bu çayda,

Dert üstünde bu dert boldı zıyada,

Sabır ederem, hak eylese erada,

Solan güller açılıban ter oldı.

Sabr et, Yusup yaman günü yat etme,

Hakdan özgelere ıgtımat etme,
Köñlün hergiz dünýä bilen şat etme,
Kim dünýäden söydi, ona şer oldı.

Galdıñ Yusup, guduk içre azaya,
Nala kılıp yıglar idi hudaya,
Ne kılмышdan galdım beyle belaya,
Atam meniñ üçin galandar oldı.

Elkıssa, Yusup bu münacatnı okıp yıglar erdi. Guduknıñ içi tamam yılan-içyan erdi. Yusup alayhıs-salam bir nagra urdı tamam haşaret yer teyige girdiler. Yusup تنها galıp, yine nalayı-zar kılıp, münacat okıdı:

Men üçin yüz elem tartıp,
Atam bagrı kebab oldı,
Yusup diyip, yaka yırtıp,
Netey, neyley harap oldı,

Başıma düşdi mün sövda,
Garrıganda bu ne govga,
Hudaya, goymagıl gamda,
Atam yüz eztarap oldı.

Atamnı binova kılma,
Perzendiñ dagını salma,

Elinden suvarın alma,
Yüregim piçi-tap oldu.

Maña görsetdi yol dogrı,
Men etmedim oña sabrı,
Pırakımdan köyer bagrı,
Hemmeden içtinap oldu.

Anıñ kaddı-kemalını,
Yetişgey derhu-halını
Yene görset cemalını,
Yusup bagrı kebab oldu.

148

Elkıssa, Yusup bu sözni tabşırıp bolup erdi. Emma hezret Şiş alayhıs-salamıñ zamanında zahıt bar erdi. Bir gün ol Şiş alayhıs-salamıñ kitabın okır erdi. Nägäh hezret Yusupnıñ kıssası çıkdı. Onuñ cemal husun melahatı zıyada tagrıp kılınıp turur. Akıl zireke hayran galgu dek, zahıt görüp bihuş boldı. Baz huşıga gelip münacat kıldı:

Ya ılaha, meniñ ömrüm tevil et,
Ol Yusupnıñ cemalını bir görem,
Ası gul men dilegimni kabul et,
Anıñ şekli şemayılını bir görem.

Yakup nebi yıglar bagrın baş edip,

Gice-gündiz didelerim yaş edip,
Dokuz husnı bir Yusupda duş edip,
Onuñ husnı-kemalını bir görem.

Bir gül idi atasınıñ destinde,
Ağaları gezer onuñ kastında,
Şeddat gazan uzun çahıñ astında
Nala kılan sovalını bir görem.

Çun söver dostuñdır Yusubiñ özi,
Anın cemalığa yetirgil bizi,
Şekerden hem şirin onuñ her sözi,
Lebleriniñ zülalını bir görem.

Danışı diyır, ne hoşlugin hahende,
Bir kişi durarmış cahan babında,
Kıssasın okadım Şiş kitabında,
Hakıñ dostı helalını bir görem.

Elkıssa, Danışı bu cogapnı aytıp:

- Päkä, perverdigär ömrümni uzak kılsañ, Yusupnı bir görsem — diyip gezer erdi.
Zahıtnıñ dilegi kabul boldı, Yusupnı ağaları gudukga taşladılar, erse ol zahıt gelip,
Yusup alayhıs -salamga salam berdi. Yusup aleyk aldı ve aytdı:

-Ne kişi turar sen, mundag vehimnäk yerde adam oğlu dura bilmez – diydi.

Anda ol zahıt aytdı:

- Ey, Yusup, seni bu gudukga kim saldı?

Yusup aytdı:

149

- Agalarım zulum edip, meni bu gudukga saldı.

Anda ol zahıt aytdı:

- Ey, Yusup, men hem senin didarına muşdak erdim, mübäreke cemalını görsem diyip arzuw kıldım. İmdi zerre armanım galmadı- diyip, can berdi. Yusup alayhıs-salam hayran bolup, guduk içre تنها galıp, zar-zar yıglap, bu munacatnı okadı:

Ası gul men dergahıña yüz tutdum,

Kadır alla, senden özge kimim bar?!

Bu gün seniñ rahmetiñe göz tutdum,

Kadır alla, senden özge kimim bar?!

Agalarım aldap, alıp geldiler

Cepa tıgın şirin cana kıldılar,

El-ayagım baglap, çaha saldılar,

Kadır alla, senden özge kimim bar?!

Bir gül erdim şahasından gırıldım,

Zalımlar cebrinden çaha tayrıldım,

Mısapır men diyarımdan ayrıldım,

Kadır alla, senden özge kimim bar?!

Atam aydar: Yusup begim amandır,

Öz könlüme tirikligim gümandır,

Zından içre hemra yılan-çıyandır,

Kadır alla, senden özge kimim bar?!

Elkıssa, Yusup bu sözni aytıp yıglar erdi. Anıñ nalasıga ıns-cıns hemme lertzana geler erdi.

İmdi sözi Yusubıñ agalarından eşidiñ. Yusupnı gudukga salganlarından soñ, oturıp bir yerde maslahat kılıp. koylar gaşıga bardılar. Bir ovlaknı soyup, Yusupnıñ köylekin ganga bulap, birniçe hilayi-mekir birle “Yusupnı böri iydi” diyip, bu sıpat birle atasıga barar boldular. Yehuda bir pikir kıldı “Men bulardan galıp, Yusupnı gudukdan çıkarıp, hiç kişige bildirmey, atamnıñ gaşıga alıp barıp dogayı hayrını alayın” diyip olarga aytdı.

150

-Ey, inilerim, meniñ bir sözüm bar. Eger kabul kılsanız aydar men – diydi. Anda olar aytdı “Ne sözün bar, aytgıl” diydiler. Yehuda aytdı:

- Sizler barınlar, men munda galayın, mabada Yusupnı birniçe kerven gelip, atamızıñ gaşıga alıp barıp, bizlerni şermende kılmasınlar. Anıñ nalasın bir yerden halayık eşiderler – diydi. Bu söz barçaga makul geldi. Aytdılar: “Yagşı aytarsen, sen munda durgul” diyip, Yehudanı göyüp gitdiler. Barıp bir yerde pınhan bolup durdular. “Yehuda ne kılar” diyip. Emma Yehuda guduk başıga bardı. Destarın çöşüp içkeri saldı.

- Ya Yusup, sag-salamat barmu sen – diydi. Yusupdan ovaz geldi: alham dililla, salamat bar men – diydi. Yehudanıñ bu işinden Şemgun habardar erdi. Barıp olarga

aytdı. Olar gelip, Yehudaga azar berdiler. Aytdılar: “Bu ne işdir, sen kılar sen, Yusupnı çıkarıp, ataña alıp barıp, özüñ yağşı kişi bolup, bizlerni şermende kılar ermiş sen. Seni imdi özümüz birle alıp gidermiz. Eger “yok” diyseñ, Yusupnı çıkarıp öltürermiz” diyegeç, Yehuda olar birle gider boldı. Barçası ittifak birle yolga rovan boldular.

Eknun, söz eşidiñ imdi Yakup alayhı-salamdan. Emma Yakup ogulların sähraga ibergenden soñ, bikarar ve biaram bolup, yıglap olturdı. Tä namaz diger boldı, gelmedi. hemişe kadaları bu erdi kim, namaz digerde gaydıp geler erdiler. Yakup alayhıs-salamıñ iki gözleri yolda erdi, “haçan geler” diyip, namaz şam boldı, gelmedi. Yakup ilgeri çıkdı, tä haften boldı gelmedi. Yakup alayhıs-salam bildi, kim bir vaka roy berdi “Va darıga, gözümniñ rövşeninden ayrılar boldum” diyip, bu gazalnı okır erdi:

Pelek ayra saldı mähribanımdan.

Eziz tende şirin canım gelmedi.

Geçer men dünyäde hanu-manımdan

Candan artık mähribanım gelmedi.

Bir iş boldı ahı -zara ugradı,

Zäher aludalı mara ugradı,

Meger täze gülüm hara ugradı,

Galdı içde yüz armanım gelmedi.

Bilbil erdi, sayrar idi bağında,

Yüz elvan til bile gül pudagında,

Gice gündiz tınmay, men soragında,

Hali galdı gülüstanım gelmedi.

Andalıp hezret Yusupnı yat eylöp,

Anıñ zikri bile köñlün şat eylöp,

Hicran yaman derdir dat-peryat eylöp,

Mülkümnıñ eyesi hanım gelmedi.

Yakup aydar Yusupınga ne sövda,

Düşdi meger anın başıga govga,

Bilmen niçik gamda, bilmen ne sövda,

Hazan urdı, bag-bostanım gelmedi.

Emma Yakup alayhıs-salam bu cogapnı aytıp yıǵlar erdi. Nägäh gulagina ovaz geldi. Yakup tafahhus kıldı. Erse, oǵlanlarınıñ tavuşı turur. Oǵlanları atasını görüp, Yusupnıñ kanlı köylekini gollarıga alıp, yüz ah-pıǵan birle “Va hasrata, va nedameta Yusup!” diyip, yetişdiler. Gelip, atasınıñ aldığa yüz goyup, yıkıldılar. Yakup soradı:

- Ne vaka boldı? Yusupnı ne kıldınız?

Oǵlanları aytdı: “Bizler koylarnı bakar erdik. Nägäh Yusupnı böri iyip turar. Köylegin tapıp aldık” diyegeç, Yakup alayhıs-salam bir ah tartıp, bihuş boldı. Tä ir dana çenli misli ölük dek bolup yatdı. Oǵlanları birbirine düşnam kılıp, aytdılar: Bu işni sen kıldın. Atamızdan ayrılar bolduk” diyip erdiler. Yakup alahıs-salam özlerige geldi. Yusupnıñ köylegin eline alıp gördüler, hiçbir yeri yırtılğan ermes erdi.

- Ey, oǵlanlarım Yusupnı böri iyse erdi, köynegi para-para yırtılar erdi. Bu niçik böri turar, kim Yusupa rehim etmey, köylegine rehim edip yırtmay- diyip, bir belent cayga çıkıp, bir nagra cigergähinden tartıp, tamam börülerini çağırdılar Kenganı börüler barça Yakup alayhıs-salamıñ aldığa hezir boldular. Yakup aytdı:

Ey, canavarlar, hudanın gahar-gazabından gorkmadıñız mı? Menin Yusubımnı iyip –
diydi.

Anda börülere til güvyalık berlip, börüler birden pıgan göterip, aytdılar:

- Ya Yakup alayhıs-salam, bizler mundag işni kılğan ermesmiz – diyip, kasamyat
kıldılar.

Anda Yakup oğlanlarığa bakıp aytdı:

152

- Sizler böri iydi diydiñizler, ne üçin yalğan sözlärsiz, rast aytdıñızlar, Yusupnı ne ne
kıldıñızlar?- diyip, zar-zar yıglap, aytgan sözleri bu turur:

Yaratğan biribar, tanrı hakı üçin,

Rastıñız aydınlar, Yusubım kanı?

Barçanıñ atası Adam safı üçin,

Rastıñız sözläñler, Yusubım kanı?

Mundan gidip peymanası doldumı?

Açlık-suvsuzlıkdan çölde galdımı?

Açılmayan gül harmanı soldumı?

Täze gülüstanım, Yusubım kanı?

Agaları birle gezip yörmegen,

Deñ-duşları birle meclis gurmagan,

Kenganiñ şährinde dövrän sürmegen,

Keremli soltanım, Yusubım kanı?

Ovval başda gördüm hikmetli düşi,
Eyem saldı maña böyle teşvişi,
Canımniñ rahatı, köñlümiñ hoşı,
Derdimiñ dermanı Yusubım kanı?

İmdi bu ülkede geze bilmenem,
Yusuf can dagına dōze bilmenem,
Can balamdan köñül üze bilmenem,
Cenneti-rızvanım, Yusubım kanı?

Yakubıñ ne geçer halı ahvalı,
Görmese Yusupnıñ kaddı-kemalı,
Gözümniñ rövşeni husnı-cemalı,
Hurşıdı-cananı, Yusubım kanı?

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam bu sözlerni aytdı erse, oğlanları birden pıgan göterip aytdılar. «Ey ata bizlerniñ sözümüzge inanmasañız bizle börüni börüni tutup geleliñ» diyip, goldariga tayak alıp sähraga çıkıp gıtdiler. Barıp bir bihabar yerden bir börüni tutup, dişlerini sındırıp, agzın-burnun ganga bulgan alıp geldiler. Yakup soradı:

- Ey canavar meniñ Yusubımnı neçün iydin? Hudadan gorkmadıñmı ?diyip bu gazalnı aytdılar:

153

Arzım budur meniñ sizden pähm eyle,
Gel canavar, Yusubımdan habar ber!

Yada salıp, ahiretiñ vehm eyle,
Gel canavar, Yusubımdan habar ber!

Münkür olup haka ası bolmagıl,
Yusubumnıñ vebalına galmagıl,
Meniñ dey perzentden cıda bolmagıl,
Gel canavar, Yusubımdan habar ber!

Ovval alla, sanı meni diyip sen,
Vehm eylep, ahiret gamın iyip sen,
Rastiñ diy, Yusupnı neçün iyip sen,
Vehm eyleme, Yusubımdan habar ver!

Oña kismat derdü-elem boldumı?
Bilmen tirikmi ya ölüm boldumı?
Ya saña Yusupdan zulüm boldumı?
Gel canavar, Yusubımdan habar ver!

Bilmenem Yusupga ne boldı kismat,
Ol goyup canınga müñ dürli zahmet,
Bu zalımlar saña kıldımı töhmet,
Gel canavar, Yusubımdan habar ver!

Men bilmenem, niçik boldı bu efgal,
Sana menden beter bolup kılı-kal,
Agzıñ baglı bolup, tiliñ günü-lal,
Gel canavar, Yusubımdan habar ver!

Yakup diyer, hak eşitgey peryadım,
Gayrı kimge meniñ yetişer dadım,
Senden bir işarat meniñ mıradım,
Gel canavar, Yusubımdan habar ver!

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam bu sözni diygeç, böri tilge gelip, kasamyat kıldı:

- Ey Yakup nebi, hergiz Yusupnı görmedim. Ben mısapır turar men. Meniñ mesgenim Müsür şehrinde turur. Üç gün bolup turar, men bu şähirge dahil boldum. Meniñ bir bıradarım bar erdi. Onu yitirip turar men. On sekiz gün bolup turar. Men onı ızlap, munda geldim. On sekiz günden bäri aç turar men. Kenganı börülerinden soradım. Olar aytdılar “üç gün

154

boldı patışa sayt edip, tutup aldı gerek. Heniz öltürgeni yok turur” diyip, maña haber berdiler. Men onuñ pırakında köyüp yıglar idim, agız burnumı gan kılıp, dişlerimi sındırıp sizge alıp geldiler.

Yakup aytdılar:

- Ey canavar, meniñ Yusubumrı bilermu sen?

Böri aytdı:

- Biler men, laken aytnas men. Eger aytsam, ähli Gammazalardan bolur men. Gammazlarıñ cayı dovzah turur, gammaza diyip şugulrı, sözçüni ayturlar. Ey, Yakup,

siz meniñ hacatımnı rova kılıp, dog a kıl sañız, men bir dog a kıl ayın, şayet, sizniñ hem hacatıñızı rova kıl gay – diygeç, Yakup alayhıssalam oşol böriniñ bıradarını patışadan diläp aldılar. İki si bir-birege goşıldılar. Cıdalık belasından gutulıp, Yakupnıñ hakkında yıglap, münacat kıldılar. “Päkä, perverdigär, Yakup alayhıs-salam bizlerge sebäp bolup, ikimizni goşdı. Anıñ Yusup oglunı hem goş gay sen – diyip, münacat kıldılar.

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam Yusup hasratıdan bir külbeyi-ahzanda subh alaetdovam yıglap, hala kılar erdi.

İmdi bir keleme söz eşidin ibn Zagırdan. Mälik ibn Zagır Yusupnı düşünde görüp istegeniniñ beyanında turar. Emma Müsür şäherinde ibn Zagır diygen sövdagär bar erdi. Bir gice ol düş gördi. Düşünde bir hu yr yanlıg oylan, käkili pürreñ, lagıl-cövahır, bidären gelip, aldında olturdı. Onuñ bereketinden Mälik ibn Zagırnı goynı, etegi lagıl-cövahırğa doldı . Eger golıga daş -toprak alsa, hemmesi zer boldı. Bu duyşni gördi, şadıman bolup, yerinden turup tagbırçıga bu düşni beyan kıldı .

Birgice görüp men säher vagtında,

Köñlüm guşı uçup seyran eyledi,

Gülüstan açılan bahar vagtında,

Bilbiller zovk edip efgan eyledi.

Munacat eyleban biliñi bağlan,

Yagşı kıyas, yagşı pähm edip çağlan,

Bu canıma cellat gelip bir oylan,

Kastımda ol meniñ covlan eyledi.

Bilmenem rastımı ya galat bu efgan,

Sungundan yaratdı onı zülcelal,

155

Gaşları minevver, yüzleri helal,
Bu könlüm külbesin veyran eyledi.

Bir zaman meninle ol boldı ülpet,
Defg edip könlümden bu gaygı-külpet,
Aftap talgatlı ve mahı-surat,
Rozugârim menin hicran eyledi.

Bu sözni görmâñler menden acayıp,
Til ura bilmedim aslın sorayıp,
Men bilmenem niçik boldı acayıp,
Bilmen kayan sarı rovan eyledi.

Mâlik aydar, imdi galıp men derde,
Aklım gidip, huşum galmadı serde,
Bilmenem asmanda, bilmenem yerde,
Tapar menmu özün pınhan eyledi.

Elkıssa, Mâlik bu sözni tabşırıp bolgandan soñ tagbırçı aytdı:

- Sen maña nemerse bergil, yok erse, aytmas men- diydi Mâlik tagbırçıga köp nemerse berdi. Tagbırçı aytdı:

- Ey, mälük, sen mundan Kengana barur sen, Kengandan bir gul satgun alar sen. Onuñ bereketinden dünya ve ahırıyetiñ magbur bolar. Tä kıyamatda çenli duşta-puş ähli ovladıñ hor-zar bolmay sen – diyip, düyşni yordılar. Mälük ibn Zagır hoşvagt bolup, bu umıt bile yılda Kengana geler erdi. Hiç mıradı hasıl bolmadı. Mälükniñ garrap, ömri ahır boldı. Köñluge aydıp “Bu yıl hem barayın. şayet maksat hasıl bolgay” diyip, Kengana yörüş kıldı. Üç gün bolup erdi kim, Yusupnı agaları gudukga taşlap erdi. Mıdam nala birle yıglar erdi. Mälük ibn Zagır birniçe gafele sövdagär birle gelip, guduk başıga düşdüler. Bir gulun gudukga suv almaga iberdi, Gul gelip gudukga gova saldı, Yusup govaga yapışdı. Gul tartdı, gova ağır boldı. Gul zor kıldı ala bilmedi. Yene bir gul geldi, ol hem ala bilmedi Mälük ibn Zagırın özi geldi. Üç kişi bolup bazor tartıp aldılar. Gördüler kim bir nâzennin mahcebin aftap talgat hoş sıpat çaherde mahı-enver cahannı nurga doldurıp, bir oğlan çıkdı. Mälük görse, özüniñ düyşünde görgen oğlanı turur. Kerven halkı

156

görüp, aklı-huşun yitirdiler. Aytdılar: “Ey, mälük, bu gulga bizler hem şarik turarmız, تنها saña bermesimiz” diyip, birniçe münazara kılıp, köp govga boldı. Yusupnıñ agaları her gün gelip, guyudan habar alur erdiler. Nâgäh ovaz-gulgula çıkdı. Barça birden yügürdiler. Gelip gördüler, erse Yusupnı gudukdan çıkarıp, üstünde uruş-govga bolup turar. Bular barıp Yusupnu tutdılar. Aytdılar:

- Bu gul bizniñ gulumız turur. Niçe günden bări kaçırıp erdik. Bu gudukda erken – diyip, Yusupga hey urdular. Yusup bulardan gorkup, zagfıran dek sargarıp turdı. Yehuda agası Yusupnıñ gulagıga aytdı:

- Ey inim, zınhar “gul men” sen, anın birle yalğançı bolmaz sen. Barça hudaga gul bolarmız. Yok erse, bu agaların seni öltürer. Her niçik ölmegeniñ yagşı turar – diydi.

Yusupdan kervenler sordı.:

- Sen gulmu sen?

Yusup aytdı:

- Arı gul men, ol yigitler meniñ mürzelerim turar.

Mälik aytdı:

- Ey, yigitler, bu gulukızın satarmu sizler?

Anda olar aytdılar:

- Bu gul hem ayıpdır, hem yalğançı, gaçgak, oğrı erur. Oşol ayıpları birle kabul kılsañız, satarmız.

Mälik aytdı:

- Her ne bolsa, aybı birle alarmız. Bahasın aytıñlar – diygeç, agaları yigrimi teñne baha goydular.

Mälik:

- Kabul kıldım – diyip, on sekiz ötmez teñne berip aldılar.

Mälik aytdı:

- Ey, yigitler, imdi maña tiliñizden atba-at hat berinler. Tä ke bir yerge alıp barsam, satsam, hiç kim dava kılmasınlar – diygeç, Yusupnıñ agaları atba-at hat kılıp berdiler. Hatda andag yazdılar. Kim “bir gul arabı, Kenganı özi yalğançı, oğrı, gaçgak, adı Yusup, on sekiz gara teñgäge satdık. Hiç kimin davası dahılı bolmasın” diygen hatnı Yusupnıñ boynuga bağladılar. Mälikge tabşırdılar. Bu yerde bir gice yatdılar. İr dan birle turdılar. Yusupnıñ agaları aytdılar:

157

- Ey, Mälik, habardar bol, bu gul zıyada gaçgan turur. Gol ayagın zınhar, zıncır birlen bağlagay sen, habardar bolgay sen – diyip, rovan boldular. Yusup olarnıñ gitgenin görüp, Mälikge aytdı:

- Meni entek goygul, mürzelerimge bir iki söz aytıp geleyin – diydi. Mälik aytdı:

-Bargıl.

Yusup agalarınıñ keyinden nala-pıgan kılıp yürürdi. Her agasıga bir gelmurıp zar-zar yıglap. Bu cogapnı aytıp, hoşlaşar erdi. Onuñ nalasıga ıns-cıns ve huşu-tayr lerzaga gelur erdi. Gazal hezret Yusup bu turur:

Men giderem hoş gal, Yehuda agam,

İndi tınmaz gözde yaşım, aman bol!

Yetişdi hudadan maña beyle gam,

Ot alıpdır derde-daşım, aman bol!

Mundan gider bolsam, belki, gelmenem,

Başımğa ne sövda düşer bilmenem,

Niçe yıllar, niçe aylar gelmenem,

Agalarım, denim-duşum, aman bol!

Atam sorsa, Yusup aman diygey siz,

Bu gün oña ahırzaman diygey siz.

İbni Yemin cana salam diygey siz,

Naçar apam, emekdeşim, aman bol!

Ayrılık odunuñ derdi yamandır,

Atamnuñ başıga ahırzamandır,

Bu gitmekden imdi gelmek gumandır,

İlim, halkım, garındaşım, aman bol!

Men biler men, meniñ arzım yetişmez,
Şam oldu atama, hergiz dan atmaz,
İbni Yemin naçar apam unutmaz,
Yusup aydar, benim-duşum, aman bol!

Elkıssa Yusup alayhıs-salam bu cogapnı aytıp bolgaç, agalarınıñ gözlerige yaş gelip, etgen işlerige puşman bolup, yene hem köñülleri perişan bolup, hemme yığlaşdılar. Mâlik bir gulun iberdiler. Erse Yusupnı alıp geldiler. Gol- ayagın bağlap, dünyäge mindirip, yolga rovan boldular.

158

Birniçe menzil yol yördüler. Nâgäh olarnıñ yolu bir gabrıstandan düşdi. İbrahim, İsmagıl, İshak alayhıs-salamıñ rovdaları anda erdi. Nâgäh Yusupnıñ gözi enesiniñ mazarına düşdi. Düyeden özün taşlap, mazar modernı gucaklap, biıgtıyar bolup:

- Ey, kâgbâm enem, munısım, mähribanım, gamhorım, enem, sen öldüñ, men yetimlik cebrinden uftada natuvan boldum- diyip, bu gazalnı aydar erdi:

Bu gün arzu-dilim aytay, meniñ, otlug pıganı bar.

Tükenmezdir gışu-yazı, gice-gündiz destanım bar.

Cıda boldum apadan ve ata, İbni Yemin candan,

Netey, neyley, açılmaz gunça-gül bad-hazanım bar.

Ki yokdur dağı-hicrandan meniñ dek binova bolan,

Pıraknıñ odıga köydüm, bir garıbı destanım bar.

Elim bağı, yürek dağı, boynumdadır zincirim

Netey, neyley, satılğan bendelikde nişanım bar.

Ene can, bir nazar salgıl, meniñ şikeste halınga

Seni yat eylerem men, yıglaram tende canım bar.

Göter başıññı gabrıñdan, menin bu halımnı gör,

Gözümnden tınmayın akğan, bu gün eşki-rovanım bar.

Atadan ayrılıp, Yusup, giriban çäk edip yıglar,

Rakıplar cebrinden köñülde yüz-müñ armanım bar.

Elkıssa, bu sözlerni diyip, Yusup alayhıs-salam yıglar erdi. Oşol vagt nala kılıp, enesinin gabrından bu ovaz çıkdı.

Bu gulustan husnıña kaydan yetişdi hara, ogul,

Arızıñ bolmuş sarıg, başıga düşüp sövda, ogul,

Övrüley yüz-gözüñden läleyi hamra, ogul,

Sizni bu gamda goyanlar bolgusı gümra ogul,

Sekiz uçmah içre sen-sen, bir güli-ragna, ogul!

Eyleyin dadu-pıgan bolsun huda yarın seniñ,

Dagu-çöller-beyaban içre gamhoruñ seniñ,

Men garıp her dem kılar men dağı-azarıñ seniñ,

Ah, beyle ki örteği canu-tenim nariñ seniñ,

Sayraban bostan içinde totıya güvya, ogul!

159

Kadır alla bagtıñ rahatta tebdil eylesin,

İki dünya rehmetin hak saña tenzil eylesin,

Köñlüñi nur sapası birle kandıl eylesin,

Dünyäde duşmanlarıññı horu-teñ-dil eylesin,

Çün mübärekdir sana bu seyir ile sahra, ogul!

Canım içre saklaram hicriññı pınhan, oğlanım,

Sen sen iki dünyäde derde derman, oğlanım,

Gözleriñden yaş döküp, kılma nalan, oğlanım,

Kılmagay sen men garıbı zarı-hayran oğlanım,

Al eneñden bu dogayı, kamatı-zıba ogul!

Yıglama, canım balam, enen ne kılsın bu zaman,

Saklasın tanrım seni cümle beladan aman,

Abayu ecdatlarıññı destgir bolgay bigümän,

Örteyip canu-teniññi kılma köp ahu-pıgan,

Rahılını her dogada yadı kıl cana, ogul!

Elkıssa Yusup alayhıs-salam bu ovaznı eşidip, mazarnı gucaklap yatır erdi. Mälik görse Yusup düyeniñ üstünden yok bolup turur. Can-hovul, can peryat edip kıçkırdı:

- Kengandan alğan arabı gul gaçıp turur. Hocalarnıñ aytgan sözleri rast erken. “Gaçgak gul” diyip aytıp erdiler – diyip, her haysısı bir tarapga gitdiler. Nägäh bir gulu istep yörer erdi. Görse, Yusup bir gabırnı gucaklap, zar-zar yıglap olturar: Mälikniñ gulu barıp Yusupnı tutup, mübärek yüzlerige bir şapbat urdı. Erse gözleri dönüp, bihuş boldı. Baz huşıga gelip, asmanga bakıp, gözlerinden yaş akıp, peryat urup munacat kıldı:

Hudavenda, ki men neyley,

Belaga mübtela kıldıñ,

Pelekniñ eliden yıglay,

Eda bolmaz, cepa kıldıñ.

Maña rehim eyle, ey, rahman,

İşimdir nalayı-efgan,

Bu köñlüm yer bile yegsan,

Garıbu-binova kıldıñ.

Bu yaşlıkdan yetim galdım,

Gunça dek açılmay soldum,

160

Günbe-günden zebun oldum,

Hem meni binova kıldıñ.

Atam hicride yıglar men,
Yürek-bagımnı daglar men,
Bilim gullukga baglar men,
Garıbı-macera kıldıñ.

Cıda kıldıñ ol atamdan,
Salıp atamga matamdan,
Köñül üzmeñ men apamdan,
Eziz canım peda kıldıñ.

Bolup men bendeyi-zarı,
Cepalarga giriftarı,
Maña yok imdi gamhorı,
Bu yerde ki aşna kıldıñ.

Garıp biçare Yusupdır,
Umıdın elden üzüpdür,
Pelek şuruşnı gurupdır,
Cahandan maseva kıldıñ.

Elkıssa, Yusup bu cogapnı aydıp, munacat kıldı erse aftap tutuldı. Gahrı şiddetlenip, bulutlar şereññiz kılıp, gar-yagmır yaga başladı. Cahan-älem garankı boldı. Birev-birevni görmedi. Her kim öz başı birle boldı. Kerven hayran serasimada ne kılarnı bilmey, bir-birinden sordular: “Bu ne hikmet turur, ne günä kıldınıñızlar?” Anda Mälikniñ gulı aytdı:

- Men Yusupnı istär erdim, bir mazar üstünde gördüm. Dergahar bolup, yüziğe bir şapbat urdum. Erse, Yusup asmanga bakıp, nala kıldı, erse, aftap tutuldı, mundag vaka peyda boldı. Meger meniñ şumlugımdan bolgay – diydi. Elkıssa, Mälik ol gulnı getirip Yusupnıñ ayagıga yıkdılar:

Haknıñ dergähinde yaman iş etdim,

Günähim bağş edin, eziz soltanım,

Göyâ paslı-baharımın gış etdim,

Günähim bağş edip, eziz soltanım.

Ovval düyşde görüp seni sorardım,

Her ülkede hekayatıñ kıldım,

161

Kırk yıl oldı seni istäp gelerdim,

Günähim bağş edin, eziz soltanım.

Özüm beyle sergerdana salıp men,

Şermendelik sövdasına galıp men,

Beşeri gul diyip, satun alıp men,

Günähim bağş edin, eziz soltanım.

Mälik aydar, günälerim geçilsin,

Hudanıñ rehmeti her yan saçılsın,

Doga kılıñ, yeriñ yüzi açılsın,

Günâhim bağş ediñ, eziz soltanım.

İmdi söz eşidiñ kim Züleyhadan, Züleyha Yusup alayhıs-salam alarnıñ günäsini ötüp, doga kıldı. Erse hovaniñ yüzi açılıp, gert-gubar gidip, tamam âlem minevver boldı. Cemig kerven halkı munı görüp, Yusupnıñ ayagıga yıkıldılar. Mâlik Yusupdan bu keramatı görüp, gol-ayagını çöşüp, melukäne serpay geydirip, bir yagşı düyäge mindirip, yolga rovan boldı.

Bir ak bulut hem Yusupnıñ başıga saya kılıp yörür erdi. Munı gören kerven halkı Yusup alayhıs-salamga hemme bendevar hızmat kılar erdiler. Hemişe sapar kılğanda kerven halkı suvsap, acıgap, malları gırılıp, azaplar birle gelür erdiler. Bu seper hezret Yusupnıñ bereketinden malları semrâp, özleri ayış-eşret birlen hiç mähnet ve cepa görmän, Müsürge yakın yetdiler.

İmdi söz eşidiñ kim Züleyhadan. Züleyha Yusup alayhıs-salamnı düşünde görüp, aşık bolğanınıñ beyanında turur. Zıyada hoş surat erdi. Yüzüniñ celasından cahan minevvar bolup erdi. Haçan patışaları tiletur erdi. Atası bermes erdi. Atasınıñ adı Teymus şa erdi. Züleyha nâgäh bir gice düş gördi. Düşünde bir aftap talgat, hoş surat, huyr yüzli şirin sözli, perizatlardan müñ esse zıyada cahannı nurga doldurıp bir yigit geldi. Züleyhanıñ gözi düşdi, erse fielhal bihuş bolup yıkıldı. Baz huşıga gelip sordı:

- Kaysı bağıñ güli sen, kaysı çemeniñ bilbili sen? Munda gelmekden maksat ne turar – diygeç, Yusup aytdı:

- Men Müsür patışahı turar men, Mâlik Rıyan hem diyerler. Müsür ezizi hem diyrler. Munda gelmek

162

den mırat, seni alur men. Eger biz derkar bolsak, tiz Müsürge bargay sen – diyip, gayıp boldı. Züleyha ah tartıp, mesti-humar, uykudan bidar boldı. Gözüge hiç candar görünmedi. Yusupnıñ tiri-ışkı Züleyhanıñ yüreginde cay boldı. Biaram, bitakat bolup, zar-zar yıglap, bu gazalnı okır erdi. Gazal Zuleyha bu turur:

Acayıp nazenin gördüm, nesibim bolsa, yarım bar,

Yüregimiñ tıgı-ışkı para kıldı, ah-zarım bar.

Tamam huyru-cennet reşk eder gül arzını görgeç,

Tomaşa kılğalı, seyrân eterge gülgüzarım bar.

Yüzün görkezdi başınga, saldı türpe sövdañı,

Kararım, sabrım aldı gice-gündiz intizarım bar.

Geçip men can u-dilden görmeginçe husnı ragnasın,

Yitirdim göz açıp yumgıncâ, bir sahıpkıranım bar.

Muhapbet otıdan yandı dilu-canım, musulmanlar,

Meni ayıp etmäñiz yıgılasam tä ıgtıyarım bar.

Ezel sakıları sundı şerabı ışkıñ camıdan,

İçip serhoş olup yaru-diyarımdan güzarım bar.

Degip ışk ataşı, yandırdı, ayp etmäñ, Züleyhanı

Umıdı-vaslıdan andag, yene paslı baharım bar.

Elkıssa, Züleyha Yusupnıñ ışığında andag boldı kim hiç kimerse birle işi yok erdi. Mecnun boldı. Her ne agzığa gelse aytar erdi. Ab ve tagam iymes erdi. Hemişe ah ve pıgan tartıp yıglar erdi. Nâgâh barıp Teymus şahga habar berdiler. “Şaha, servera, cahan pervera, gızıñız Züleyha mecnun bolup turur. Niçe günden bâri ab ve tagam

iymes, hemişe ah-pıgan tartıp yıglar. Mubârek yüzleri zagpıran dek sargarıp turur. Ölmekge yakın yetip turur” diygeç, Teymus şa yerinden sıçrap turdı. Huşı başından gitdi. Anın uçin kim, andan artık perzendi yok erdi. Eftanu-hızan gelip Zuleyhani gördi. Erse Züleyha ölüdek yatar. Gâh ah serdi tartar. Atası: «Züleyha!” diyip seda kıldı. Cogap bermedi. Teymus şa tamam müneccimlerini çağırıp, aytdı:

- Gurra taşlañlar. Züleyhaga ne vakaga bolup turur – diygeç, remmallar remmal atdılar. Remmalda

163

andag diyrler, kim Züleyhanın hiç çahar anasırdan derdi âlemi yok turur. Meger ışk sövdasından bolgay diyip, hemme müneccimler ittifak birle aytdılar. Patışa aytdı:

- Andag bolsa, bu sözni agzıñızdan çıkarmañ. Yok erse, agzıñızga gurusın guyar men – diyip, müneccimlerini iberdiler. Özi tagt üstüğe çıkıp, hayran serasimada boldı.

Elkıssa, bu sıpat birle birniçe yıl aradan ötdi. Züleyha devam peryat edip, birle yıglap erdi. Yaka veyran, çeşmi-giryan bolup, özün her yerge urar erdi. Bir gice Zuleyha yine düşü görđi. Düşünde Yusup hâzir boldı, aytdılar:

- Ey, Zuleyha, ne üçin Müsürge barmaz sen? Tizrâk yetişgil! Meniñ cemalımıñ görgey sen – diygeç, Zuleyha bihuş bolup yıkıldı. Yene huşıga gelip, nazar kıldı. Erse yüzüniñ şuglasıdan gözi hıra boldı. Takatı galmadı. Biğtıyar ah cigergâhiden tartıp, uykıdan bidar boldı ve yine ışkı ovvalkıdan mün esse zıyada bolup, bu cogapnı aytar erdi. Gazal Züleyha bu turur:

Aklı-huşum aldı bir peri-peyker,

Gaçırdım gül üzme, taze bağından,

Servi kad, gül yüzli, lebleri şeker,

Öpmedim müşk ıslı al yağından.

Zulpi ın kkili aklımı aldı,
Şemsu-kamar gül yüzüne gul oldu,
Gaygılı könlüme nazarın saldı,
Yandı canım dostlar, yar pıragından.

Pida kılsam anıñ yolunda canım,
Gıtdi meniñ elimdäki mıhmanım,
Acal birniçe gun goysa amanım,
Çemenler baglasam gul yapragından.

Badı-saba yetgir meniñ dadımı,
Yusup can eşitsin bu peryadımı,
Şahınşahdır bilsin asıl zatımı,
Gözge sürme kılsam ız topragından.

Eşit arzın Zuleyhaniñ, ezizim,
Tilde sözler sözüm, hem görer gözüm,

164

Zagıf oldu ayralıkdan gül yüzüm,
Öler boldum görmey, yol yıragından.

Elkıssa, Züleyhanıñ derdi gün-günden zıyada bolup, ölüm halıga yetişdi. Teymus şaga habar berdiler. “Gızıñız derdi gün-günden zıyada bolup, ölüm halıga yetip, zabun bolup, çihresi sargarıp, ölmeklige yakın yetip turur. Tä onı tebip getirip, alaç kılmasanız gızıñız öler bolgay – diydiler. Patışa bu cogapnı eşidip, gızınıñ sarayıga geldi. Aytdı:

- Ey, Zuleyha, nurı-didäm, vay, perzendigüzidäm, anca halı dermanıñ bolsa, maña aytgıl. Ha bimarlık derdi bolsun, ha ışk derdi bolsun, enşalla tagala her niçik dert bolsa, dovasın görgeymen. Menden uyalmagıl. Men hem ışk belasın köp tartgaymen-diyp, bu cogapnı aytdı:

Gözümniñ rövşeni jana,
Nedir halıñ ayan eyle.
Başıña düşdi ne sövda,
Balam, bir-bir beyan eyle.

Gerek ıskı muhabbetdir,
Ger dert ile mähnetdir,
Saña menden şepagatdır,
Kılar men bigüman eyle,

Menem ısgın belasını,
Çekip men dert-belasını,
Sana eyley dovasını,
Cemalıñ gülüstan eyle.

Ezel kätipleri sungan,

Şerabı ışkıdan gangan,
Pırkatıñdan köyüp yangan,
Ke řerhiñ destan eyle.

Kılar men maksadıñ hasıl
Ke munça bolmagıl bidil,
Başına düşdi ne müşgil,
Guzım, bir-bir beyan eyle.

Mıradıñ ger peri bolsa
Ve ya cennet hüyri bolsa,

165

Ya adam peykeri bolsa,
Tekellim, bir zaman eyle.

Çekip ışk ataşı Teymus,
Niçe yıllar bolup ma'yus,
Berip çün maksadın kuddus,
Sırıñ içde nıhan eyle.

Elkıssa, Teymus şa bu sözni diygeç, Züleyhanıñ gulagıga hoş gelip, yerinden bııgtıyar sıçrap turup, yüzünden nıkabın göterip atasıga nalayı-pıgan birle yüregindeki derdini beyan kıldı:

Eşit ata, arzı-halım diyeyin,

Gün-günden bu derdim zebun olupdır.

Zahır etmey, tãki yanıp köyeyin,

Demde-dem ışk otı fuzun olupdır.

Meniñ bu derdimi hiç kim bilinçã,

Tıgı hicran yüregimi dilingã,

Gözden akan ganlar zahır kılınca,

Gelgen libaslarım gülgün olupdır.

Müsür şahı diyrler Mãlik Rıyan,

Adı Yusup kıldı âlemi hayran,

Diydiler tiz yetiş Müsürde dövran,

Yetmegimge kim rahnemun olupdır.

Tã bolmasa bu derdimniñ dermanı,

Men neteyin bu külbeyi-ahzanı,

Tã ölinçã oldur bizge mıhmanı,

Anıñ üçin aklım cünun olupdır.

Zuleyhaniñ arzın eşidiñ, ey şah,
Dert pırakıñdan öler binägäh,
Yagın bil, göz yaşım ıskıma güväh,
Başa beyle sövda efzun olupdır.

Elkıssa, Teymus şa gızından bu cogapnı eşidip, görnüshanaga barıp, minşıga nama yazdırıp, Müsürge iberer boldı. Namada andag diyerler kim, “Ey, Mälik Rıyan, Müsür şahı, mende bir dür bar. Her yerden patışalar kişi iberip, tile turlar. Olarnı kabul kılmaz men, Anıñ üçün kim, gövherimge layık sen turur

166

sen. Eger kabul kılsan, bir-iki ilçi ibergil. Men hem mundan hızmatıga barayın” diyip, iki ilçini iberdiler. Müsürge rovana boldular. Birniçe eyyam katg-menazıl edip, Müsür velayatıga yetiştiler. Şherden içgeri girip, Mälik Rıyanga namanı sundular. Mälik Rıyan namanı okıp gördi, erse, muhapbet ısı gelur. Gayıbana, görmegey Zuleyha aşık boldı. Yerinden çüsti-çäbik turup, tagzım-tovazıg birlen Magrıp zeminge garap, gulluk kıldı. Fielhal hazına işigin açıp, dürri covahırdan düyelerge yükläp, bir niçe esbi-tazı, çendan gulam, kenizler birlen toy yaragın kılıp, bir nama yazıp, mahremlerinden bir niçe yağşı söz aytıp iberdi: “Bizni kabul kılsalar, biz hem olarnı canu-ten birle kabul kıldık” diyip, köp mallar birle Magrıp zeminge iberdi. Birniçe günlerden soñ ilçileri katg-menazıl kılıp, Magrıp zeminge barıp düşdüler. Teymus şa eşidip, aldığa suvar çıkdılar. Eltip, düşürüp serefraz kıldılar. Bir saatdan soñ Mälik Rıyanıñ namasın çıkarıp berdiler. Teymus şa namanı okıp, köñli hoşbagt bolup, şäherge ayın bağlap, toy-tomaşa kılıp, Züleyhanı mugafe salıp, birniçe mahremler, gızlar, kenizler birlen sagında ve solunda saz-söhbət tutup, atalık enak, Teymus şadan özge aksagallar hemme Müsürge rovan boldular. Birniçe yollarnı tay kılıp, Müsürge yetiştiler. Mälik tamam han-soltanlar birlen Müsürge şadıyana kakdırıp, aynbistelik kıldılar. Züleyhanı patışanıñ sarayıga eltdiler. Patışa Züleyhanı görgeli içgeri girdiler.

Züleyhanın özi kızlar birle oturıp erdi. Nâgâh Mâlik Rıyanga gözi düşdi. Dayesinden sordı.

- Bu kim turur, biecazat sarayga geler?

Dayesi aytdı:

- Ey Züleyha, arzu kılıp gelgen kişin oşol turur — diygeç, Züleyha bir ah serdi tartıp, bihuş bolup yıkıldı. Baz huşığa gelip, aytdı:

- Ey, daye, meniñ düyşümde görgen kişim bu ermes. Meniñ bagtım gara boldı — diyip, ança yıgladı, kim hıra boldı. Dayesi aytdı:

- Ey, Züleyha, eknun hamuş bolgul, munda bir hikmet bar bolgay- diyip nesihat kıldı. Züleyha hamuş boldı. Gızlar her haysısı bir tarapga gitdiler. Züleyha تنها galdı. Köñlüge ulug gam peyda boldı. Nala ve zarı kılıp ne alaç ederin bilmedi

167

özün öldürse, onuñ alacın tapmadı. Biçäre bolup, asmanga bakıp, munacat kıldı:

Yaratgan cümle-älemni,

Peda istäp, yüzüm tutdum.

Kabul et ahu-nalamni,

Yusup diyip, gözüm tutdum.

Mıradım maksadım şaha,

İdi bir bilbili-şeyda,

Bu zag ile mani rısva,

Ki kılma diyip sözüm tutdum.

Pelek şat etmedi bu dem,
Çeker men her zaman yüz gam,
Gözümnden akızıp şebnem,
Gice ve gündizim tutdum.

Yüregim yüz para boldı,
Ki hicriden yara boldı,
Netey, bagtım gara boldı,
Bu talıg yıldızım tutdum.

Açılmay gunçayı-gab-gab,
Sovuk el degmesin ya reb,
Züleyha, Yusubın istäp,
Belalarga özüm tutdum.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytıp bolgaç, bir peri misli Züleyhanıñ suratında Melik Rıyanıñ gözüniñ aldında hâzir boldı. Mâlik Rıyan oşol peri birle ülpet boldı. Züleyhaga gözi düşmedi. Züleyha aman galdı.

Birnäçe yıllar aradan ötdi. Züleyha ah-nala kılıp, Yusupnı yat edip cepa çekip, “Vepa görmey öler boldum” diyip, zar-zar, çün ebri-novbahar yıglap, bu gazalnı aytdı:

Pıragıñdan rısva boldum illere,
Gel, yetişgil, ili goyma azara,
Kaysı rişde bam olupdır zillere,
Gel, yetişgil, zili goyma azara,

Kaysı pelen gürlöp, belent dagında,

Zaglar mesgen tutup, gonar agında,

168

Gayrı bilbil gül goymadı bağında,

Tiz yetişgil, güli goyma azara.

Gel, kuşat et meniñ kılı-kallarım,

Men garıbam kimse duymaz hallarım,

Batıl bolup meniñ güzer yollarım,

Gel, yetişgil, yolu goyma azara.

Gayrıları zıkr eyleme dillerde,

Eger ıgtıyarıñ bolsa gollarda,

Gayrı sayyat ceren ızlap çöllerde,

Tiz yetişgil, çöli goyma azara.

Seniñ ıışgıñ rısva etdi illere,

Rozugärim meniñ döndi yıllara,

Gayrı bilbil pervaz urup güllere,

Gel, yetişgil, güli goyma azara,

Sen diyip terk etdim ata-eneler,

Başımızda ençe geçip yeneler,
Garkıldaşıp kölde gayrı sonalar,
Tiz yetişgil, köli goyma azara.

Pıganımdan ıza yetip illere,
Gamıñ yüki zorluk edip billere.
Gözde yaşım meniñ dönüp sillere,
Gel, yetişgil, sili goyma azara.

Her dem peygam edip ösge yellerden,
Ondan gayrı bir zat gelmez ellerden,
Bigäneler noş eyleyip ballardan ,
Tiz yetişgil, balı goyma azara .

Nıhan etsem benim içim köyedir,
Pıgan etsem cahan-älem duyadır,
İller (meni) namıs-ara goyadır,
Tiz yetişgil, halı goyma azara.

Seniñ zikriñni eyleyip destan
Sen kaysı yerlerde yörülip mestan,
Mahu-salım meniñ bolup zemistan,
Bu gün mahu-salı goyma azara.

Züleyha diyr, sen-sen köñül guvancım,

Senden gayrı yokdur meniñ dayancım,

169

Gayrılara nesip eyleme gencim,

Tiz yetişgil, halı goyma azara.

Elkıssa, imdi sözi Yusup birle Mälük Zagırdan eşidiñler. Kim Yusup alayhıs-salamnı Müsürge yakın getirdiler, erse andag ovaza tüşti kim, Yusupnıñ şöhratı cahannı tutdı. Aytdılar “Mälük bir gul getirgen ermiş, zıyada huyru-periden hoşroy ermiş. Her kim yüzünü görse, misli ayna dek öz yüzün görer zenanu-merdan, pirucuvan gayıbana didarına müştak bolup, aldığa pişvaz çıkdılar. Mälük Zagır Yusupga şäherge alıp rovana boldular. Halayık top top bolup, önünden-soñundan, ilgeri, keyinden pıyada, suvara, kimni halayıkga görkezmediler. Aytdılar:

- Ey, halayık, elhal yolnuñ süteminden rencur bolup turur. Enşalla, sabah görersiz – diyip, Yusupga hub perveriş kıldı. Yusup andag boldı kim, her kim yüzün görse, biğıtyar bolar erdi. Tiri-ışkından bikarar bolar erdi.

Emma Müsür patıçası Mälük ibn Zagırğa kişi goydı kim, “Kengandan algan gulnı meydanga alıp çıksın. Tä halayık tomaşa kılson. Eger satsa, bahasın aytsın, her kim güyci yetse alsın, güyci yetmegen göre galsın” diygeç, mälük Zagır Yusupnıñ zülpi käkillerige şana kılıp, tamam müşk-anbar başlarığa saçıp, melukäne serpay geydirip, bilige lagıl ve cövahırdan kemer bağlap, başığa tılla cığa sancıp, yüzünden nikabın göterip, esbi-semenderge mindirip, özi Yusupnıñ cılavında yügütip, meydanga yörüş kıldı. Tamam görgeñ halayık akıl-huşun tükel aldırđı. Yusupnıñ tiri-ışkından akıl-huşun tükel hemme nala-pığan kılur erdi. Hovadakı guşlar mesti-bihuş bolup yıkılar erdiler. Insu-cıns nalan-pığan kıldılar ve yene yedi gat asmanıñ işigi açılıp, tamam perişteler nazarra kılıp, hemme Yusup alayhıs-salamga medhi-sena okır erdiler. Mälük Zagır meydan ortasında bir altın kürsi goydı. Yusup anın üstünde olturđı. Mälük aytdı:

-Ey, Yusup, sende bu husn melahat bar turur. Seniñ aslın ne turur? Aygıl, eger aslın bende bolmasa, seni öz başına goyayın, Yusup aytdı:

170

-Men, gul men, meni satgıl. Satgandan sonra, aslımın beyan eder men – diydi.

Mälik Zagır munadı kıldı:

- Eya halayık, geliñler, alıñlar. Bir gulam arabı, özi kenganlı, aklı dana, huyr yüzli, kamatı berna - diyip kıçgırdı.

Anda Yusup peryat kıldı:

- Ya, eyha, elhalayık, gelinler bir arabı Kenganı, binova, bikesi – diyip, yıglar erdi. Kürsi zerriç üstünde her tarapga nigah kıldı. Halayık pitne bolup özün yitirdi.

İndi sözi Zuleyhadan eşidiñ. Nägäh Züleyha eşitdi kim, “Mälik bir gul geltirgen ermiş, huyr-periden zıyada ermiş” diyip, tamam gız-cuvan tomaşaga çıkar boldular. Züleyha Mälik Rıyandan rugsat diledi. Aytdı:

- Bizlerge rugsat berseñiz, Mälik Zagırnıñ gulun bizler hem tomaşa kılsak – diydi. Anda Mälik aytdı.

- Ey Züleyha, elbetde, onı görmek gerek. Onuñ husnı-cemalını görmegen bu dünyäge gelenini ve gitgenini bilmez – diyip, andag tagrıp kıldı kim Züleyhanıñ tamarları gurup, Yusupnı görgen dek köñli hoş kıldı. Züleyhanıñ seraperdesini oşol meydanda gurdular. Züleyha seraperde bilen çıkdı. Erse, oşol tüyşünde görgeni turur. Matlap bu cahanı, belayı-canı, şa zamanı turur. Eknun “maksadım hasıl boldı” diyip, bu cogapnı aytar erdi. Cogap Züleyha bu turur:

Maksatlı köñül içre,

Bir apatı-can geldi.

Mücgänleri hancar dek,

Hem gaşı-keman geldi.

Birniçe zaman yıglap,
Çeşmim dolı gan yıglap,
Äşgäru-nıhan yıglap,
Yarım bu zaman geldi.

Canımda parahat yok,
Onsuz maña takat yok,
Hiç özge hekayat yok,
Çün ruhı-rovan geldi.

171

Hem derdimedir derman,
Canımdır oña gurban,
Öltürse, budur perman,
Hem şahı-cahan geldi,

Işgında onuñ zaram,
Yehuda giriftaram,
Ölginçe hırıdaram,
Ol servi-rovan geldi.

Ol servi-kaddıñ canı,

Yandırdı Züleyhanı,

Şährimiziñ mıhmanı,

Dövletli zaman geldi.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytıp, muhapbet gözleri birle bakıp, bikarar bolup yıglar erdi. Müsür ezizi tamam patşalar, han, sultan, bay, geday, zenan, merdan, gız-cuvan, bendeyi-azat- hemme Yusup alayhıs-salamıñ cemağa täsin galur erdiler. Aklın yitirip hayran bolup, hiç vech birle yüzlerige bakabilmez erdiler. Ahır Mälik barıp, yüzüne nikap tartdı. Ondan soñ, halayıklar özlerige geldiler.

Elkıssa, Yusupga her kim baha goydular. Her kim öyünde ne barın alıp gelip hırıdar boldı. Hatda ki bir kempiriñ bir kelep yüpi bar erdi, ol hem gelip hırıdar boldı.

- Bu mataga bergil – diyip, Anda Mälik Zagır aytdı:

- Ey, halayık, bu guluñ bahası bu turur: Kim tereziniñ bir beylesige Yusupnı salar men ve bir beylesige dürri yakut, lagıl ve cövahır şamçıraglardan salur men. Her kim barabarında ölçäp berse, satar men. Her kimin zovkı bolsa alsın. Yok erse, açık tursun – diyip, munadı kıldı. Bay, yoksul, yağşı, yaman – hemme özlerige maslahat kılıp, “Munuñ bahasın hiç kim yetire bilmes. Her niçik bir görgenim ganımat turur” diyer erdiler. Emma ol gün, gün giç boldı. Hemme caylarğa gaytdılar. Gice olarnıñ ukı gözlerige haram boldı. İr dan birle meydanga yöriş kıldılar. Züleyha Mälik Rıyanga aytdı:

- Niçik bolgay. Oşol Kenganı gulnı satgun alıp öyge mahrem kılсан, meniñ hızmatımda bolsun.

172

Mälik Rıyan aytdı:

-Bu söz meniñ hem köñlümde bar erdi. Tä saña mahrem kılсам diyr erdim. İmdi acap makul boldı. Satın almak gerek – diydi. Erse, Mälik Yusupnı meydanga alıp çıkdı. Kürsi üstünde olturtdı. Terezi gurdı. Patışa buyurdı:

- Hazınanıñ işiklerini açñ – diygeç, hazınadar hazınanıñ işiklerini açıp, dürri-yakutdan, nagıl-covahırdan, gövher-zümerretten alıp çıkdılar. Tereziniñ beylesige saldılar. Yusup alayhıs-salam ağır geldi. Patışa buyurdı.

- Yene hem hazınadan mal alıp gelin –diygeç, hazınadan herne barıp alıp geldiiler. Anı hem terezige salıp, tartdılar. Yusup alayhıs-salam yine ağır geldi. Elkıssa, yedi hazına barabar gelmedi. Halayık hemme nazarrede erdiler. Patışa köp hıcalat tartar erdi. Şermisar boldı. Yusup bildi kim, patışa hıcalat tartar. Terezi tartgan kimersäge aytdı:

- Bargıl, pınhan yerge kagız birle dövet galam getirgil- diygeç, ol kimerse kagız birle dövet galam getirip, Yusupga berdi. Yusup alayhıs-salam alıp, bu kelemeyi şerifni yazıp, ol kişinin goluga berdi. “Bu kelemeyi şerifin mal tarafıga salgıl, zınhar kişi bilmesin” diydi. Ol kimerse eltip mal tarapıga saldı. Terezi Yusup birle barabar geldi. Patışa sövda kılıp, aldı. Mälik ibi Zagır bisyar malga eyge boldı, Yusupnı berdar-berdar göterip, atıga mindirip, alıp gider boldular. Mälik Zagır Yusupnıñ yanıga barıp, soval kıldı:

-Ey, päki zat, bir vagtda kılıp erdin, satgandan soñ, aslımñı beyan kılar men” diyip erdin. İmdi gerek kim, vagdaga vepa kılıp, aslññı beyan kılğay sen – diygeç, Yusup alayhıs-salam asıl zatını beyan kıldı:

Asıl zatım meniñ Ibrayım Halıl,

Mälik saña bir-bir beyan eyleyin,

Her dem yeter oña hakdan Cebrayıl,

Atam Yakup nebi ayan eyleyin.

Atam pendi-nesihatın tutmadım,

Gören düşün anın bavar etmedim,

Bu sebepden mıradıma yetmedim,

İmdi görsem, sözün derman eyleyin.

173

Adı Yakup, Yusup üçin zar olgan,
“Balam” diyip giceler giriftar olgan,
Bilmen niçik bela bilen yar olgan,
Anıñ göz yaşını rovan eyleyin.

Pelek ayra saldı meni atadan,
İbni Yemin birle naçar apadan,
Kimse bilmez ne hal geçdi aradan,
Hicr elinden günde pıgan eyledin.

Mälik meniñ nesihatım tutur sen,
Bu sırlarnı içde nıhan eter sen.
Yusup aydar, mıradıña yeter sen,
Seni magfur iki cahan eyleyin.

Elkıssa, Yusup bu sözni aydıp bolgaç, Mälik Zagır bir ah çekdi, aytdı:

- Ey, päkizat, bu sözlerni ovval aytsañ erdi. Men seni satmaz erdim. Häli hem
gelgil sövdanı bazgeşt kılayın – diydi, anda Yusup aytdı:

- İmdi bolmaz – diydi. Mälik aytdı:

-Andag bolsa, meniñ hakımda doga kılğıl, dünya ahiretim magfur bolsun –
diydi. Yusup alayhıs-salam doga kıldı.

Algaraz, Yusupnı patışa haremige alıp bardılar. Müsür halkı patışaga tagi ede başladılar “Tamam hazınasın bir gulga berip, özi hanlık kılar erken” diyip, aytar erdiler. Täki patışaga iki nisbet gerek turur. Biri dünyä bikarz bolsa, biri zıyada zor bolsa. Munda ikisi hem yok turur diyir erdiler. Bu söz patışanıñ gulagına yetdi. Hazınadarga aytdı:

- Bargıl, hazınanı görgül, hiç nemerse barmı, yokmı? diygeç, hazınadan habar alsalar, lağıl ve cövahır, tılla-kümüşden hiç bir nemerse kem bolganı yok turur. Belki Yusup alayhıs-salamıñ bereketinden hazınalar tolup, cäç bolup turur. Hazınadar munı görüp, patışaga habar berdi.

-Şaha, servera, haçan pervera, dövletiñiz zıyada bolsun, hazınadan hiç kem bolganı yok turur, belki zıyada turur – diygeç, Müsür ezizi şadıman bolup, Yusup alayıs-salamga yedi gice-gündüz toy-tamaşa kıldı. Yusupnı Züleyhaga mahrem kıldı. Subhuşam, belki, alaetdovam yanında bolar erdi.

Züleyha bikarar bolup, arzın aña ayta bilmez er-

174

di. “Eger aytsam, köñli menden galsa, yaman bolar” diyip erdi. Aytmasa, yüregi yarılarga yetip, kararı galmadı, zar-zar yıglap, efgan eder erdi. Yusupnı bir sagat gaşından ayırmas erdi. Zülpi-käkillerige şana urar erdi, lıbasını, päkize köynegin geydirip, yüzüge tomaşa kılar erdi. Emma bir gün Züleyhanıñ ışkı zor kılıp yarılarga yetdi. “Herne bolsa bolsun, ovvaldan tä ahırın beyan kılayın” diyip, Yusupnıñ eteginden tutup, bu cogapnı aytar erdi. Cogap Züleyha bu turur:

Yusup can, yedi yıl boldı,

Meniñ halım harap etdiñ,

Yürekge ışk odı doldı,

Gara bağım kebab etdiñ.

Sen diyp, Müsüre gelmişem,
Yurdum Magrıp zemin erdi,
Bu gün ger sormasañ halım,
Yürek bagrım şerap etdiñ.

Seniñ ıskıñ cahan örtär,
Dembe-dem her zaman örtär,
Öler men biguman örtär,
Ezizim, iztirap etdiñ.

Mıradım gül yüzüñ görsem,
Senin birle dövran sürsem
Bu gün bimarıñnı sorsañ,
Hiç tükenmez sogap etdiñ.

Züleyha diyr, hıyalınga,
Yusup gansın zülalınga,
Rehim etmesen halınga,
Maña sansız azap etdiñ.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytdı erse Yusup bildi kim Züleyhanıñ derdi özge turur,
“Meni mısapır diyip, perveriş kılar diyr erdim. İmdi bildim bu maña aşık turur. İmdi
derdi bidermanga galdım, mundag işden bizar men diysem meni bir belaga giriftar
kılar. Her niçik, bir cogap aydayn şayet anıñ birle köñli teskin tapgay” diyip Yusup
alayhıs-salam bu cogapnı aytar erdi:

Mısapırım şähriñize gelmişem,
 Men bilmenem yağşı-yaman kimindir.
 Kenganda gül, munda gelip solmuşam,
 İmdi bilmen sudu-zıyan kimiñdir.

Meni goyuñ birniçe gün bolayın,
 Kim yağşıdır, kimse yaman bileyin,
 Atam, enem üçin yanıp köyeyin,
 Seniñmidir ahır bu can kimiñdir.

Mende ayralıgıñ odı zıyada,
 İlden-ile satılmışam arada,
 Gul iş kılrsa, öz hetdiden zıyada,
 Çay içinde yılan-çıyan kimiñdir.

Kimse ışk-muhapbetden mey içer,
 Sabır hoşvagtçılık işigin açar,
 Nesip etse, ahır mahbubın guçar,
 Kimse bilmez tañla zaman kimiñdir.

Emma Yusup alayhıs-salam bu cogapnı aytdı erse, Züleyha umıt etdi kim, “Bu gün bolmasa, bu ayş tanla bolar. Ahır meniñ hizmetımdadır” diyip, özüge teselli berip,

yene bitakat bolup erdi. Her zaman Yusupga derdi-halın aytsa, Yusup kabul kılmaz erdi. Ahır Züleyha bir pikir kıldı. Müsürin tamam ussaların çağırdı. Aytdı:

- Maña bir cay salıp, burçların tamam tılladan kılın ve divarların lagıl-yakutdan, müşkden kılın. Menin birle Yusupnıñ suratın arkasında, kıblasında gündogarında, yokarı ve astında andag surat kılın kim, birev birevge el salıp, posa alşıp, şerap içişip, öpüşip, gucaklaşıp dursun. Yene nakğaşa aydınlr kim, hiç göz görgeñ, gulak eşitgeñ bolmasın. Onı görüp, şayet, Yusup maña meyil kılğay – diyip, ussalarga buyurdı. Ussalar bir näçe mütdetden soñ, Züleyhanın aydanından hem zıyada cay bına kıldılar.

Emma Yusup subhı-şam, belke, alaetdovam atası Yakupnıñ pırakından yıglar erdi.

- Hudaya, meniñ bir habarımın Kenganga elter kişi bolğay – diyip, şasupada oturıp, gamgın bolup, nala kılar erdi.

Bir sövdagär gelip, sövdasın bitirip erdi. Müsür

176

den Kengana yürüş kıldı. Düye şäher dervezesinden çıkmadı. Ahır kengani düyäni öz başıga goydı. “Her kanda barsa barsın” diyip, garap durdı. Düye çüsti-çäbik bir köçäge yügürdi. Ol sövdagär hiç pählu bermedi. Düye aylanıp, Müsür patışasınıñ sarayıga dahıl boldı. Gelip Yusupnıñ aldında çökdi. Yusup oşol yerde gaygı-gam birle oturıp erdi. Kengani gelip düyäni urup gorkuzar boldı. Düye turmadı. Her çend urdı, düye turmadı. Onı Yusup gördi. Aytdı:

-Ey, yigit, düyäni ne üçin urar sen? Kaydan gelur sen, kanda bara sen?

Onda ol sövdagär aytdı:

- Men kengani adamı turur men. Sövdagär erdim. Sövdanı bitirip, gaydıp barar erdim. Düye dervezeden ötmedi. Ahır öz başıga göydüm, bu yerge gelip çökdi. İmdi hergiz turmaz. Bilmen ne hikmet bar turur. Yusup kengani adını eşidip zar-zar yıglap, bu gazalnı aytdı:

Ey, yigit, Kenganıñ şährinden olsañ
Men aydayın sen pähm eyle bu söze.
Meniñ bu halımdan sen habar alsañ,
Bagrım köyüp, gan yaş geler bu göze.

Bu nesibim saldı meni ıraga,
Men neyleyin döze bilmen pıraga
Kimse bardır meni kılsa soraga,

.....

Eger bara bilsem Kengan jayına,
Yüzümni sürterem häki-payına,
Munda bakman hiç kimsäniñ royuna,
Gam-gussadan gubar inipdir göze.

Kasıd meniñ nesihatım tutar sen,
Bu sırları içde pınhan eder sen,
Enşaalla, mıradıña yeter sen,
Köp doga eyleyip yörür men size.

Yusup aydar, Şamda bolsa vataniñ
Kengana yetirgil peyamım meniñ.
Ataş dovzahından gutular teniñ

Ol Yakup nebidən habar ber bize.

177

Elkıssa Yusup alayhıs-salam bu cogapnı aytdı, erse, ol kişı aytdı:

- E, canım, kim sen, Yakup alayhıs-salamdan habar sorar sen?

-Ey Kanganı, sen Yakupnı bilermu sen?

Ol kimerse aytdı:

- Elbetde, biler men, - diyip, bu cogapnı aytdı:

Yakup nebi diyrler Kangan ilinde,

Niçe vagt anın dövranı bardır,

Hudanın resulı sena tilinde,

Gördüğim şeyle kim zamanı bardır.

Ayrılık capasın bihet çekgeymiş,

Bu ülkede dura bilmen diygenmiş,

Söver oglun anın böri yigeymiş,

Her günde yat edip, pıganı bardır.

Adı Yusup ermiş bir şahı-cahan,

Her kim anı görse, bolarmış gurban,

Anın pırkatından zarı-sergerdan,

Gan yıglagan çeşmi-giryanı bardır.

Bir köşede mesgen kılıp özüne,
Cıdalık gerdini sürtüp yüzüne,
Yıglamakdan gubar inip gözüne,
Köñli dolı yüz müñ armanı bardır.

Hudadan Yakuba perman bolupdır
İçi anıñ derdu-gama dolupdır
Yusupnıñ adını pınhan kılıpdır
İçinde ataşı-suzanı bardır.

Her günde diyir: “Çıkıp yolun goranlar”
Oglunıñ senasın tapmayın yıglar,
Habarını sövdagärden soranlar,
İlden-ile nama-destanı bardır.

Elkıssa sövdagär aytdı:

-Yakup barça kenganlıların puştı-penahı turur. Liken birniçe yıldan bări Yusup diygen
ogluñı böri iygen ermiş. Bir deşti-beyaban külbeyi-ahzanda elmıdam yıglar ermiş.
Hemişe agzında Yusup ermiş “Bu dert hemme dertden zıyada bolup turur” diyip,

178

tamam bilgen-eşıtgenin Yusupga bir-bir beyan kıldı. Yusup onı eşidip, ah
cigergähinden tartıp, bihuş boldı. Baz huşıga gelip, aytdı:

-Ey, yigit, men bir nama bersem, onı Yakuba eltip berur sen!

Ol kimerse aytdı:

- Canım birle elter men – diydi.

Yusup aytdı:

- Andag bolsa, men bir nama bereyin, munda men garıp mazlumiñ dogasın algay sen, anda barıp, Yakup alayhıs-salamıñ dogasını algay sen – diydip, bu peyamnı iberdiler:

Kasıd-a, yetgir peyamım, ol meniñ canım idi

Her cepa gelse başınga derde dermanım idi

Bilmedim gadrın anıñ, kim öyde mıhmanım idi,

Tutmadım pendin anın, köñlümde armanım idi

Vay, kim yandı pırakımdan, huramanım idi.

Kasıd-a Yakuba idi “Yitgen guzından mücde bar

Men habar geltirmişem, görer gözünden mücde bar

Bendedir gördüm ışıkde, ay yüzünden mücde bar

Golı bağlı, yüregi daglı, guzıñdan mücde bar

Vay, kim yandı pırakımdan, - huramanım idi

Barıban kıçgır ışıkde: “Ömür ötürgen barmu?

Şunkarından ayrılıp guzı yitirgen barmu?

Subhı-şam ogul pırakından tilingen barmu?

Ey, yaranlar, şähri-Kenganda satılğan barmu?

Vay, kim yandı pırakımdan, huramanım idi

Sözlegil, kasıd, barıp: “Gördüm Müsür şährindedir,
Yüzüdir şemsu-kamar netey kişige bendedir,
Totı yañlıg kim kapas içre giriftarındadır,
Aydıp-aydıp yıgladı, hicr otı janu-tendedir”,
Vay, kim yandı pırakımdan, huramanım idi.

Adı Yusupdır, atam diyp, zar yıglar bikarar,
İlden-ile satılıpdır, onda yokdur ıgtıyar,
Yakub-a oglun Yusup hicrinde olmuş intizar,
Gije-gündiz ol seniñ yadınını etdi — zarı-zar.
Vay, kim yandı pırakımdan, huramanım idi.

Yusup alayhıs-salam bu peyamını sövdagäriñ goluna berip aytdı

179

- Bargıl Yakupga bızın pendimizi ve bendeligimizi yetirgil. Mübäreğ yüzlerin görseñiz aytgıl, sizlerden bir kimerse yitgen, anı Müsürde gördüm. Eli bağlı, yüregi daglı, gözi nemli, canı sütemde, köñli elemde, müñ gaygı-gamda, adı Yusup, kişige bende diyip, arzı-halını aytıp, Yakuba namanı çıkarıp bergil. Tä olarnıñ dogayı-hayrını algay sen – diygeç, sövdagär namanı alıp, gitmäkge düyäni turzar boldı. Düye turmadı. Sövdagär dergahar bolup, düyäni urar boldı. Yusup aytdı:

- Ey Kenganı, saña ışarat kim, men seni Yusup alayhıs-salamıñ gaşıga geltirdim. Mübäreğ cemalını alıp barıp, Yakup alayhıs-salamıñ hem dogayı hayrını

alur sen. Ne üçin maña cepa kılur sen, menden habar sormaz sen, mende bir maksat bar turur – diydi. Anda Yusup aytdı:

- Ey, canavar, aytgıl, ne mıradıñ bar turur? Anda düye aytdı:

“Ey, Yusup, meniñ mıradım kıyamat gününde sizin bırağıñız bolsam, dog a kılsañız” diyip, başın yerge göyüp, secde kılıp, zar-zar yıglap turdı. Yusup alayhıs-salam düye hakkında dog a kıldılar. Düye hoşvagt-horram bolup, narga tartıp yerinden turup, kenganını mindirip, Müsürden şähri-Kengana yöriş kıldı. Birniçe vagt menazıl kılıp, Kenganga bardılar. Yakup alayhıs-salamıñ haremige yetişdiler. Emma Yakup alayhıs-salam külbeyi-ahzanda yıglap, saç, dırnakları ösüp, mübäre a yüzleri zagfıran dek sargarıp, iki gözleri kör bolup, özlerin, her tarapga urup Yusup diyip, ayta bilmey cıdalık onun içige salıp, köñli yanıp, yüz gam birle olturıp erdi. İşikden bir seda çıkdı. Yakup alayhıs-salam gulak tutdular, erse, birev bir nemerse okır erdi. Gazal kasıd bu durur:

Yakup nebi, menden saña bir türpe habar bar,

Cananıñ imesmu? ,

Adı ki Yusup, cümle-cahan oña hırıdar.

Yüz nala bilen nama yazıp sizge iberdi,

Görgen suteminden.

180

Arz eyledi, yat eylesin, ol piri-kühen sal,

Dermanıñ emesmu?

Gördüm yüzüniñ şuglasıdır hurışdı-haver,

Reşkinde pıgandır

Neyley, ne kılav bende özi elde giriftar,

Hayranıñ emesmu?

Her lahza salam atama diyp, telmurıp galdı,

Köydi hemme älem

Yandırmış anı derdu-pırakıñ şehi-dildar,

Armanıñ emesmu?

Gerdişi pelek cebriden ol ayra düşüpdır,

Der nalayı efgan.

Şamu-säher yadın ile bolgusı bidar,

Rızvanıñ emesmu?

Kasıd getirip, Yusup üçin Yakuba nama,

Ol şähri Müsürden.

Daşgarıda pıgan etdi kim görseler agyar,

Veyranıñ emesmu?

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam kasıddan bu sözni eşidip, bir ahı-serdi tartdı, peryat kıldı kim:

- Her kim bolsan içeri girgil, senden damagıma yağşı ısı gelur- diygeç, kasıd içgeri girdi. Yusupnıñ salamın berip, bir-bir beyan kıldı. Yakup aytdı:

- İlgeri gelgil

Ol kimerse ilgeri geldi. Aytdı:

- Yusupnı şul gözleriñ birle gördüñmi? – diyip, gözlerinden öpdüler. Yene tä'kit kılıp, sordular kim:

- Niçik gördüñ? Ne suratda gördüñ?

Ol kimerse aytdı:

- Bu suratda gördüm. Boynı bağlı, yüregi yağlı, gözi nemli, köñli gaygılı, älemdä, yüz gaygı-gamda, özi bende, hemişe bikarar turur – diyip beyan kıldı:

Yakup nebi, bardım Müsür şährige,

Yusupnı soraglap zındanda gördüm

Näga barar erdim kerven sarayga

Yakup diyip yıglar pıganda gördüm.

Sordum andan “Canım näge yıglar sen,

Yanıp, köyüp, ciger-bagriñ daglar sen,

181

Yakup diyip, her dembe-dem uglar sen”

Totı kimin kapas içinde gördüm.

Bardım garşısına pervana bolup,

Halın bilen diyip, divana bolup,

Canu-tenim köydi purzena bolup,

Halı harap, köñli veyranda gördüm.

Bilbil kibi sayrap, köp nala kıldı,
Gözünde yaş döküp, silabı kıldı,
Laglı meyin süzüp, pıyala kıldı,
Gözi giryan, bagrı-biryanda gördüm.

Bizden salam diyip Yakup nebige,
Şol yüregi daglı Kengan velige,
Ceren seyran eden hicran çölige,
Mundag diydi sizge, men anda gördüm.

Elkissa ol kişi bu cogapnı aytdı erse Yakup alayhas-salam oğlanlarını çağırıp aytdı:

- Ey, oğlanlar, bu kişi ne diyir. Sizler Yusupnı böri iydi diyip erdiñizler. Elhal bu kişi peyamın getiripdir – diydi.

Anda oğlanları aytdı:

- Ey, ata, heniz Yusupdan umıt etersiñiz. Bular cögi turur. Yalğan sözlöp, sizden bir nemerse almak için hile kılıp turur. Bu sözlerige inanmañ – diygeç, ol kimerse kasamyat etdi kim:

- Yusupnı görgeñim hak turur diydi. Anda olar hey urdular.

- Ey, haramzada, çapılar sen, mutamellegen, cögi yalğan sözlöp atamızın serasime kılıp, odun taze kıldın- diyip” urup kovladılar. Yakup umıdın üzüp yıglar erdi.

İmdi sözi Züleyhadan eşidiñ. Yusupnı yüz cilveyi-şive birle aldar erdi. Yetmiş dürlük libas köynegin tayyar kılıp, her günde birin geydirip, tomaşa kılar erdi. Gähi söz birlen, gahi nüz birlen, gähi hoş söz birlen Yusupga özün görkezer erdi. Emma Yusup onuñ sözüne gulak salmaz erdi. Züleyha aytar erdi:

- Ey, Yusup ne üçin meniñ halıma rehim kılma sen? Täki meni ışk otıga örtär sen. Maña niyetiñni aytgıl seniñ hıyalıñ bar? Eger hoşvagtılık birle mırat hasıl kılğıl. Yok erse, bendem turur sen.

182

saña azap buyrar men. Goluña pil berer men, dayhañcılık kıldırar men.

Yusup aytdı:

-Seniñ köp duzuñ iydim. Mälik Rıyan öyge mahrem kıldı. Men hiçik mundag naşayısta iş kılğay men. Beyevbar patışa eşitse, gabahat bolar, menden bu işler hergiz tamag kılma. Mundag işler menden sadır bolmaz. Her ne kılсан ıgtıyarıñ turur – diydi

Züleyhanıñ bir çarbagı bar erdi. Aytdı:

- Oşol baga barıp, yetimler birle iş kılğıl – diygeç, Yusup goluga pil alıp, oşol bag içine barıp girdi. Gördi, erse acap bar turur, kim her dürlüg miweler, elvan-elvan bişip turur. Bulaklar her tarapga rovan bolgan. Yusup üstünden libas şahananı taşlap, bir köhne şal geyip, elige pil alıp, iş kılar boldı. Nägä bagbanlar Yusupnı görüp acap husun-zıba hergiz dünyäge andag nazenin gelgen ermes. Bagbanlar aytdı:

- Mundag näzeniñ oglanga iş buyrar – diyip, Yusupnıñ golundan pilni aldılar. Aytdılar:

- Ey, nazenin oğlan, vay, nurı zeminu-asman, mundag işlerge layık emes sen. Seniñ üçin bizler hızzmat kılarmız. Sen olturgıl. Bizlerge dogä kılğıl. Doganıñ bereketinden bizlerge kuvvat peyda bolar- diygeç, Yusup aytdı:

- Men niçik öz işimni sizlerge rova görer men – diydi.

Andan soñ Yusup dogä kıldılar. İşge meşgul boldular. Yusupnıñ bereketinden on günlük işini bir günde kıldılar. Züleyha bir gün Yusupnı görmedi. Derdi zıyada boldı. Yusupnıñ pırakından zar-zar yıglap bu cogapnı aytdı:

Şul pırakıñda senin bagrım dolı gandır netey,

İştıyakıñdan bu gun dide giryandır netey

Men saña canım diydim, ne boldı görsetseñ yüzün,
Çekmegen ol bivepanıñ ıskıdan candır netey.

Hesretiñden, ah, netey, içgenim hunabadır,
Artdırıp ahı-pıganım dağı hicrandır netey

Görgeli bağı lutapet içre yüzüñni gözüm,
Dembe-dem yaz yağmuru dek çeşmi-barandır netey.

183

Salsalar bağı-çemen içre meni yalguz eger,
Sensiz ol huyri-cennet bizge zındandır netey.

Aytar edim gül yüzün hicrinden gurban olay,
Sed hezar men dek yolunda gurbandır netey.
Men vısalıñ isteban köñlümde armandır netey.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytıp, ne alaç ederin bilmedi. Tap ve takatı galmadı. Ahır sarayından daşgarı çıkdı. Baga barıp, dereceden gördi kim, Yusupnıñ husnı burunkıdan hem zıyada bolup turur. Züleyhanıñ yüregi hovladı, kim, özün бага taşlagay. Yene müñ muşakgat birle red kılıp özün sakladı. Züleyha peryat etdi kim:

- Ey, bagban, pākize bagbanlık ıgtıyar kılurmı sen? Bu niçik biakıllık turur. Özüñe mundag mähnetni rova görmegil. Miradımın hasıl kılğıl, özüññiñ eşretiñe meşgul bolgul – diyip. Yusup aytdı:

- Ey, Züleyha, menden bu işlerini hergiz tamag kılmağıl. Herne cepa kılsan, kılğıl – diygeç, Züleyha pikir-endişe kıldı. Beytelkeram atlıg lağıl-cövahır birlen bina kılınan cay saldırıp erdi. Yusup-Züleyha suratını nağış etgen erdi. Yusupnı oşol sarayıga elter boldı, Züleyha özi barıp sarayıga girip, lıbas-köynegin geyip, birniçe gat lıbasdan bedenleri görnüp, yüz-müñ nāz birle, cilve birle Yusupnı çağırdı.

Hırna can, bu saraya,

Diygil Yusup canım gelsin

Şahın-şadır asıl zadı,

Dünyäde armanım gelsin

Bir görmeli patışadır,

Kerem etse bibahadır,

Yüzi şemsi vazzıhadır,

Derdime dermanım gelsin.

Köşki-eyvanıma çıkıp,

Yoluna garar men bakıp,

Agramına altın çekip,

Şol mahı-Kenganım gelsin.

184

Gice-gündiz şeb-ruzum.

Gül üstünde bahar-yazım

Şirin canımdan ezizim

Arzuylı armanım gelsin.

Züleyha diyr, macera,

Gözi ahu, gaşı gara,

Ciger bagrım para-para

Hem dinim, imanım gelsin.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytdı. Erse, Hırına atlı kenizek barıp Yusupga aytdı:

-Ey Yusup, seni Züleyha çağırur, yörgil – diygeç, Yusup yerinden turup, oşol sarayıga gadam goydı. Erse, içgeri girdi. kenizekler işikleri bent kılıp gitdiler. Yusup gördi kim, Züleyha sarayın içinde yüz nâz-cilve birle yerinden turup, salam berip, bu cogapnı aytdı:

Seyir cahanga kılıp,

Görgeli didar gelur.

Zovk ile hem sapa kılıp,

Oynagalı hem yar gelur.

Bir-birege golun salıp,

Hemme sırlarnı alıp,

Bir-birevge gucak açıp,

Yörgeli dildar gelur.

Dünyäde dilruba özi,
Canımga bir bela özi
Aşıga rahnema özi,
Yusubı-dildar gelur

Galmanam ondan ölinçä,
Lebleriñ balın sorınça,
Yüzleri gül, agzı gunça,
Bile-bile hoş yar gelur.

Yar geledur gülüşmäge
Sırrı-pınhan bilişmäge,
Gucah açıp, görüşmäge,
Sallanıban ol yar gelur.

185

Geledir dilberim meniñ,
Dunyäde sözlerim meniñ,
Rahberu-rahnemam meniñ,
Andalıp huvar gelur.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytıp, Yusubı gucaklar boldı. Yusup yüz gaytarıp, divarga garadı. Özi birle Züleyhanıñ suratnı gördi. Andan yerge garadı. Besatlarda hem oşol suratnı gördi. Hayran-serasime bolup, hamuş boldı. Zuleyha aytdı:

-Yusup, görgül, bu saraynı senin için bina kıldım. Tä oynap-gülüp, magaşet kılmaymız – diydi.

Yusup aytdı:

- Naguzı-billah manzalek mundag işden bizar men. Atam bes’et kılıp erdi. İmdi men niçik günä kılar men – diydi.

Züleyha aytdı:

- Andag bolsa men köp mal sadaka kılayın. Günähin keparat bolgay – diydi.

Yusup aytdı:

- Eger dünyä malınıñ barçasını sadaka kılsañ meniñ günähime kefareti bolmaz — diydi.

Anda Züleyha golıga pıçak alıp, “Meniñ ganım senin boynuna” diyip, özün öltürer bolup, bu cogapnı aytar erdi:

Galmadı tende kararım,

Gel, mıradım hasıl eyle,

Saña berdim ıgtıyarım,

Gel, mıradım hasıl eyle.

Hızra yetir abı-hayvan,

Pecmurda ki ber täze can,

Totı tapsın şekeristan,

Gel, mıradım hasıl eyle.

Eşitmişem, asıl zatın,
Sınama yazmışam adın,
Saklamışam amanatın,
Gel, miradım hasıl eyle.

Çoh derdime eyle derman,
Bu canmıdır saña gurban,
Sadaka dökey dürri-neysan,
Gel, miradım hasıl eyle.

186

Sınam üzre goyup hancar
Öler men bigüman, dilber
Yusup can, eyleme ezber,
Gel, miradım hasıl eyle.

Al, indi ganıma galdın,
Züleyhanın halın bildin,
Yeter can munça uyaldın,
Gel, miradım hasıl eyle.

Elkıssa, Züleyha bu gazalnı okıp, aytdı.

- Ey, Yusup, eger sen meniñ miradımını hasıl etmesen, bu pıçak birle özumni öltürer men. Ganım senin boynuna – diyip, özüge pıçak urar boldı. Yusup bildi ki kim, özünü öltürerge yetdi. Can hovul pıçaknı golundan alıp, birniçe hekayat aytıp, Züleyhanı teskin kıldı. Züleyha aytdı:

- Ey, Yusup, hiç bolmasa, meniñ yüzümge, agzalarımga bir garagıl. Şayet, köñlüm aram bolgay – diygeç, Yusupnıñ köñli erip, Züleyhanıñ yüzüge bakdı. Erse gözi ahu, yüzi gul, dişi dür, al yanak, badam gabak näzeninge gözi düşüp, mähri gitdi. Oşol vagt, Yakup alayhıs-salamıñ suratı göz aldında häzir boldı. Yusupnıñ gözi atasıga düşdi, bihuş bolup yıkıldı. Erse bir sagatdan soñ özüne gelip, yerinden turup, çüsti-çäbük daşgarı çıkdı. Züleyha ardından yügürdi. Yusup her işikge yetdi, erse işikler açıldı. Züleyha yetip, Yusupnıñ arkasından tutup tarttı. Erse Yusupnıñ köñleginiñ art etegi para-para boldı. Yusup gaçdı. Züleyha ardından çekdi. Oşol vagt Müsür azızı patışa daşarda sıp üstünde oturıp erdi. Yusup birle Züleyhaga gözi düşdi. Züleyha näterin bilmey peryat kıldı.

- Ey, Müsür azızı, patışahı-älem, kenganı-gulnı satın alıp, öyüñe mahrem kıldıñ. Bu gün zorluk kıldı. Dad onuñ golundan. Tä onı öldürmesen, meniñ munda durarım yok – diyip, zar-zar yıgladı. Patışa dergahar, dergazap bolup, munadı kıldı: “Cellat, cellat!” diyip:

- Yusupnı tutuñ, elin-ayagın baglañ, çarmıhga gerin. Tä ölinçä urunlar – diygeç, Yusupnıñ huşı başından gitdi. Aytdı:

- Ey patışa, men päk turur men. Günä menden ermez. Züleyhadan turur. Bu işni bile kılıñ, çün hun nahak kılman, ahiretde puşman kılar siz!

187

Mälik Rıyan onuñ sözüge bakmadı. Gazap buyrar boldı. Yusup bildi kim patışa zıyada dergazapda turur. Yusup canından umit üzüp, nala kılıp, bu munacatnı okır boldı:

Kerim-a, zatı-päkinden,

Guluññı lacerem kılma.

Bu zalım derdinäkiñden,

Yüregimde älem kılma.

Maña sensiz pena yokdur,

Meniñ dey binova yokdur,

Bu derdime dova yokdur,

Zıyada derdu-gam kılma.

Babam İbrahim, İsmagıl,

Olarınñ hormatın kılğıl,

Bu zalımga rehim salgıl,

Garıbıñ men, sütem kılma.

Resulıñdır babam İshak,

Atam Yakup nebi berhak,

Olarınñ hakıdan ancak,

Gözümni munça hem kılma.

Hudaya binovadır men,

Belaga müpteladır men,

Netey, neyley rısvadır men,

Yusupnı ziru-bim kılma.

Elkıssa, Yusup bu munacatnı okıdı, erse ol sarayda Mälik Rıyanıñ halesiniñ kırk
günlük beçcesi bar ärdi. Bişekde yatar erdi. Yusup birle Züleyhanıñ işinden habardar
erdi. Beçce guya bolup, şahadat aytıp, guvählik berip, bu cogapnı aytar erdi. Cogabı
beçce bu turar:

Töhmet ile oña şikayat etme,
Tañrı gazap eylär, Müsür azızım,
Yusupda günä diyip, rovayat etme,
Adalat kıl, rastlık bile, azızım.

Tañrı meni oña güvä eyledi,
Yusup hodayına sena eyledi,
Züleyha Yusupga cepa eyledi,
Yusupnıñ arzını eşit, azızım.

188

Patışa bolan garar derdinäkine,
Nazar kıl Yusupnıñ köylek çäkine,
İlgeri ya keyin, asıl päkine,
Yagşı bilip iş kıl, Müsür azızım.

Çäk aldında bolsa, Yusup yamandır,
Züleyha töhmetden, belki, amandır,
Eger ardındadır belaye candır,
Günä Züleyhadan bilin, azızım.

Küdek diyir, töhmetden hezer eyleñiz,

Budur güvâligim baver eyleñiz,

Yusupnı hurşıdı-hazar eyleñiz,

Hakın resulıdır aytgan, azızım.

Elkıssa, küdek bu cogapnı aytdı, erse patışa köylekin gördi. Çägi ardında turur. Patışa bildi kim günä Züleyhada erur. Patışa Yusupga aytdı:

- Bu sırnı pınhan saklagıl – diyip, Züleyha hiç dem urmadı. Anıñ üçin kim, uluglar bir günä, iki günähi öter ermişler. Yene Yusupnı burunkıdan zıyada hızmat kılar diyip, Züleyhanıñ hızmatında goydı. Patışanıñ köñlünden gubar halas bolup, bu işler peramuş boldı.

İmdi habarı vezir, mährem, yasavullarıñ zagıflarından eşidiñler. Yusup birle Züleyhanıñ hekayatını vezirniñ hatını, yasavulnıñ hatını, hansaların hatını, mähremniñ hatını bu baş hatınlar Züleyhaga tagn edip, masgara kılar erdiler. Diyir erdiler kim Züleyhaga: “Yetim kılıp, öz hızmatkärige aşık bolmak ne yaman işdir“diyip melamat kılar erdiler. Bu sözler Züleyhanıñ gulagına yetişdi. Bir gün Züleyha tagam tayyar kılıp, zıyapat üçin ol zagıfları çağırdı. Olar Züleyhanıñ hızmatıga bardılar. Züleyha her haysısınıñ aldında tabak dolı göşt, buriç goydı ve her tabaknıñ üstünde altın saplı pıçak goydular. Ondan soñ Yusup melukäne serpay gelip, gumgan silapça alıp, bularnıñ golların yuzdurıp, hızmatda boldular.

Bu zananlarıñ gözleri Yusupnıñ yüzlerinde boldular. Hemme bihuş bolup yıkılarga meyil etdiler. Züleyha olarnıñ yüzlerine gülöp sepip, oları bidar kıldı. Nägäh tagamga el uzatdılar. Erse pıçak alıp etlerini dograr boldular. Hemmesiniñ gözleri Yusupda erdiler, Özlerinden bihabar bolup, barmakların

para-para kılıp, mayıp boldular. Züleyha Yusupga ışarat kıldılar “Daşgarı ıkgıl” diyip, Yusup daşarı çıkdı. Zagıflar özlerinden habardar bolsalar, elleri kesilip, mayıp bolup tururlar. Birniesiniñ golunuñ barısı kesilipdir. Birniesiniñ yarısı kesilipdir. Gollarınıñ ızası birle hemme yıglaşar erdiler. Züleyha olarga bakıp güler erdi. Olar aytdılar.

- Ey, Züleyha, bizler hata kılğan ekenimiz. Saña ayıp edip, masgara tutar erdik. İndi bizler şermende bolduk. Magzur tutgay sen – diyip baş urdular. Züleyha aytdı:

- Ey canlar, niçe yıl bolup turur, bu ot meniñ yüregimde gaynar. Siz bir saparga takat kıla bilmediniz – diyip, olarga bu cogapnı aytar erdi. Cogabı Züleyha bu turur:

Bu gün şerhi-dilim aytsam,
Onı can bile söyler men.
Mıdama ışk odun tartıp,
Köyüp misli semender men.

Niçe yıldır budur halım
Tükenmez başda hıyalım,
Aılmaz, belke, eşkalım,
Yolunda bir galandar men.

Yüz elvan tilde söyler men,
Yusupnıñ medhin eylär men,
Periden täze ter men,
Tä ölinçä suhanver men.

Meni ayıp etmäň canlar,
Eziz can içre mihmanlar,
Yüzi gül, gözi mestanlar,
Dilu-canu mukadder men.

Züleyha hicride yıglar,
Yusup diyip, bagrın daglar,
Haçan bir vagtını çağlar,
Bu söz ile musahhar men.

Elkissa, Züleyha bu cogapnı aytdı. Erse, ol hatınlar her biri Yusupnı çağırıp, nesihat kıldılar.

190

“Züleyha birle maksat hasıl kılğıl” diyip. Yene pınhan yerde Yusupnıñ elin tutup, aydılar: “Ey, Yusup can, bizler Züleyhadan sed hezar yagşırak tururmız. Bizler birle mırat hasıl kılğıl. Yok erse, seni zındanga saldırarmız” diygeç, Yusup könlünde aytdı: “Ovval birinin cenceli yagşı erdi. İndi altı acdarhaga niçin cogap berer men” diyip yıglar erdi. Aytdı:

- Ey, nazeninler, menden bu tamanı kılmanlar. Eger mundag kılısam erdi, Züleyha birle kılar erdim. Zirake niçe yıldan bəri Züleyha meniñ odumga köyer cemıg hazına-gençlerini meniñ yolumda berbat kıldı. Men ölümge razı men. Zındanga düşerge razı men, mundag işden bizar turur men – diyip, bu cogapnı aytar erdi:

Näzeninler beyle ıza eylemäň,
Munça yeter gördügiňiz cemalım.

Zebun işe meni rova eylemäñ,
Razıdır men hak eyleyese hılalım.

Kenganıñ bilbili Yakuba dilber,
Menem ibni Yemin cana bıradar,
Öten babalarım hurşıdı-haver,
Äleme rövşendir nurı-cemalım.

Sabr eylerem herne cepa yetişse,
Hahı bela, hahı ata yetişse,
Ezelde bagtıma gara yetişse,
Yetişmez hiç yere pikri-hıyalım.

Menden umıt etmäñ hicran dagıyem,
El degmedik pıgamberiñ bagıyem
Ahırında Zuleyhaniñ agıyem,
Sizlere yetişmez abu-zulalım.

Uvçum, uvçum, uvçum hakıñ uvçusı,
Maral ilen ceren imes incisi,
Allanıñ nurudır Yusup yolçusı,
Özge bilen yokdur meniñ kemalım.

Elkıssa, Yusup bucogapnı aytdı. Erse, hatınlar dergahar bolup, Züleyhaga aytdılar: “Yusupnı zındanga salmak gerek. Täki özün bilgey” diyip, geñeş berip

191

gitdiler. Züleyha olarnıñ sözlerige inanıp, Müsür ezizige aytdı:

-Ey, şahı älem, Kenganı gulnı öyge mahrem kılıpdır diyip, halayık melamat kılur ermiş. Anı zındanga salgıl. Birniçe yıl yatsın, täki halayıkñıñ melamatı gitsin – diydi. Bu söz Mälik Rıyanga hoş gelip, cellatga buyurdı kim, “Yusupnı zındanga salgıl!” Yusupnıñ boynuga zıncır salıp zındanga taşladılar.

Emma zından içinde köp adamlar bar erdi. Yusup salam berdi, hemme Yusupga gol govşurıp birden salam berdiler. Yusup salamga cogap berip bir köşede oturdı.

Elkıssa, Yusup alayhıs-salam zındanga zindegänlik kılar erdi. Züleyha ruzı-şeb, subhı-şam, belke, alaetdovam yıglar erdi. Hiç çare tapmadı. Etgen işinden puşeyman bolup, aytgan sözi bu turur:

Kuyaş yüzlüm, şirin sözlüm,

Bu işimge puşeyman men,

Yusup canım, nedir halın,

Öten işge puşeyman men.

Hata kıldım, cepa saldım,

Seni, ey, mahı-Kenganım,

Seriñden övrüley dayım,

Bu işlerge puşeyman oldum men.

Yürek-bağrım kebab oldu,
Yarık könlüm gara boldı,
Meniñ halım harap boldı,
Bu işlerge puşeyman men

Züleyha diyr, Yusup canım,
Seniñ vaslınıdır armanım,
Köyer meniñ iştihanım,
Bolan işe puşeyman men.

Elkıssa, Züleyha Yusupnı bir görmäge zar boldı. Ahır bir bahana kıldı. Patışanıñ tamam lıbasların geyip, yaragların bağlap, birniçe keniz birle zından işigine barıp, zındanbanga sıyasat kıldı:

-Yusup ne gol-ayagın bağlamay, boş goyup, turar sen – diygeç, zındanban can-hovul, can-gorkup, Yusup

192

gol-ayagıñ bağlap, daşarı alıp çıkdılar. Züleyha mübârek cemalıñ görüp, andag aram boldı. Yene öyge gaytdı. Barıp bir külbeyi-ahzanda bagrın sovuq yerge berip, naleyn-efgan birle yıglar erdi:

Ey, yaranlar, musulmanlar,
Men bu gün şeyle har oldum,
Yusup canıñ cemalına,
Doymadım, bihumar oldum.

Salıp şalar libasına,
Başım urdum sövdasına,
Düşüp ıskıñ govgasına,
İllere şermisar oldum.

Görüp dilberin hasını,
Berip aldım bahasını,
Çekip ısgıñ cepasını,
Işkında yanıp nar oldum.

Tagbiri ters boldı düşüñ,
Ağmal köpdür bu işin,
Atam-enem, kovum-hışım,
Barçasından bizar oldum.

Ölümden yamandır pırak,
Düşüp men ilimden ırak,
Häli hem umıt yağşırak,
Acap husnuna zar oldum.

Gelip men Müsür yurduna,
Gözüm kör boldı gerdine,
Köyüp bir yarın derdine,

Ahu gözli marar oldum.

Züleyha diyr, men basapa,

Hiç kimden bolmadı vepa,

Men Yusuba kıldım cepa,

Yene hem men agyar oldum.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aydıp, zar-zar yıglar erdi. Bir gün Züleyhanıñ ıışğı zor kılıp, öyünden çıkıp, zındanbanga kişi goydı: “Yusupnı günde bir mertebe zindandan çıkarıp tayaklasın, nala ve

193

efgan kılsın. Tã onuñ ovazın eşidip, şayet, meniñ köñlüm cay bolgay!” diyip, Yusupnı zindandan çıkarıp, günde tayaklar erdiler. Nala ve efgan birle yıglap. Yusup bu gazalnı aytdı:

Niçe cebir etdiñ maña, peryat, eliñden pelek!

Dadıma hiç yetmedin, peryat, eliñden pelek!

Takatu-sabru kararım galmadı bu hicriden,

Boldı köñlüm genci-huvş, berbat, eliñden pelek!

Yaru cehennemim yokdur, halı-dilim arz eylesem,

Şat köñlüm eyledin, nâşat, eliñden pelek!

Cümleyi-canu-tenimni örtedi narı-pırak,
Hicr oduda bolmasın, binyat, eliñden pelek!

Diydi Yusup, bu pelek, köplerni gamnäk eyledi,
Yetmediñ hiç dadıma, hayhat, eliñden pelek!

Elkıssa, Yusupnıñ bu peryadını eşidip, Züleyhanıñ köñli aram bolar erdi. Birniçe mahal mundag ömür ötürdi. Ahır bolmadı. Özüge endişe kıldı: “Yusup mundag sabır eder. Men hem birniçe yıl sabır edeyin” diyip, “Ey, Yusupnıñ hudayı, mana hem sabır karar bergey sen, yok erse, bu amanatnı algay sen” diyip, zar-zar yıglar erdi, çün, ebri-novbahar yanlıg yıglap, bu munacatnı okır erdi.

Ey, Yusupnıñ allahı, arzım saña, yarım ber,
Hem gunça dahan yañlıg, bag içre enarım ber,
Ömrümge hazan yetmey, ol bagu-baharım ber,
Bakış ceren gözli, gül yüzli nigärim ber,
Ya al bu amanatnı, ya sabru-kararım ber!

Sut eylemedi ahım, her çent ki pıgan eylöp
Işkında köyüp canım, rısvayı-cahan eylöp,
Ömrümni kılıp berbat, gözyaşımnnı gan eylöp,
Köyünde meni goyma, çäki-giriban eylöp,
Ya al bu amanatnı, ya sabru-kararım ber!

Men yanıp eda boldum, ke munça harap etme,
Bir zerre vücudım bar, gahr ile atap etme,
İmdi maña takat yok, artıksı azap etme,

194

Köñlüme salıp mährin, bagrımın kebab etme,
Ya al bu amanatnı, ya sabru-kararım ber!

Hicr ataşından ahır canınga yetip hancar,
Zähi etdi senan eylöp, mücgäni peri-peyker,
Her dem yüzüñi görgeç, dert ile bela artar,
Hicr ile vısalından çün ataşı päk örter,
Ya al bu amanatnı, ya sabru-kararım ber!

Ey vahıdı-küllihal, rızk ile kenagatnı,
Başımga meniñ salma dayım bı kıyamatnı,
Hem derdu-cepasından gördüm yüz alamatnı,
Her dem ki Yusup candan istöp bu şepagatnı,
Ya al bu amanatnı, ya sabru-kararım ber!

Züleyhaniñ hacatın hasıl eyle, ya cepbar,
Rakıplarıñ tagnasın batıl eyle, ya cepbar,
Acızlarga şefgatiñ vasıl eyle, ya cepbar,

Maña bergen cepaññi katıl eyle, ya cepbar,

Ya al bu amanatnı, ya sabru-kararım ber!

Elkıssa, Zuleyha bu cogapnı aytıp tagatga meşgul boldı.

Elkıssa, birniçe yıl Yusup zındanda boldular ve aydarlar kim, Yusup alayhıs-salam bir kovulda üç yıl, yene bir kovulda on yıl zındanda yatdılar.

Bir gün Yusup atası Yakup, inisi İbni Yemin ve cemıg kenganı halkı yadıga düşüp, zar-zar, çün ebri novbahar yañlıg yıglap, “Kengandan gelgen bir kişi bolsa, atamdan bir habar sorsam” diyip, penciräge bakdı. Zından yol üstünde erdi. Gördi kim bir düye mingen, suratı kenganıga ogşaş bir kimerse ötüp baradır. Yusup nagra tartdı:

- Hey, hey, sövdagär, durgul. Senden birniçe sovalım bar, sovalımga cogap bergey diygeç, sövdagär oşol yerde durup, düyesiniñ meharın tartıp, zındanga garadı. Hiç nemerse görmedi. Ondan penciräge bakdı, erse, aftap dek şuglası zından içinde bar urar sövdagär aytdı:

-Yigit ne sovalıñ bar, aytgıl men cogap bereyin diygeç, Yusup zar-zar yıglap , sövdagärden soradı. Sövdagär hem oña cogap berdi:

Yusup: Kerven, durgul senden habar alayın,

Munça şıtap eylöp, nirlər amanmı?

195

Sözle senin mekanıññı bileyin,

Ne yerden geldigiñ, yerler amanmı?

sövdagär: Kim sen , canım, menden habar sorar sen,

Tavuşıñ cezaglı, fezaglı gördüm.

Telmurıp yüzüme bakıp durar sen,

Ya bir binova sen, cepalı gördüm.

- Yedi yıldır zından içredir bağım,
Avlap alan Müsür azizi agım,
Kenganda bir garrı kişide dagım,
Beni Israyıllı pirlər amanmı?

- Menden habar sorsan Şam ile Kengan,
Anda mekanımdır Müsürde mihman,
Diygil içde canım, galmasın arman,
Seniñ bu halıññı belalı gördüm.

- Niçe yıldır ayra düşdüm atamdan,
İbni Yemin birle naçar apamdan,
Takatım yok zından içre ızamdan,
Ol Yakup pıgamber, iller amanmı?

- Sorsañ, Yakup nebi intizar özi,
Oğlı Yusup üçin giriftar özi,
Ruzı-şep, subhı-şam köp yıglar gözi,
Seni andan beter ızalı gördüm.

- Yakuba diy barsan: “Bir kişin barmış,
Zından içre iki gözi gararmış”,

Seniñ için gızıl yüzi sararmış,
Yehuda, Şemgun dey şirler amanmı?

- Sözle-ki kimsen? Yakup diyer sen,
Anıñ üçin gam-gussalar iyer sen,
Ya yitirgen guzusımı meger sen,
Şekerden her sözün mazalı gördüm.

- Asıl zatım aytsam, perman anlamaz,
Meniñ bu derdimde derman anlanmaz,
Diyseñ Yakup biler, zaman eglenmez,
İbni Yemin gunça-güller amanmı?

- Sabr eyle, namaññı aman elter men,
Roza kılsa, Yakup elin tutar men,

196

Hoş gal, canım, yolum uzak, gider men,
Yüzüñ nurdur, agzıñ senalı gördüm.

Elkıssa, bu cogapnı aytıp bolup, sövdagär çüsti-çäbik yolga rovan boldular. Bir niçe katıg menazıl kılıp, Kenganga barıp, Yusupnıñ peyamın Yakup alayhıs-salamıñ aldında goyup, görgeñ vakasın bir-bir beyan kıldı. Yakup sordı:

- Ne suratda gördün? Adı ne turar?

Sövdagär aytdı:

- Müsür patıçasınıñ zındanında gördüm. Eli baglı yüregi daglı, yedi yıl bolupdır zından içinde giriftar ermiş. Yol üstünde öter erdim zındandan kıçgırdı. Mübärek yüzüniñ şuglası pencireyi-zındanı minevver kılar, liken, yağşı göre bilmedim. Adını soradım. “Elhal perman yok turur adımnı aytsam” diyip, zınhar kılıp aytdı: “Yakuba aytgıl, yitgen bir guzusu bar erken, anı yadıga salıp, dogä kılsın” diyip yıglap, yüz-müñ sütem birle halı-dilin aytıp iberdi- diyip, bir-bir beyan kıldı. Yakup eşidip, bihuş bolup yıkıldı. Bir sagatdan soñ özüne gelip, yerinden turup, nagra cigergähinden tartıp, novha gile başladı. Barça huşu tayrlar, ıns ve cıns hemme nalaga girip yıglay başladılar. Yakup zar-zar yıglap, nalayı-zarg-tezarrıg birle bu cogapnı aytdılar:

Ne iş kılsañ razıdır men,

Meni beyle zar eyleme!

Yusupnı görmey öler men

Beyle intizar eyleme!

Ya meniñ Yusubım bergil,

Ya bu amanatıñ algıl,

Yüzüm tutdum, kabul kılğıl,

Meni köp naçar eyleme!

Yusupnı sakla her kanda,

Eger çölu-çah zındanda,

Yüregim yüz-müñ aranda,

Beyle giriftar eyleme!

Ay, Yusubım, vay, Yusubım,

Suratı humay Yusubım,

Kılmadı pervay Yusubım,

Meni oña zar eyleme!

197

Käkili sünbül Yusubım,

Ki yüzleri gül Yusubım,

Ovazı bilbil Yusubım,

Kapas içre har eyleme!

Derdime derman Yusubım,

Gözleri mestan Yusubım,

Yıglatadır gan Yusubım,

Köñlümi bimar eyleme!

Cennet içre huyr Yusubım,

Barça yeri nur Yusubım,

Yakup aydar: “ber Yusubım!”

Zındana duçar eyleme!

Emma Yakup alayhıs-salamıñ bu nalasını eşidip, oğlanları ve ähli övladı häzir boldular. Aytdılar:

-Ey ata, ne vaka boldı? Munça peryat kılar sizler? Nalañızdan äleme gul-gula yetişdi.

Anda Yakup aytdı:

- Ey, oğlanlarım, Yusupdan peyam eşidip durar men. Bu olturgan kişi Yusupdan habar getirip turur – diygeç, Yehuda, Şemgun, Rubil barçası birden pigan göterdiler. “Ey, haramzada, niçe yıldan beri böri iygen diyen Yusupnı gördüm diyip, yalğan sözlöp, atamıznıñ odunı täze kılıp, hayran- serasima kılıp sen” diyip, her haysısı bir yumruk urar boldular. Ol kimerse canından gorkup, bidir gaçdı. İbni Yemin, Yakup bu vakanı görüp, anca yıglaşdılar kim yedi gat asman arş, kürs ve lovh galam hemme der nala boldular.

İndi ravılar mundag rovayat kılarlar kim, Magrıp zemin patıçası Mälik Rıyanga düşman erdi. Bir gün veziri bilen geñeş kıldı. “Melik Rıyanıñ sakı mähremi bilen han Salar mähremine zehir bile köp mal iberseñ, onı Mälik Rıyanga berip öldürse, olarnı Mälikniñ ornuga häkim kılsak” diyip, geñeş kılıp, köp dür ve cövahır bilen cansız iberdiler. Cansız barıp, sakı mähremi birle han Salar mähremige bu vakalarını beyan kılıp, zäher birle malnı olarga berdi. Sakı birle han Salar ikisi zäherni pöleşip, alıp gitdiler. Sakı köñlünde aytdı: “Men niçe yıldan bäri duznı iyip men. Bu yamanlıknı niçik kılğay men” diyip, endişe kıldı. Han Salar zäherini gandalet yugrup, tagamga salıp, tayyar kıldı. Sakı bu endişe birle patışaga barıp tagzım kıldı.

198

-Şaha, servera, haçan pervera, deryayı-mukatır bende keminäniñ bir günähi bar turur, bir kaşık ganımgı behil kılsañız aytar men.

Patışa aytdı:

- Aygıl, herne günä bolsa ötdüm – diygeç, sakı tamam vakalarını han Salarını zäheri gandaletge yugurıp, tagamga salganın bir-bir beyan kıldı. Patışa eşidip, gazapnäk bolup, han Salarga kişi iberdi. Yasavullar onı barıp, özi birlen alıp geldiler. Han Salar bildi kim, bu işlerini sakı mälim kılıp turur. Yüz-mün hovatır birlen patışaga baş urup aytdı:

- Ey, şahı-älem, vay, soltan bakerem, bu günä sakıdan turur, zäherni alıp galdı. Özi sizge bermekçi bolup – diyip aytdı ve kasamyat kıldı. Patışa bu sözler bilen gümanda boldı. Ahır ikisini hem tutup Yusup yatan zıندانı saldı. Olar gördi, kim hemme zıندانlar Yusupga gol govşurıp hızzat kılar erdiler. Han Salar bilen sakı Yusupnı gördüler acap näzenin bir yigit turur. Kim ondag nemerse älemge gelgen ermez. Husnuna tagaçcıp galıp, özleriniñ öyündäki aşretlerin halıs unudıp, peramuş kıldılar. Birniçe gün ovkat geçirdiler. Nägeh sakı bir düş gördi. Yusupnıñ gaşıga barıp aytdı:

- Ey, päkizat, men bir düş gördüm, tagbır kılğay siz. Düşümde engur şerabından patışaga sundum. Patışa noş kılıp maña sundı, men alıp noş kıldım- diygeç, Yusup onuñ düşünü yorup aytdı.

- Üç gündən soñ zıندان çıkar sen. Patışa seni öñküden hem zıyada, beyikler beygi kılıp, mährem kılar- diyip, düşünü yordı. Anda han Salar aytdı “Men hem bir yalğan aytayın” diyip:

- Gice düşümde birniçe zenbilge nan salıp, patışaga alıp barar erdim, nägä asmandan bir bölek guşlar alıp gitdiler.

Onda Yusup aytdı:

- Seni hem üç gündən soñ zıندان çıkaryarlar. Eltip darga asarlar. Guşlar göştüñni üzüp-üzüp alıp giderler- diyip yordı, Han Salar pığan kılıp aytdı:

- Men şundag düş görgen ermes erdim, yalgandan aydıp erdim- diyip, peryat kıldı. Yusup aytdı:

- İndi agzıñdan çıkdı, hergiz tebdil bolmaz - diygeç, han Salar yıglap aman getirdi.

Elkıssa, üç günden soñ, ikisini patışa zindandan çıkardı. Yusup birle hoşlaşdı. Yusup aytdı:

-Ey, sakı, meniñ arzımnı Müsür ezizige beyan kılğıl. Züleyha meni töhmet birle zındanga salgan turar – diyip, tä’kid kıldılar. Sakı “Acap bolyar” diyip, zindandan çıkıp, patışaga hızmatga bardı. Patışa bir kişige buyurdı:

- Sakınıñ şerabın alıp gelgil, han Salarnıñ tagamını alıp geliñler – diydi. Derhal alıp geldiler. Şerabından itge berdiler. Her çend içse hem kâr kılmadı. Tagamdan itge berdi, bir lukma iygeç fielhal yarılıp öldi. Sakını begler begi goydı, özüne burunkıdan zıyada mahrem kıldı. Han Salarnı tutup darga çekdiler. Bir niçe günler darda asılığ turdı. Göştüni guşlar üzüp-üzüp alıp gitdiler. Her ne Yusup aytıp erdi, andag boldı. Sakı patışanıñ hızmatında mahrem bolup, Yusupnıñ aytgan sözünü yadından peramuş kıldı.

Elkıssa, Yusup kırk yıl zındanda yatdı. Hiç aramı-kararı galmadı. Garıp biçare bolup cemıg zındanda yatgan adamlar hemme peryat pıgan kılıp yıglardılar. Yusup olarga rehim kılıp aytdı:

- Ey, garıp ve biçareler, omın diyinler, men dogı kılayın – diyip, zarı-tezarıg kılıp, munacat kılar erdi. Hemmeler el açıp, “omıñ” diydiler:

Kırk yıl oldı gözde yaşım sılınmaz,

Omin diyin, dogı ecabat olgay.

Garañkı zındanda ay-gün bilinmez

Umut eylän hakdan enayat olgay

Sabır eylän yakındır zovkı-sapamız,

Unut bolar gören cebri-cepamız,

Bibirevge beren vada-vedamız,

Enşaalla, bu gün karabet olgay.

Gam iymañizi vagt eda bolandır,

Ibrayım, Ismagıl cedim gelendir,

Ötün edip bizi hakdan alandır,

Bigüman olardan şepagat olgay.

Meniñ babalarımız olsa yarıñız,

Sıdkı dilden yıglasañız barıñız,

Kabul olar sizin ahı-zarıñız,

Olar iki dünyä hemayat olgay.

200

Yusup aydar, bir gül idim solmuşam,

Ayralık otıga zebun olmuşam,

Yıglap gerdenime reda salmışam

Rehim etmeseñ maña kıyamat olgay.

Elkissa, indi söz Mälük Rıyan düş görüp, Yusup zındandan çıkıp, patışa bolğanınıñ beyanında turar.

Emma ravılar andag rovayat kırlar kim, Müsür halkınıñ her yılda bir aydı bar erdi. Nägeh aydları yakın geldi. Erse Musür ezizi tamam veziru-vekil atalık, ınak, nägip şeyhilislam, ulug ve kiçik hemme aydgähige barıp, seraperde gurdular. Tamam

halayık barıp caylı-cayında karar tapdılar. Sabah boldı Mälük Rıyan gızu-cuvan, mugannı-zaman birniçe zenanlarını saz kıldırıp, şerap içip, mest bolup yatdı. Yedi gice-gundiz aşretde boldular. Nägäh Mälük Rıyan bir düyş gördi. Düyşünde deryayı-Nilden yedi semiz sığır ve yedi arık sığır peyda boldı. Yedi arık sığır semiz sığırını iydi. Yene teferrucda garap turup erdi. Yene yedi başsız höl bugday bir-birege çolandı. Gurı bugday höl bugdayı iydi. Mälük Rıyan bu işni görüp, huşı başından uçup, sıçrap oygandı. Tamam muneccimlerini ve gurrandazlarını ve tagbırçıları çırıp, duyşuni beyan kıldı. Tagbırçılar eşidip, hayran boldular. Hiç cogapnı bilmediler. Patışa gazap kıldı.

- Bir ay möhlet berdim. Vay, eger düyşümnin tagbırnı bilmeseñizler mün para kılar men, - diyip dergahar boldı. Hemme lertzaga girdiler. Hiç kim alacın tapmadı. Barça tagbırçılar ölümge razı boldular. Birniçe eyyam ötdi, erse sakının yadıga düşdi kim, zındanda Yusup düyş görğenleriñ vakasın yorup erdi. Herne aytganı bolup erdi. Bu sözni sakı Mälük Rıyanga beyan kıldı. Mälük Rıyan sakını iberdi.

- Bargıl, bu düyşümnin vakasın andan soragıl — diydi. Sakı zındanga barıp, hezret Yusupnı ayagıga yıkıldı.

- Magzur tutuñ, ey, päkizat. Sizlerin mübarek sözüñiz yadımdan peramuş bolgan erken. Yene hem bir düyş gördüm, eknun hızmatıñıza geldim — diyip, köp magzurdarlık kıldı. Yusup sordı kim:

- Ne düyş gördün?

Sakı beyan kıldı. Yusup aytdı:

- Bu düyş seniñ düyşüñ ermes, meger Mälük Rıyanıñ

201

düyşi bolgay – diydi. Sakı bu keramatnı görüp, yine ayaklarına yıkıldı, aytdı:

- Nazarıñız bar bolsun. Bu düyşi Mälük Rıyan gördi. Hiç kim tagbırnı bilmedi. Mälük Rıyan: “Barçanı öldürer men” diyip gazap kıldı. Andan soñ sizin aytganıñız yadıma geldi. Yusup aytdı:

- Munuñ tagbırın hiç kim bilmez. Bilse hem ayda bilmez. Yedi semiz sığır – yedi yıl dokçılık bolar. Andag ayş işretde bolarlar kim, hemme il parahat bolar. Andan soñ yedi yıl andag bolar kim, asmandan katra hem düşmez, yerden giya gögermez. Deryaların suvı gurar. Andag açlık bolgay kim, hemme halayık “elcuk-elcuk” diyip, can berurlar. Anıñ tetäriğin hiç kim bilmez. Meger pakır bende biler – diyip, sakıga bir bir beyan kıldı. Sakı barıp, Yusupnıñ tagbır aytganın Mälik Rıyanga beyan kıldı. Erse, Mälik Rıyanıñ içige ot düşüp, bikarar boldı.

- Men munuñ alacın niçik görer men- diydi, Patışa aytdı.

- Ey , sakı, bargıl, oşol bendeni alıp gelgil täki özüm agzından eşideyin — diydi. Sakı çüsti-çäbik zındanga rovana boldı. Barıp, Yusupga aytdı:

— Patışa sizni ister. Öz agzıñızdan eşiter, täki köñli cay bolgay — diydi. Yusup aytdı:

- Elhal, iş ulug turur. Mälik Rıyan yaşlık kılar. Kırk yıl bolup turur, men zındanda yatar men; Ol hakikat patışa bolsa erdi, elbetde, meniñ dadıma yetser erdi. Meni ne günä birlen zındanga salgan eken; Hakıkata yetsin. Günä mende tururmı ya Züleyhada tururmı? Ol baş hatından sorsun. Eger günä mende bolsa öldürsin. Yok eger günä Züleyhada bolsa, onuñ dadıga yetsin gaytardı. Sakı barıp, patışaga bir-bir beyan kıldı. Patışa Züleyhanı ve ol beş hatını çırlap, sordı. Erse, “Hemme günä Züleyhada” diyip, güvählik berdiler. Züleyha hem günäsin boynuga alıp, uzur aytdı. Mälik Rıyan Züleyhaga maksadınca mal berip, talak kıldı. Andan soñra sakını yene iberdi.

- Yusup tiz gelsin – diydi. Sakı barıp, bu datnı beyan kıldı.

Aytdı:

- Sizi patışa ister. Muştak cemalıñız turur.

Yusup aytdı:

- Ey sakı, bu iş ulug turur. Bargıl patışaga

aytgıl, bızın bilen köp kişi zındanda hemra turur. Olarga hem rugsat berse, barçamız birden çıkarmız – diydi. Sakı barıp, bu cogapnı aytdı. Mâlik Rıyan bildi kim, Yusup zıyada akıl ve dana turur. Patışa özünüñ at-serpayını Yusupga iberdi. “Gelsin” diydi. Yusup aytdı:

- Men atlı bolsam, bu biçareler pıyada bolsa, niçik layık bolur – diyip, yene iberdi. Sakı barıp aytdı. Mâlik Rıyan mün kişiğe mün at serpay iberdi. Zındandakılar hemme yerden at minip, serpay gelip Yusup alayhıs-salamnı ortaga alıp, misli aftap dek yüzi-âlemni rövüş kılıp, görgen kiřiniñ aklı hayran bolup, dep ve tekaverli yöriş kıldılar. Rıyan Yusupnıñ aldığa pişvaz çıkıp, yetmiş türlü til birlen soval kıldı, Yusup barça sovalığa cogap berdiler. Mâlik Rıyan täsin ve aperin galdı. Hergiz mundag näzenin oylan görgen ermes men — diyip, salam berdi. Yusup salamın alıp, patışaga bir söz gatdı. Mâlik Rıyan bu sözüge düşmedi. Hayran galdı. Mâlik aytdı.

- Bu ne til turur?

Yusup aytdı:

- Bu kenganı tili turur — diydi. Patışa barıp görşüp sarayıga düşürdi. Mâlik Rıyanıñ altın tahtı bar erdi. Yusupga altın tahtı ışarat kıldı. Yusup tahta çıkıp olturdı. Birniçe sözden soñ, Mâlik dadhah ornunda oturıp, düşni beyan kıldı. Yusup düşni yorup aytdı:

— Yedi yıl parahat bolgay. Koy birle gurt bir yerden suv içip, koy üstünde tolgay yumurtgalagay. Andan soñ, yedi yıl andag açlık bolgay kim, aydıp rast gelmez. Meger anıñ alacın eñsaalla, biz pakır görermiz — diygeç, Mâlik Rıyanıñ huşı başından gidip aytdı:

- Ey, Yusup, bu Müsürni ve täci-tagtım ve mal rahtımın saña tabşırdım — diyip, zar-zar yıglap, Mâlik Rıyan hayran bolup, bu gazalnı okar erdi.

Ey, Yusup can, adıñ olsun Müsür ezizi patışa,

Hızmatıñda biz duralı gije-gündiz macera.

Ger mübarek tahtım olsun garrıgıñca elmıdam,

Bar halayık ulug-kiçi sançar başıga cıga.

203

Şartı aldıñda yörmüş, zınat eylöp buy kibi,

Ardıña tazı eyerdip, öñ golunda garçga.

Günbe-gün olsun zıyada zınat ile şövketiñ,

Ak yüzünden bark uraydı talgat nurı huda.

Uşbu düyşüm vehmiden zahfir bolupdır yüzüm,

Eyläñiz gelgen belanı başımızdan siz cıda.

Ol Züleyha töhmetinden köp cepa kıldım size,

Ne diyerem magşar günü bolsa eger ruzı-ceza.

Toba kıldım dergähiñde afu edip magzur tut,

Payı- gerdin yüzüğe sürtüp, Mälük ruyı-sıya.

Elkıssa, Mälük Rıyan tagtu-täç, memleket patışalığını Yusupga tabşırdı. Yusup kabul kılıp, Müsür şährige patışa boldı. Yedi yıl parahatda boldı ve işretde boldular. Yedi yıldan soñra Yusup car kıldılar. “Hiçbir halı yer goymanlar. Her dürli tohumlar salınlar. Galla perevan bolsun. Gahatçılık belası yakın gelip turur” diygeç, Müsür halkı dayhançılık bisyar kıldılar. Yusup şähri-azım bina kıldı, anbar hanalarını galla bilen doldurdı. Burçunda yüz kişi muvakgel goydular. Bu rövüşde yedi yıl tamam boldı. Yusup yene munadı kıldı:

- Ey halayık, bu gün ägäh-binah boluñ, bu gice yarım ağşamdan soñ gahatçılık belası peyda bolar.

Mälik Rıyan soradı:

- Niçik peyda bolur?

Yusup aytdı:

- Yarım gice hemme yerinizden tursañız, aç bolup turar sizler. Eger cahaniñ tagamın iyseñiz doymaz sizler. “Elcug” diyip can bergey siz. Andan soñra yerden giya gögermez, deryalarıñ suvı gurar. Birev-birevge mähir ve muhabbet bolmaz, birev-birevge mähir ve şepagat galmaz. Andag bolgay kim, aytıp rast gelmez — diyip Yusup beyan kıldı. Nägäh yarım giye erdi. Mälik Rıyan yerinden aç bolup turdı. Aldıga aşnan geldi. İydi, doymadı supra ve sanaç, kâdi-kuşel, destmal ve cemig herne aldıga duçar gelse, iydi, doymadı. Ahır “Va nedamata!” diyip, saraydan daşgarı çıkdı. Görse, hemme Musür halkı top-top bolup, birev-birevge yapışıp, misli köpek dek hücum kılurlar.

204

Yusupniñ aldıga gelip pıgan gösterdiler. Yusup olarnı görüp munacat kıldı.

Yusup bildi kim asmandan katra nem düşmädi. Yerden giya gögermedi, tamam deryaların suvı gurap, hemme dal-daragtlar gurıldı. Halayık andag vehimde boldı kim, iyip-içip doymadılar. Ovvalkı yılı tamam gallaların iydiler. Anbarhanalar boş galdı. İkilenci yılı tamam tirik mallarını iyip, ovkat kıldılar. Üçülenci yılı tamam altın-kümüşlerini iyip, ovkat kıldılar. Dördülenci yılı tamam mal ve esbabın satıp, ovkat kıldılar. İndi arada bir yıl galdı. Altı ay Yusup halayıkga özleri nafaka berdiler.

İndi sözi Züleyhadan eşidiñ. Yusup zindandan çıkıp, patışa bolganından soñra, Züleyha Yusupdan gorkup, yene bir yerde pınhan bolup oturgan erdi. Bir gün Züleyha aytdı.

Ne bolgay Yusupniñ mübäreke cemalın görsem, yene bir arzımnı beyan kılsam — diyip, Yusupniñ dergähine rovan boldı.

- Dad men, peryad men! – diyip, peryad urup, nala kıldı. Yusup eşidip, çağırıp aldı. Züleyha dadhah ornunda oturıp, aytdı:

- Ecba, bu ne hikmet turur. Patışalar geda boldı – gedalar patışa boldı – diyip, bu cogapnı aytar erdi:

Acap pelekniñ gerdişi

Çeşmim nabına kıldı.

“Yusup” diyip, gice-gündiz

Eziz ömrüm eda kıldı.

Gözümde galmadı nuri,

Sütem kıldı pelek dövri,

Bu ne hesret, bu ne cebri

Yolunda mübtela kıldı.

Tenimde galmadı kuvvat,

Çekip ışıında yüz hasret,

Yusup can bir zaman pursat,

Eşit, bagtım gara boldı.

Men erdim şa hursande,

Yusup erdi maña bende,

Niçe yıl dagı-ışkında

Garıbu – binova kıldı.

Züleyha dagu-hasretde,

Hemişe derdu-mähnetde

Yusuf can ayşu-işretde

Züleyhanı geda kıldı.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytdı. Erse Yusup sordular:

- Kim turar sen, mundag cogaplarını diyir sen?

Züleyha aytdı:

- Bir dagı-elemli, gaygılı-gamlı, cepakeşli, gözi yaşlı Züleyha bendâñ turur men – diyip, zar zar yıglap, çün ebri-novbahar yañlıg peryat etdi.

Yusup aytdı:

- Andan bări kayda erdin?

Züleyha aytdı:

- Vagtı ke sen zindandan çıkıp, patışa bolduñ, men gorkup, yer teyinde gezdim. Eknun yanlı geldim – diygeç. Yusup aytdı:

- Züleyha tagam alıp geliñler, her niçe mıradına iyip doysun – diydi. Züleyha aytdı:

- Men garıp bolup turur men. Terki-tagam bolup turur men – diyip, Züleyha öz cayıga gaytdılar.

Hudavende, garıp biçärelerge,

Terahhım eyle köñli paralarga,

Yaratdıñ katradan bendeleriñni,
Nazar kıl lutf ile bimaralarga.

Göterdim yuz tutup iki bilekni,
Kabul eyle, hudavende, tilekni,
Götertgil nebatet ähli çeçekni,
Döküp rahmet bu señgi haralarga.

Bolupdır halımız ten şahı-älem,
Kabul eyle meniñ peryadı-nalam,
Behak hormatı övladı-adam,
Rehim kıl, biz garıp-bimaralarga.

Be hak Şiş, İdris, Nuh pıgamber,
Babam İbrahim, Ishak ruhi-perver,

206

Agam Yakup nebi şahı-suhanver
Olar hakı üçin nazar kıl nalalarga.

Elkıssa, Yusup alayhıs-salam bu manacatnı okıdı. Erse Yusupnıñ gulagıga bir seda geldi: “her günde bir mertebe cemalñ görseler, halayık mest bolup, aş-nan iymek yatlarından çıkar diyip. Yusup bu sırdan ägä bolup, sabah halayıkga car kıldırđı kim “İr dan bilen barça halayık pılan yerge çıksın. Olarga zıyapat kılar men” diygeç halayık

top-top bolup yöriş kıldılar. Barıp meydanda cemıg boldular. Yusup libas şahana geyip, laglı-cövherden kemer bağlap, Tumag atıga minip, yüzlerinden nikabın göterip, älemni nurga doldurıp, barıp munadı kıldı, kim:

- Ey, halayık, maña garrañlar! Yagşı nazar kılıñlar! Aç bolsañız, naharı-şerbet kılıp her ne mıradıñız bolsa ve her niçe maksadıñız bolsa meniñ cemalımdan hasıl bolar- diygeç, cemıg halayık Yusupnıñ yüzüğe birden garadılar. Erse hemme mest bolup yıkıldılar. Yene huşıga geldiler. Tamam Müsür halkınıñ açlık ve suvsuzlık aklıdan peramuş bolup turar.

Elkıssa, gahatçılık eda bolgınça Yusup bu hile birle halayıkni dokçulıga çıkardılar. Yedi yıl tamam boldı. Erse deryanıñ suvları rovan bolup asmanda baran yagdı ve mive gün-gün peyda boldı. Hemme apatdan gutulıp, rahatga çıkdılar. Andag parahat boldular, kim, zerre gaygı-gam galmadı. Her tohumdan zeragat aldılar. Andag galla pervan boldı. Andan soñ cemıg Müsür halkı — zenan, merdan, ulug-kiçik soltan ve beg, begzada, atalık, enak, Mälik Rıyan başlıg gelip, Yusupnıñ ayaklarıga baş goydular.

Emma Zuleyha dayım Yusup üçin yıglar erdi. Hiç kim onuñ dadıga yetmez erdi. Züleyha ıskıñ zorundan yüreginiñ ganı gözüñden akıp, kör boldı. Zıyada halı harap boldı. Hiç kim onun sözüge gulak salmadı, her kim görse, masgara tutar erdi. Dovam hasret birle yıglar erdi. Yusupnıñ bir atı bar erdi. Onuñ adıga Tumag at diyir erdiler. Her vagt ke oşol atıga eyer goysa, oşol at bir kişñär erdi. Magrıpdan tä maşrıkgäçe leşger bolsa, eşiter erdi. Yusupnıñ atlanganın bilip, hemme leşger häzir bolup, avga çıkar erdiler. Onı Zuleyha hem eşider

207

erdi. Bir gün Yusup atlandılar. Züleyha yol üstünde bir yol düzedip erdi. Ol dayım oşol peryat eder erdi. Yusubıñ atının ızını gözüne bir-bir sürter erdi. Hemişe bu sıpar birle yıglar erdi. Yusup her günde atlanıp, leşgeri birle çar etrapna ser kılıp, vagız ve nesihat edip, seyr-sähra kılıp. Züleyhanıñ üstüne esabeyi, debdebe, gus ve kernay, surnay

gulgula ve zelzele birle rovana boldular. Züleyha habar berdiler: “Yusup geleturar” diyip, Züleyha yerinden turup: “dat men, peryat men!” diyip, pıgan göterip, “Bu ışkın golundan!” diyip, yüz nala birle, hezret Züleyha bu cogapnı aytar erdi:

Dad-peryat ışk elinden neyläyin,

Meniñ ahı-zarım yara yetişmez.

Barıp ganım gözden akdı, neyläyin,

Derdi-halım ol dildara yetişmez.

Kırk yıl boldı dag üstünde dag saldı,

Bäş günlük ömrümi yad eda kıldı.

Can çıkmaga tende indi ne galdı,

Gorkaram men gulguzara yetişmez.

Ömrüm ahır boldı, umıt egşilmez,

Meniñ bu halımnı hiç kimse bilmez,

Tä kıyamat meniñ köñlüm üzölmez.

Gice gündiz intizara yetişmez.

Meni eltin yol üstünde durayın,

Atınıñ tozunı sürme kılayın,

Ne hıyalı bardır onı bileyin,

İřkiñ odı namıs-ara yetişmez.

Ya bir nazar eylöp, meni güldürsin,

Ya bolmasa atı depip öldürsin,

Ya meger ol könlündäkin bildirsın,

Züleyhanı ıgtıyara yetişmez.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytdı, erse onı yol üstüne eltip goydular. Emma Yusup alayjıs-salam atını segredip geler erdi. Gözi Züleyhaga düşdi. Yusupnıñ ısı Züleyhanıñ damagıya yayıldı. Bııgtıyar ah tartdı. Yusup aytdı:

- Kim sen? Yol üstünde pıgan kılar sen. Kimden

208

saña sütem yetdi? Meniñ eyyamımda hiç kişinin kişi birle işi yok turar

Züleyha aytdı:

— Maña hiç kişiden sütem yetmedi, meger, Yusupdan özge.

Yusup aytdı:

— Sen kim sen? Menden sana sütem yetgey

Züleyha aytdı:

— Men Züleyha turar men. Kırk yıl bolup turar seniñ cepañnı tartar men. Meniñ halımgı rehim kılmaz sen- diygeç, Yusup dergahar bolup, atıga tazıyana urup, “Heniz ıskdan söz aydar” diyip, yolga rovana boldı. Birniçe sähralarnı gezip, av avlap gaytdılar. Erse Züleyha mayus bolup, Yusupnıñ atınıñ basgan yerlerini öpüp, yıglap, öyge barıp, butlarığa secde kıldı. Aytdı:

- Ey, ata-babalarımdan galgan hudaylarım maña bu gun bir gatıg müşgil iş tüşüp turar. Maña medet kılıp, Yusupdan habar beriñ, ahır, akıbet Yusup maña mähribanlık kılarmı ya yok? — diyip aytgan cogabı bu turar:

Atam-babam yüzün gören butlarım,
Medet beriñ maña acız galıp men.
Öz-özümni yakar boldı otlarım,
Yapraklarım gurap, kül dek bolup men.

Bir günde yüz kerem eylär men tovap,
Yara aşık bolup, can bermek sovap,
Can çıkmazdan burun, maña ber cogap,
Magrıp zemin ülkesinden galıp men.

Pervana dek ışıñ odıga köyüp,
Bu ötgen ömrümge meniñ ve hayıp,
Pırakıñ odunı sınama goyup,
Ciger-bagrıñ yüz-müñ para kılıp men.

Hiç karar etmedim seni görmesem,
Günde yüz baş egip, salam bermesem,
Özümi murd eylöp, seni gırmasam,
Şermendelik sövdasına galıp men.

Yalğan vada bilen aldar sen meni,

Bu yalğan vadaniñ bolarmı çeni?

209

Züleyha diyr, uşadayın men seni,

Gahar-gazap kine bile dolup men.

Elkissa, Züleyha bu cogapnı aydıp butlarığa bir garap durdı. Emma butlardan hiç seda çıkmadı. Züleyhaniñ gaharı gelip aytdı:

- Ey, butlar, bu dünyäde senden ne peyda görgey men- diyip, barçasın urup, uşadıp, otga yakdı. Ötgen ömründen toba kılıp, bu munacatnı aytar erdi:

Hudavende tecelli birle,

Köñlümni aşna eyle.

Cemalına yetişginçä,

Yusupnı mukteda eyle.

Niçe yıldır hata kıldım,

Bu hanımga cepa kıldım,

Özümnü mübtela kıldım,

Maña nurıñ hediye eyle.

Bolup küfür zelalatde,

Ötöp ömrüm şumakgatda,

Hemiſe derdi-mähnetde,

Umit oldur eda eyle.

Hudaya dadınga yetgil,

Günäm köpdür afu yetgil,

Yıkıldım men, elim tutgul,

Dilegimni rova eyle.

Mıradımdır Yusup sıddık,

Muhapbet odıga aşık,

Inansın, görsün ol takık,

Mahı-tapdam neda eyle.

Züleyhaga enayat kıl,

Doğasını ecabet kıl,

Kâ doğru yol hedayat kıl,

Bu derdimge dova eyle.

Elkıssa bu munacatnı okıp, zar zar, çün ebrinobahar yañlıg yıglap, ol kazesinde olturdı, tä Yusup gaytgınça. Nägäh Yusup seyr-sähra kılıp gaytdılar, Züleyhaga yakın yetdiler. Gızlar Züleyhaga aytdılar

“Yusup sen tarapa pıyada yöriş kılıp geletir” Züleyha yıglap aytdı:

-Men biçäräni heniz masgara tutar siz – diyip, peryat kıldı. Ol gızlar kasamyat kıldılar. “Bu sözlerimiz yalğan ermez” diyip, Züleyha eşidip çüsti-çäbik yerinden turdı. Yusup gelip sordular:

- Ey, Züleyha, ne halın bar? – diydi. Züleyha pıgan göterip, peryat kıldı:

- Ey Yusup, ne halımnı sorar sen. Kırk yıldan bəri can ve dilim ataş-hicranıñdan yanar. Heniz kül bolmaz – diydi. Yene aytdı:

-Ey, Yusup, eger baver kılmasan goluñda her nemerse bar bolsa, meniñ agzıma yakın getirgil, ne görer sen – diygeç, Yusupniñ golunda altın saplı gamçısı bar erdi. Onı Züleyhaniñ agzıga yakın eltdi. Erse, Züleyha bir ah tartdı, agzından bir parça ot çıkıp, lovlap gamçıga yapışdı. Yusup fielhal gamçını yerge taşladı. Bildi kim, ışk hakikat erken. Mähremlerige buyurdı:

-Züleyhanı sarayıga eltin!

Mähremler Züleyhanı sarayıga eltdiler. Yusup Züleyhaniñ gaşıga barıp aytdı:

- Ey, Züleyha, aytgıl ne söz bar? Her iş bolsa, golumdan gelgeniçe kılayın – diydi. Züleyha aytdı:

- Aytsam, sen kılmasan, yene köñlüm mundan beter harap bolar – diydi. Yusup aytdı:

- Her ne mıradıñ bolsa kılayın – diydi. Züleyha zar-zar yıglap, bu cogapnı aytar erdi:

Kırk yıl oldı ışk oduna yanmışam,

Mıradım, maksadım yara yetirse.

Derdi-mähnet belasından köymüşem,

Arman galmaz, ıgtıyara yetirse.

Tenim yanı başdan olsa gülçemen,
Gözlerim hak yine eylese rövşen,
Hızmatımda yağşı-yaman encümen,
Gol govşurıp, ahı-zara yetirse.

Yaşım ön tört, on baş elmıdam olsun,
Tilimde hak zikri hem kelim olsun,
Maksadım: Yusup can kethüdam olsun,
Can guşunı peru-bala yetirse.

211

Ömr ötürsem hızmatıñda, Yusup can,
Eziz canım kılsam yolunda gurban,
Öten ömre kılmaz erdim puşeyman,
Men garıbı gülgüzara yetirse.

Züleyha sırnı ızhar eyledi,
Niçe yıldır arzu-didar eyledi,
Eziz canın pida-dildar eyledi,
İndi arman yokdur yara yetirse.

Elkıssa, Züleyha bu cogapnı aytgan, Yusup kem zar-zar yıglap, bu cogapnı aytdı:

Yaratgan biribar kadir eganım,

Meniñ arzım bu gün sen agaz eyle.

Hajat islâp, saña kılğan pıganıñ.

Züleyhanıñ köñlün serafrız eyle.

Şepagat eyleyip, sorgul halını,

Tovfık hedayat eyle yolunı,

Miyesser eyleyip, dövlet gülünü,

Yaşılbaşlı sonaları, gaz bile.

Dostların şat, duşmanların yaşırip,

Afu eyle, hatasını geçirip,

Ömür berip, abı-hayat içirip,

Dovam köñlüm zikrin bile saz eyle.

Rehm edip sil, gözden akan sillerin,

Kuşat eyle batıl galan yolların,

Köñül bostanında açıp güllerin,

Gış günlerin taşlap, bahar-yaz eyle.

Buyı-hoşbuy kılıp müşki anbar ber,

Baglarında güli-reyhan semer ber,

Bagış eylâp yene täze ömür ber,

Tenini dürst, özün hoş ovaz eyle.

Zikr aydılslın aşıkların başında,
Gören hayran galıp degre-daşında,
Yaşı bolsun on tördünde, başinde,
Yüz övürüp garrılıkdan baz eyle.

Biçäre Yusubıñ eşitgil zarın,
Kabul eyle Züleyhanıñ habarın.

212

Berip iki dünyä maksadıñ barın,
Hem katdı-nahalın servi nâz eyle.

Elkissa, Yusup bu munacatnı aytdı. Erse türpegul-ayı içre Züleyhanıñ üstüne nurı-alahın dökdüler. Yüzi on tördi gicelik ay dek bolup, cemalı şövk-şugla berip, cahanı musahhar kıldı. Yüzünden perdesin göterip, rovaç älem sefliden aluyıga örç kılıp, nurı-tecellisige gark mustagrak bolup cümle-cahan era älem hurşıdı-hüveyda boldı. Yüzüniñ şugulası gicäni minevver kıldı. Gözi ozalkıdan zıyada rövüş boldı. Yusup onı görüp bitakat, biaram bolup, Züleyhanıñ boynuga asıldı.

- Ey Yusup, dek durgul! Bendeden şerim kıl, hudaydan uyalgıl! – diyip, Züleyha bu cogapnı aytar erdi:

Hakikat oldı ışkımız
Mecaza yokdur ıgtıbar,
Dovanı tapdı derdimiz,
Miyesser oldı gülguzar.

Yetişdi hakga dadımız,

Berdi biziñ mıradımız,
Bu erdi köñül şadımız,
Nurunı saldı biribar.

Yetişdi hudaga zarımız,
Cennet-agladır cayımız,
Yok erdi hiç pervayımız,
Gitdi köñlümnden bıkarak.

Aşık erdim cemalına,
Muzahhar yüzde halına,
Lebi şeker zulalına
Köñlümüz olmaz intizar.

Züleyha, bildi halını
Gördi yañı helalını,
Tecelliden cemalını,
Yusupnı kılmaz ıgtıyar.

Emma Züleyha bu cogapnı aytıp, turup yörüberdi. Yusup pıgan tartıp,
“Züleyha can, meniñ arzımnı eşit” diyip, keyinden yalbarıp, bu cogapnı aytdı:

Tutaşdı yakdı canımız,

Züleyha can, cigi-cigi

Gurı tende canımız,

Züleyha can, cigi-cigi

Gara bu yana, sövdüğim,

Bir bak bu yana, sövdüğim,

Galar sen gana, sövdüğim,

Züleyha can, cigi-cigi

Al bu dünyä hıracını,

Maña ber husnuñ pacını,

Bagş etdim tagtu-täcini,

Züleyha can, cigi-cigi

Yandırmagıl bu canımı,

Artdırmagıl pıganımı,

Eşit meniñ kelimimi

Züleyha can, cigi-cigi.

Galdı Yusup cepayıga,

Hicr otıdan belayıga,

Rehim eyle gedayıga,

Züleyha can, cigi-cigi.

Elkıssa, Yusup birniçe yalbarar erdi, emma Züleyha yüz nâz-kereşme birle burulıp, gaşı süzülip, bili üzülip, tavus dek cilve kılıp, humay dek şive kılıp, Yusupnı giriftar kılıp bidir gaçdı. Barıp bir saray içine girip, ışıkni mākām kıldı. Yusup ardından barıp, ışıkde durur, zar-zar bolup, bitakat va biaram bolup, bu gazalnı aytar erdi:

Dözmenem ışk oduga, belke, bu canım yanadır,

Täze bagım, novbaharım, gulgüzarım yanadır.

Ger kabul eylemese, ah ile efganımı,

Döze bilmen, neyleyin, sabru-kararım yanadır.

Hormatı zatıñ üçin, maksadımını hasıl kıl,

Biguman yıglasam, ol ahı-pıganım yanadır,

Züleyha çekdi meniñ cebri-cepamnı kırk yıl,

Mende yok sabru-karar, namısu-arım yanadır.

214

Ey, huday, sanma Yusup köñlüne hicran dagını,

Dembe-dem, lahzaba-lahza ıgtıyarım yanadır.

Elkıssa, Yusup bu cogapnı aydıp, yıglar erdi. Züleyha kabul kılmaz erdi. Ahır
Yusup gaydıp gelip, külbeyi-ahzan kılıp, bagrını sovk yerge berip hiç kişi birle
sözleşmedi. Halayığa görnüş bermey, subhı-şam yıglar erdi.

Elkıssa, aradan kırk gün ötdi. Züleyhanıñ kırk yıl tartgan cepasın Yusup kırk
günde tamam çekdi. Bir gün Yusup Mälik Rıyanı çağırdı. Bu vakaların beyan kıldı.
Mälik Rıyanga Züleyhanı savcı kılıp iberdi. Mälik barıp, Yusupnıñ habarın bir bir
beyan kıldı. Yusup bir saray saldırdı, göyâ behiştin sarayı dek, ol sarayın adığa
Beytälkerem diyr erdiler. Müsür şährige ayın bağlap, yedi gice-gündiz toy-tamaşa
kılıp, nika birle Züleyhanı aldılar. Aşık-magşuk mıradına yetip, parahat boldular.
Andalıp biçare buların şanında bir gazal aytdılar:

Ne hoş gündür mısahıplar,
Kişi cananığa yetse,
Görüp dürli melamatlar,
Ahır didarığa yetse.

Çekip rencu-muşakgatlar
Ki ışk yolunda apatlar,
Görüp yüz müñ alamatlar,
Köñül aramanığa yetse.

Pelek ursa oña şebhun,
Yıkılsa başığa gerdun,
Görüp yüz derdi-gam efzun,
Yene dermanığa yetse.

Dilu-canı harap olsa,
Yanıp bagrı kebab olsa,
Yolunda müñ azap olsa,
Ne arman cananıga yetse.

Melek sima kaldı zıba,
Gözi ahu, yüzi hımra,
Bolup çün Andalıp şeyda,
Güli-handanıga yetse.

215

İndi söz eşidiñ Yusupnıñ agalarından, ataları Yakup alayhıs-salamdan. Emma Yusupnıñ şöhratı älemni tutdı. Etrap-eknafdan hemme eşitdiler. “Müsür şehrinin patıçası adıl ermiş. Zıyada hoşzıbay ermiş, mübârek cemalın görgen kişi hergiz bedbagt bolmaz ermiş” diyip, çahar etrapdan gelip, Yusubı zıyarat kılar erdiler.

Şam birle Kengan velayatı bu habarnı eşitdiler. Liken Kengan zıyada gahatçılık erdi. Yakup alayhıs-salam oğlanlarını çırlap, aytdılar:

- Ey, oğlanlarım, men eşitdim, Müsür velayatı zıyada dokçulık ermiş. Patıçası adıl ermiş. Her niçik kişiğe mähribanlık kılar ermiş. Ne bolgay, sizler hem barsañız, patıçasını görseñiz, sizlerge hem, enşalla, mähribanlık kılar erdi – diydi.

Oğlanları aytdılar:

- Ey ata, bizlerde yağşı peşgeş yok ve yağşı matar yok. Patışaga alıp barsak ve sövda-satıg ederge – diydiler.

Yakup aytdı:

- Ey, oğlanlarım, ne besatıñızda bolgan nemerseleri alıp, barıñız, şayet, kabul kılğay. Eger kabul kılmasa, aba ve ecdadıñızni, asıl ve nesliñizni beyan kılıñlar, olarnıñ bereketinden sizlerni yağşı görüp, mähribanlık kılğay - diydi. Oğlanlarığa bu söz makul gelip, bir az yüñ, bir az para nemerselerinden alıp, gider boldular. Yakup pendu-nesihat aytdılar:

- Zınhar patışalar hızmatığa barsañız, edep-ekram birle turup-oturıñ. Tã otur diymeginçã, oturmañ. Söz sormagınça, sözlemãñ. Her ne permanıça iş kılıñlar ve yene meniñ Yusubımdan habar sorañlar. Ulug patışa ermiş. Her yerden habardar ermiş. Meniñ dogã-hayrımnı yağşı bitiriñ — diyip, Yusupğa bu gazalnı aytıp iberdi:

Ey, Musur şahı, meniñ yiten guzımdan ber habar,

Adı Yusup, servi kad, görer gözümnden ber habar.

Kırk yıl oldı, ey, şahım, ogul pırakın çekmişem

Çihresi hurşıdı-haver, ay yüzümnden ber habar.

Kör bolupdır yıglaban, derdu-pırakından gözüm,

Subhı-şam boldı garañkı, gündizimnden ber habar.

216

Talığım bed, hasretim bihed bolupdır, vay vay,

Aftap-zöhre yañlıg yıldızımndan ber habar.

Yakubıñ sözde senası, tilde zikridir Yusup,

Rahatı-canım meniñ, şirin sözümnden ber habar.

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam bu namanı yazıp, oğlanları birle iberdi. Oğlanları atasından patıha alıp, yolga rovana boldular. Birnäçe katg menazil kılıp, Müsür velayatıga yetişdiler. Yusup velayatınıñ tört tarapına toksavul goyup erdi. Her yerden sövdagär gelip patşadan ecazatsız öte bilmez erdiler. Yusupnıñ agaları oşol toksavullarga uçradı. Ondan öter boldular. Onda yasavullar aytdılar. “Patışadan rugsatsız ötgermezmiz” diyip, buları bir yerde saklap, Yusup alayhıs-salamga hat kılıp iberdiler. “Kengandan on kişi gelip turur, her biri Rüstem dastan kibi” diyip habar berdiler. Yusup alayhıs-salam kim erkenin bilmey, turup erdi. Oşol vagt gayıpdan bir seda geldi: “Ey, Yusup, habardar bol, seni satgan agaların geldi. Olar birle yağşı danış” diyip, Yusup alayhıs-salam vezirni çağırıp, bu sırlarnı bir bir beyan kıldı:

Vezir, Kenganiñ yurdundan,

Meniñ agalarım gelmiş.

Mähnet çekip yol derdinden,

Meniñ agalarım gelmiş.

Aldap sähra alıp bargan,

Cepa tıgın cana urgan,

“Aga” diysem, yüz övürgen,

Meniñ agalarım gelmiş.

Yatırıp elim baglagan,

Köylegim gana bulagan,

Şeddat çahına taşlagan,

Meniñ agalarım gelmiş.

Müsür təcirine satgan,
Oğrı diyip böhten etgen,
“Gurt iydi” diyip, yalğan aytgan,
Menin agalarım gelmiş.

Yusup gözden döküp yaşın,
Vezir, gör, takdırın işin

217

Pelek beyle tutup başın,
Meniñ agalarım gelmiş.

Anda vezir aytdı:

- Ey, şahı-älem, olarga niçik kasas kılur siz:

Yusup aytdı:

- Olar cepa kıldılar, biz vepa kılarmız. Olar hata kıldı, biz ata kılarmız – diydi.

Yusubiñ veziri bu mahir-mürevvetge ve yagşı sözüge täsin, aferin galdı. Yusup aytdı:

- Ey, vezir, bu sözlerni içinde pinhan saklagay sen - diydi. Ondan soñ, Yusup kişi iberdiler. “Kengandan gelgen sövdagärler gelsin” diyip, barıp habar berdiler.

Yehuda, Şemgun, Rubil on agası yörüş kıldılar. Gelip sarayıga düşdüler. Bir niçe dem parahatların aldılar. Ondan soñ, Yusup alayhıs-salam çağırıp aldılar. On agası içgeri girdiler. Görseler, bir patışa cahan tahtıga layık, yüzünde nikap, dokuz perdenin keyinden yüzüniñ şuglası cahanga bark uryar. Sağ tarafında birniçe hanlar, sol tarafında niçe yüz ähil-hökümetler, ilgeri ve keyinde niçe yüz soltanlar. Olarnı görüp, agalarıñ huşı başından gitdi. Tagzım-tovazıg bile yer öpüp, elin govşurıp,

boynun burup, salam berdiler. Yusup aleyik aldılar. Agalarını görüp, zar-zar yıglap, perde keyinde oturup, kä gaharı gelip, kılğan işleri, begen cepaları yadıga düşüp, yılan dek tovlanar erdi. Yene garındaşlık mähri yadıga düşüp, köñli erip, takat-kararı, galmaz erdi. Yusup özün rast kılıp, aytdı:

- Kaysı bagnın güli siz, kaysı çemenin bilbili siz, kaysı aşyandan uçup, kaysı gülguzara gonar siz? — diydi. Onda tagzım-tovazıg birle cogap berdiler.

- Şaha, servera, cahan pervera, deryayı-mukatır hızmatıñızda arz, bu kim, bir hudaga bende bolarmız. İbrahim, İsmagıl, İshak alayhıs-salamga nebere bolarmız. Yakup alayhıs-salamnı oğlanları bolarmız. Velayatımız Şam birle Kengan turur diyip beyan kıldılar. Yusup aytdı:

- Yakup alayhıs-salamıñ niçe ogulları bar? Özleri niçik kişi turar – diyip, pınhan yıglar erdiler. Olar aytdılar.

- Atamızıñ on iki oğlu bar erdi. Elhal oğlanları on bir turar – diydiler. Yusup aytdı:

218

- Yene bir kanda turar?

Olar aytdılar:

- Kiçilikde böri iyip turar – diydiler.

- Atamız onuñ pırakıñda gice-gündiz, alaetdovam yıglar. Siziñ yağşı adınızı eşidip, sizge nama iberdiler diyip, Yakup alayhıs-salamıñ peyamın çıkarıp, Yusupga berdiler. Yusup namanı alıp, perdäniñ keyninde okap, zar-zar yıglap, bihuş boldı. Baz huşığa gelip, soval aytdı:

- Ey, Yakupnıñ oğlanları, agañız namada inñizi böri iygen nişanası yok diyip turar.

Onda olar aytdılar:

- Takık turar, böri yigende bizler gaşında erdik. Birini tutup, kovlap, atamızıñ gaşığa alıp bardık – diyip, kasamyat kıldılar. Onda Yusup aytdı:

- Bizler eşidip tururmız, pıgamberniñ göşti canavarlarga iymek haram turur. Niçik böri turar onı iygen?

Onda olar aytdılar:

- Yene hem bir güman kıldık, garakçı öldürdi bolgay.

Yusup yene sordular:

- İniñiziñ adı ne turar?

Olar aytdılar:

- Yusup turar. İbni Yemin diygeç bir inisi hem bar turar. Bir gız birle üçüsi bir eneden turar erdi. Elhal İbni Yemin bar erdi. Yusupnı böri iydi ya garakçı öltürdi bolgay. Atamız avval Yusupnı söyler erdi. Ol hem yok boldı. İndi İbni Yeminni söyler — diydiler.

Yusup aytdı:

- Ey, yalğançılar, pıgamberzadanı hem böri iyer mi?

Niçik bimagnı söz turar?

Onda olar aytdılar:

- Yusup ogır erdi hem yalğançı erdi, meger şol sebäpden böri iygen bolgay - diydiler. Bu sözlerni Yusup eşidip, dergahar bolup, yılan dek tovlandı:

- Vay-vay, ey yalğançılar, vay, kezzaplar, bir aytarsız böri iydi ve bir aytarsız garakçı öltürdi.

Meger, sizler cansız bolgay sizler. Meniñ şäherimniñ yağşı-yamanını bilip gitmek üçin gelipsizler.

Yakupnıñ oğlanları bolmagay sizler- diyip, sıyasat kıldı. Yasavullarına buyurdılar.

- Bularnı kerven sarayığa eltin.

Yasavullar eltip, saraybana tabşırdılar. Yusup alayhıs-salam buyurdılar:

- Olarga yağşı pervay kılıñ, herne yağşı tagam bolsa eltin – diyip.

Yusupnıñ iki ogulları bar erdi, ulı ogullarınıñ adı İbrahim erdi. Kïçik ogullarınıñ adı Menşa erdi. Ogullarığa aytdılar:

- Barıñ, barçası senin babalarıñ tutar. Atañıznıñ gol ayagın bağlap, gudukğa salgan ve on sekiz gara teññäge satgan bular turar.

Ogulları aytdılar:

- Ey, ata, andag bolsa, olarga ne üçin sütem kılmay siz, mähribanlık kılar siz? – diydi. Yusup aytdı:

- Ey, oglum, cepa ornığa vepa kılmak gerek. Bargıl olarnıñ hıżmatında gol govşurıp turgul. Suv dilese, şerap bergil. Herne hıżmat buyursa, can birle kabul kılğıl – diyip, nesihat berdiler. Olar barıp, babalarınıñ hıżmatında boldular.

Elkıssa, Yusup agalarığa hoş cogap bermediler. Birniçe vagt aradan yetdi. Olar bilen gelen sövdağärler birgerip gaytdılar. Köp hovatır boldular. Bir gün Yusup oları aldığa çağırıp, sordılar:

- Ey, yigitler, siz pıgamberzada bolsanız, ne üçin yalğan sözlärsiz? Atañız “Yusup aman” diyip turar. Sizler “Böri iydi” diyip turar siz. İmdi bu sözleriñizden köp hılap tapdıq. Bizge güman boldı. Sözleriñizi rast sözlänler. Bir kişiniñ munda goyup özgeleriñiz barıp, atañıznıñ hat-galamın alıp ve kïçik iniñizni hem alıp geliñ. Tä rastıñız, yalğanıñız maglum bolsun. Yok erse, sizlerni bu sözler birle ibermez men – diydi. Anda olar aytdılar:

- Ey, şaha bakeram, bizleriñ yaş oğlan-uşagımız köp turar. Olar açlıktan köp teñ erdiler. Yene atamız hem köp hovatırda galıp erdi. Ne bolgay bizlerge ecazat berseñiz — diydiler. Yusup aytdı:

- Söz bir turar. Dek duruñ, köp söz hacat ermez – diydiler.

Ahır olar maslahat kılıp:

- Şemgunnı hızmatıñızda goyar bolduk. Siz hem imdi mübârek namañıznı atamızga aydıp iberiñ. Tâ atamız sözlerimizni bavar kılğay.

Yusup nama yazıp iberer boldular. “Ovval ba nam

220

allatalaga, duvvum ba nam İbrahim Halılılla suvvum ba nam Yakup alayhıs-salam, oğlanlarıñızga inanmay turarmız. Ovval aydılar: “İnimizni böri iydi” Ondan son aydılar: “Garakçı öldürdi” diydiler. Bu sözlerden köp hılap tapdıq. İmdi Şemgunnı alıp galdık. Hatır şeriflerige hiç melal gelmesin. Enşaalla tagala, Yusupnı her yerde bolsa cüsti-cuy kılıp, olarga govuşturarmız. Ondan gam iymesinler. İbni Yeminni munda iberdinler. İbni Yemin tarapından hem parahat bolsun” diyip, bu namanı yazıp, iberdiler.

Tövekgel kıl, Yakup nebi hudaga,

Sabr eylegil, guziñ Yusup amandır,

Razı bol belaga, sabr et kazaga,

Görer sen gül yüzün, Yusup amandır.

Âşık olan mıradına yetendir,

Beyle ceza her kimseden ötendir,

Kimseleri pelek oynap utandır,

Yıglamagıl, görer gözün amandır.

Yusup diyir sen görer gözüm rövşeni

Täze bolar gül açılıp gülşeni,
Hızmatında geyip cüpbe-cövşeni,
Geler, sözlär sözün, Yusup amandır.

Gam iyme, Yusupnıñ aman bar imiş
Oña haknıñ tecellisi yar imiş,
Atasınıñ cernalına zar imiş
Hoş talıg yıldızın, Yusup amandır.

Bu Müsür şasınıñ eşit senasın,
Hiç kimseden darıg etmez vepasın,
-Afu eylesin Yakup nebi günäsin,
Gam iyme, gündiziñ, Yusup amandır.

Elkissa, agaları Şemgunı Müsürde goyup, Yusupnıñ namasın alıp, Kenganga rovan boldular. Birniçe katıg menazıl kılıp, Kenganga yetiştiler. Barıp atasını zıyarat kılar erdiler. Ne bolgay vakalarını bir-bir beyan kıldılar. Yusupnıñ naması atalarğa çıkarıp berdiler. Yakup alayhıs-salam namanı ısgap, aytdı:

221

- Ey, oğlanlarım, bu namadan Yusupnıñ ısı geler – diydi.

Naması köñlümni alğan mähribänim gelmedi,
Gülşen içre gül idi, ol gülgüzarım gelmedi.

Her zaman peryat edip, başımın ursoram daşlara,
Ol gızıl gül, sözi bilbil şasuvarım gelmedi.

İntizar ile yörürmen, gice-gündiz yat edip,
Ah urup men her zaman, ol tende kanım gelmedi.

Işkdan her dem oşol kim, dilberi canım idi,
Bes pırak otıga köyen cismu-canım gelmedi.

Yakup aydı, minşiler, bu namanı siz okañ,
Yusubıñ ısı geler bildim ki, canım gelmedi.

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam bu cogapnı aydıp, zar-zar yıglap, namanı okap bilmey aytdı:

- Ey minşiler, bu namanı sizler okañ-diyip, namanı okatdılar. Yakup alayhıssalam eşidip, zar-zar yıglap, bihuş boldı. Baz huşığa gelip sordı:

- Şemgun hanı?

Oglanlara aytdılar:

— Müsur ezizi bizlerni cansız diyip, biziñ sözümüzge inanmadı. Şemgunı alıp galdı “Barıñ atañıznıñ namasını alıp geliñ ve kiçik iniñizni hem alıp geliñ” diydi. Özi acap patışa, adıl, dokuz perdeden cemalınıñ şuglası cela berur- diyip, hub tagrıp kıldılar.

Herne bergen gallaların açıp görseler özleriniñ alıp bargan nemerselerin ve yünlerin ızına salıp iberip turur. Onı görüp, tasin galdılar Aytdılar

- Müsür ezizi bizlerniñ nemerselerni pisint kılmay turur- diydiler.

Elkissa, Yakup oğlanlarğa nesihat kılıp, İbni Yeminni hem goşup iberdiler.
Yene hem aytdılar:

- Ey gözümiñ nurı oğlanlarım, İbni Yemin birle sizlerni hudaga tabşırdım.
Munı hem Yusup dek kılıp gelmänler. Menin doayı-bedimge uçar siz. Barsañız oşol
patışadan soran. Meger meniñ Yusubımdan habar bilgey. Yok erse, namada mundag
aytmagay erdi – diyip, oğlanlarğa patıha berip, bu namanı

222

yazıp Yusup alayhıs-salamğa iberer boldı. Nama Yakup alayhıs-salam bu turur:

Babam İbrahimdir, atamız İshak,

Kırk yıl oldı, avı maña noş oldı.

Tapa bilmen Yusup kaydadır yırak,

Eşidip namañız köñlüm hoş oldı.

Çäre yokdur pırakına dözmenem,

Umut eylöp, ondan köñül üzmenem,

Gice-gündiz gaygı bilen gezmenem,

Kulbeyi ahzanda gözüm yaş oldı.

Bagır ganım gözden akıp yıglaram,

Hicran odı bile ciger daglaram,

Tä ölinçä yolunda bil baglaram ,

Cebri-cepa yüregimde daş oldı.

Ayralığıñ odı yaman dert olar,
Kimse dözer pırakıña mert olar,
Şeb-ruz çekdigim ahı-sert olar,
Her kimsäge derdu-bela duş oldı,

Müsür ezizi, sözüñ şeker-balmıdır,
“Yusup bar” diygeniñ mekru-almıdır,
Gorkaram diydigiñ kılı-kalmıdır,
Yakup görüp namañızı hoş oldı.

Yakup alayhıs-salam bu cogapları ayıp, namada andag diydi kim: “Şaha, servera, cahan pervera, siziñ yagşı adınıznı eşidip turarmız. Ovval dogamız bu, kim Yusupdan maña habar bergey siz. Andan soñra, oğlanlarığa mähribanlık kılğay siz. Hususan Yusupnıñ inisi İbni Yeminni hızmatıñızga iberdim. Yusupdan cıda bolgandan soñ, meniñ ülpetim İbni Yemin erdi. Onı menden cıda kılmañ. Abayu-ecdatlarımnıñ hormatı üçin tizräk gaytarıp ibergey siz” diyip, nama bitdiler ve yene oğlanlarığa aytdılar.

- Ey, perzentlerim, her biriñiz bir dervezeden giriñler. Yok erse, gözden-dilden, dişden zıyan yetgey-diyip, pendu-nesihat kıldılar. Patıha berip iberdiler.

Birniçe menzillerini tay kılıp, Müsür diyarığa yetiştiler. Yol üstünde durgan toksavullar Müsür ezizige

barıp, yarlık alıp geldiler. Patışanıñ ecazâtı birlen Şemgun aldığa çıkıp, şäherge yakın geldiler. Erse, atalarınıñ nesihatın tutup, iki-iki bolup, dervezeden yörüş kıldılar. İbni Yemin تنها galdı. Yusup agası yadıga düşüp, zar-zar yııglap, bir gazal okadı:

Mısapırlıkda yalguzlık,
Aga can Yusubım bolsa,
Maña eylärdi canbazlık,
Huraman Yusubım bolsa.

Ke bilmez men kayan bargam,
Yeke yalnız güman bargam,
Garırı-natuvan bargam,
Ganı can Yusubım bolsa.

Yolum kimden sorag eyley,
Bu ömrüm oña bag eyley,
Dil-u canımnı dag eyley,
Gülüstan Yusubım bolsa.

Galıp تنها harap oldum,
Cıdalıkdan kebab oldum,
Agam diyip, ıztırab oldum,
Ne arman Yusubım bolsa.

Galıp İbni Yemin تنها,
Düşüpdür başımgı sövda,
Hudaya, goymagıl gamda,
Aga can Yusubım bolsa.

Emma İbni Yemin bu gazalını okıp, yol tapmay yıglap, turup erdi.

Yusup alayhıs-salam sıçrap yerinden turup, gözlerinden sil dek yaşın akızıp, bir düyâ minip, sâhrayı lıbasın geyip, İbni Yeminniñ aldığa çıkdı. Görse dervezede yıglap, her tarapa bakıp, kayan bararın bilmey, her kişiğe bir telmurıp, söz aydıp yol soray erdi.

Yusup gelip, düye üstünden el govşurıp, arabı-til birle salam berdi. İbni Yemin aleyik aldı. İbni Yemin gördi kim, bir turpe yigit, yüzüne nıkap tartılğan, acap hoş buy, ısları cahannı mugattar kılıp turur.

224

Yusup yakın gelip, sordı:

- Ey, yigit, kayu yerden geler sen ve kaysı yeriñ perzendi sen, kayu yerge barar sen – diygeç, İbni Yemin Yusubıñ ovazın eşidip, gözünden yaş cara bolup, hıyal etdi kim “bu ovaz Yusup agamniñ avazıga ogşan turar” diyip yıgladı. Yusup aytdı:

- Ey, oglan, nâgâ yıglar sen, ne yeriñ perzendi bolur sen?

İbni Yemin aytdı:

- Yakupniñ ogulları bolurmız. Adım İbni Yemin turur.

Yusup sordı kim:

- Yakupniñ niçe ogulları bar turur?

İbni Yemin aytdı:

- On iki oğlu bar erdi. Elhal on bir turur. Ol biri hemme munda geldiler. Her ikisi bir eneden erdiler. Aga-ini ikisi bir dervezeden gitdiler. Men تنها galıp erdim. Hiç kim menin sözümge düşmez. Kayan bararımni bilmey durup erdim. Alhamdılılla, siziñ mübäreke cemañıñızni gördüm. Meniñ sözümge düşer siz. Canım andan aram boldı.

- Senin agan gelmedimi?

İbni Yemin peryat urup yıglaberdi, Yusup aytdı

- Ne çün yıglar sen?

Onda İbni Yemin aytdı:

Hicr odunıñ täze boldı bu dağı,

Gice-gündiz dadı-pıgan yıglaram,

Hazan urup soldı gülüm yapragı,

Hicr elinden aman-aman yıglaram.

Kırk yıl oldı akıl-huşum çaşırdım,

Yıglap pıganımni hetden aşırdım,

Onuñ odun sınañ içre yaşırdım,

Pırakında zaman-zaman yıglaram.

Ayralıkdan idrâkimni yitirdim,

Ne pelekden pıganımni ötürdim,

Atamızniñ namasını getirdim,

Agam vaspın aydıp, beyan yıglaram.

Atası giceler guzım diyp yatmaz,
Hicr odundan göyâ hergiz dañ atmaz,

225

Anıñ peryadına hiç kimse yetmez,
Boldı ahırzaman, zaman yıglaram.

İbni Yemin yıglar agası yokdur,
Meniñ bu derdimin dovası yokdur,
Bu dünyâniñ hiçbir vepası yokdur
Bakça gülün urdı hazan, yıglaram.

Elkıssa, bu cogapdan soñ İbni Yemin aytdı.

- Meniñ agamnı kiçilikde böri iyip erdi. Agalarım atamızga aydıp geldi. Atam olarnıñ sözün kabul kılmay heniz umıt eder – diyip yıgladı. Yusup aytdı.

- Men seni agaların bargan sarayıga elteyin – diyip, İbni Yeminiñ golıga bir halka dür berdi.

- Şunu hergiz kişige bermegey sen.

İbni Yemin aytdı:

- Bu nâgâ gerek turur? – diydi. Yusup güldi. İbni Yemin dürnüñ gadrını bilmegeni için ve yene aytdı:

- Munı yagşı saklagıl, zıyada gımmat bahalı nemerse turur.

İbni Yemin halkanı golıga saldı.

Elkissa, İbni Yeminni kervensarayıga eltip gaytdılar. Ol tarapdan hem agaları yetişdiler. Yusup zar-zar yıglap, öz tahtında karar etdiler.

İbni Yemin oşol yerde agalarının gaşıga bardı. Agaları aytdı.

- Niçik bu cayları tapdın?- diydiler. Onda İbni Yemin bolgan vakalarını beyan kılıp, halka durnı agalarıga görkezdi. Yehuda aytdı:

- Bu halkanı sen saklay bilmez sen- diyip, alıp sakladı. Bir zamandan son yitirip turur. Oyan buyanı görse, halka İbni Yeminniñ golunda turur. Elgaraz, her agası alıp sakladılar. Olarda karar etmey İbni Yeminniñ golunda turar. Birniçe vagtlar karar etdiler. Birgün Yusup tagam tayyar kılıp agaların çağırdı. Olarnıñ on biri cemg bolup, Yusupnıñ sarayıga bardılar. İçgeri girip, tagzım-tovazıg birlen gol govşurıp durdılar.

Yusup perde keyninde durup, İbni Yeminni görüp,

226

zar-zar yıglap, özüge teskin berip, olardan soval kılıp, aytdı:

- Atanıznıñ hatın alıp geldiñizmi?

Olar aytdılar:

- Alıp geldik. Atamız namasın hem sizge iberdi – diyip, Yakubıñ namasın çıkarıp berdiler. Gördüler Yusup namanı okap, pınhan yıglarerdı. İmdi aytdı:

- Ey, Yakubıñ oğlanları, atañız Yusup salamat ermiş diyip, nama yazıp yollap turur. Rast habar beriñ. Eger tirik bolsa, tapar maslahatın kılalıñ.

Onda olar aytdılar:

- Tagsır, şahı-älem, takık turar böri iygeni ve eger sözumizge baver kılmasañız, inisi İbni Yeminden sorañız.

Yusup aytdı:

- Ey, İbni Yemin, agaññı böri iydimi?

İbni Yemin yıglap, sözlärge mıdarı galmadı, özün rast kıldı. Aytdı:

- Ey, şahı-bakerem, bizge güman turar, agalarım birle sähraga gidip erdi, gaydıp gelmedi. Bilmedim ne vaka boldı?

Yusup soradı:

- Ey, İbni Yemin, agañ ogır erdimi, yalgançı erdimi?

İbni Yemin aytdı:

- Hergiz ömründe bir yalgan soz aytgan ermes erdi. Bir lukma tapsa, özi aç bolup, bir sayılga berer erdi. Onuñ hulkı misli perişteden zıyat erdi. Bular onı reşk edip, yaman görer erdiler.

Yusup aytdı:

- Andag bolsa, bu agaların ogır-yalgançı erken. İndi maglum boldı, ataları Yusup aman diyip, nama iberip turur – diydi. Agaları İbni Yeminge gahar gözleri birle bakdılar ve aytdılar. “Gör, kim, seni hem Yusupdan beter belaga giriftar kılalın” diyer erdiler. Yusup aytdı:

- Bularnı sarayga eltip, tagam beriñ — diydi.

Yusup alayhıs-salam bir saray saldırıp erdi. Özünüñ suratı birle agalarınıñ suratın kıldırıp erdi. Özünüñ golı bağı, boynunda zıncır, agalarının golunda hancar, Yusupnı öldürer boldular. Yusup kaçıp her agasıga bir yalbarıp, yapışıp yıglar erdi. Oşol sarayıga girip, bu suratlarını görüp, agaları

227

şermende bolup, yüzün goyun yıkıldılar. Huşı başından gidip, hayran serasima bolup, ne diyerin bilmediler. İbni Yemin hem özünü her yerge urar erdi ve zar-zar yıglar erdi. Yusup bir dereceden tomaşa kılar erdi. Yusup bu vakanı görüp, barıp, agaların çığırdılar. Birniçe söz bilen mähribanlık kılıp, tagam tarttdılar. Her ikige bir tabak tarttdılar. İbni Yemin تنها galdı. Ona yeke tabak tarttdılar. Agaları birev-birevge ittifak

kılıp, tagamga el uzatdılar. İbni Yemin gördi, erse, hemme cübüt-cübüt aga-ini tagamga mukıt boldular.

İbni Yeminiñ Yusup agası yadıga düşüp, zar-zar yıglap, tagamga garamay, nala kıla başladı. Yusup bulardan habardar erdi. Perde keyinden kıçgırdı.

- Ey kenganı kiçik oğlan, ne üçin tagamnı manzur kılma sen, meger divana sen – diygeç. İbni Yemin zıyada pıgan kılıp, odı täze boldı. Zar-zar yıglap çün ebri-novbahar yañlıg yıglap, bu cogapnı aytar erdi. Yusup alayhıs-salam hem cogap berer erdi:

İbni Yemin: Men garıby ayp eylemäñ ezizim,

Pelek atam ömrün tamam edipdir.

Süyt emişgeñ agam, gicee-gündizim,

Görer gözüm, Yusup agam gidipdir.

Yusup: Yakup oğlu, yıglamañız bu yerde,

Maksadıñnı diygil, köñlüñ alayın,

Patışa bolan dova kılar her derde,

Yıglamagıl, bugün, agañ bolayın.

— Bular hemme aga-ini amandır,

Kılğan işi bir-birine ayandır,

Ayp eylemäñ, mana ahıramandır,

Görer gözüm, Yusup agam gidipdir

- Kimse görer bu dünyäniñ cepasın,

Ahırında görer mähri-vepasın
Gel gaşıma görgül zovkı-sapasın,
Gam yimegil, bu gün agaň bolayın.

- Men biler men bugün agam bolar sen,
Süyt emişgen agam haçan bolar sen,
Kim garıpdır, siz mähriban bolar siz,
Bagrım kebab, Yusup agam gidipdir.

228

- Agaň niçik, pıglı, hulkın beyan et.
Yene husnı-cemalını ayan et,
Umit eylöp, şayet, agaň güman et,
İbni Yemin, bu gün agaň bolayın.

- Agam hulkı perişteden zıyada,
Yüzün görse, şalar bolar pıyada,
Müsür ezizi, yalan söz yok arada,
Men yıglaram, Yusup agam gidipdir.

- Zebun olar, agam diyip yıglama,
Hicran odı bilen bagrıñ daglama,
Umit eyle, yaman sözi çağlama,

Gel bəri, men Yusup agaň bolayın.

- Men dözmenem, yıglar onuň atası,

Gözünde yaş, bagrında daş apası,

Hetden zıyadadır, görgeň cepası,

İbni Yemin yıglar: “Agam gidipdir”

- Kenganı yaş oğlan, saňa ne arman,

Müsür ezizi bolsa sana mähriban,

Engam eylöp, malu-dünyä perevan,

Gam iymegil, Yusup agaň bolayın.

Elkıssa, Yusup alayhıs-salam bu cogapnı aytıp bolgaç, İbni Yemini çadır içige aldı. Yehuda, Şemgun munı görüp, reşk edip, damaklarından nan-aş ötmediler. Aytıldılar: “Haladan bolgan her yerde sahipkıran bolup turar” diyip, yaman gördüler.

Elkıssa Yusup alayhıs-salam İbni Yemin birle tagam iyer boldular. Yusup mübäreke golların tagamga uzatdı. Erse İbni Yeminin gözleri Yusubıñ golıga düşdi. Bir ah tartıp, yıglap başladı. “Meger, Yusup agam bolgay” diyip, yüregi urnup, bu gazalnı aytdı:

Ayp eylemäň, patıshım,

Goluň meňzär gardaşıma,

Älemni yandırdı ahım,

Gan dolupdır gözyaşıma.

Kuvvatımdır bilde kemer,
Şahasından düşdi semer,
Asman, zemin, şemsu-kamar,
Lerzan urup yıglaşıma.

229

Gam deryası doldı daşdı,
Girdap aldı, sındı kişti,
Ayrılık sövdası daşdı,
Yıkılsın meniñ başıma.

Kenganiñ şährinden gelip,
Agalarma goşçı bolup,
Gerdenime hırka salıp,
Geze bilmen öz hoşuma.

Yamandır bagrı paralık,
Namarda yüzi garalık,
İbni Yemin diyr ayrılık,
Zehir salıpdır aşıma.

Elkıssa, İbni Yemin bu cogapnı aytdı, erse Yusup aytdı:

- Meger sen divana sen, agaların gaşında tagam iymey yıglar sen. Men Müsür ezizi patışa zaman bolsam, saña ne dövletdir, meniñ birle bir tabakdaş bolmak?!

İbni Yemin aytdı:

- Rast aydar siz, her vagt ke tagamga el uzatsanız, mübäreğ goluñız misli agam golına ogşatur men. Bu sebäpden yıglar men, magzur tutuñ – diydi. Onda Yusup aytdı:

- Tagamga mukıt bolgul, agaññıñ cemalın tiz görer sen- diygeç, İbni Yeminniñ köñlüge acayıp rövşenlik peyda boldı. Hıyal kıldı kim, yüzünden perde göterilse, cemalın görsem — diyip, nägä saray içige bir şemal peyda bolup, Yusupnıñ yüzünden perdäni göterip taşladı. Yüzüniñ şuglası hurşıdı haverden cela berdi.

İbni Yemin agasınıñ yüzün görgeç, bihuş bolup yıkıldı. Baz huşıga gelip, yene yıkıldı. Yusup İbni Yeminniñ başını dız üstüne alıp, yüzüge dări-dermanıñ suvun saçıp, aklıga getirdi ve heremhanaga eltip. Gucaklaşıp görşüp, andag üyn salşıp yıglaşdılar, kim tamam melayık, arş ve kürs ve huş-tayr hemme lertzaga gelip yıglaşdılar. Yusup İbni Yeminniñ boynundan gucaklap, özün maglum kılıp, bu cogapnı aytdı:

Ayra düşüp, şähri-Kengan yurdundan,

Zarı giryan boldum, İbni Yemin can!

230

Niçe vagt agalarım cebrinden,

Cana veyran boldum, İbni Yemin can!

Köylegim egnimden soyup aldılar,

On yerden canıma hancar çaldılar,

Ahır Şeddat gazan caya saldılar,

Bendi zından boldum, İbni Yemin can!

Çah içinde niçe günler giriftar,
Hiç kimse bolmasın men dek dilefgar,
Yene rehm eyledi keremli gaffar,
Gamdan raha boldum, İbni Yemin can!

Agalarım yine gelip tutdular,
Bu garıp canıma sütem etdiler,
Esir edip bir tüccara satdılar,
Bagrı biryan boldum, İbni Yemin can!

Agalarım duşmañlının bildirdi,
Cepa birle gül harmanım soldurdı,
Gara gözüm toprak bilen doldurdı,
Reñni hazan boldum, İbni Yemin can!

Urup, yarıp, tagma salıp tenime,
Yaman günler düşdi garıp canıma,
Rehm eylemey gözden akan ganıma,
Acap sersam boldum, İbni Yemin can!

Yusup aydar, yandım-bişdim, kül boldum,
Müsür ilinde niçe yıllar gul boldum,

Cıdalıkda niçe ayu-yıl boldum,

Ahır soltan boldum, İbni Yemin can!

Elkıssa, Yusup alayhıs-salam bu cogapnı ayıp, İbni Yemin birle hal-ahval soraşıp, aytdı:

— Ey, inim canım, köñlüñe kiren gelmesin, men seni bir hile birlen alıp galayın.

İbni Yemin aytdı:

— Meniñ hem mıradım oşol turar - diydi. Maslahat kılıp, daşgarı çıkdılar. İbni Yemin bu sırlarnı içinde pınhan saklap, agalarınn gaşığa bardılar. Yusup buyurdılar kim:

— Kenganılarga galla beriñ. Bular caylarığa gaytsınlar - diygeç, mähremleri galla berer boldular.

231

Patışanıñ bir altın ölçeğ camı bar erdi. Oşol cam birle ölçäp, galla berdiler. Yükləri tamam tapgandan soñ, camnı İbni Yeminiñ yükünde cay kıldılar. Olar düyelerige yükläp, Kenganga rovan boldular. Bir-iki menzil yol yörür erdiler. Yusup olarnıñ ardından bir niçe atlı iberdi. “Patışanıñ oşol camını ogurlap gidip turar” diyip, kırk-elli atlı ızından yetdiler. Birniçe sıyasat kılıp, aytdılar:

- Ey, kenganılar, sizler, ogır erken sizler, patışanıñ ölçeğ camın ogurlap gidip turar siz – diydiler.

Yehuda, Şemgun barçası pıgan kılıp, gol göterip: “Bizler hergiz mundag iş kılğanımız yok. Inanmasañız yüklerimizi agtargıl” diydi.

Bargan yasavullar yüklerin garadılar. Ahır soñra İbni Yeminniñ yüklerin gördüler. Cam İbni Yeminiñ yükünden çıkdı. İbni Yeminni bağlap, tutup alıp yörüberdiler. Agaları pıgan göterip, ardından barıp, patışaga baş urup, peryat etdiler. Yusup aytdı.:

- Ey, kenganlılar, ne üçin mundag işler kılar siz, pıgamberzada bolsañız, niçik ogurlık kılar siz?

Olar pıgan kılıp, aytdı:

- Bizler hergiz mundag iş kılğan ermesmis. Bu yaş oğlan turar. Agası Yusup hem mundag işlerni kılar erdi. Bizlerni şermende kıldı. Siz patışa siz. Her niçik atamızıññ hatır-şerifleri üçin, bu oğlanıñ günäsin bağış kılıñ – diyip, nala kıldılar.

Patışa dergahar bolup, aytdı:

- Her niçe sözlersiz, yalğan sözlär siz. İndi bu iniñizni öldürmek gerek.

Onda olar aytdılar:

— Ey, şahı-bakerem, onı öltürmäñ. Biziñ atamızıññ hormatı üçin onı bendi kılıp saklañ. Biziñ atamızıññ hormatı bu turur kim, bir kimerse ogurlık kılsa, şol ogri mal eygesine bende bolur. Biz atamızıga bolğan vakalarını aytalıñ. Olarnıñ her ne permanı bolsa, onı kılalıñ – diydiler.

Bu söz patışaga hoş gelip, makul kıldı, İbni Yeminniñ boynuga zıncır salıp, zındanga buyurdılar. Yasavullar alıp yörüberdiler. Agaları Yehuda, Şemgun, Rubil-barçası bir çetge çıkıp, maslahat kıldılar. Yehuda aytdı:

- Sizler barçanız, her haysıñız bir köçäge barıp

232

duruñ. Şemgun zındanga barıp, İbni Yeminni çıkarsın. Men patışanıñ dergähinde bir narga cigergähinden tartar men. Zemin, zaman mekin ve mekan bir bolsun, sizler her haysıñız meniñ nargamıñ eşitseniz, köçebe-köçe meymene ve meysere lăş-lăş kılıp taşlaberiñ – diyip, her haysısı bir köçäge barıp, özi narga tartar boldı. Emma bu sırdan Yusup habardar erdi. Bildi kim: “Yehuda narga tartsa, halayıkññ zähresi yarılıp öler, beyekbar gılıç ursa, şäherin veyran kılar” diyip, endişe kıldı.

Emma ravılar andag rovayat kırlar kim, her vagtki bularnıñ gahrı gelse, Yakupññ övladından bir kimerse gelip, arkasından sıpasa, gahrı gidip, agzası sust bolup, dermanı galmaz erdi. Yusup alayhıs-salam oğlanlarıga buyurdi:

- Bargıl, Yehuda babaññın arkasın sıpagıl gahrı gidip, dermanı kesilsin – diydi.

Yusupnıñ perzentleri barıp babalarınıñ arkasını sıpadı. Erse gaharı gidip, agzası sust bolup dermanı galmadı. Yusupnıñ agaları bildi kim: “Yakupnıñ övladından bir kimerse bar turar” diyip güman kıldılar. İnileri gulak tutup, bir sagat iki sagat durdular. Yehudadan hiç nagra çıkmadı. Gaydıp Yehuda gaşıga geldiler. Yehuda aytdı:

Meger, bu şäherde Yakupnıñ övladından kişi bar bolgay. Bir oğlan gelip, arkamı sıpadı. Erse tamam kuvvatı gidip, hiç dem urarga mecalım galmadı. Geliñ, imdi her niçik bolsa müvessa kılmak gerek — diyip, yene aytdı:

- İbni Yeminnin gaşıda Şemgunnı goyup gitsek yağşı bolar. Yok erse atamız bizge inanmaz “Onı hem Yusup dek yok etdiñizmi” diyip, serzeniş kılar- diyip maslahat bilen Yusupnıñ gaşıga bardılar. Aytdılar:

- Ey, şahı-bakerem, İbni Yeminni تنها goyup barsak, atamız bizge inanmaz ona ne cogap berermiz. İndi Şemgunnı hem gaşınızda goyarmız. Mübärek namañıznı hem atamızga alıp bararmız. Täki bizler hem estihaleden gutulgaymız diyip bizler hemme baş urdular.

Yusup olarnıñ bu sözlerni hoş görüp, nama bitidiler. Tamam bolgan vakalarını aytıp, İbni Yemin bu camnı ogurlaganıñ, mähremler tapıp galanın, yene herne ki İbni Yeminniñ yüküne lagıl ve cövahır

233

salganıñ aydıp iberdiler. Bular Yusupnıñ namasın alıp niçe menzil yol yörüp, Kengana yetiñdiler. Müsür patıçasınıñ namasını atalarıga berdiler. Ataları okıp gördi, erse İbni Yeminni ogrı diygeç söz çıkdı. Yakup alayhıs-salam yağşı teffehhus edip görse, namadan Yusupnıñ ısı gelür. Köñlüge aytdı “Meger şul Müsür ezizi meniñ Yusubım bolgay” diyip, guman kılıp, İbni Yeminniñ galganına bitakat bolmadılar. Ondan soñra yükleri açıp görseler, İbni Yeminniñ yükünden tamam lagıl ve cövahır çıkdı. Ondan hem guman kılıp, parahat boldular.

Elkıssa, bir niçegünden soñ Yakup alayhıs-salam nama yazıp, oğlanlarından iberer boldı. Namada andag yazdılar, kim: ovval banam alla, duvvum banam İbrahim Halılla, suvvum banam İshak nebiılla, çaharem pakır Yakup bolgay men.

Ey, Müsür ezizi, meniñ Yusubımdan habar berin. Bu namadan Yusubıñ ısı geler. Meniñ takatım tak bolup turur, hiç kararım galmadı. İbni Yemin ogrı kişiden ermes. Ondan yamanlık guman etmäñ. Yusup gitgeli ülpetim oşol İbni Yemin turur. Onı tizrek iberiñ, meniñ dogayı-hayrımı alın” diyip, nama bitip oğlanları golıga berip iberdiler. Olar atalarından rugsat alıp, Müsürge rovan boldular. Olar atalarından rugsat alıp, yörüp, Müsürge rovan boldular. Birniçe eyyam yol yörüp, Müsürge yetişdiler. Görnüshanaga barıp, atasınıñ namasın çıkarıp berdiler. Yusup pınhan okap, yıglar erdi:

Olar kasam yat kıldılar:

- Yusupnı böri iygen turur- diyip.

Onda Yusup aytdı:

- Andag bolsa bizge bir hat tüşüp turar. Oşol hatda ne çıksa ıkrar mu siz?

Onda olar aytdılar:

- Andag bolsun- diydiler.

Yusup buyurdılar:

- Pılan sarayın ortasında bir hat asıklık turur. Oşol hatnı alıp gelinler – diygeç, barıp hatnı alıp geldiler. Okadılar, erse, hat andag diyir kim: “Yehuda, Şemgun, Rubil – on agası atba-at aytıp

234

“Bir arabı gul Kenganı, adı Yusup, özi ogrı, yalğançı ve gaçgak, on sekiz gara pulga Mälük ibn Zagırğa satdık. Hiç kimin davası, dahılı bolmasın” diygen hat turur.

Agaları munı görüp, aytdılar:

- Bizniñ bir yaman gulumuz bar erdi. Adı Yusup erdi. Onı satıp erdik. Siziñ aytganiñız oşol gul turur.

Yusup aytdı:

- İbni Yemin, sizlerniñ Yusup diygen ogırı guluñuz bar erdumı?

- Andag gulumuz yok erdi.

Bu sözler birle yene yalğançılık bularnıñ boynuga düşdi.

Yusup aytdı:

-Ey, kenganlılar, mundag yalğan sözler sizler, mende gadımıl-eyyamdan galgan bir cam bar turur, her kim ömründe yağşılık ve yamanlık kılrsa, oşol cam bilen beyan kılar. Onı bavar kılarmu sizler?

Olar aytdılar:

- Kabul kıldık.

Barıp camı getirdiler. Yusup aytdı:

- Ey, cam, rast söylegil, bu kenganlılar Yusup inisige ne cepa kıldılar? - diyip, camnı bir urdı.

Cam nagma birle seda kıldı seda arasında Yusup aytdı:

- Ey, oglum, bu cam ne aytar?

Oglı aytdı:

- Ey, ata, bu cam aytar, Yusup bir düş gördi. Atasıga yuratdı (yordurdı). Ondan Şemgunniñ enesi habardar erdi. Barıp oğlanlarıga aytdılar. Olar reşk edip, yaman görüp, sähraga aldap alıp çıkdı. Ondan soñ öltürer boldular. Yehuda agası öldürmäge razı bolmadı. Ondan soñ gudukga saldılar- diyip cogap berdi.

Yene Yusup camnı urdı. Cam yene seda kıldı. Yusup yene sordı:

- Ey, oglum, cam ne aytar?

Ogulları aytdılar.

- Ey, ata, cam aytar- Yusupnı gudukga salgandan soñ, bir oglaknı soyup, Yusupnıñ köylekini ganga bulap, «böri iydi» diyip, yalğan sözlöp, atasıga ant

235

içip, hudaga ası bolup, atadan bizar bolup geldiler – diyip, cogap berdi.

Yusup camnı yene bir urdı. Cam yene seda kıldı. Yusup yene aytdı:

- Ey, oglum, cam ne aytar?

Oglanları aytdılar:

- Ey ata, cam aytar – Yusupnı Mälik Zagır gudukdan çıkardı. Agaları barıp, Yusupnı Mälik Zagırğa on sekiz gara teññäge satdılar – diyip, cogap berdi. Yehuda on agası guviyn başıga urup sakgalın yolup, pıgan göterip:

- Vay, Yusubım sen bolgay sen! Bizler şermende bolduk, günähimni ötgen sen! Hudaynıñ birligi üçin, babam İbragım, İsmagıl, İshaknıñ haknı üçin, diyip, yerinden turup, Yusupnıñ ayagıga secdeyi-tehayet kılıp, yıglaşdılar. Hemme melayık ins ve cıns yıglaşdılar.

Yehuda, Şemgun ve on agası bu cogapnı aytıp, yıglar erdiler.

Gazal dek yar bu turar:

Yehuda yıgladı, Yusup can, inim,

Köpdür günähimiz bu gün bağş ediñ!

Toba kıldık, afuv et mähriban inim,

Herne cebr eyledik, bu gün bağş ediñ!

Seni saldıq cepa bilen belaga,

Razı bolup sabr eylediñ kazaga,

Bu kılмышdan ası bolduk hudaga,

Herne cebr eyledik, bu gün bağş ediň!

Ovval huda birliginiň hormatı,
Ibrahim, Ismagıl babam gurbatı,
Atamız Yakupdır - onuň hormatı,
Herne cebr eyledik, bu gün bağş ediň!

Salmagıl yadıňa öten cepanı,
Biz garıba eyle mähri-vepanı,
Hatamız ornuna eylän atanı,
Herne cebr eyledik, bu gün bağş ediň!

Hıcalatdan gızıl güller solgusı,
Tä kıyamat köňlünde dag galgusı,
Yehuda işikde gülün bolgusı,
Herne cebr eyledik, bu gün bağş ediň!

237

İdris ile Nuh nebinin hakından,
Ibrayım, Ismagıl baban hakından,
Yakup çeken ahı-zarı hakından,
Müsür ezizi, agalarňız şat ediň.

Mülküñ harap bolar bular yıgılasa,
El göterip, haka dog a çağlasa,
Siz ötüñiz bular sizi dağlasa
Müsür ezizi, agalarñız şat ediñ.

Yamanlıga yağşılık kıl, parz erur,
Patışaga kerem sıpat parz erur,
Müsür ezizi, Züleyhadan arz erur,
Yusup hanım, agalarñız şat ediñ.

Elkissa, Züleyha bu cogpnı aytdı erse, Yusup alayhıs-salam yerinden sıçrap turdı. Aytdı:

- Ey, ciger guşelerim sizlerden zerre kelam yok turur. Sizler her iş kıldınız, derecäm zıyada boldı. İndi yerinñizden turuñ her ne cepa gördüm, huday rızası üçin bağş kıldım – diygeç, hemme birden pıgan kılıp, yerinden turup, yine Yusupnıñ ayaklarıga baş goyup yıgladılar. Yusup olarnı gucaklap goşup, zar-zar yıglaşıp, hal-ahval soraşıp, Müsür şährine ayın bağlap, gus, surnay, şadıyan kakdırıp, andag zovuk ve sapa kıldılar. Yedi gat asman perişteleri tarap bazı kılur erdiler. Yusupga atasınñ zovk ve şovkı düşüp, hiç nemerse yadıga gelmes erdi. Agaları birle maslahat kılıp, atasıga kişi iberür boldular. Aytdılar:

- Kim bolgay barıp, bu habarnı atamızga aytıp, Yusupnıñ köylegin eltip, gözlerige sürtse, gözleri açılıp ähli övladın Müsürge göçürüp gelse — diygeç her agası aytdı:

- Men barur men.

Anda Yusup aytdı:

- Barçañız bavar siz, sizlerden ilgeri Beşer barsın. Köylegin eltip, gözlerige sürtse, gözi açılsın- diydi.

İmdi Beşerden söz eşidiñ.

Yakubıñ bir kenizleri bar erdi. Oşol kenizniñ Beşer diygeç oğlu bar erdi. Bir gün Yakupniñ zehinleri keyinip, oşol kenizniñ oğlu Beşerni satıp iberdi. Beşerniñ enesi yıglap, asmanga bakıp, peryat kılıp, munacat kıldı. Aytdı:

238

-Meni Yakup Beşerimden cıda kıldı. Onuñ hem söver oğlunu cıda kılğay sen – diydi. Anda hatıfdan neda geldi. “Ey, keniz, gam yimegil. Ol hem söver oğlundan cıda bolyar. Tä senin Beşeriñ gelip saña govuşmagınça, onuñ oğlu Yusup hem govuşmaz – diyip.

Beşerni satgandan soñra, Müsür velayatıga düşüp erdi. Yusup onı tapıp, satın alıp erdi. Anıñ üçin Beşerni iberer boldular. Beşer birniçe katıg menazıl kılıp Kenganga yetiñdi. Yakupniñ haremlarıga yakın geldiler, näge görseler, bir kenfir gollarında küyze rud boynuga barur. Beşer onı görüp, salam berip aytdı:

- Ey, mama, Yakupniñ öyleri haysı turur?

Anda ol garrı zen aytdı:

- Yakupni sorap, ne kılar sen?

Beşer aytdı:

- Onuñ oğlu Yusupdan mücde getirip men.

Kenfir aytdı:

- Kırk yıldan bəri yitgen Yusupdan ne habar götürip sen?

Beşer aytdı:

- Oglı Yusup Müsür şäherinde patışa turur, aga-ini hemme tanışdılar. Meni iberdiler. “Bargıl Yusupnıñ köylegin atamız gözüge sürtse, gözleri açılar” diydiler. Anıñ üçin kim, munda gelip men.

Kenfir aytdı:

- Meger divana sen, ya yalğançı sen. Tä meniñ Beşerim gelmeginçä, onuñ Yusup oğlı gelmez – diyip, asmanga bakıp, nala kıldı. Beşer aytdı:

- Ey, ene, men oğluñ Beşer turur men – diyip, özün atdan taşlap, enesiniñ boynuga asıldı. Enesi bihuş bolup yıkıldı. Baz huşıga gelip, hal-ahval soraşdılar. Andan soñra Yakubıñ gaşlarıga bardılar. Bu vakalarnı ez ovval tä ahır beyan kıldılar. Yakup yerinden sıçrap turup, Beşerni gucaklap, bihuş bolup, soñra özlerige geldiler. Aytdı:

- Ey, Beşer, Yusupnı niçik gördün?

Beşer aytdı:

- Oglunuz Yusup Musur şährinde patışa turur aga-ini hemme tanışdılar. Mübärek köylegin sizge iberdiler. “Gözlerige sürtse, gözleri açılar” diyip bizni iberdiler. Yene aytdılar: “Kengandan ähli övlatların göçürip, Müsürge gelsinler” diyip, müberäk köyleklerini çıkarıp berdiler, Yakup onı alıp ı-

239

gadılar, andan soñ gözlerige sütdiler. Gözler ovvalkıdan zıyada rövşen boldı kim, misli yigrim baş yaşındakı dek boldı. Yusupnıñ cemalıga müştak bolup, bu cagapnı aytar erdi:

Şükür alla geldi kim, ol gulguzarımdan habar,

Kırk yıl oldı ayra düşgen şahsuvarımdan habar,

Takatım tak eylegem sabru-kararımdan habar,

Hicirden zar aglagan leylu-naharımdan habar.

Bilmenem ne vakıga ya rast bolgaymu, ya hıyal,
Takatım yokdur yüzün tä görmeginçä mahı-sal,
Men saña tabşırımışam sakla anı, ya zülcelal,
Şükür alla bar umıdım, görkezer ondan cemal,
Geldi Yusup gırmızı yüzlük enarımdan habar.

Bu habar kaydan geler, hakdan enayat bolmasa,
Maksada yetmez kişi, andan hedayat bolmasa,
İbrahim, İsmagıl İshakdan şepagat bolmasa,
Duşmanu-agyarıdan yine melamat bolmasa,
Geldi Yusup gırmızı yüzlük enarımdan habar.

Vasıl olmaz hiç kişi tä dağı-hicran olmadı
Yokdur bir abatlık tä hana veyran olmadı.
Dostlarım könlümde bir zerre puşeyman olmadı,
Çekmedi hiç kimse bir derdige derman olmadı,
Geldi Yusup gırmızı yüzlük enarımdan habar.

Yakub-a, şükür et hüdaga, gitdi gaygı, geldi şat,
Hak tagala Yusubımnıñ ömrünü kıldı zıyat,
Akıl oldur kılmağay hakdan digerge etimat,
Sabr edip, bil bağladım, kıldım hudaga ıgtıkat,

Geldi Yusup gırmızı yüzlük enarımdan habar.

Elkıssa, Yakup alayhıs-salam bu cogapnı ayıp, Yusupnıñ cemağa intizar bolup:

- Oğlanlarım haçan gelur – diyip, oturıp erdi. Emma Yusup Beşer gitgenden soñra, atasığa agalarını iberdiler. Yene hem bu namanı yazıp iberdiler. Bolgan vakalarını, görgen cepalarını ayıp, agalarınıñ goluga berdiler. Nama Yusup alayhıs-salam bu turur:

Hudanıñ emridi bize, ey ata,
Magzur tutup, özüm bara bilmedim.

240

Geçiriñler bizde bolsa her hata,
Magzur tutuñ, özüm bara bilmedim.

Aldıñızda agalarım yıgladı,
Alıp çıkıp el-ayagım bağladı,
Guyığa salmaga meni çağladı,
Magzur tutun, özüm bara bilmedim.

Birniçe gün guyı boldı menzirim,
Eşitmez hiç kimse bu zarı-dilim,
Yene huda asan etdi müşgülüm,

Magzur tutuñ, özüm bara bilmedim.

Agalarım barıp, meni tutdular,
On sekiz tennäge meni satdılar,
Meni Müsür diyarına eltdiler,
Magzur tutuñ, özüm bara bilmedim.

Eltip meni täcir bazara saldı,
Müsür ezizi berip bahamı aldı,
Gaygı bilen ilki gül yüzüm soldı,
Magzur tutun, özüm bara bilmedim.

Niçe yıllar bende bolup zar idim,
Gice-gündiz bela bilen yar idim,
Gaygı-gam, dert ile giriftar idim,
Magzur tutuñ, özüm bara bilmedim.

Barçasından dağı hicran yamandır,
Sizler ayrılgaı işim pıgandır,
Ata can, ayralık ahırzamandır.
Magzur tutuñ, özüm bara bilmedim.

Töhmet bile Müsür ezizi gümana,

Elimi bagladı bakmay amana,
Men garıbı saldı yene zındana,
Magzur tutuñ özüm bara bilmedim.

Zından içre kırk yıl oldum kerabat,
Rehim eyledi huda, kıldı atabet,
Boldı meniñ müşgil işim kipayat,
Magzur tutuñ özüm bara bilmedim.

Ibrahim, Ismagıl, Ishak babamız,
Şefagat eyledi görüp nalamız,

241

Atacan, yıglañız okıp namamız,
Magzur tutuñ özüm bara bilmedim.

Siziñ dogañızdañ Yusup mırada,
Gün-günden hormatı boldı zıyada,
Yene bilmen bir sır bardır arada,
Magzur tutuñ, özüm bara bilmedim.

Elkıssa, Yusup bu cogapnı diyip, agasıga berip Kengana rovana kıldılar. Barıp atalarıga yetdiler. Baş urup yıglap, boynuga arkan salıp, tobayı-uzur bisyar kıldılar.

Yakup olarnı bir-bir gucaklap günähin ötdüler. Yusupnıñ namasın okap, görgeñ cepasıǵa atası yıǵlar erdi. Gähi mähnetden rahatǵa çıkganıǵa hoşvagt bolar erdi.

Elkıssa, Yakup cemig övladı birle göç kılıp, Musürge rovana boldular. Yusupǵa habar berdi kim, “Atanız geler” diyip. Yusup şäher halkıǵa buyurdı.

- Hämmе guruh-guruh atamıznıñ aldıǵa pişvaz çıkıp barıñlar - diygeç, hemme top-top bolup, yörış kıldılar. Yaş oǵlan bir taypa, vezirler bir taypa, gurrandazlar bir taypa, müneçcimler bir taypa.

Elkıssa, gelip-gelip her haysısı öz taypası birlen atlanıp, tarap bazı kılıp, surnay kernay, nagara, mugannı sazanda, guyende bir taypa bolup, Yakup alayhıs-salamnıñ aldıǵa rovana boldular. Hezret Yusup hem nebi Israyıl birle atasının aldıǵa çıkdılar. Yakup alayhıs-salam görse bir gerd peyda boldı. Gerd içinde birniçe atlı gelip tagzım-tovazı birle Yakupnıñ golların alıp yer öpdüler. “Merhaba” diyip görüşdiler.

Yakup soradılar:

- Kaydan geler siz?

Olar aytdılar:

- Yusup bizlerni özlerinden burun iberdi. Olarnıñ habarın getirdik. Olar hem tiz geler- diyip, cogap berdiler.

Yakup yene ilgeri bardılar. Görse, yene bir gerd peyda boldı. Gerd içinde niçe müñ atlı sancak-sancak, baydak baydak perda gelip, Yakup birle görşüp, tagzım-tovazıǵ kıldılar.

Yakup sordı:

- Bular kimler turar?

Aytdılar:

242

- Beg begzadalar turar.

Yakup yine ilgeri yrdiler. Yene bir gerd peyda boldı Gerd içinde birniçe hullepuş grndiler. Yakup sordılar:

- Bu geleturanda meniñ Yusubım barmı?

Aytdılar:

- Bular ulamalar turar.

Olar gelip Yakup bilen görüş-soraşdılar. Yene ileri yörediler. Bir gerd peyda boldı. Yakup aytdı:

- Oglum bularnıñ içinde bar mı?

Aytdılar:

-Bunlar hemme müneccim-gurandazlar turarlar.

Olar hem gelip, Yakup birle grşdiler. Yakup Yusupnı cemalına andag müştak bolup turar kim, tamam akıl ve huşı gidip, mesti-layakıl bolup, gözleri yer görmey gelir erdi.

Yene bir gerd peyda boldı.

Yakup sordı:

- Bu gelgenler kimler?

Aytdılar:

- Bular hemme Yusupnıñ gulam beheleri turar.

Yene ilgeri yörediler. Bir gerd peyda boldı. Gerd içinde sancak-sancak, baydak-baydak, ferda-ferda tuğı-ılım esabe, dep-depbe, heyma seraperde, hurşıd-haver aharde mahı-enver, lemde server, yüz elvan, şan-şvket, huyr sıpat, perişte sıpat, nur hedayat, tilinde mñ zikir ve sena, ışkında tamam halayık ahı-vaveyle, etrapında cahan soltanlar birniçe hafız-elhanlar, niçe yüz mugannı zamanlar meymene-meysere, birniçe mamtabanlar sagında-solunda, ovaz-gulgula ve zenzele burun gelip, Yusup Tumag atınıñ üstünde mübârek kılıp, halayıkını zovk ve şovkı birle cemalıga mesti-mustagrak kılıp yetişdiler. Yedi gat asmanıñ ışıkları açılıp, cemig

melayık nazarra kılıp, arş ve kürs lovh galam ata ogluga medhi-sena aytip ve huşu-tayr hemme tarap bazı kılıp, huday tebarek ve tagala rahmetin âlemge döküp, cahan yene purnur bolup geler erdiler. Yakup sordı:

- Bu kukabe zenzele kimler turar?

Aytdılar:

- Ya Yakup, nurı-didäniz Yusup turar - diygeç, Yakup alayhıs-salam bihuş bolup yıkıldılar. Mähremleri gelip, at üstünde düşdüler. Yusup alayhıs -salamnıñ gözleri atasıga düşüp, bihuş bolup, atdan

243

düşmek hatır şeriflerden peramuş boldı. Yusup özün atdan taşlap, atasınıñ boynuga asılıp, yüz nalayı-pıgan birle halayıkga gulgula salıp, salam berip, bu goşgını aytar erdi:

Yusup: Kırk yıl oldı kaçan guluñ danışar,

Hoş gelip siz, baş üstüne azizim!

Dostlar gülüp, duşmanlarım yıglaşar,

Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!

Yakup: Kırk yıl oldı kaçırmışam laçınım,

Ceren gözli maralımız senmi-sen?

Düşümmdir, huşummıdır, hıyalım,

Yusup atlı nigärimiz senmi-sen?

- Bir ok idim: alıs yere atıldım

Bende bolup, ilden-ile satıldım,

Şükür alla, doğaňızdan gutuldım

Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!

- Senden ayrılmalı eşret kılmadım,

Gan yıglaram, gözde yaşım sılmadım,

Söver guzım, kaydadığın bilmedim,

Täze bagım, gülgüzarım senmi-sen?

- Niçe gün gudukda menzil eyledim,

Günbe-gün halımnı tebdil eyledim,

Ayp eylemän, sizni bidil eyledim,

Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!

- Seniň hicriň, balam, kebab eyledi,

Hudayım emr edip, atap eyledi,

Diyme “Yusup - diyip - hitap eyledi”,

Hakdan yeten didarımız senmi-sen?.

Yusup aydar, oynap-gülüp gezmedim,

İcazat syparışyň yazmadım,

Ata canım pırakından dözmedim,

Hoş gelip siz, baş üstüne, ezizim!

Yakupnıñ tilinde senası sen-sen,
Camı-Cemşit cahanneması sen-sen,
Kırk yılkı derdimin dovası sen-sen,
Gitdi sabru-kararımız, senmi-sen?

244

Elkıssa, ata-ogul bu cogaplarını aytıp, hal-ahval soraşıp, Müsürge rovana boldular. Halayık ardınca top-top bolup, olar hem yörüş kılıp, şäherge girdiler. Şadıyana kılıp, ayın bistelik kılıp, yedi gice-gündiz toy-tomaşaga kıldılar. Müsür velayatı andag parahat boldı kim, hiç birev-birevge cebir-sütem bolmadı.

Elkıssa söz köp, bu suratda elli yıl ortadan ötdi. Elli yıldan soñra Yakup Yusup birle ve cemig Müsür halkı birle vıdaglaşıp, Kenganga göç kıldılar. Barıp, Şam Kengan halkı birle görşüp, birnice eyyam bolup, bir gün darıl-penadan darıl-baka rihlat kıldılar. Kengan halkı agzaz ekram birle cınaza okap, İbrahim, İsmagıl, İshak alayhıs-salamnıñ gaşlarıda defn etdiler.

Emma Yusup alayhıs-salam birniçe yıl adıldan kılıp, ömür ötgerip, parahatda boldular. Birniçe eyyamdan soñra, vagtı acal yakın gelip, Yusup hazan urgan yaprak dek titredi. Züleyhanıñ gaşıga barıp, ogulları birle vadaglaş, zar-zar yığlaşdılar.

Yusup Züleyhanıñ elin tutup, hoşlaşıp, bu cogapnı aytar erdi. Züleyha hem “Bile gidermen” diyip, bu cogapnı aytar erdi:

Yusup: Hoş gal, Züleyha can, panı dünyäden,
Bir zaman eglenmey ötmeli boldum.
Kimse gelse, gider panı dünyäden,
Hoş, aman bol, canım, gitmeli boldum.

Zuleyha: Yusup can, salmagıl hıcran dagını,
Eglen birniçe gün, sırdaş bolalı.
Seyr edeli panı dünyä bagtını,
Sonra bakı yurta yoldaş bolalı.

- Her kim gider öz yoluga Züleyha,
Ata-ogul bir-birinden müberra,
Yoldaşım imanım eder mecalla,
Hoş, aman bol, canım, gitmeli boldum.

- Sen gideñde zar aglayıp yıglaram,
Hicran odı birle ciger daglaram ,
Tä ölinçä yolunda bil baglaram ,
Sabr et, bakı yurda yoldaş bolalı.

245

- Her kimsege etse acal hazanı,
Gider eglenmeyin, durmaz zamanı,
Men giderem, belki, yokdur gumanı,
Hoş, aman, bol, canım, gitmeli boldum.

- Sen bolmasañ, gara gözin neylerem,
Piste dahan, şirin sözün neylerem,

Gızıl-alma yañlak yüzi neylerem,

Sabr et, bakı yurda yoldaş bolalı.

- Men gidende goyma özüñ cepaya,

Pıgan edip galma yene azaya,

Sen aman bol, tabşırmışam hudaya,

Hoş aman bol, canım, gitmeli boldum.

- Sen bolmasan dünyäge göz salmanam,

El uzadıp agu-gızıl almanam,

Gider bolsañ, men ayrılıp galmanam,

Sabr et, bakı yurda yoldaş bolalı.

Yusup hak emrine bilin bağladı,

Züleyha can Yusup üçin agladı,

Ölüm barça halayıknı dagladı,

Hoş, aman bol, canım, gitmeli boldum.

Züleyha diyr, yagşı-yaman görmüşem,

Dünyäde armansız dövrän sürmüşem,

Gider bolsan men ızıñdan yörmüşem,

Sabr et, bakı yurda yoldaş bolalı.

Elkıssa, bu cogapnı aytıp, Yusup alayhıs-salam zar-zar yıglap, kazaga rıza berip, Züleyha birle ve oğlanları birle hoşlaşıp, zikri-senaga meşgul boldular.

Nägeh Yusup alayhıs-salamıñ canların gabz kıldılar. Onı Müsür halkı, tagziyet tutup, pıgan göterdiler. Biçäre Züleyha tabıtını gerda-ger aylanıp, zar-zar yıglap, bu gazalını aytar erdi:

Eziz tenden süycük canım çıkıpdır,

Söz bolmasa, gızıl tilni neylerem,

Badı-acal ımaratım yıkıpdır,

Serv olmasa, kaddı-dalnı neylerem.

246

Gerekmesdir maña kaddı-kemalım,

Zäher oldı ab-u şeker zulalım,

Yusup can görmese hüsn-ü-cemalım

Gözde nerkes, yüzde halnı neylerem.

Aydan ayra gülgün şerap olmasın

Gözde sürme, yüzde gülap olmasın,

Sümbül saçım, zülpi tanap olmasın.

Tovk-u-zerrin gızıl-alnı olmasın

Veyran olar bağı bagban bolmasa,

Mülki harap bolar soltan bolmasa,

Baglar içre andalıbı bolmasa,

Teç açılğan gızıl gülñi neylerem.

Züleyha, vagdaña kılma hıyanat

Ber bu canıñ baş gün idi amanat,

Goşular sen hak eylese enayat,

Yar bolmasa, can-u-dilni neylerem.

Elkıssa, Züleyha bu sözni ayıp zar-zap yıglap, ne alaç ederin bilmey, huşı başından gidip aklını aldırıp, serasima bolup, gözüne yaş doldurıp, “dadu-bıdal” diyip, iki gözün oyup, bir gözünü tabıtıñ baş ucunda goydı. Bir gözünü tabıtıñ ayak ucında goydı.

Elkıssa, Yusup alayhıs-salamnıñ üstüne tas ve atlas zerzap sakallat yapıp, cınaza okap, defn kıldılar. Ondan soñ Züleyha Yusupnıñ öñ tarafında özüne bir cay saldırdı. Cay tamam bolgandan soñ, Züleyha munacat kıldı.

- Päka, perverdigära, şul gün meniñ hem canımnı algay sen- diyip munacat kılıp, zikru-senaga meşgul boldular. Nägä Züleyhanıñ ruhlarını hem gabz kıldılar. Müsür halkı tamam agzaz birle Züleyhanı hem defn kıldılar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

YUSUF ZÜLEYHA

SAYFA 125

Nice zamandır rahattı işim,

Yoktu hiç kimse ile sözüm

Geldi yine birçok dert ortağı,

Kurb-u şecaatte aslan yürekler.

Geldi benim karşıma bir yiğit,

Nutku nezih, güzel söze intizar.

Hepsi benim neşe kaynağım,

Yüzleri gül sözleri tatlı şirin,

Dedi onlar ey zavallı Andelip,

Gönlümüze düştü acep macera.

Var kısas içinde acayip destan,

Ne olur yazsan onu gülistan?

Doğru sözlü Yusuf'u ve Züleyha'yı sen,
Türk milletlerine öğüt alacak hikâye olarak gösterip.

Elden ele alıp koklasalar,
Birkaç güzelin dedikodu zamanı gelir.

Aşk gerçeği ders olsun,
Böyle olduğunu saf yürekli âşık anlasın.

Kendini bilsin aşk yolunu tutmasın,
Bu işin davasını etmesin.

Onlar bu sözü anlattı,
Doğru sözlü Yusuf'tan rivayet etti onlar.

Andalip'in maksadıdır ki bostan,
Gönlümüze hoş geldi muhteşem destan.

Türk diliyle başlangıç yaptı,
Bazen nesir, bazen güzel ahenkli gazel.

Birkaçını beş mısra şeklinde şiirleştirip,

Seven ve sevilenlere yayıp.

İsmim idi Nürmuhammet Garip,

Sözde mahlasım idi Andalip.

Şehrimiz Ürgenç velayeti idi,

Hanımız Koruyan Şirgazi idi.

Asıl mekânım ki Garamazı'dır,

İnsanı yaz kış yiyip içmededir.

Yaşlıları Allah'ın zikriyle mutlulardır,

Gece gündüz Allah'ı anarlar.

Hayır ve cömertlikte yiğitler yarışıyorlardı,

Her biri Hatem-i Tai gibi yığitti.

Herkesin içinde güçsüz olan bendim,

Aklım bazen hoş bazen çılgındı.

Bazen işret yerindeydim bazen üzüntü yerindeydim,

Yerim bazen hüznler kulübesiydi.

Bu şekilde ömrümü tükettim, yazık,
Hidayet ışığını ne yapayım, kara bulut kapladı.

Bütün kullar içinde kötü işim,
Ulaştı elli beşe benim yaşıım.

Samimi bir şekilde tövbe etmedim,
Hiçbir emre, fermana uymadım.

Kimsenin işlemediği günahlarım var,
Benim gibi rezil rüsva nerede var?

Kılsa kerem deryasını dalgalandırıp,
Boğulur iyi olur kalır kötülük.

Andelip'in bütün işi hatadır
Gerçi hata bendedir, bağışla.

Ama ki hikayeciler, nakilciler, siyer yazarları, insanların hoşuna gidecek söz söyleyenler,

SAYFA 127

defter ravileri ve şirin nakilli güzel dilli, muteber Kıssasül Enbiyadan rivayet ederler ki, Yakup Aleyhisselam' ın ataları İshak Aleyhisselam' dı, İshak Aleyhisselamın ataları İbrahim Aleyhisselam idi.

Yakup Aleyhisselamın on iki oğlu oldu, Yusuf Aleyhisselam ile İbn-i Yemin başka bir kız, bu üçü aynı anneden doğdu. Bunların annesi vefat etti, onun adı Rahil idi. Diğerlerinin annesi hayatta idi. Ama her oğlunun farklı özelliği vardı. Aniden sinirlenip bağırduğında işitenlerin ödü yarıp (patlayıp) ölürdü. Birinin adı da Şemun idi. Onun özelliği de şu idi, kılıcı vurduğunda taşı- demiri su gibi keserdi. Bir diğerinin adı Rubil idi. Onun da şöyle bir özelliği vardı. Karşısına ne kadar düşman askeri çıksa da aslan gibi kükreyip hepsini yerle bir ederdi.

Fakat Yusuf Aleyhisselamın yüzü ve sesi çok güzeldi. Nağme mırıldanmaya başladığında kuşlar uçmazdı. O kadar güzel yüzlü idi ki ona bakanlar aynaya bakmış gibi onun yüzünde kendi yüzünü görürlerdi.

Yemek yese yedikleri vücudunda zahir olurdu. Allahu Teala güzelliği on hisse yaratmış; bir hissesini tüm insanlığa, dokuz hissesini Yusuf Aleyhisselam' a vermiş. Bütün melekler Yusuf (as)un yüzüne nazar edip seyredilerdi:

- Beşerde de bundan temiz vücut aleme gelir mi? derlerdi.

Kısacası, Yakup (as) Yusuf (as) ı diğer oğullarından daha çok severdi. Bir an olsun onu gözünün önünden ayırmazdı. Bunu diğer oğulları anlayıp kıskanırlardı. Bir gün Yakup(as) bir rüya gördü. Rüyasında on tane kurt Yusuf (as) ı ortasına alıp, her biri bir hamle yapmış. Hiçbiri vuramamış, sonra yer Yusuf'u yuttu ondan hiçbir iz kalmamış. Yakup(as) bu rüyadan çok etkilenip yerinden kalktı can havliyle can Yusuf'unu görüp kucakladı, bağrına bastı, yüzünden öpüp ona doydu. Uzun süre gözünün önünden ayırmadı. An be an, saat ve saat güçsüz kalıp ah etti. Kendisini teskin edemedi, gücü kararı kalmadı. Yüreğine hicran ateşi düşerek hüngür hüngür ağlayarak bir şiir okudu:

SAYFA 128

Kadir Allah, yüreğime ateş düştü,

Beni Yusuf'umdan cüda eyleme!

Dünya'da ayrılık kötü bir iştir,

Sultan başımı bugün zor duruma düşürme!

Bilmedim ne etin gün dŒer baŒıma,
Korkarım bu gece gördüğüm dŒe,
Zehir salma benim aŒıma,
Bana ayrılığı reva eyleme!

Gözümün aydını, belde kuvvetim,
Gönül asayişim canda rahatım,
Sever kuzum gece gündüz lfetim,
Yusuf'umdan beni cda eyleme!

Aıldığnda gl goncası solmasın,
Zamansız ağnda hazan vurmasın,
Ayrılık belasını kimse görmesin,
Benim bahtımı bugün kara eyleme!

Yakup nebi bir hikmete uğruyor,
Güya kahpe felek bağrını dağlıyor,
Anneden ayrılıp kuzu ağılıyor,
Ayrılık ateşini reva eyleme!

Yakup nebi bir hikmete uğruyor,

Güya kahpe felek bağrını dağlıyor,

Anneden ayrılıp kuzu ağlıyor,

Ayrılık ateşini reva eyleme!

Yakup (as) bu münacatı okuyup daima ağlardı. Gece gündüz bikarar idi. Bela nereden gelir diye uyku gözlerine haram oldu. Uyku ağır bassa sıçrayarak uyanır, yerinden kalkardı. Ancak Yusuf' u gördüğü zaman içi rahat ederdi. Bir gece Yusuf (as) babasının yanında yatarken bir rüya gördü. Rüyasında gökyüzü yedi kat semadan altın bir taht ortaya çıktı. Gelip Yusuf (as) aldı. Yusuf (as) başına taç takıp tahta oturdu. Sonra büyük bir şehir ortaya çıktı. İçinde bütün millet tazimle hizmet ettiler sonra başka binlerce hizmetkarlar gelip hizmet ettiler. Sonra gökyüzünden ay ile on bir yıldız gelip Yusuf' a secde ettiler. Yusuf bu hadiseleri görüp korktu, yataktan sıçrayarak uyandı. Yakup Yusuf'tan haberdar idi, dedi:

-Ey güzide evladım, vay benim nur gözlüm neden korkup uyandın?- diyip bağrına bastı. Yusuf kâğıt gibi, gördüğü rüyayı babasına

SAYFA 129

tek tek anlattı. Babası bu hadiselerle şaşırdı. Tabirini yapmadı.

-Ey babacığım! Rüyamın tabiri nasıl? Dedi. Yakup (as) dedi:

-Ey oğlum! Bana sorma, böyle belalara düşme dedi. Yakup Yusuf'un acı çekmesine razı değildi, söyledi:

-Ey oğlum! Ben rüyanın tabirini söyleyeyim. Sen kimseye söyleme ta ki ağabeylerin seni belaya uğratmasınlar. Çünkü sen benim görür gözümsün, azalarımın kuvvetisin. Senden ayrılmaya takatim yoktur. Şimdi ciğerparem sen rüyanı söyle ben de tabirini yapayım, dedi. Yusuf rüyasını, babası manasını söyledi.

Yusuf: - Baba, bir vaka gördüm,

Yitirdim akıl, usumu,

Bu sırrı anlamadım, kaldım,

Nedir bu derdin dermanı?

Yakup:- Evladım, bu dünya fanidir,

Senin canın sağ olsun,

Bu bir gizli sırdır,

Söyle canın beyan olsun.

Cevherden yapılmış bir taht,

Gelip karşımda durdu,

Bana bin dediler o vakit,

Yine bir köşk eyvanı.

Saltanat şahı tahtıdır,

Müyesser olsa bahtıdır,

Sana devletli vaktidir,

Tüm cihan emrinde olsun.

Önce taht üstüne oturdum,

Millete hüküm kıldım,

Cihanı nurla doldurdum,

Tüm ışıklar bende oldu.

Aleme sultan olursun,
Taht üstünde gezinip,
Yüz bin asker sana ferman,
Herkes'e hükümdar olsun.

SAYFA 130

Gelip Güneş ve Ay durdu,
Yine on yıldız döndü,
Bana hepsi secde kıldı,
Yer, gök hepsi dolaşmaya.

Güneş ve Ay ablandır,
Secde kılan on ağabeyindir,
Başında taç saltanatındır,
Sana canlar kurban olsun.

Yusuf der inleyip durdum,
Rüyamda aklım başımdan gitmişti,
Sana ben gül ve gül bahçesi gibi idim,
Şimdi ayrılık olmasın.

Dedi Yakup peygamber sevgili,

Sakın kimseye söyleme,

Herkesin derdiyle dertlenen Allah'tır,

Bu sır içinde saklı kalsın.

Baba oğul konuşuyorlardı. Kapıda Şem'un' un annesi konuşulanları duydu. Bütün konuşulanları idrak edip gidip eve oturdu. Çölden oğulları geldi. Şem'un un annesi, Yakup ile Yusuf'un gördükleri rüyaları teker teker anlattı. Onların içine ateş düştü. Tekrar teyid etmek için sordular. O kadın söylediklerini doğru olduğuna dair yemin etti. On abisi ittifakla and içerek Yusuf'u öldürmeleri gerektiğine karar verdiler. Yehuda söz aldı:

- Babamız onu hiçbir zaman yanından ayırmaz. Onu nasıl çöle götürüp öldüreceksiniz? dedi.

Rubil söz aldı:

- Ben babamıza, Yusuf'u bizlere katana kadar bir hile yaparım, dedi. Sabaha kadar bu kararlarından dolayı gözlerine uyku haram oldu. Böylece sabah oldu. Erkenden toplanıp Yusuf'un yanına gittiler. Her biri kucağına alıp sevdi. Kinleri içlerindeydi. Yusuf'u gizli bir odaya götürdüler. Dediler:
- Kardeşim, canım senden hiç yalan söz sadır olmaz. Doğru söyle, ne rüya gördün? Anlat. Rüyan hayırlı olsun dediğinde Yusuf şaşkınlığından başını eğdi. Konuşmaya mecali kalmadı. Ağabeyleri defalarca dediler:
- Eğer rüyanı anlatmazsan biz senden razı değiliz,

SAYFA 131

dediler. Yusuf anladı ki işler karıştı. Söylemese ağabeyleri rahat bırakmaz, söylese babasını dinlememiş olur. Şaşırdı, ne diyeceğini bilemedi bu cevapla ağabeylerini teskin etti. Yusuf (as) ın cevabı şudur:

Geçmiş milletlerden kalan bir söz var,

Gördüğünü ört, görmediğini söyleme,

Gönülde bin hayal gece gündüz var,

Gördüğünü ört, görmediğini söyleme.

Söylemesem yalancı derler bana,
Söylesem vefasızlık olur babama,
Ağabeylerim bırakın gönül hoşluğuma,
Gördüğünü ört, görmediğini söyleme.

Yiğit olur dünyaya gönül bağlamasa,
Sırrını hile ile millet duymasa,
Nefis şeytan düşmanına uymasa,
Gördüğünü ört, görmediğini söyleme.

Ağabeylerim bugün utanılacak duruma düşmeyin,
Babamla bana ihanet etmeyin,
Bundan sonra rüyadan bahsetmeyin,
Gördüğünü ört, görmediğini söyleme.

Kudreti güçlüdür ne yapsa Cabbar,
Biçare Yusuf'ta olmaz ihtiyar,
Alçaklar eder sırrı aşikâr,
Gördüğünü ört, görmediğini söyleme.

Ağabeyleri Yusuf'un gördüğü rüyanın gerçek olduğunu anladılar. Her biri dünyayı harap edecek kadar sinirlendiler. Onların her biri sinirlenip nara atsalar

elikten beden bile olsa tüyleri dökülürdü, kılıç vursalar dağları taşları su gibi keserlerdi. Yüz bin düşman askeri olsa bir anda yok ederlerdi. Yani bunların bir sırrı vardı ki, evlatlarından bir kimse onların sırtını sıvazlasa siniri yatışır, sakinleşirdi.

Yusuf'un ağabeyleri bu cevaptan sonra babalarının yanlarına gidip bin hile, huda ile babalarına saygı gösterisinde bulundular.

132

- Ey baba, bahar mevsimi geldi güller açıldı, bülbüller şakımakta, sular her tarafa akmakta, develer yavrulayıp, koyunlar kuzuladı, kaynaklara her tarafa akıyor. Yusuf'u bizlere katıp, gönder. Siz sanki bir kız gibi onu her zaman evde saklıyorsunuz. Kıruları gezip gönlü hoş olsun – deyince, Yakup'un vücudunda bir titreme meydana geldi.

-Ey oğullarım, sizler de k  kt n z, sizleri bundan da iyi yetiştirdim. Sizler b y d n z, şimdi sıra Yusuf'a geldi ve anadan da yetim kaldı. Sizlerin anneniz yanınızda. Bunu sizlere katıp gönderirim. Büyükçe bir olay karşınıza çıkıp, Yusuf'u kurt yese ne yaparız. Dağ ve ovaların kurdu çok olur. Sizler avla meşgul oluyorsunuz, bir şey olmaz- deyip oğlanlarına bakıp, bu sözü söyledi:

Oğullarım, benim oğ d m  dinlesinler.

S z m  söylerim, Yusuf candan ayrılmam.

Yusuf'u alıp ovaya gitmesinler,

Gören gözüm, Yusuf candan ayrılmam

Uzun zaman sizin çektim cefanızı,

şimdi görmem lazım sevgi ve vefanızı,

Yusuf küçüktür, aranızda sefanızı,

Sevdiğim kuzum, Yusuf candan ayrılmam.

Gül açılmış olsa bütün cihana
Yusuf gitse sizler ile yabana,
Gelir mi gelmez mi şüphelidir,
Günlük rızkım, Yusuf candan ayrılmam,

İzin verirsem, gam ateşine düşerim
İnler kalırım, aklımı şaşırırım,
Yüzünü bir görem yüz bin yıl yaşarım,
Bahar mevsimim, Yusuf candan ayrılmam,

Yakup der, Allah sağlık verse,
Yusuf gidip, gezip dolaşsa
Mutlu iş ya kötü sonuçlansa
Çok sevgili, Yusuf candan ayrılmam.

O zaman oğulları dediler:
- Vah, bizler oğlunsak, Yusuf'u

133

niçin bizimle göndermiyorsunuz. Bizler sizden de şefkatli sevecenizdir – deyip, yalandan yeminler ettiler. Birçoğu küvşiş kıldılar.

Kısacası, Yakup nebi Yusuf'u vermedi. Oğulları ümidi yitirdi, dışarı çıktılar. Oturup, yine bir hile düşündüler. Yusuf'u yanlarına çağırıp dediler:

- Ey, göz aydınlığımız Yusuf can, develer yavruladı, güller açıldı, bahar mevsimi geldi. İnsanoğlu onları görünce, çehresi açılır. Niçin bizlerle sen doğaya çıkıp etrafı gezmiyorsun? Git, babandan izin al. Baban seni ağlamana dayanamaz. Bizlerle beraber gönderir- deyip yüz bin hileyle kandırdılar. Yusuf bunların hilesine inanıp, babasının karşısına çıkıp, boynunu büküp, elini kavuşturup, bu cevabı verdi, izin istedi:

İzin verseniz Kabe'm,

Bir iş düştü hayalime

Bağlara şebnem düşmüştür.

Bahar mevsimi gelmiştir.

Tabiatı seyrederim,

Gönül ondan payını alır,

Ağabeylerim ilgilenirler,

Benim güzel yüzümle

Kafeste çılgın bülbül,

Ne pay alır orada (Tabiatın güzelliğinden)

Benim başıma ne sevdâ,

Güzellik kattı olgunluğuma

Rakiplerim ateşe yansın,

Kâseyi kâseye vursun,

Bazen yüz bin susuz kansın

İçip berrak suyumdan

Biçare Yusuf'a fırsat,

Babacığım verin izin,

Ağabeylerim bana yakın,

Halimden haberdar olurlar.

Yakup aleyhisselam baktı ki Yusuf'un hali farklı, Yusuf'a bu cevabı verdi:

134

Görmesem, bir zaman gücüm kalmaz,

Beni inletip de, kuzum gitme!

Gördüğümün rüyamın sıkıntısı çoktur,

Söylediğim sözüm, gören gözüm gitme!

Sen gittiğinde, ben kalırım ağlayıp,

Ayrılık ateşiyle bağrımı dağlayıp,

Herhangi bir eşyandan seni sorup,

Atmacam, şahinim, doğanım, gitme!

Bilmiyorum bir hikmet düştü başıma,

Acı benim gözümde akan yaşıma,

Zehir katma dünya içtiğim aşıma,

Canımın içi sevdiğim, gitme!

Zerre gam yoktu gülüm sen var iken,
Gece gündüz onun beklemesinde,
Bülbül gibi şakıyıp gül bahçesinde,

Yüz çeşit nağmeli, sazım, gitme!

Yakup'un ne olur hali durumu,
Görmese Yusuf'un fidan boyunu,
Gözümün nuru, yüz güzelliği,
Hak'tan gelen günlük rızıkım gitme!

Sözün kisası, Yakup aleyhisselam bu cevabı verdi. Ancak Yusuf tekrar yerinden kalkıp, yüz figanla elini kavuşturup, babasından izin isteyerek, bu gazeli okumuştı. Babası da nasihat etti:

Yusup: İzin verseniz şahım,

Seyretsem tabiatı,
Ağabeylerim sevecendir,
Onlar beni korurlar.

Yakup: Kuzum, çok maharetli oldun,

Sakın bir bela olmasın.
Allah'ın hükmüdür her iş.
Kötülük reva olmasın.

- Kim kötölük edecek,
Bana kimden gelecek,
Hangi kimse sizden geçecek,
Ne kadar zalim rezil olsa

135

-Allah'tan korkmayan adam,
Seni beni tanımaz, oğlum,
Yüreğimde yüz gam bırakıp,
Yine bir iş olmasın.

-Ağabeylerim vardır kahraman,
Her birisi destan kahramanı Rüstem,
Düşmanları yerle yeksan ederler,
Üstümde yüz şeyda olsa da,

- İnsanlardan korkum yoktur,
Allah'ın işinden korkarım,
Ağabeylerinin yüzünden,
Başına kavga gelmesin.

- Allah'ın hükmünden başkası olmaz,

Takdirde kimse kaçıp kurtulamaz,
Korkaklar sabredemez,
Başa gelse yüz bin iş.

- Kuzum senden ayrı olsam,
Arkandan delirip kalsam,
Ayrılığından kavrulup yansam,
Böyle müptela olmasın.

-Yusuf de, kararım yok,
Şimdi bir an duracak değilim.
Baba, sizden bezmiş değilim,
Gelirim ben bugün tan atınca.

- Yakup der, tamam canım,
İzin verdim, sevdiceğim,
Artırma ahımı ve inlememi,
Bugün gel tan vakti olmasın.

Sözün kısısı, bunlar bu cevapları verince, ağabeyleri kapıda göründüler. Hürmet ve tevazu ile Yusuf'u istediler. Dediler:

- Ey sevgili babamız, Yusuf'u bize verin. Kızlara gidip gelelim.

Yakup nebi dedi ki:

- Ey oğullarım gidiniz, sizleri Allah’a emanet ettim, Yusuf’u size emanet ettim deyip gönderdi. Hazreti İbrahim’den kalan gömleklerini çıkarıp, Yusuf’a giydirip, İsmail’in kemerini beline bağlayıp, başına altın yaldızlı sarık takıp, semender atına bindirip (İran efsanelerine göre ateşte yanmadığına ve ateşi söndürdüğüne inanılan efsanevi hayvan.), kendisine orada ara verip kalktı ki, insan, cin ve uçan melekler hayran olup, seyretmekteydiler. Yakup, Yusuf’un güzelliğine ve oğlanlarına bakıp, nasihat edip, şu cevabı verdi, Yakup’un cevabı budur:

Göz aydınlığım, canım oğullarım,

Yusuf’u çabucak alıp geleceksiniz!

Canımdan daha çok sevdiğim, oğullarım,

Babanızın hakkını ödeyeceksiniz!

Giderken Yusuf’u yayan bırakmayın,

Aç bırakmayın, susatmayın, kötü söz söylemeyin.

Allah’ı yanınızda bilin, şeytana uymayın,

Ben garipten hayır duası alacaksınız.

Yusuf’um naziktir, üzerini örtün,

Çabuk getirin, dönüş vaktini hesap edin,

Nasihatim, benim tuzumu hak edin,

Birbirinizin kadrini iyi bileceksiniz!

Yusuf’u görmesem kararım olmaz,

Yerimden kalkmaya mecalim olmaz,

Onsuz dünyada kalamam,

Ben ağlarsam, kötü ada kalacaksınız!

Yakup der, sizi Allah'a emanet ettim,

Geç kalırsanız, ahımı haddinden fazla artırırım,

Yusuf'tan ayrılınca, aklımı şaşırdım,

Benim bu halime acıyınız siz!

Kısacası, Yusuf ayın on dördü gecesı gibi olup, ağabeylerine katılıp, babasıyla vedalaşıp doğaya gezintiye çıktılar. Yakup aleyhisselam yine ağlayıp, Yusuf'a bakıp göz yaşlarını akıtıp, bu cevabı verdi:

Gözümün nuru, hoş git şimdi,

Kalmadı hiç gücüm,

Ayrılıktan gönlüm yandı,

İşit şimdi inlememi

Senden ayrı bu canım yok,

Hasta oldum, yardımım yok,

137

Gelir diye şüphem yok,

Çabuk yetiş güldürenim,

Bilmem, ne iş yaparsın,

Başında kavgalar gördüğünde,
Bugün ya tan vaktinde görürsün,
Bu sebeple yok kararım.

Halı bıraktın yeni ipi,
Nerden alırım ben soruyu,
Yüreğime saldın yarayı,
Ayrılık acısı salma bir tanem.

Yakup der, oğlum hoş git,
Yolunda gözüm beklerim,
Allah'ım sana olsun yar,
Çabucak gel, gör sevdiğim.

Yakup bu sözleri söyleyince ağabeyleri onu kaldırıp götürerek, Yusuf'u deveye bindirip, yola koyuldular. Yusuf endişesiz bir zaman güzelce gittiler. Yakup aleyhisselam takati kesilip, ardından inleyerek ağlarken, bir miktar yol yürüdüler. Ta onlar gözden kayboluncaya kadar baktı. Onlar gözden kaybolunca, Yakup geri döndü. Gelip bir ağacın eteğinde oturup ağlamaya başladı. Ansızın o ağaçtan bir ses çıktı. "Ya Yakup, kırk, kırk!" diye. Yakup sordu: "Ey ağaç, Yusuf'u ne zaman görürüm?" O ağaçtan yine bir ses geldi: "Ya Yakup kırk, kırk" diye, Yakup aleyhisselam bu sözü işitip, gönlü razı olup, hali değişti bu gazeli söyledi:

Bu ne talihtir bana, ey yar senden ayrılıp,
Kaygı külfettir bana, sevdiğim, senden ayrılıp

Gül idim, sen bülbülüm, uçtun şimdi saksağan konar,
Senden ayrıldıktan sonra hangi sohbet bana sevgilidir.

Bırakmadı devran kendi halime mutlu olarak beni,
Ne yapayım senden ayrı güçsüz, uzaklara düştüm.

Can gitti, ben bana kaldım, başkalarının iftirasıyla,
Ne ayıptır bana, gülüm, senden ayrılmak.

138

Hasretini çeker Yakup, feryat ve figan edip,
Ben perişan hastayım, sevdiğim, senden ayrılıp.

Kısacası, bu sözü söyledikten sonra, Yakup tekrar sordu:

- Kırk gün mü ya da kırk ay mı, ya da kırk yıl mı? Ağaçtan hiç ses gelmedi. Yakup aleyhisselam kendini kaybedip bayıldı. Birkaç saat sonra, aklı başına gelip, rahatlayınca eve götürdiler. Geldiklerinde Yusuf'un kız kardeşi saçlarını dağıtarak, kollarını kaldırarak, figan etti:

- Çok yazık, çok yazık, vah Yusuf, deyip, babasının karşısına çıktı ve dedi:

- Ey, baba, benim Yusuf'um nerde, gözümün nuru hani? Canımın kuvveti hani? sırdaşım hani? Ben kötü bir düş gördüm ki Yusuf'u on kurt ortaya alıp, her birisi bir ısırp, alıp götürüyorlardı. Şimdi Yusuf'u göremezsem kendimi öldürürüm – deyip, bu cevabı verirdi:

Yazık, Yusuf'umu görmedim.

Didar, kıyamete kaldı ne yapayım.

Doyasıya halini sormadım,

Didar, kıyamete kaldı ne yapayım.

Gafil olup kervanımı göçürdüm,
Elimdeki şahin kuşumu uçurdum,
Ayrılığın şarabını içirdim,
Didar, kıyamete kaldı ne yapayım.

Şimdi görsem, canımın içinde gizlesem,
Bulunur mu seyyah olup izlesem,
Gelinceye kadar gittiği yolu gözlesem,
Didar kıyamete kaldı neyleyim.

Nutkumuz tutuldu gonca dudakta,
Öküz kaldı sovsan ile semender
Bülbül gibi figan eyleyip çemende,
Didar kıyamete kaldı neyleyin.

Zavallı ablasına sırrını söylemedi,
Zavallı kaldı, bir düzelip gitmedi,
Yazık ki muradına ermedi
Didar kıyamete kaldı neyleyim.

Yakup aleyhisselam kızından bu cevabı işitince ağlayıp, gönül verip bu gazeli okudu:

İnleyip yüreğimi yandırma,

Hazan vurup, hazinemi yel aldı.

Kaygıyla kızıl yüzünü soldurma,

Taze bağımı, imaretimi sel aldı.

Var ümidim, gözüm yolda, gelir deyip,

Oğullarım benim halimi bilir deyip,

Birbirlerine sevgi gösterirler deyip,

Onun için vedalaşıp el aldı.

Gittiğinde bekleyip, kuzum gelmezse,

Benim nasihatimi dinlemezse,

Bu söylediğim sözüme kulak vermezse,

Çeşmelerim kuruyup, sanki çöl aldı.

Ondan kalıp, benim ne halim geçer,

Elimdeki yanan çıramı söndürür,

Güya ayrılık menziline yol aldı.

Yakup der, sabret, Yusuf iyidir,

Gelip gelmeyeceği şüphelidir,

Ayrı düşse, bize ahir zamandır,

Bahçelerim hazan vurup, yel aldı.

Yakup aleyhisselam bu cevabı söyleyip, sordu ki:

- Ey kızım, ne için Yusuf'u sorarsın? Kızları:

- Ey baba, ben yatıyordum, ansızın bir düş gördüm. Düşümde Yusuf'u on kurt ortaya alıp, her biri bir ısırp, alıp gittiler. Korkup uyandım. Onlar yüz gam ve kederle evlerine vardılar. Yakup aleyhisselamın gözleri yolda idi, Yusuf ne zaman gelir diye.

Şimdi dinleyin ki, Yusuf'u ağaları aldatıp alıp gittiler. Bir menzil yol yürüdüler. Ansızın çöl ve dikenlik bir yere geldiler. Şemgun çabucak varıp, Yusuf'u devenin üzerinden indirip, yere vurdu. İki kolunu bağlayarak, eline elmas hançer alıp, kellesini kesecek oldular. Ansızın gökyüzünde bir kuş belirdi dedi: "Ey Yakup oğulları, hey, insanoğlu acımadan öz kardeşlerini öldürür mü? Böyle işi

140

kim yapar ki sizler yapıyorsunuz? Allah'ın kahrından ve gazabından korkun. Bu işi yapmayın" deyince, oradan alıp gittiler ki başka bir yerde öldürsünler. O kuş kayboldu. Rubil ayağından tutup, yüz üstü sürüyordu. Mübarek yüzlerini, gözüne kadar bedenini dikenler yırtıp, bütün azaları kızıl kan olup, yaralandı. Yusuf ağlayıp, bu yakarışı söyledi:

Kadir mevlam, bugün elimi tutmazsan,

Tepelere gelip kalana benzer,

Ağabeyimin gönlüne acıma vermezsən,

Zalimlerin zorbalığından ölür gibi olurum.

Babamın nasihatini dinlemedim,

"Kal" dediğinde kanlar ağlayıp kalmadım,

Kötü kismette ne olduğunu bilmedim,
Rakiplerin zorundan ölecek gibi oldum.

Kötü imiş ayrılığın figanı,
Yeni oldu yine babamın dağı,
Talana düşmüştür çimenli bağı,
Tomurcuk gibi canım solacak gibi oldu.

Her biri bir hançer çeker canıma,
Acımaz gözden akan kanıma,
Ruhlarım gider gelir yanıma
Murdarlara yoldaş olacak gibi oldum.

Yusuf der, uhde kaldı gönlümde,
Birkaç gün sefa sürsem memleketimde,
Babamın gözleri benim yolumda,
Ben bu yeri mesken tutacak gibi oldum.

Kısacası, Yusuf bu cevabı verdikten sonra, yine ağlayarak dedi:

- Ey ağabeylerim, ben ne günah işledim? Beni böyle yapıyorsunuz? Benim halime acıyın diye ağlıyordu. Orada ağabeyleri dedi ki:

- Bugün senin o gördüğün düşün tadını çıkar! Şimdi bizlerden hiç iyilik umut etme! Seni öldürürüz – deyip, her biri bir sopa vurup çekerek alıp gittiler. Bir yüksek tepenin üstüne çıkıp, öldürecek oldular. Boğazına bıçak dayayıp, başını kesecek oldular. Yusuf aleyhisselam tekrar ağabeylerine yalvarıp, bu gazeli söylerdi:

141

Ey ağalar, bugün medet edin,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!
Şimdi benim diriliğim şüphelidir,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Babam size nasıl buyurdu,
Kaç gün beni size vermeden,
Bir an duramaz beni görmeden,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Babamın sözü hisar imiş taşıma,
Ben gafilim iş getirdim başıma,
Rahmet edin, gözden akan yaşıma,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Vedalaşıp kaldı orada babanız,
Huzursuzluk bu sözden çıktı hatanız,
Olmazsa gelenler beni satınız,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Dünyada kötü şeydir, rakiplik, bencillik,

Allah'ın isteği – doğruluk, düzgünlük,
Bunun gibi olur mu ağabeylik-kardeşlik,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Müminler dünyada gafil yatar mı
Affedin bende ise hatamı,
Varıp sizler ne yapacaksınız babamı,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Bu kısmetler Allah'tan bana verildi,
Bir gönül avlamak – Kabe'yi ziyaret,
Kırık gönlümü imar edin,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Garibim, işitmez kimse inlememi,
Bana haset etmiş en yakınlarım,
Mahşer günü aleme rezil olmayın,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Yusuf der bu nasıl evlatlıktır,
Bilmiyorum hangi niyetimin kötü sonucudur,
Kıyamet günü nasıl sefilliktir,
Öldürüp boş yere kanıma girmeyiniz!

Kısacası Yakup bu cevabı verdiyse de kimse ona kulak asmadı Yusuf ağlayarak tekrar dedi ki:

- Ey ağabeylerim, bana içecek su verin, içim yanıyor, deyince ağabeyleri suyu yere döktüler ve dediler:

- Biz seni öldüreceğiz. Sen hala su istiyorsun – deyince, o tepeden ses geldi: “Ey, Yakup’un evlatları biraderinize böyle cefa etmeyin. Ateş cehennemine girersiniz sizler” demiş. Onlar bunu da dinlemediler öldürmeye kalktılar. o tepeden tekrar ses geldi: “Ey Yakup’un oğulları, eğer sizler Yusuf’u benim üzerimde öldürürseniz, sizleri bir anda yutarım” deyince, onlar korkup başka bir yere gittiler. Yine bir yeri uygun bularak, öldürecek oldular. Yusuf anladı ki artık öldürecekler, ağlayıp Rubil ağabeyine sarıldı:

- Beni kurtar- deyince, Rubil ağabeyi yüzüne bir şamar attı, yüz üzeri yıkıldı. Sıçrayarak kalktı. Şemgun ağabeyine yalvarıp onu tuttu, onlar vurup devirdiler. Kısacası, her ağabeyine yalvarıp onu tutsa, onlar vurup devirdiler. Hiç yardım etmediler. Sonunda Yehuda ağabeyinin ayağına baş koyup, ağlayıp inleyip, bu gazeli okurdu. Yusuf aleyhisselamın gazeli budur:

Gözümün nuru, büyük ağabeyim,

Bunlara beni bırakma!

Babama yüz bin keder salıp,

Onun bahtını kara etme.

Benim halime acı,

Babamın feryadına ulaş,

Günahım varsa, sen affet,

Bana böyle cefa kılma!

Ben de Allah'ın kuluydum,
Babamın bülbülüydüm,
Hem de candan sevdiğiydim,
Bu işleri bana yapma!

Felek vurdu bana şebhun,
Yıkıldı başıma dünya,
Babalık hakkını bugün,
Ağabeyciğim eda kılma!

143

Yusuf çaresizdir, şaşkın,
Babamı ağlatmayın,
Ağabeyciğim, başına kurban,
Beni böyle dilenci etme!

Kısaca, Yusuf bu cevabı verdi. Yusuf'un inlemesine Yehuda ağabeyi başını salladı. Onlar öldüreceklerdi. Yusuf'un karşısına geldiler. Yusuf kahkaha atıp, bir güldü Yehuda dedi:

- Benim gülmemin bir sebebi vardır. Bir gün ben oğlanlarla oynuyordum. Sizler karşımda izliyordunuz. Sizlere gözüm düştü. Her biriniz yiğit, heybetli, on ağabeyim var, bunların yanında bana emin durumdayım derken, sizler bana düşman oldunuz – deyip, bu cevabı verdi:

Ağabeylerimin sözüne inanıp
Aslan gibi ağabeylerim var derdim,
Görünüşlerini görüp güvenip,
Aslan gibi ağabeylerim var derdim,

Akranlarımla oynarken etrafta,
Onlara katılıp zevk ve sefa sürerken,
Herhangi birinizi bir yerde gördüğümde,
Aslan gibi ağabeylerim var derdim,

Kim düşman olursa, keser başını,
İtlere aş eder onun leşini,
Hiç kimse bilmezken Allah'ın takdirini,
Aslan gibi ağabeylerim var derdim,

On ağabeyim var diyerek aldım sayısını,
Düşmanımın her yerde döker kanını,
Benim için feda eder canını
Aslan gibi ağabeylerim var derdim.

Yusuf der, ecelimiz dolmuştur,
Gonca gülüm açılmadan solmuştur,
Kader, ağabeylerim düşman olmuştur

Aslan gibi ağabeylerim var derdim.

144

Kısacası Yusuf aleyhisselam dedi:

- Bu sebepten gülüyorum, bu sözler aklıma gelip gülüyorum – deyince, Yehuda'nın gönlü yumuşayıp, gözünden damla damla yaş akıtarak Yusuf'u kucaklayıp, dedi ki:

- Ey Yusuf can, korkma, canım sağ oldukça seni öldürmelerine izin vermem. Önce beni öldürürler sonra seni deyip, onlara bakarak dediler:

- Ey yiğitler Yusuf'u öldürmeyin, babanızın bedduasını almayın – dedi. O zaman onlar dediler: “Evvel ne söz verdin şimdi ne diyorsun. Bizler bırakmayız, öldürürüz.” deyip hücum ettiler. Yehuda öldürmeye izin vermedi. Onlar Yehuda'yı da yakalamaya çalıştılar. Yehuda sinirlenerek:

- Önce beni öldürürsünüz, ondan sonra Yusuf'u öldürürsünüz- dedi.

Onlar dediler:

- Öyleyse, ne tavsiye ediyorsunuz?

Yehuda dedi:

- Tavsiyem şudur. Yusuf'u kuyuya salmak gerekir. Kan boşa dökülmesin. Allah'ın izniyle birkaç gün görsün. Eceli yeterse ölsün – deyince, hepsi bunu uygun gördüler.

Kısaca, Yusuf'u kuyuya saldılar. Eski zamanlarda Şeddat'ın kazdırdığı bir kuyu vardı. Derin bir kuyuydu. Mısır kervanı o kuyudan su içip geçip giderdi. Yusuf aleyhisselamı o kuyunun başına alıp geldiler. O zaman Yusuf aleyhisselam ağabeylerine yalvarıp, bu cevabı verdi:

Ağabeylerim, öldürseniz razıyım,

Beni böyle kuyuya atıp gitmeyin!

Babamın alıştığı kış ve yazıyım,

Ben garibe böyle cefa etmeyin!

Yarın sabah Allah koparsa kıyameti,

Kötülük iyilik ortaya çıkar,

Sizlere olmasın o gün ayıplanma,

Şeddat'ın peşini tutmayınız!

Ne sebeple bana azap edersiniz,

Ağlatıp gözyaşımı sel edersiniz,

Garip babanızı harap edersiniz,

Nefsinizi şeytan sözlerine vermeyin!

145

Allah'ın korursa bir gün görürüm,

Ta ölünceye kadar pek çok gün kalırım,

İnşallah yine devran sürerim,

Böyle cefanızı hiç unutmayın!

Yusuf der, emanet edip beni Allah'a,

Razı olup, sabrederim belaya,

Bana nasipse düşmek bu kuyuya,

Kendim düşerim, bana elinizi sürmeyin!

Kısacası, Yakup aleyhisselam bu cevabı verdiyse de ona kimse kulak vermedi. Mübarek bedeninden gömleğini çıkarıp aldılar. Kollarını bağlayıp beline urgan sarıp, yolladılar. Yusuf aleyhisselam tatlı canından ümit kesip, bu cevabı verdi.

El değdirmeyin, kendim düşerim kuyuya,

Gitti kardeşlik, acımasız ağabeyler!

Babamızı koydunuz yüz bin belaya!

Gitti kardeşlik, acımasız ağabeyler!

Böyle cefa Allah'ın hükmüdür,

Acayip, garip kudreti vardır,

Ümidim, kesin rahmeti vardır

Gitti kardeşlik, acımasız ağabeyler!

Kölesinde ümit, Allah'tan rahmet,

Babamdan, dedemden olsa şefaet,

Babamın başına oldu kıyamet,

Gitti kardeşlik, acımasız ağabeyler!

Korkmadan eza cefa yaptınız,

Ne günahım vardır benim ağabeylerim?!

Yusuf'tadır daha sevgi ve vefa,

Gitti kardeşlik, acımasız ağabeyler!

Kısacası Yusuf'un bu sözüne hiç kimse kulak asmadı, Yusuf'u kova gibi kuyuya saldılar. "Bırak, taş değip ölsün" deyip, biri gelip urganı kesti.

Yusuf ah edip ağlayarak Allah'a yalvardı:

Evvel yad edeyim, kadir Allah'ım,

Güçleşti işim şimdi kollayıver!

Garibin tasasını sen çekersin, işit bu ahımı,

Hazret-i Adem atamız, destek ol!

Her kim benim gibi sessiz olsa,

Ecdat ehli olur derdine deva,

Babam Ebu beşer (insanların babası), annem Havva,

Aciz senden diliyor, şimdi yardım et!

Önce başta gördüm bir hikmetli düş,

Hakkın övgüsü için çalıştım,

Sonra şüphe kılan, ya hazreti Şiş

Acıyıp, elim tutup, kollayıver!

Ah eylesem, göğ'e çıkar feryadım,

Sizin sevdiğiniz benim muradım,

İbrahim, İsmail tüm ecdadım,

Hazret-i İshak dedem, şimdi yardım et!

Hak yolunda ihlasını bağlayan,
Ayrılık ateşiyile bağrını dağlayan,
Yusuf der benim için ağlayan,
Yakup nebi, gözümün nuru, yardım et!

Kısacası, Yusuf bu yakarışı söyleyiverdi, Lut kavmini helak eden taşlardan bir taş gelip o kuyuya düşmüştü. Yusuf aleyhisselam gidip o taşın üstünde oturdu, Allah'a şükredip, bu münacatı söyledi:

Şükredeyim Allah'ımın işine
Karanlık kuyu bugün aydınlandı,
İnanmadım babamın gördüğü düşe,
Bana böyle cefa nasip oldu.

Bir söz yoktur hiç kimseden bu derde,
İşitmez inlememi hiç kimse bu yerde,
Kim güç yetirir bu kuvvetli aha,
Bana dost bugün bir büyük yılan oldu.

147

Gücüm yok, kararım yok bu kuyuda,
Dert üstüne bu dert oldu ziyade,
Sabrederim, Allah iradesini gösterirse,
Solan güller açılarak, tazelendi.

Sabret, Yusuf kötü günü anma,
Allah'tan başkalarına itimat etme,
Gönlünü asla dünya ile mutlu etme,
Kim dünyayı severse ona kötülük oldu.

Kaldım Yusuf, kuyu içinde cefaya,
İncinip ağlar idi Hüda'ya,
Ne yaptım da uğradım böyle belaya,
Babam benim için avare oldu.

Kısacası, Yusuf bu münacatı okuyup ağlardı. Kuyunun içi tamamen yılan çiyen doluydu. Yusuf aleyhisselam bir nara attı tüm haşerat yer deliğine girdiler. Yusuf yalnız kalıp, yine inleyip ah edip, yalvardı:

Ben için yüz elem çekip,
Babamın bağı kebap oldu,
Yusuf deyip, yaka yırtıp,
Ne yapar, ne eder harap oldu.

Başıma geldi bin sevda,
Yaşlılıkta bu ne kavga,
Allah'ım, koyma beni gamda,
Babam çok ıstırap çekti.

Babamı sessiz bırakma,
Evlatların acısını verme,
Elinden bineğini alma,
Yüreğimin hali karmaşık oldu.

Bana gösterdi doğru yolu,
Ben etmedim ona sabrı,
Ayrılığımdan yanar bağı,
Hepsinden uzak kaldı.

Onun olgun durumunu,
Yetişmiş düzgün halini,
Yine göster cemalini,
Yusuf bağı kebap oldu.

148

Kısacası, Yusuf bu sözü söylemişti. Ama hazret-i Şiş aleyhisselamın zamanında bir derviş vardı. Bir gün o Şiş aleyhisselamın kitabını okurdu. Ansızın hazreti Yusuf'un kıssası çıktı. Onun güzelliği fazla tarif edilmekteydi. Çok zeki aklına hayran kalmış gibi, derviş görüp kendini kaybetti. Aklına gelince yalvardı:

Ey Allah'ım, benim ömrümü uzun et,
O Yusuf'un güzel yüzünü göreyim,
Ben asi kulunun deliğini kabul et,

Onun şekli şemailini göreyim.

Yakup peygamber ağlar bağrını baş edip,

Gece gündüz gözlerini yaş edip,

Dokuz güzelliği bir Yusuf'ta toplayıp,

Onun güzel yüzünü göreyim.

Bir gül idi babasının elinde,

Ağabeyleri gezer onun canına kastederek,

şeddat'ın kazdığı uzun kuyunun altında

İnleyen derdini bir göreyim.

Gerçek seven dostundur Yusuf'un kendisi,

Onun cemaline ulaştır bizi,

şekerden de tatlı onun her sözü,

Dudaklarının zülalini bir göreyim,

Danışı der, ne hoşluğun istenir

Bir kişi dururmuş cihan kapısında,

Kıssasını okudum şiş kitabında,

Hakkın dostu helalini bir göreyim.

Kısacası, Danışı bu cevabı verir:

- Peki, rızık veren Allah ömrümü uzun etsin, Yusuf'u bir görsem – deyip gezerdi. Dervişin dileği kabul oldu, Yusuf'u ağabeyleri kuyuya attılarsa da o zahit gelip, Yusuf aleyhisselama selam verdi. Yusuf selamı aldı ve dedi:

- Sen kimsin, böyle perişan yerde insan oğlu duramaz –dedi.

O zaman o derviş dedi:

- Ey Yusuf, seni bu kuyuya kim saldı?

Yusuf dedi:

149

- Ağabeylerim zulmedip, beni bu kuyuya saldı.

O zaman o derviş dedi:

- Ey Yusuf ben de senin yüzüne müştak idim, mübarek yüzünü görsem deyip arzuldım. Şimdi zerre şüphem kalmadı deyip can verdi. Yusuf aleyhisselam şaşkın, kuyu içinde yalnız kalıp, ağlayarak bu münacatı okudu:

Asi kulunum dergahına yöneldim,

Kadir Allah, senden başka kimim var?!

Bugün senin rahmetine sığındım,

Kadir Allah, senden başka kimim var?!

Ağabeylerim kandırıp alıp geldiler,

Cefa kılıcını tatlı cana batırdılar,

Elimi ayağımı bağlayıp kuyuya saldılar,

Kadir Allah, senden başka kimim var?!

Bir gül idim budağından kırıldım,
Zalimler zulmünden kuyuya yuvarlandım,
Misafirim memleketimden ayrıldım,
Kadir Allah, senden başka kimim var?!

Babam der: Yusuf beyim amandır,
Kendi gönlüme diriliğim şüphelidir,
Zindan da yoldaşlarım yılan çiyandır,
Kadir Allah, senden başka kimim var?!

Sözün özü, Yusuf bu sözü söyleyerek ağlardı. Onun inlemesine insan cin hepsi titrerdi. Şimdi Yusuf'un ağabeylerinin durumunu dinleyin. Yusuf'u kuyuya attıktan sonra oturup bir yerde karar verip, koyunların yanına gittiler. Bir oğlağı yüzüp, Yusuf'un gömleğini kana bulayıp, birçok hileyle "Yusuf'u kurt yedi" deyip, bu şekilde babalarına gittiler. Yehuda bir fikir ortaya attı "ben buralarda kalıp, Yusuf'u kuyudan çıkarıp, hiç kimseye bildirmeden babamın karşısına çıkarıp hayır duasını alayım" diye onlara söyledi.

150

- Ey kardeşlerim, benim bir söyleyeceklerim var. Eğer kabul ederseniz söylerim ben – dedi. O zaman onlar dediler "Ne söyleyeceksin, söyle" dediler, Yehuda dedi:

- Sizler gidin, ben burada kalayım, arkadan birçok kervan gelip, babamızın karşısına alıp getirip, bizleri sefil kılmasınlar. Onun inlemesini bir yerden insanlar işitirler, dedi. Bu söz herkese uygun geldi. Dediler: "iyi diyorsun, sen burada kal" deyip Yehuda'yı bırakıp gittiler. Varıp bir yerde "Yehuda ne yapar" diye gizlendiler. Yehuda kuyu başına vardı. Sarığını çözüp kuyudan içeri saldı.

- Ya Yusuf, sağ selamet misin sen- dedi. Yusuf'tan ses geldi: Elhamdülillah, selametteyim – dedi. Yehuda'nın bu işinden Şemgun haberdardı. Varıp diğerlerine anlattı. Onlar gelip, Yehuda'yı azarladılar. Dediler: “ Bu nasıl iş, sen ne yapıyorsun, Yusuf'u alıp çıkarıp babana alıp gidip, kendin iyi insan olacaksın bizleri sefil yapacaksın. Seni şimdi bizimle beraber alıp gideceğiz. Eğer “yok” dersen, Yusuf'u çıkarıp öldüreceğiz” deyince Yehuda onlarla gitti. Hepsi birlikte yola koyuldular.

Şimdi, Yakup aleyhisselam'dan haber alalım. Yakup oğullarını gönderdikten sonra, ne yapacağını bilmeden ağlayarak oturdu. Ta diğer namaz vakti geldi, gelmedi. Her zaman kaygısı buydu ki, diğer namaz vakti dönüp gelsinler. Yakup aleyhisselamın iki gözü yoldaydı, “ne zaman gelir” diyerek akşam namazı oldu, gelmedi. Yakup ileri gitti, yatsı oldu gelmedi. Yakup aleyhisselam bir hadisenin gerçekleşmiş olduğunu anladı “Yazık, gözümün ışığından ayrıldım” diyerek, bu gazeli okudu:

Felek ayırdı sevdiğimden,

Aziz bedende tatlı canım gelmedi.

Geçerim dünyada evimden barkımdan

Candan daha kıymetli sevdiğim gelmedi.

Bir iş oldu başına kötülük geldi,

Zehir dolu yılanı rastladı,

Sanki taze gülüm dikene rastladı,

Kaldı içerde yüzüne hasret olduğum gelmedi

Bülbül idi şakırdı bağında,

Yüz çeşit nağmeyle gül budağında,

Gece gündüz dinmeden, ben sorduğumda,

Uzak kaldı gülistanım gelmedi.

Bülbül hazret-i Yusuf'u yad etti

Onun zikriyle gönlünü şad etti

Ayrılık kötü derttir diye feryat etti

Mülkümün sahibi sultanım gelmedi.

Yusuf der Yusuf'uma ne iş,

Geldi meğer onun başına kavga,

Bilmem nasıl bir gamda, bilmem nasıl belada,

Hazan vurdu, bağım bostanım gelmedi.

Yakup aleyhisselam bunları söyleyip ağlardı. Ansızın kulağına bir ses geldi. Yakup dikkatlice dinledi. Bu oğullarının sesiydi. Oğlanları babasını görüp, Yusuf'un kanlı gömleğini eline alıp, yüz feryat figanla “Yazık, yazık Yusuf!” diyerek, yetiştirtiler. Gelip babasının önüne yüz sürüp, eğildiler. Yakup sordu:

- Ne oldu? Yusuf'u ne yaptınız?

Oğlanları dedi: “Bizler koyunlara bakıyorduk. Birdenbire Yusuf'u kurt yedi. Gömleğini bulup aldık” deyince, Yakup aleyhisselam bir ah edip, kendini kaybetti. Erkek dana gibi ölü gibi oldu yattı. Oğulları birbirine sövüp saydılar, dediler: Bu işi sen yaptın. Babamızı kaybettik” dediler. Yakup aleyhisselam kendine geldi. Yusuf'un gömleğini eline alıp gördü ki hiçbir yeri yırtılmamıştı.

- Ey oğullarım Yusuf'u kurt yeseydi, gömleği paramparça eder yırtardı. Bu nasıl kurttur ki Yusuf'a acımıyor, gömleğine acıyor onu yırtmıyor deyip, bir yüksek yere çıkıp, içinden yüksek sesli bir nara atıp, tüm kurtları çağırdı. Kenan'ın kurtlarının hepsi Yakup aleyhisselamın huzuruna geldiler. Yakup dedi:

Ey, canavarlar, Allah'ın gazabından korkmadınız mı? Benim Yusuf'umu yediniz dedi.

O anda kurtlara konuşma yetisi verildi, kurtlar figan edip, dediler:

- Ya Yakup aleyhisselam, bizler böyle bir iş yapmadık – deyip, yemin ettiler.

O zaman Yakup oğullarına bakıp dedi ki:

152

- Sizler kurt yedi dediniz, niçin yalan söylediniz, doğru söyleyin, Yusuf'a ne yaptınız_ deyip, ağlayarak, söyledikleri bu olmuş:

Yaratan tek olan, Allah hakkı için,
Doğru söyleyiniz, Yusuf'um hani?
Herkesin atası Âdem safiyullah için,
Doğru söyleyin, Yusuf'um hani?

Buradan gidip kadehi doldu mu?

Aç-susuz çölde kaldı mı?

Açılmamış nazlı gülüm soldu mu?

Genç gülistanım Yusuf'um hani?

Ağabeyleri ile gezip dolaşmadan,

Yaşlıları ile meclis kuramadan,

Kenan şehrinde devran sürmeden,

Soylu sultanım, Yusuf'um hani

Önce başta gördüm hikmetli düşü,

Sahibim verdi bu karmaşıklığı,
Canımın rahatı, gönlümün hoşluğu,
Derdimin dermanı Yusuf'um hani?

Şimdi bu ülkede gezemem,
Yusuf'un can yarasına dayanamam,
Can oğlumdan gönlümü ayıramam,
Cennet bahçem, Yusuf'um hani?

Yakub'un geçmez bu hali,
Görmese Yusuf'un düzgün boyunu,
Gözümün aydınlığı güzelliğini,
Canımın güneşi, Yusuf'um hani?

Sözün özü, Yakup aleyhisselam bu sözleri söyleyince, oğulları birden feryat ettiler. “Ey baba bizlerin sözümüze inanmazsanız kurdu yakalayıp gelelim deyip ellerine sopa alarak çıkıp gittiler. Varıp bilinmeyen yerden bir kurdu yakalayıp dişlerini kırıp, ağzını burnunu kana bulayıp alayıp geldiler. Yakup sordu:

- Ey kurt benim Yusuf'umu niçin yedin? Allah'tan korkmadın mı? deyip bu gazeli söyledi

153

Arzum budur sizden anlayın,
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Aklına getirip, ahiretinden kork,
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Münkir olup Allah'a asi olma,
Yusuf'umun vebalinde kalma,
Benim gibi evladından ayrılma,
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Evvel Allah, ne olduğunu bana söyle,
Ahiretinden korkup, tasalan,
Doğru söyle, Yusuf'u niçin yedin sen,
Korkma, Yusuf'umdan haber ver!

Ona dert ve elem kısmet oldu mu?
Bilmiyorum diri mi, ölüm oldu mu?
Ya sana Yusuf'tan zulüm oldu mu?
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Bilmiyorum Yusuf'a ne nasip oldu,
O koydu canıma bin türlü zahmet,
Bu zalimler sana iftira mı attı,
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Ben bilmiyorum, nasıl oldu bu işler,
Sana benden daha beter dedikodu yapmışlar,
Ağzın bağlı olup, dilin lal olmuş,
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Yakup der, halk işitir feryadım,
Başka kime benim yetişir figanım,
Senden bir işaretir benim muradım,
Gel kurt, Yusuf'umdan haber ver!

Sözün kısası, Yakup bunları söyleyince kurt yemin etti:

- Ey Yakup peygamber, asla Yakup'u görmedim. Ben misafirim. Benim evim Mısır şehrinde. Üçgün oldu, ben bu şehre geldim. Benim bir kardeşim vardı. Onu kaybettim. Ben onu arayarak, buraya geldim. On sekiz günden beri açım. Kenan kurtlarından sordum. Onlar "üç gün

154

oldu padişah onu yakalayıp aldı. Henüz öldürmedi! deyip, bana haber verdiler. Ben onun ayrılığıyla yanar ağlardım, ağzımı burnumu kanatıp, dişlerimi kırıp, size alıp getirdiler.

Yakup dedi:

- Ey kurt, benim Yusuf'umu bilir misin?

Kurt dedi:

- Bilirim, ancak söylemem. Eğer söylersem gammazlardan olurum. Gammazların yeri cehennemdir, gammaza haberi verirler, herkese anlatır. Ey Yakup, siz benim ihtiyacımı giderip, dua ederseniz, ben de bir dua edeyim de sizin de

sıkıntılarınız giderilsin – deyince, Yakup aleyhisselam o kurdun kardeşini padişahdan isteyip aldı. İkisi birbirlerine kavuştular. Ayrılık derdinden kurtulup, Yakup için ağlayıp, yalvardılar. “Rızık veren Allah’ım, yakup Aleyhisselam bizlere yardım etti, ikimizi kavuşturdu. Onun Yusuf oğluna da sen kavuştur – deyip, yalvardılar.

Kısaca, Yakup aleyhisselam bir hüznün kulübesinde sabahtan başlayarak ağlamaya devam etti.

Şimdi birazda İbn Zagir’den söz edelim. Melik İbn Zagir Yusuf’u düşünde görüp onu istemesi hakkındadır. Mısır şehrinde İbn Zagir adlı bir tüccar vardı. Bir gece o düş gördü. Düşünde huri gibi bir oğlan, kakülü püren (bitki adı), mücevher gibi, gelip önünde oturdu. Onun bereketinden Melik İbn Zagir’in koyunu, etekleri mücevherle doldu. Eğer eline taş toprak alsa, hepsi altın oldu. Bu düşü gördü, mutlu olup, yerinden kalkıp rüya tabircisine bu düşü anlattı.

Bir gece gördüm ben seher vaktinde,

Gönül kuşum uçup seyran eyledi,

Güllerin açıldığı bahar vaktinde,

Bülbüller zevk edip, figan eyledi.

Yalvarırken belini bağlayın,

İyi kıyas, iyi anlayıp çağlayın,

Bu canıma cellat oldu bir oğlan,

Canıma kastedip, gezinip durdu.

Bilmiyorum doğru mu, yanlış mı bu figan,

Kudretinden yarattı onu ulu Allah,

Kaşları aydınlık, yüzleri helal,
Bu gönül kulübemi viran etti.

Bir zamanlar benimle çok yakın oldu,
Gönlümden uzaklaştırdı dert yükünü,
Güneş yüzlü ve ay suretli,
Dünyam benim benden ayrıldı.

Bu sözü benim için yakışksız görmeyiniz,
Söyleyemedin aslını sorup,
Ben bilmiyorum nasıl oldu böyle acayip,
Bilmiyorum ne tarafa gitti.

Melik der, şimdi uğradım ben derde,
Aklım gitti, aklım kalmadı başımda,
Bilmiyorum yerde, bilmiyorum gökte,
Bulur muyum ben kendini gizledi.

Melik bu sözü söyledikten sonra rüya tabircisi dedi ki:

- Sen bana bir şey ver yoksa söylemem, dedi Melik tabirciye çok şeyler verdi.

Tabirci dedi:

- Ey Melik, sen buradan Kenan’a gideceksin, Kenan’dan bir köle satın alacaksın. Onun bereketinden dünya ve ahiretin mamur olacak. Kıyamete kadar önünden sonuna evlatların kötülük görmeyecek – deyip düşünüyorum. Melik Bin Zagir mutlu olup, bu ümitle her yıl Kenan’a gelirdi. Hiçbir zaman muradı gerçekleşmedi. Melik yaşlandı, ömrünün sonlarına geldi. Gönlüne “Bu yıl da gideyim belki maksadım gerçekleşir” deyip, Kenan’a gitti. Yusuf’u ağabeylerinin kuyuya atmasının üzerinden üç gün geçmişti. Yüksek sesle feryat edip inlemekteydi. Melik bin Zagir bir kafilâ tüccar ile birlikte gelip, kuyu başında konakladılar. Bir kölesini kuyuya su almaya gönderdi. Köle gelip kuyuya kova saldı, Yusuf kovaya tutundu. Köle çekti, kova ağırlaştı. Köle daha güçlü çekse de çekemedi. Başka bir köle geldi o da çekemedi. Melik bin Zagir’in kendisi geldi. Üç kişi olup güçlülükle kovayı çekip çıkardılar. Gördüler ki nazik, ay gibi, güneş yüzlü, hoş sıfatlı bir aydınlık ay, dünyayı nurla dolduran bir oğlan çıktı. Melik baktı ki bu düşünde gördüğü oğlandır. Kervan ahalisi

156

görünce akıllarını yitirdiler. “ Ey Melik, bu köleye bizler de ortak oluruz, sadece sana vermeyiz” deyince, biraz tartıştılar, büyük kavga oldu. Yusuf’un ağabeyleri her gün gelip, kuyudan haber alırlardı. Ansızın bir patırtı çıktı. Hepbirden yürüdüler. Gelip gördüler ki Yusuf’u kuyudan çıkarmışlar, onun için kavga ediyorlar. Bunlar gidip Yusuf’u tuttular. Dediler:

- Bu köle bizimdir. Birkaç gün önce kaçırmıştık. Bu kuyudaymış, deyip Yusuf’u ayıpladılar. Yusuf bunlardan korkup, safran gibi sarardı. Yehuda ağabeyi Yusuf’un kulağına:

-Ey kardeşim, “köleyim” de, böyle demekle yalancı olmazsın. Hepimiz Allah’ın kölesiyiz. Yoksa bu ağabeylerin seni öldürürler. Her türlü ölmemen daha iyidir.- dedi.

Yusuf’a kervandakiler sordu:

- Sen köle misin?

Yusuf dedi:

- Evet köleyim, o yiğitler benim sahiplerimdir.

Melik dedi:

- Ey yiğitler bu kölenizi satar mısınız?

O zaman onlar dediler ki:

- Bu köle ayıplıdır, hem de yalancıdır, kaçır, hırsızdır. Bu ayıpları ile kabul ederseniz, satarız.

Melik dedi:

- Her nasılsa, ayıbıyla birlikte alırsız. Değerini söyleyin – deyince, ağabeyleri yirmi tenge kıymet biçtiler.

Melik:

- Kabul ettim – deyip, on sekiz geçmeyen tenge verip aldı.

Melik dedi:

- Ey yiğitler, şimdi bana sizin ağzınızdan yazılmış bir yazı verin. Eğer bir yere gidip satsam, hiç kimse bana dava açmasın.- deyince, Yusuf'un ağabeyleri mektup yazıp verdiler. Mektupta şunları yazdılar. Ki “bir köle Arabî, Kenanlı kendisi yalancı, hırsız, kaçak, adı Yusuf, on sekiz kara tengeye sattık. Hiç kimsenin şüphesi olmasın.” diye mektubu Yusuf'un boynuna bağladılar. Melik'e teslim ettiler. Burada gece yattılar. Erkenden tan atmasıyla birlikte kalktılar. Yusuf'un ağabeyleri dediler:

157

- Ey Melik, haberin olsun bu köle çok kaçır. Elini ayağını zincirle bağlamalısın, haberin olsun – deyip gittiler. Yusuf onların gittiklerini görüp, melik'e dedi ki:

- Beni yalnız bırak, sahiplerime bir şey söyleyip geleyim –dedi. Melik:

- Git.

Yusuf ağabeylerinin arkasından feryat figanla yürüdü. Her ağabeyine bir bir sarılıp ağladı. Bu cevabı verip, vedalaşrdı. Onun inlemesiyle insanlar cinler, yerdeki ve gökteki canlılar titrediler. Hazret-i Yusuf'un gazeli budur:

Ben gidiyorum hoşça kal Yehuda ağabey,

Şimdi dinmez gözümde yaşım, sen sağ ol!

Allah'tan geldi bana bu dert,

Yandı benim içim dışım, sen sağ ol!

Buradan gidersem belki gelemem,

Başıma ne iş gelir bilemem,

Nice aylar, yıllar belki gelemem,

Ağabeylerim, yakınlarım, siz sağ olun!

Babam sorsa, Yusuf iyi diyeceksiniz,

Bugün ona ahir zaman diyeceksiniz,

İbni Yemin cana selam diyeceksiniz,

Zavallı ablam, can yoldaşım, sen sağ ol!

Ayrılık ateşinin derdi yamandır,

Babamın başına dünyanın sonudur,

Bu gidişin gelişi şüphelidir,

Memleketim, halkım, kardeşim, sen sağ ol!

Ben biliyorum, bu dileğim ulaşmaz,
Gece oldu babama, asla tan atmaz,
İbn-i Yemin zavallı babam unutmaz,
Yusuf der, yakınlarım, siz sağ olun!

Kısacası, Yusuf aleyhisselam bunları söyleyince, ağabeylerinin gözlerinden yaş geldi, yaptıklarından pişman oldular, gönülleri de perişan oldu, birlikte ağlaştılar. Melik bir kölesini gönderdi. Yusuf'u alıp geldiler. Elini ayağını bağlayıp, deveye bindirip, yola çıktılar.

158

Biraz yol gittiler. Ansızın onların yolu bir mezarlığa çıktı. İbrahim, İsmail, İshak aleyhisselamların kabirleri buradaydı. Birden Yusuf'un gözü annesinin mezarına takıldı. Deveden kendini atıp, annesinin mezarını kucaklayıp, kendinden geçti.

- Ey, kabem annem, cana yakınım, sevdiğim, derdimi çekenim, annem, sen öldün, ben yetimlik derdinden zayıf, aciz kaldım – deyip, bu gazeli söylerdi:

Bugün gönlümün arzını söyleyeyim, ateşli figanı var.

Tükenmezdir kışı yazı, gece gündüz destanım var.

Ayrı düştüm abladan ve babadan, İbni Yemin candan,

Ne yapayım açılmaz gonca gülüm, hazan rüzgarım var.

Ki yoktur ayrılık yarasından benim gibi sessiz olan,

Ayrılık ateşine yandım, bir garip destanım var.

Elim bağlı, yüreğim yaralı, boynumdadır zincirim,
Ne yapayım, satılan kölelikte nişanım var.

Anneciğim, biz bak, benim zavallı halime,
Seni anarım ben, ağlarım tende canım var.

Kaldı başını mezarından, benim halimi gör,
Gözümünden dinmeden akan, bugün sel olup akan göz yaşıım var.

Babadan ayrılıp, Yusuf, yakasını yırtıp ağlar,
Düşmanların cefasından gönlümde yüz bin ulaşılmaz emelim var.

Kısaca, bu sözleri deyip Yusuf aleyhisselam ağlardı. O zaman inleyip, anasının kabrinden şu ses yükseldi:

Bu gülistan güzelliğine nerden yetiştı oğul,
Yanakların sararmış, başına iş gelmiş oğul,
Dönmüş yüzün gözün kızıl laleye oğul,
Sizi bu gamda koyanlar yolunu şaşırarak oğul,
Sekiz cennet içinde sensin bir gül-i rana oğul,

Eyleyin feryat figan olsun Allah yârin senin,
Dağlar, ovalar, çöller içinde derdini çeksin senin,

Ben garip her zaman çekerim derdini elemini senin,
Ah, işte böyle örter canım ve benim ateşini senin,
Sanki bahçe içinde tutiya ter, oğul!

159

Kadir Allah bahtını rahatlığa döndürsün,
İki dünya rahmetini Allah sana nasip etsin,
Gönlünü nur sefasıyla kandil eylesin,
Dünyada düşmanlarını zayıf bedenli ve zayıf gönüllü eylesin.
Çünkü mübarektir sana bu dolaşma ile tabiat, Oğul!

Canım içinde saklarım ayrılığını gizli, oğlum,
Sensin iki dünyada derde derman, oğlum,
Gözlerinden yaş döküp, inleme, oğlum,
Ben garibi sen şaşkın ve ağlayan etme, oğlum,
Al annenden bu duayı, güzel boylu, oğul!

Ağlama, canım oğlum, annen ne yapsın şimdi,
Korusun seni tanrım cümle belalardan,
Ailen ve ecdadın elinden tutar şüphesiz,
Canına ve bedenine acı çektirip çok ah ve figan etme,
Göçmüş anneni her duada an, ey can oğul!

Sözün kıyası Yusuf aleyhisselam bu sesi işittiğinde, mezarı kucaklayıp yatmaktaydı. Melik Yusuf'un devenin üzerinde olmadığını gördü. Can havliyle feryat edip bağırdı:

- Kenan'dan aldığımız köle kaçmış. Sahiplerinin söylediği sözler doğruymuş. “Kaçak köle” demişlerdi – diye her biri bir tarafa dağıldılar. Aniden bir köle yürürken Yusuf'un bir mezarı kucaklayarak ağladığını gördü. Melik'in kölesi gidip Yusuf'u tutup, mübarek yüzlerine tokat attınca Yusuf'un gözleri kararıp, bayıldı. Akli başına gelince, gökyüzüne bakıp, gözlerinden yaş akıp, feryat edip yalvardı:

Ey Allah'ım, ben ne yapayım,

Belaya müptela kıldın beni,

Feleğin elinde ağlar,

Çekilmez cefa kıldın.

Bana acı ey Rahman,

İşimdir ağlayıp inleme,

Bu gönlüm yerle yeksan,

Garip ve çaresiz kıldın.

Bu gençlikte yetim kaldım,

Gonca gibi açmadan soldum,

160

Günden güne düşkün oldum,

Hem beni çaresiz kıldın.

Babamın ayrılığına ağlarım,

Yüreğimi bağrımı dağlarım,

Belimi kulluğa bağlarım,

Garip bir macera kıldın.

Ayrı düşürdün babamdan,

Babamı mateme saldın,

Gönül ayırma beni ablamdan,

Aziz canımı feda kıldın.

Ben inleyen köleyi,

Cefalara soktun,

Benim derdimi çeken yok şimdi,

Buralara beni aşına kıldın.

Garip, biçare Yusuf'tur,

Ümidini elden çıkarmıştır,

Felek tuzağı kurmuştur,

Cihandan vazgeçirdin.

Kısacası Yusuf bu cevabı verip, yalvardığında güneş tutuldu. Hava bozuldu, bulutlar kararıp, kar yağmur yağmaya başladı. Tüm dünya karanlık oldu. Birbirlerini göremediler. Herkes kendi başına kaldı. Kervan şaşkın sersem bir şekilde ne yapacağını bilmeden, birbirlerine sordular: “Bunun hikmeti nedir, ne günah işlediniz?” O zaman Melik’in kölesi dedi ki:

-Ben Yusuf'u arıyordum, bir mezar üzerinde onu gördüm. Sinirlenip onun yüzüne bir tokat attığımda Yusuf gökyüzüne bakıp, inlediğinde güneş tutuldu, bu olay meydana geldi. Meğer benim kötülüğümden olmuş- dedi. Sonra, Melik o köleyi getirip Yusuf'un ayağına bıraktı:

Allah'ın dergahında kötü bir iş yaptım,

Günahımı bağışlayın, aziz sultanım,

Sanki bahar mevsimimi kış ettim,

Günahımı bağışlayın, aziz sultanım,

Evvel düşte görüp seni sorardım,

Her ülkede hikayeni anlatırdım,

161

Kırk yıl oldu seni isteyip gelirdim,

Günahımı bağışlayın, aziz sultanım,

Kendimi böyle şaşkınlığa saldım ben,

Utanılacak bir işe kaldım ben,

İnsanı köle diye aldım ben,

Günahımı bağışlayın, aziz sultanım,

Melik der, günahlarım affolsun,

Allah'ın rahmeti her yana saçılsın,

Dua edin yerin yüzü açılsın,

Günahımı bağışlayın, aziz sultanım.

Şimdi Züleyha'dan haber verelim. Züleyha Yusuf aleyhisselam onların günahını bağışlayıp, dua edince hava açıldı, toz toprak gidip, dünya tamamen aydınlandı. Tüm kervan halkı bunu görüp, Yusuf'un ayağına kapandılar. Melik Yusuf'tan bu kerameti görünce, elini ayağını çözüp, meliklere has bir elbise giydirip, bir güzel deveye bindirip yola koyuldular.

Bir beyaz bulut da Yusuf'un başına gölge ederek giderdi. Bunu gören kervan halkının tamamı Yusuf aleyhisselama köle gibi hizmet ederdi. Her zaman sefere gidince kervan halkı susuz kalır, aç kalır, mallarını kaybeder, sıkıntılarla gelirlerdi. Bu sefer hazreti Yusuf'un bereketinden malları semirmiş, kendileri güle oynaya hiçbir sıkıntı görmeden Mısır yakınlarına geldiler.

Şimdi Züleyha'dan haber alalım. Züleyha'nın Yusuf aleyhisselamı rüyasında görüp âşık olması hakkındadır. Çok hoş görünüşlüydü. Yüzünün parlaklığından cihan aydınlanırdı. Ne zaman padişahlar onu isterdi babası vermezdi. Babasının adı Teymus şah idi. Züleyha bir gece bir düş gördü. Düşünde güneş yüzlü, hoş suretli, huri yüzlü, tatlı sözlü, peri kızlarından bin kere daha cihanı aydınlatan bir yiğit geldi. Züleyha'nın gözü düştü ve kendini kaybedip bayıldı. Kendine gelince sordu:

- Hangi bağın gülüsün, hangi çimenin bülbülüsün? Buraya gelmekteki maksadın nedir? deyince, Yusuf:

- Ben Mısır padişahıyım, Melik Rıyan derler adıma, Mısır azizi de derler. Buraya gelmekten

162

muradım, seni almaktır. Eğer biz lazım olursak, çabuk Mısır'a git sen- deyip kayboldu. Züleyha ah çekip, uyku mahmurluğuyla uykudan uyandı. Gözüne hiç bir şey görünmedi. Yusuf'un aşkı Züleyha'nın yüreğine yer etti. Durup dinlenmeden, halsizleşti ağlayıp bu gazeli okudu. Züleyha'nın gazeli budur:

Acayip nazlı sevgiliyi gördüm, nasibim olursa, yârim olur,

Yüreğimin aşkının kılıcı parçaladı, ah u zarım var.

Tamam gül yanağını görünce cennet hurileri kıskanır,
Seyrettiğimden beri, gezmeye gül bahçem var.

Yüzünü gösterdi başıma saldı yeni bir işi,
Kararımı, sabrımı aldı gece gündüz bekleyişim var.

Geçip ben can ve gönülden görmeyince güzel sevdiğimi,
Kaybettim göz açıp kapayana kadar, bir büyük sultanım var.

Muhabbet ateşinden yandı gönlüm ve canım,
Beni ayıplamayınız ağlasam da kudretim var.

Ezel sakileri aşkın kadehinden şarap sundu,
İçip sarhoş olup yârimden ve memleketimden geçişim var.

Değip aşk ateşi, yaktı, ayıp etmeyin, Züleyha'yı
Kavuşma ümidinden öyle, yine bahar mevsimim var.

Kısacası, Züleyha Yusuf'un aşkından böyle oldu ki hiç kimseyle işi yoktu. Mecnun oldu. Ağzına ne gelirse söylüyordu. Su içmez ve yemek yemezdi. Her zaman ah ve figan edip ağlardı. Gidip bu durumu Teymus şaha haber verdiler. “Ey şah, ey başkanımız, dünyayı koruyanımız, kızınız Züleyha çıldırdı. Uzun zamandır yemek

yemez su içmez oldu, her zaman ah ve figan edip ağlıyor. Mübarek yüzleri safran gibi sarardı. Ölmeye yaklaştı” deyince, Teymus şah yerinden sıçrayıp kalktı. Aklı başından gitti. Çünkü ondan başka evladı yoktu. Düşe kalka gelip Züleyha’yı gördü. Züleyha ölü gibi yatıyordu. Babası: “Züleyha” diye seslendi. Cevap vermedi. Teymus şah bütün müneccimleri çağırdı, dedi:

- Mezara gitsinler. Züleyha’ya ne oldu. deyince, falcılar fal baktılar. Falda

163

şöyle derler ki Züleyha’nın dünyanın dört ana unsurundan bir derdi sıkıntısı yoktur. Sanki aşk işinden derdi vardır diye tüm müneccimler ittifak ettiler. Padişah dedi ki:

- Öyleyse sakın bu sözü ağzınızdan çıkarmayın yoksa ağzınıza kurşun döktürürüm deyip, müneccimleri gönderdiler. Kendisi tahta çıkıp, şaşkınlaştı sersemledi.

Kısacası, bu şekilde birkaç yıl geçti. Züleyha hala feryat edip, ağlıyordu. Etrafı viran, gözleri ağlamaklı olup, kendini her yere atardı. Bir gece Züleyha tekrar düş gördü. Düşünde Yusuf vardı, dedi ki:

- Ey Züleyha, niçin Mısır’a gitmezsin? Çabuk yetiş! Benim yüzümü göreceksin, deyince Züleyha kendini kaybedip bayıldı. Aklı başına gelince baktı. Bakınca yüzünün ışığından gözleri kamaştı. Gücü kalmadı. Kendini kaybedip ahı ciğerinden çıkıp, uykudan uzak kaldı ve yine aşkı öncekinden bin kat daha fazlalaştı, bu cevabı verdi. Züleyha’nın gazeli budur:

Aklımı aldı bir peri yüzlü

Kaçırdım gül koparmadan bağından,

Servi boylu, gül yüzlü, dudakları şeker,

Öpmedim misk kokulu al yanağından.

Saçı gerçek kakülü aklımı aldı,

Güneş ve ay gül yüzüne köle oldu,
Kaygılı gönlüme bakışını saldı,
Yandı canım dostlar, sevgilinin ayrılığından.

Feda etsem onun yoluna canımı,
Gitti benim elimdeki konuğum,
Ecel birkaç gün bırakırsa rahat,
Çimenler bağlasam gül yaprağından.

Saba rüzgârı ulaştır benim inlememi,
Yusuf can işitsin bu feryadımı,
Şahlar şahıdır bilsin asıl zatımı,
Gözüme sürme yapsam izinin toprağından.

İşit arzını Züleyha'nın azizim,
Dilde söylediğim sözüm, hem de gören gözüm,

164

Zayıfladı ayrılıktan gül yüzüm,
Görmeden ölecek oldum, yolun uzaklığından.

Sözün özü, Züleyha'nın derdi günden güne fazlalaşıp, ölüm haline geldi. Teymus şaha haber verdiler. “Kızınızın derdi günden güne artıyor, ölüm haline ulaştı, zayıfladı, yüzü sararıp ölmeye yaklaştı. Ona doktor getirip, ilaç vermezseniz kızınız ölecek – dediler. Padişah bu sözü işitip kızının sarayına geldi. Dedi:

- Ey Züleyha, gözümün nuru, vay benim seçkin evladım, halin dermanın varsa bana cevap ver. Ha hastalık olsun, ha aşk derdi olsun, inşallahu teala ne tür dert olursa olsun devasını bulacağım sana. Benden çekinme. Ben de aşk derdini çok çektim deyip bunu söyledi:

Gözümün aydınlığı, canım,

Nedir halin açıkla bana.

Başına ne iş geldi,

Yavrum, bir bir anlat bana.

Gerek aşk ve muhabbettir,

Gerek dert ile sıkıntıdır,

Sana benden yardım olur,

Hallederim ben, şüphe etme.

Ben aşkın belasını,

Çektim ben dert belasını,

Sana bulurum devasını,

Güzel yüzünü gülistan eyle.

Ezel katiplerinin sunduğu,

Aşk şarabından kanan,

Ayrılığından tutuşup yanan,

Hikayeni açıkla, destan eyle.

Maksadını ben gerçekleştiririm,
Sen bu kadar gönülsüz olma,
Başına ne tür sıkıntı geldiyse,
Kuzum bir bir anlat bana.

Muradın eğer peri olsa,
Veya cennet huri olsa,

165

Ya insan yüzü olsa,
Konuş, biraz anlat bana.

Aşk ateşini çekti Teymus,
Uzun yıllar üzgün olup,
Maksadını verince Allah,
Sırrını içinde gizle.

Teymus şah bu sözleri deyince, Züleyha'nın kulağına iyi gelmiş, elinde olmadan yerinden sıçrayıp, yüzünden örtüsünü kaldırıp babasına feryat ve figanla yüreğindeki derdini anlattı:

Dinle babam sana durumumu anlatayım,
Günden güne bu derdim çaresi oldu.
Ortaya çıkarma ki yanıp tutuşayım,
Her geçen zaman aşk ateşi artmaktadır.

Benim bu derdimi kimse bilince,
Ayrılık kılıcı yüreğimi delince,
Gözden akan kanlar ortaya çıkınca,
Geldiğim elbiselerim gül rengi oldu.

Mısır şahı derler Melik Rıyan,
Adı Yusuf, alemi hayran bıraktı,
Dediler çabuk gel Mısır'da zamanıdır,
Gitmeme kim yol gösterici oldu.

Bu derdimin dermanı olmasa da,
Ben ne yapayım bu hüznün kulübesini,
Ölünceye kadar odur bize konuk,
Onun için aklımı yitirmişimdir.

Züleyha'nın isteğini dinleyin ey şah,
Dert ayrılığından ölür ansızın,
İyi bil, göz yaşıma aşkıma delil,
Başa böyle bir iş fazla oldu.

Teymus şah kızından bu cevabı işittikten sonra, yaşadığı yere gidip, kâtime bir mektup yazdırıp, Mısır'a gönderdi. Mektupta derler ki, “Ey Melik Rıyan, Mısır şahı,

benim bir incim var. Her taraftan padişahlar elçi yollayıp, onu isterler. Onları kabul etmem, bu cevherime sen layıksın.

166

Eğer kabul edersen, bir iki elçi gönder. Ben de buradan yanına geleyim.” deyip, iki elçi gönderdi. Mısır’a gittiler. Birkaç gün yol kat edip Mısır’a ulaştılar. Şehirden içeri girip Melik Reyhan’a mektubu sundular. Melik Reyhan mektubu okuyup gördü, sevginin kokusu gelmekte, görmeden Züleyha’ya âşık oldu. Çabucak yerinden kalkıp, büyük bir saygıyla Mağrip tarafına bakıp, kulluk etti. Hemen hazine kapısını açıp, inci ve mücevherlerden develere yükleyip, birçok cins at, köleler, hizmetçiler ile düğün hazırlığını tamamlayıp, bir mektup yazarak, birçok güzel sözler yazıp gönderdi: “Bizi kabul ederlerse, biz de onları canı gönülden kabul ettik” deyip, çok mallarla Mağrip topraklarına gönderdi. Bir zaman sonra elçiler yol kat edip, Mağrip topraklarına ulaştılar. Teymus şah geldiklerini işitince, önlerine karşılamaya çıktı. Yardım edip, karşıladılar. Bir zaman sonra Melik Rıyan’ın mektubunu çıkarıp verdiler. Teymus şah mektubu okuyunca, gönlü hoş oldu, şehre duyurdular, düğün dernek kuruldu, Züleyha’ya haber salıp, birçok hizmetçiler, kızlar, bakıcılar sağında solunda eğlenceye başlayıp, Teymus şah dışındaki büyükler birlikte Mısır’a yola çıktılar. Çok yollar aşp Mısır’a vardılar. Melik bütün hanlar, sultanlarla birlikte Mısır’a mutluluk saçıp, göz aydınlığı dilediler. Züleyha’yı padişahın sarayına ulaştırdılar. Padişah Züleyha’yı görmeye içeri girdi. Züleyha’nın kendisi kızlarla oturmaktaydı. Birden melik Rıyan’a gözü takıldı. Dadısına sordu:

- Bu kimdir, izinsiz saraya geliyor?

Dadısı dedi:

- Ey Züleyha, arzu edip geldiğin kişi odur – deyince, Züleyha bir ah etti ve bayıldı. Kendine geldiğinde, dedi ki:

- Ey, dadı, benim düşümde gördüğüm kişi bu değil. benim bahtım karardı – deyip öyle ağladı ki halsiz düştü. Dadısı dedi:

- Ey Züleyha, şimdi biraz sakin ol, bunda bir hikmet vardır, deyip nasihat etti. Züleyha sustu. Kızların her biri bir tarafa gittiler. Züleyha yalnız kaldı. Gönlüne büyük bir hüznün çöktü. Ah ve feryat edip be yapacağını bilemedi.

167

kendini öldürse onun ilacı yoktur. Çaresiz kalıp, gökyüzüne bakıp yalvardı:

Yaratan bütün alemi,
Yardım isteyip, yüzümü döndüm.
Kabul et bu yalvarmalarımı,
Yusuf deyip, gözümü çevirdim.

Dileğim amacım şaha,
Gönderiver çılgın bülbül,
Bu karga ile beni rezil,
Etme deyip sözümü tuttum.

Felek mutlu etmedi şimdi,
Çekiyorum her zaman yüz bin gam,
Gözümünden akıtıp şebnem,
Gece ve gündüzümü tuttum.

Yüreğim yüz parça oldu,

Ki ayrılıktan yara oldu,
Niçin bahtım kara oldu,
Bu talih yıldızımı tuttum.

Açılmamış kapalı gonca,
Soğuk el değmesin ya Rab,
Züleyha Yusuf'u isteyip,
Belalara kendimi tuttum.

Züleyha bu cevabı verince, bir peri Züleyha'nın suretinde Melik Rıyan'ın gözünün önünde yerini aldı. Melik Rıyan o peri ile yakınlaştı. Züleyha'ya gözü takılmadı. Züleyha selamette kaldı.

Aradan yıllar geçti. Züleyha ah edip inleyerek Yusuf'u anar, cefa çekerdi “vefa görmeden öleceğim deyip, ilkbahar yağmurları gibi ağlayıp bu gazeli söyledi:

Ayrılığından rezil oldum ellere,
Gel, yetiş, eli sokma sıkıntıya,
Hangi kıl bam teli olur zillere,
Ge, yetiş, zili sokma sıkıntıya.

Hangi kaplan kükrer yüce dağında,
Kargalar mesken tutup konar üstüne,

168

Başka bülbül gül bırakmadı bağında

Gel, aç benim dedikodularımı,

Ben garibim hiç kimse duymaz halimi,
Batıl olmuş benim gittiğim yollarım,
Gel yetiş, yolu sokma sıkıntıya.

Başkalarını zikretme dillerde,
Eğer gücün yeterse ellerde,
Başka avcılar ceylan izler çöllerde,
Çabuk yetiş, çölü sokma sıkıntıya.

Seniz aşkın rezil etti ellere,
Günlerim benim döndü yıllara,
Artık bülbül uçup konar güllere,
Gel yetiş, gülü sokma sıkıntıya.

Sensin diye terk ettim ana-babamı,
Başımızdan çok şeyler geçti,
Bağırıp gölde başka sunalar,
Çabuk yetiş gölü sokma sıkıntıya.

Figanımdan takip ettim illere,
Gam yükü zorluk verir bellere,
Gözde yaşımla benim döndü sellere,
Gel yetiş, seli sokma sıkıntıya

Her zaman haber sordum esen yellerden,
Ondan başka kimse gelmez ellerden,
Yabancılar yiyip taze ballardan,
Çabuk yetiş, balı sokma sıkıntıya.

Gizlesem de benim içim yanıyor,
Figan etsem alem cihan duyuyor,
Eller beni namus meydanına koyuyor,
Çabuk yetiş, halimi sıkıntıya sokma.

Senin zikrini eyledim destan
Sen nerelere gittin sarhoş,
Ayım yılım benim oldu kış,
Bugün ayı yılı sokma sıkıntıya.

Züleyha der, sensin gönlümün güvendiği,
Senden başka yoktur benim dayanağım,

169

Başkalarına nasip etme hazinemi,
Çabuk yetiş, durumumu sokma sıkıntıya.

Şimdi Yusuf'la Melik Zagır'ın durumunu dinleyin. Yusuf aleyhisselami Mısır yakınlarına getirdiklerinde öyle duyuldu ki Yusuf'un şöhreti etrafı tuttu. Dediler "Melik bir köle getiriyormuş, hurilerden perilerden çok daha güzel yüzlüymüş. Kim yüzüne baksa sanki ayna gibi kendi yüzünü görür, genç yaşlı herkes görmeden güzelliğine tutulup, önüne karşılamaya çıktılar. Melik Zagır Yusuf'u alıp şehre geldi. Halk, önünde arkasında kimi yayan kimi atlı toplandılsa da halka göstermediler. Dediler:

- Ey halk, şimdi yolun sıkıntısından yoruldu. İnşallah yarın görürsünüz dediler, Yusuf güzel beslendi. Yusuf öyle oldu ki, kim yüzünü görse kendini kaybederdi. Aşkından kendinden geçerdi.

Ancak Mısır sultanı Melik bin Zagır bir görevli bıraktı ki "Kenan'dan alınan köleyi meydana çıkarsın ve insanlar onu izlesinler. Eğer satarsam, değerini söylesin, kimin gücü yeterse alsın, gücü yetmeyen baksın" deyince, melik Zagır Yusuf'un saçlarının kaküllerini tarayıp, her tarafına miski amber saçıp, sultanlar gibi baştan ayağa giydirip, beline mücevherlerle süslü kuşak bağlayıp, başına altın taç takıp, yüzünden örtüsünü kaldırıp, cins bir ata bindirip, kendisi Yusuf'un atının yularından tutarak meydana yürüdü. Bunu gören halk aklını tamamen yitirdi. Yusuf'un aşkından hepsi eksiksiz feryat figan ettiler, hepsi Yusuf'a övgüler diziyordu. Melik Zagır meydanın ortasına bir altın kürsü koydu. Yusuf onun üzerine oturdu. Melik dedi ki:

- Ey Yusuf, sende bu güzellik var. Sen gerçekte nersin? Söyle, eğer aslın köle değilse, seni azat edeyim. Yusuf dedi:

170

-Ben köleyim, beni sat. Sattıktan sonra, aslımı söylerim-dedi.

Melik Zagır bağırdı:

- Ey halk, gelin alın. Bu köle Arap, Kenanlı, çok zeki, güzel yüzlü, boylu poslu – diye bağırdı.

O zaman Yusuf feryat etti:

- Ya ey halk, gelin bu Arap olan Kenanlı, sessiz, kimsesiz – deyip ağlıyordu. Altın kürsü üstünde her tarafa baktı. Halk kendini kaybetti.

Şimdi Züleyha’dan haber alalım. Züleyha işitti ki, Melik bir köle getirmiş, huriden periden daha güzelmiş.” deyip, tüm genç kızlarla seyretmeye gittiler. Züleyha Melik Rıyan’dan izin istedi. Dedi:

- Bizlere izin verirsiniz, melik Zagır’ın kölesini biz de görsek – dedi. o zaman melik dedi:

- Ey Züleyha elbette onu görmek gerekir. Onun güzelliğini görmeyen bu dünyada yaşamış sayılmaz.- deyip, onu tarif etti ki Züleyha’nın damarları kuruyup Yusuf’u görene kadar gönlü hoş oldu. Züleyha’nın otağını o meydana kurdular. Züleyha otağından çıktığında baktı ki o düşünde gördüğüdür. Bu dünyanın amacı, bu canın belası, bu zamanın şahıdır. Şimdi “maksadım hasıl oldu” deyip, bu cevabı verdi. Cevap budur:

Kasıtlı olarak gönlüm içine,

Bir afeti can geldi.

Kirpikleri hançer gibi,

Hem kaşı keman geldi.

Bir zaman ağlayıp,

Gözümünden kan ağlayıp,

Açık-gizli ağlayıp,

Yarım bu zaman geldi.

Canımda rahatlık yok,

Onsuz bana takat yok,

Hiç başka hikâye yok,
Çünkü o canlı ruh geldi.

171

Hem derdime dermandır,
Canım ona kurbandır,
Öldürse, ferman budur,
Hem cihanın şahı geldi,

Onun aşkıyla inlerim,
Yehuda yakalandım,
Ölünceye kadar müşteriym
O servi revan geldi.

O servi boylunun canı,
Yaktı Züleyhayı,
Şehrimizin misafiri,
Devletli zaman geldi.

Kısacası, Züleyha bu cevabı verdi, muhabbet gözüyle bakıp, kendini kaybedip ağlardı. Mısır azizi bütün padişah, han, sultan, zengin, fakir, kadın, erkek, genç kız, delikanlı, köle, hür hepsi Yusuf aleyhisselamın güzelliğine hayran kalmışlardı. Aklını yitirip, şaşkın kalmışlar, bir yönden yüzlerine bakamıyorlardı. Sonunda melik gidip, yüzüne örtü örttü. Ondan sonra halk kendine geldi.

Sonunda, Yusuf'a bir değer biçtiler. Kim evinde ne varsa alıp gelip, müşteri oldu.

- Bu fiyata ver- deyince o anda Melik Zagır dedi ki:

- ey halk, bu kölenin kıymeti budur: Terazinin bir kefesine Yusuf'u koyacağım, diğer kefesini inci, yakut, mücevher mumlardan koyacağım. Kim bunları birlikte alabilirse, satıyorum. Kimin isteği varsa alsın. Yoksa açık kalsın – diye duyurdu. Zengin, fakir, iyi, kötü, herkes kendilerine “bunun kıymetini kimse veremez. Hiç görmediğim bir ganimettir” diyorlardı. O gün gece oldu. Herkes evlerine döndü. Gece onların gözüne uyku girmedi. Ertesi gün tanla birlikte yürüdüler. Züleyha Melik Rıyan'a dedi ki:

- Nasıl olur. O Kenanlı köleyi satın alsan da eve ait olsun, benim hizmetimde olsun.

172

Melik Rıyan dedi:

- Bu konu benim de gönlümden geçmekteydi. Ancak sana söyleniyordum. Şimdi ortaya çıktı. Satın almak lazım – dedi. Melik, Yusuf'u meydana çıkardı. Kürsüye oturttu. Terazi kurdu. Padişah şöyle buyurdu:

- Hazinenin kapılarını açın- deyince, hazinedar hazinenin kapılarını açıp, inci, yakut, mücevher, zümrüt ne varsa hepsinden alıp çıkardılar. Terazinin kefesine koydular. Yusuf aleyhisselam daha ağır geldi. Padişah emretti ki:

- Hazineden yine bir şeyler alıp gelin, deyince, hazinede ne varsa alıp geldiler. Onları da teraziye koydular, tarttılar. Yusuf aleyhisselam yine ağır geldi. Kısacası yedi hazine yetmedi. Halkın hepsi izlemekteydi. Padişah çok utanç duymuştu. Mahcup oldu. Yusuf padişahın utandığını anladı. Teraziyi tartan adama şunu dedi:

- Git, gizlice kâğıt ve divit kalem getir- deyince, o kimse kâğıtla divit kalem getirerek Yusuf'a verdi. Yusuf aleyhisselam alıp, bu kelimeleri yazarak, o adamın eline verdi. “Bunu malın olduğu tarafa koy, sakın insanlar bilmesin” dedi. O kimse götürüp mal tarafına kâğıdı koydu. Terazi Yusuf'la eşit geldi. Padişah ticaret sonunda Yusuf'u aldı. Melik Zagır çok mala sahip oldu, Yusuf'u çekerek götürüp, atına bindirip, alıp gittiler. Melik Zagır Yusuf'un yanına varıp, sordu:

- Ey, temiz insan, bir söz vermiştin, sattıktan sonra, aslını anlatacağım ben” demiştin. Şimdi gerekir ki sözünde durarak aslını anlatmalısın- deyince, Yusuf aleyhisselam kim olduğunu anlattı:

Benim aslım İbrahim Halil,
Melik sana bir bir anlatayım,
Her zaman ona gelir Allah’tan Cebrail,
Babam Yakup peygamber sana açıklayayım.

Babamın öğüdünü, nasihatini tutmadım,
Onun gördüğü düşe inanmadım,
Bu sebeple muradıma ermedim,
Şimdi görseniz, sözünü derman eyleyin.

173

Adı Yakup, Yusuf için ağlayan,
“Yavrum” deyip gecelere karışan,
Bilmem nasıl bir belaya bulaşan,
Onun göz yaşını revan eyleyin.

Melik benim nasihatimsin
Bu sırları içinde saklarsın,
Yusuf der, muradına erersin,
Seni iki cihanda da affedeyim

Yusuf bu sözü söyleyince, Melik Zagır bir ah çekip, dedi ki:

- Ey, temiz insan, bu sözleri önceden söyleseydin ben seni satmazdım. Şimdi geri dön bu ticaretten vazgeçeyim – dedi, Yusuf ona şunları söyledi:

-Şimdi olmaz, dedi. Melik dedi:

- Öyleyse, benim için dua et, dünya ve ahiretim mamur olsun dedi. Yusuf aleyhisselam dua etti.

Sonunda Yusuf'u padişah haremine alıp götürdüler. Mısır halkı padişaha isyan etmeye başladılar. “Bütün hazinesini bir köleye verip, kendi hanlık yapıyor” diye, söylüyorlardı. Padişahlığa iki şey gereklidir. Biri dünyaya borçsuz olmalı, diğeri gücü çok olmalı. Bunda ikisi de yoktur, diyorlardı. Bu söz padişahın kulağına gitti. Hazinedara dedi ki:

- Git, hazineyi gör, hiçbir şey var mı, yok mu? deyince, hazinede mücevher, altın, gümüş hiçbir şey olmadığını biliyorlardı. Yusuf aleyhisselamın bereketinden hazineler dolup, bereketlenmiş. Hazinedar bunu görüp, padişaha haber verdi.

- Ey şah, ey sultan, koruyucumuz, devletiniz artsın, hazineden hiçbir şeyin azaldığı yok, belki artmıştır- deyince, Mısır azizi mutlu olup, Yusuf aleyhisselama yedi gün yedi gece düğün yaptı. Yusuf'u Züleyha'nın hizmetine verdi. Gece gündüz, belki sürekli yanında bulunurdu.

Züleyha kararsız kalıp, isteklerini ona söyleyemiyordu

174

“Eğer söylersem, gönlü bende kalırsa, kötü olur” diyordu. Söylemese, yüreği yarılıyordu, karar veremedi, ağlayıp figan ediyordu. Yusuf'u bir saat önünden ayırmıyordu. Saçının kaküllerini tatardı, elbisesini, temiz gömleğini giydirip, yüzünü izlerdi. Ancak bir gün Züleyha'nın aşkı güçlü geldi. “Her ne olursa olsun, başından sonuna her şeyi anlatayım” deyip, Yusuf'un eteğinden tutup, bu cevabı verirdi. Züleyha'nın cevabı budur:

Yusuf can, yedi yıl oldu,
Benim halimi harap ettin,
Yüreğe aşk ateşi doldu,
Kara bağımı kebab ettin,

Sen diye Mısır'a geldim,
Memleketim Mağrip idi,
Bugün eğer halimi sormazsan
Yüreğimi bağrımı şarap ettin.

Senin aşkın cihanı kaplar,
Zaman zaman, her zaman örter,
Ölürüm şüphesiz örter,
Azizim ıstırap verdin.

Muradım, gül yüzünü görmektir,
Seninle birlikte yaşamaktır,
Bugün hastanı sorsan,
Hiç tükenmez sevap işlersin.

Züleyha der, hayalime,
Yusuf kansın soğuk suyuma,
Acımazsan halime,

Bana çok büyük azap ettin.

Kısaca, Züleyha bu cevabı verince Yusuf Züleyha'nın derdinin farklı olduğunu anladı. "Bana misafirim diye iyi bakıyor derdim. Şimdi anladım ki bu bana aşıktır. Şimdi dermansız bir derde düştüm, böyle işten uzağım ben desem beni belalara sokar. Nasıl bir cevap vereyim ki onunla gönlü sakinleşsin" deyip Yusuf aleyhisselam bu cevabı verdi:

175

Misafirim şehrinize geldim,
Ben bilmem kim iyidir kim kötüdür.
Kenan'da güldüm, buraya gelip soldum.
Şimdi bilmem fayda zarar kimindir.

Beni bırakın birkaç gün dolaşayım,
Kim iyidir, kim kötüdür bileyim,
Babam annem içim yanıp tutuşayım,
Senin midir sonunda bu can kimindir.

Bende ayrılık ateşi çok fazla,
Memleketten memlekete satılmışım arada,
Köl bir iş yapsa, kendi haddinden fazla,
Irmaktaki yılan çıyan kimindir.

Kim aşk ve muhabbetten mey içerse,
Sabır güzel zamanın kapısını açar,
Nasip olursa sonunda sevdiğini kucaklar,
Kimse bilmez şaşkınca zaman kimindir.

Yusuf bu cevabı verdiğinde Züleyha “Bugün olmasa da bu sonunda olur. Nasıl olsa benim hizmetimdedir” diye düşündü, kendisini teselli edip, yine dermansız kaldı. Ne zaman Yusuf’a derdini halini söylese, Yusuf kabul etmezdi. Sonunda Züleyha bir şey düşündü. Mısır’ın bütün ustalarını çağırdı. Dedi ki:

- Bana bir bina yapın, burçlarının tamamını altından yapın ve duvarlarını yakuttan, miskten yapın. Benimle Yusuf’un resmini binanın önüne, arkasına, doğusuna, batısına, yukarısına, aşağısına yapın ki resimde birbirleriyle el ele tutuşup, birbirlerinden buse alıp, şarap içip, öpüşüp, kucaklaşsınlar. Yine nakkaşa söyleyin, sakın kimse bunu görüp duymasın. Yoksa onu görüp Yusuf bana meyleder – deyip, ustalara emretti. Ustalar bir zaman sonra, Züleyha’nın söylediğinden daha güzel bir bina yaptılar.

Yusuf gece gündüz, durmadan babası Yakup’un ayrılığıyla ağlamaktaydı.

- Ey Allah’ım, benim haberimi Kenan’a götüren biri olsa, deyip sedirde oturup, üzülerek, inliyordu.

Bir tüccar gelmiş, malını bitirmişti. Mısır’dan

176

Kenan’a gidecekti. Devesi şehir kapısından çıkmadı. Sonunda Kenanlı deveyi kendi başına bıraktı. “nereye giderse gitsin” deyip, izlemeye başladı. Deve hızlıca bir sokağa yürüdü. O tüccar hiç müdahale etmedi. Deve gezip, Mısır padişahının sarayına girdi. Gelip Yusuf’un önüne çöktü. Yusuf orada dertli dertli oturuyordu. Kenanlı gelip deveye vurup onu korkutacak oldu. Deve kalkmadı. Kaç defa vurduysa da deve kalkmadı. Onu Yusuf gördü. Dedi ki:

- Ey yiğit, niçin deveye vuruyorsun? Nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun?

O zaman o tüccar dedi:

- Ben Kenanlıyım. Tüccardım. Alışverişi bitirip, dönmekteydim. Deve kapıdan geçmedi. Sonunda kendi başına bıraktım, buraya gelip çöktü. Şimdi de asla kalmaz. Bilmem bunun hikmeti nedir? Yusuf Kenanlı lafını duyunca ağlayarak, bu gazeli okudu:

Ey yiğit, Kenan'ın şehrindeysen,

Ben söyleyeyim, sen anla bu sözü.

Benim bu halimden sen haber alsan,

Bağrım yanıp, kanlı yaşlar gelir gözüme.

Bu nasibim beni gönderdi uzağa,

Ben ne yapayım, dayanamıyorum ayrılığa,

Kimse var mıdır beni sormaya,

.....

Eğer gidebilsem Kenan iline,

Yüzümü sürsem ayağının tozuna,

Burada bakmam hiç kimsenin yüzüne,

Dertten elemden perde iner göze.

Haberci benim öğüdümü tutarsan,

Bu sırları içinde saklarsan,

İnşallah muradına ulaşırsın,

Çok dua edip gelirim size.

Yusuf der Şam da olsa vatanın,

Kenan'a ulaştır benim haberimi.

Cehennem ateşinden kurtulur bedenin,

O Yakup peygamberden haber ver bize.

177

Sonunda Yusuf aleyhisselamın bu sözleri üzerine, o tüccar şunları söyledi:

- Ey canım, sen kimsin Yakup peygamberden haber soruyorsun?

- Ey Kenanlı Yakup peygamberi biliyor musun?

O kimse dedi:

- Elbette, biliyorum, deyip, bu cevabı verdi:

Yakup nebi derler Kenan ilinde,

Uzun zamandır onun devranı vardır,

Allah'ın elçisi, övgü dilinde,

Gördüğüm şu ki zamanı vardır.

Ayrılık cefasını sınırsız çekermiş,

Bu ülkede duramıyorum dermiş,

Sevdiği oğlunu onun kurt yemiş,

Her gün onu anıp, figanı vardır.

Adı Yusuf'muş, bir cihan şahıymış,
Kim onu görürse, ona olurmuş kurban,
Onun ayrılığında şaşkın perişan,
Kan ağlayan yaşlı gözleri vardır.

Bir köşede mesken kılıp kendine,
Ayrılık üzüntüsünü sürüp yüzüne,
Ağlamaktan perde inmiş gözüne,
Gönlü dolu yüz bin sıkıntısı vardır.

Allah'tan Yakup'a ferman olmuştur,
Onun içi dert ve gamla dolmuştur,
Yusuf'un adını gizli tutmuştur,
İçinde yakıcı ateşi vardır.

Her gün der "Çıkıp yolunu kollarmış"
Oğlunun methini etmeyin ağlar,
Haberini tüccardan soranlar,
Diyardan diyara destanı vardır.

Sonunda tüccar dedi:

- Yakup tüm Kenanlıların sığınağıdır. Ancak birkaç yıl önce Yusuf adlı oğlunu kurt yemiş. Bir çöldeki hüznün kulübesinde durmadan ağlarmış. Her zaman ağzında Yusuf varmış. “Bu dert tüm dertlerden daha fazlaymış” diyerek

178

tüm bilip duyduklarını Yusuf’a bir bir anlatmış. Yusuf bunları duyunca ciğerinden derin bir ah çekip, bayıldı. Kendine gelince, dedi ki:

- Ey yiğit, ben bir mektup versem, onu Yakup’a ulaştırı mısın?

O tüccar dedi ki:

- İsteyerek ulaştırırım – dedi.

Yusuf dedi:

- Öyleyse, ben bir mektup vereyim, burada garip, mazlum olan benim duamı alacaksın, oraya varınca Yakup aleyhisselamın duasını alacaksın – deyip şu haberi gönderdi:

Ey haberci, ulaştır benim haberimi, o benim canımdı,

Her türlü dert gelse başıma, derdimin dermanı oydu,

Bilmedim kıymetini onun, ki evde misafirimdi,

Tutmadım onun öğüdünü, gönlümde pişmanlığımı.

Vay ki yandı ayrılığımdan, nazlı sevdiğimdi.

Ey haberci Yakup’a götür “Kaybolan kuzundan müjde var

Ben haber getirmişim, görür gözünde müjde var,

Köledir gördüm kapıda, ay yüzünde müjde var,

Eli bağlı, yüreği yaralı, kuzundan müjde var,

Vay, ki yandı ayrılığımdan, nazlı sevdiğimdi.

Varınca bağır kapıdan: “Yaşayan biri var mı?

Şahininden ayrılıp, kuzu yitiren var mı?

Gece gündüz oğlunun ayrılığından dilinen var mı?

Ey dostlar, Kenan şehrinde satılan var mı?

Vay, ki yandı ayrılığımın, nazlı sevdiğimdi.

Söyle haberci, gidip, “Gördüm Mısır şehrinde,

Yüzü güneş-ay gibidir, nasıl insana köle olur,

Tuti (papağan) gibi kafes içerisinde haptir,

Söyleyip söyleyip ağladı, ayrılık ateşi can ve tendedir.”

Vay, ki yandı ayrılığımın, nazlı sevdiğimdi.

Adı Yusuf’tur, babam diye inler ağlar çok fazla,

Memleketten memlekete satılmıştır, onun kendi söz hakkı yoktur,

Ey Yakup oğlun Yusuf ayrılıkta olmuş bekleyen,

Gece gündüz o seni yad etti – ağlayarak.

Vay, ki yandı ayrılığımın, nazlı sevdiğimdi.

Yusuf aleyhisselam bu haberi tüccarın eline verip dedi:

179

- Git Yakup’a benim köleliğimi ve öğüdümü ulaştır. Mübarek yüzünü görürsen söyle, sizlerden bir kimse kaybolmuş onu Mısır’da gördüm. Eli bağlı, yüreği yaralı, gözü nemli, canı sitemde, gönlü elemde, bin kaygı gamda, adı Yusuf, bir insana köle olmuş deyip, durumumu anlatıp, mektubumu çıkar ver. Bu sayede onun hayır duasını

alacaksın – deyince, tüccar mektubu alıp, gitmek için deveye dürttü. Deve kalkmadı. Tüccar sinirlenip, deveye vuracak oldu. Yusuf dedi ki:

- Ey Kenanlı, bu sana bir işarettir ki, ben seni aldım Yusuf aleyhisselamın karşısına getirdim. Mübarek yüzünü alıp gidip, Yakup aleyhisselamın da hayır duasını alırsın. Niçin bana cefa ediyorsun, bana sormuyorsun, benim bir maksadım vardır – dedi. O zaman Yusuf dedi:

- Ey hayvan, söyle, ne muradın vardır? O zaman deve dedi ki:

“Ey Yusuf benim muradım kıyamet gününde senin bineğin ben olayım, dua etseniz” deyip, başını yere uzattı, secde etti, ağladı. Yusuf aleyhisselam deve için dua ettiler. Deve mutlu oldu, nara atıp yerinden kalktı, Kenanlıyı bindirip Mısır’dan Kenan şehrine yola çıktılar. Uzun zaman yürüyüp Kenan’a vardılar. Yakup aleyhisselamın evine ulaştılar. Ancak Yakup aleyhisselam hüznün kulübesinde ağlayıp, saç ve tırnakları uzayıp, mübarek yüzleri safran gibi sararıp iki gözü kör olup, kendini etrafa vurarak Yusuf deyip, anlatılamaz bir ayrılık ateşi onun içerisine salınıp, gönlü yanıp, büyük bir üzüntüyle oturmaktaydı. Kapıdan bir ses geldi. Yakup aleyhisselam kulak verdi, birisi bir şey okumaktaydı. Habercinin gazeli budur:

Yakup nebi benden sana bir yeni haber var,

Cananın değil mi?

Adı Yusuf, bütün alem ona hayran.

Ağlayarak bir mektup yazıp size gönderdi,

Gördüğü eziyetlerden.

180

Arz etti, hatırlasın, o yaşlı bırak,

Dermanın değil mi?

Gördüm yüzünün kıvılcımı doğan güneştir,

Kıskançlığında figandır,
Ne yapar ne eder köle kendisi tutsak,
Şaşılacak şey değil mi?

Her an babama göndereyim deyip, telmurıp kaldı,
Yandı bütün alem,
Yakmış onu ayrılığın sevgililerin şahı,
Hasretin değil mi?

Dünyanın dönüşü yüzünden o ayrı düşmüş,
Der ağlayıp inleyip,
Akşam sabah seni anmakla uyanık kalır,
Kabulün değil mi?

Haberci getirip, Yusuf'tan Yakup'a mektup,
O Mısır şehrinde.
Dışarıda figan etti ki başkaları görse,
Yazık değil mi?

Yakup aleyhissalam haberciden bu sözleri işitince, öyle güçlü bir ah çekip feryat etti ki:

- Her kimsen içeri gel, senden damağıma güzel kokular gelmekte- deyince, haberci içeri girdi. Yusuf'un selamını verip, bir bir anlattı. Yakup dedi ki:

- İleri gel,

O adam ileri gitti. Dedi:

- Yusuf'u bu gözlerinle gördün mü? deyip gözlerinden öptüler. Yine tekrar sordu ki:

-Nasıl gördün? Ne surette gördün?

O kimse dedi:

- Bu surette gördüm. Boynu bağlı, yüreği yağlı, gönlü kaygılı, çok üzüntülü, kendisi köle, her zaman sıkıntıdadır – deyip anlattı:

Yakup nebi vardım Mısır şehrine,

Yusuf'u soruşturup zindanda gördüm,

Birden giderken kervansaraya,

Yakup deyip ağlar figanda gördüm.

Sordum ona “canım niçin ağlarsın”

Yanıp, tutuşup, ciğerini dağlarsın,

181

Yakup deyip her zaman ağlarsın,

Papağan gibi kafes içinde gördüm.

Vardım karşısına pervane olup,

Halini bilen diye, divane olup,

Canım bedenim yandı parlak olup,

Hali harap, gönlü viran gördüm.

Bülbül gibi ötüp, çok inledi,
Gözünden yaş döküp, sel eyledi,
Dudakları meyi süzüp, kadeh eyledi,
Gözü yaşlı, bağı yanık olarak gördüm.

Bizden selam deyip Yakup nebiye,
O yüreği yaralı Kenan veliye,
Ceylan koşturan ayrılık çölüne,
Böyle dedi size, ben orda gördüm.

Bu kişinin cevabı üzerine Yakup aleyhisselam oğullarını çağırarak onlara şunu söyledi:

- Ey oğullarım, bu kişi ne diyor. Sizler Yusuf'u kurt yedi demiştiniz. Ancak bu kişi ondan haber getiriş – dedi.

- Ey baba, hala Yusuf'tan ümidinizi kesmediniz. Bunlar yalancıdır. Yalan söyleyip, sizden bir şeyler almak için hile yaparlar. Bu sözlerine inanmayın – deyince, o adam yeminler ederek:

-Yusuf'u gördüğüm gerçektir, dedi. O zaman onlar sinirlendiler:

- Ey haramzade, parçalanırsın, yalan söyleyip babamızı şaşırtıp, ateşini tazeledin – deyip” dövüp kovaladılar. Yakup ümidini kesip ağlardı.

Şimdi Züleyha'dan bahsedelim. Yusuf'u yüz işveyle cilveyle kandırmak isterdi. Yetmiş çeşit elbise hazırlayıp, her gün birini giydirip, seyrederdi. Bazen sözle,

bazen davranışla, bazen güzel sözle Yusuf'a kendisini gösterirdi. Ama Yusuf onun sözlerine kulak asmazdı. Züleyha derdi:

- Ey Yusuf, niçin benim halime acımazsın? Beni aşk ateşine atarsın. Bana niyetini söyle, senin ne hayallerin var? İstersen güzellikle muradımı erine getir. Yoksa sen benim kölemsin

182

sana cefa ederim. Eline kürek veririm, çiftçilik yaptırırım.

Yusuf dedi:

- Senin çok tuzunu yedim. Melik Rıyan evine haremine aldı. Ben nasıl böyle uygunsuz bir işi yapayım. Bir gün padişah işitirse, suç olur, benden bu işleri asla bekleme. Böyle işler benden ortaya çıkmaz. Her ne yaparsan senin kararındır-dedi.

Züleyha'nın bir bineği vardı. Dedi:

- O bağa gidip, yetimlerle çalış – deyince, Yusuf eline kürek alıp, o bağa gitti. Çok ilgi çekici bir yer olduğunu gördü, her çeşit meyve, rengarenk olgunlaşmışlardı. Pınarlar her tarafa akmaktaydı. Yusuf üstündeki güzel elbiseyi çıkarıp, bir eski şal giyip, eline küreği alıp, çalışmaya başladı. Birden bahçıvanlar, onun çok güzel olduğunu dünyada onun kadar güzelinin gelmediğini Yusuf'u görünce anladılar. Bahçıvanlar dediler ki:

- Böyle nazik ve güzel birine iş mi yaptırır- deyip, Yusuf'un elinden küreği aldılar. Dediler:

- Ey, nazlı oğlan, ey yerin ve göğün nuru, sen böyle işlere uygun değilsin. Senin için biz çalışırız. Sen otur. Bizlere dua et. Duanın bereketinden bizlere kuvvet gelir deyince, Yusuf dedi ki:

- Ben kendi işimi nasıl size layık görürüm – dedi.

Ondan sonra Yusuf dua etti. İşle meşgul oldular. On günlük işi bir günde yaptılar. Züleyha bir gün Yusuf'u görmedi. Derdi daha da arttı. Yusuf'un ayrılığından ağlayarak bu cevabı verdi:

Şu senin ayrılığından dolayı bağrım dolu kandır ne yapayım

Sana olan iştihakımdan bu gün gönlüm ağlayandır ne yapayım

Ben sana canım dedim, ne olur yüzünü göstersen,

Çekmeyen o vefasızın aşkından candır ne yapayım.

Hasretinden, ah, içtiğim kanlı sudur,

Ah ve figanımı da artıran da ayrılıktır ne yapayım.

Güzellik bağında gözüm senin yüzünü gördüğünden beri,

Yaz yağmuru gibi zaman zaman gözümde yaşlar dökülür ne yapayım.

183

Salsalar bağın içerisine beni yalnız eğer,

Sensiz o hurilerin cennetleri bize zindandır ne yapayım

Söyledim gül yüzüne kurban olayım,

Yüz bin defa benim gibiler yoluna kurbandır ne yapayım.

.....
Sana kavuşmayı istemek gönlümde özlemdir ne yapayım.

Sonunda Züleyha bu cevabı verip, ne yapacağını bilemedi. Gücü kalmadı. Sarayından dışarı çıktı. Bağa gidip, delikten gördü ki, Yusuf'un güzelliği öncekinden de fazladır.

Züleyha'nın yüreği hopladı, az kalsın kendini bağa atacaktı. Yine binbir güçlkle kendini tuttu. Züleyha feryat etti ki:

- Ey bahçıvan, güzel insan, bahçıvanlık mı yapıyorsun? Bu nasıl akılsızlıktır. Kendine böyle bir sıkıntıyı reva görme. Muradımı yerine getir, kendi eğlencenle meşgul ol – dedi. Yusuf cevap verdi:

- Ey, Züleyha, benden bu işleri asla bekleme. Her ne sıkıntı vereceksen ver – deyince, Züleyha endişelendi. Beytü'l-kerem adlı mücevherler kullanılarak bir bina inşa ettirmişti. Yusuf ve Züleyha'nın resimlerini oraya nakşetmişlerdi. Yusuf'u o saraya götürdü, Züleyha kendisi gidip saraya girdi, yeni elbiselerini giydi, birkaç kat elbiseden bedeni görünürdü, çok cilve ve nazla Yusuf'u çağırdı.

Hırına (özel isim) can bu saraya,

Söyle Yusuf canım gelsin,

Şahlar şahıdır aslı

Dünyada kıymetlim gelsin

Sanki bir padişaktır,

Kerem etse eşsizdir,

Yüzü parlak güneştir,

Derdime dermanım gelsin.

Köşke eyvanıma çıkıp,

Yolunu beklerim ben bakıp,

Ağırlığına altın verip,

O Kenan'ın ayı gelsin.

Gece gündüz gece gündüzüm,
Gül üstünde bahar yazım,
Tatlı canımdan azizim,
İstenen kıymetlim gelsin.

Züleyha der macera,
Gözü ahu, kaşı kara,
Ciğerim bağrım parça parça,
Dinim de, imanım da gelsin.

Züleyha bu cevabı verince Hırına adlı hizmetçi gidip Yusuf'a şunları söyledi:

- Ey Yusuf, seni Züleyha çağırır, git – deyince, Yusuf yerinden kalkıp, o saraya ayak bastı. İçeri girdi, hizmetçiler kapıları kilitleyip gittiler. Yusuf gördü ki Züleyha sarayın içinde yüz naz ve cilveyle yerinden kalkıp, selam verip şunları söyledi:

Dünyayı seyredip,
Gördüm ki sevgili gelir.
Zevk ile sefa kılıp,
Oynaşacak o yar gelir.

Birbirinin elini tutup,
Bütün sırlarını alıp,
Birbirine kucak açıp,

Yürüyecek sevgili gelir.

Dünyada gönül kapan kendisi,

Canıma bir bela kendisi,

Aşığa yol gösteren kendisi,

Sevgili Yusuf gelir.

Ondan uzak kalmam ölünceye kadar

Dudaklarındaki balı alıncaya kadar

Yüzleri gül, ağzı gonca,

Birlikte hoş yar gelir.

Yar gelir gülüşmeye,

Gizli sırları öğrenmeye,

Kucak açıp gülüşmeye,

Sallanarak o yar gelir.

185

Gelir dilberim benim,

Dünyaya sözlerim benim,

Yol gösteren rehberim benim,

Bülbülün sesi gelir.

Züleyha bunları söyleyip Yusuf'u kucaklayacak oldu. Yusuf yüz çevirip, duvara döndü. Kendisiyle Züleyha'nın resmini gördü. Sonra yere baktı. Zeminde de o resmi gördü. Şaşkın ve sersem olup, susup kaldı. Züleyha dedi:

- Yusuf, bak bu sarayı senin için yaptırdım ki biz güle oynaya yaşayalım. – dedi.

Yusuf şöyle dedi:

- Neuzibillah (Allah korusun), böyle işlerden uzağım. Babam peygamber olarak gönderilmiştir. Şimdi ben nasıl günah işlerim.

Züleyha dedi:

- Öyleyse ben çok sadaka vereyim. Günahına kefarete olsun, dedi.

Yusuf:

- Eğer dünya malının tamamını sadaka etsen benim günahıma kefarete olmaz, dedi.

O zaman Züleyha eline bıçak alıp “Benim kanım senin boynuna” deyip kendini öldürecek oldu, bunları söylerdi :

Kalmadı tende rahatım,

Gel muradımı yerine getir,

Sana verdim her şeyimi,

Gel muradımı yerine getir.

Hızır'a ulaştır ölümsüzlük suyunu,

Solgunlara ver taze can,

Papağan bulsun şekeristan,

Gel muradımı yerine getir.

Duydum, asıl kişiliğini,

Sineme yazmışım adını,
Saklamışım emanetini,
Gel muradımı yerine getir.

Çok derdime eyle derman,
Bu can mıdır sana kurban,
Sadaka döker nisan yağmuru,
Gel muradımı yerine getir.

186

Sinem üzerine koyup hançer,
Şüphesiz ölürüm ben, dilber
Yusuf can, etme ezber,
Gel muradımı yerine getir.

Al şimdi kanıma sebep oldun,
Züleyha'nın halini bildin,
Yeter canım bunca utandığın,
Gel muradımı yerine getir.

Züleyha bu gazeli okuyup bitirince dedi ki:

- Ey Yusuf, eğer sen benim isteğimi yerine getirmezsən, bu bıçakla kendimi öldürürüm. Kanım senin boynuna – deyip, kendisine bıçak batıracak oldu. Yusuf

anladı ki kendisini öldürecek, gitti. Can havliyle bıçağı elinden aldı, birçok şey anlatıp Züleyha'yı sakinleştirdi. Züleyha dedi ki:

- Ey Yusuf, hiç olmazsa benim yüzüme, bedenime bak. Belki gönlün beni arzular – deyince, Yusuf'un gönlü oldu, Züleyha'nın yüzüne baktığında gözü ahu, yüzü gül, dişi inci, al yanaklı, badem göz kapaklı güzele gözü düşüp, sevgisi ona geçti. O zaman Yakup aleyhisselamın yüzü gözünün önünde canlandı, kendini kaybedip bayıldı. Bir saat sonra kendine gelip, yerinden kalkıp, çabucak dışarı çıktı. Züleyha ardından yürüdü. Yusuf kapıya yetişti, kapılar açıldı. Züleyha yetişip, Yusuf'un arkasından tutup çektiğinde Yusuf'un gömleğinin arkası yırtıldı. Yusuf kaçtı. Züleyha arkasından çekti. O zaman Mısır sultanı dışarıda sedirin üzerinde oturmaktaydı. Yusuf'la Züleyha'yı gördü. Züleyha ne yaptığını bilmeden feryat etti.

- ey Mısır azizi, alemlerin sultanı, Kenanlı bir köle satın aldın, evine mahrem kıldın. Bu gün kötülük yaptı. Tut onun kolundan. Onu öldürmezsen benim burada durmaya niyetim yok- deyip ağladı. Padişah sinirlenip, gazapla, “Cellat, cellat” diye bağırdı:

- Yusuf'u yakalayın, elini ayağını bağlayın, çarmıha gerin. Ölünceye kadar vurun, deyince, Yusuf'un aklı başından gitti. Dedi:

- Ey padişah, ben temizim. Günah bende değildir. Züleyha'dandır. Bu işi bilerek yapın çünkü boş yere kan akıtmayın, ahirette pişman olursunuz!

187

Melik Rıyan onun sözüne bakmadı. Gazapla emretti. Yusuf padişahın çok sinirli olduğunu anladı. Yusuf canından ümidini kesip, inleyip, bu münacatı okudu:

Ey kerim, temiz zatından,

Kulunu çaresiz kılma,

Bu zalim üzüntünden,

Yüreğimde elem kılma.

Bana sensiz savunma yoktur,

Benim gibi nasipsiz yoktur,
Bu derdime deva yoktur.
Çok fazla dert-keder etme.

Dedem İbrahim, İsmail,
Onlara hürmet et,
Bu zalime merhamet et,
Garibim ben, sitem etme.

Peygamberindir dedem İshak,
Babam Yakup nebi hak üzere,
Onların hakkı için,
Gözümü bu kadar nemli kılma.

Allah'a çaresizim ben,
Belaya müptelayım ben,
Ne yapar eder rezil oldum ben,
Yusuf'u endişelendirme.

Yusuf bu münacatı okuyunca, o sarayda Melik Rıyan'ın halasının kırk günlük bebeği vardı. Beşikte yatmaktaydı. Yusuf'la Züleyha'nın işinden haberi vardı. Bebek eğilip, yemin edip, tanıklık edip, bu cevabı verdi. Bebeğin cevabı budur:

Suçlayarak ona şikâyet etme,

Tanrı gazap eder, Mısır azizim,
Yusuf'tadır günah deyip, anlatma,
Adalet et doğrulukla azizim.

Tanrı beni ona tanık yaptı,
Yusuf Allah'ına yalvardı,
Züleyha Yusuf'a cefa etti,
Yusuf'un anlattıklarını dinle, azizim.

188

Padişah olan bakar derdi olana,
Bak Yusuf'un gömleğinin yırtığına,
Önde veya arkada, aslının temizliğine
İyi bilerek bir işi yap, Mısır azizim.

Yırtık önündeysen, Yusuf kötüdür,
Züleyha suçlanmaktan belki uzaktır,
Eğer arkasındaysa can belasıdır,
Günahı Züleyha'dan bilin, azizim.

Bebek der, iftiradan uzak durunuz,
Budur şahitliğim inanınız,
Yusuf'u her şeyden sakınınız.
Allah'ın resulüdür söylenen, azizim.

Bebek, bu cevabı verince, padişah gömleği gördü. Yırtığı arkadandı. Padişah suçun Züleyha'da olduğunu anladı. Sultan Yusuf'a dedi ki:

- Bu sırrı gizleyip sakla-deyip, Züleyha bundan hiç söz açmadı. Şu nedenle ki büyükler bir günde, iki günahı işlerlermiş. Yine Yusuf'u öncekinden daha fazla hizmet eder deyip, Züleyha'nın hizmetinde bıraktı. Padişahın gönlünden şüpheler gitmiş, bu işleri unutmuştu.

Şimdi vezir, harem, komutan karılarından haber vereyim. Yusuf'la Züleyha'nın hikayesini vezirin karısı, komutanın karısı, kilerci başının karısı, harem ağasının karısı bu beş kadın Züleyha'yla alay edip dalga geçerlerdi. Züleyha'ya "Kendi hizmetkarına âşık olmak ne kötü iştir." derler, onu kınarlardı. Bu sözler Züleyha'nın kulağına gitti. Bir gün Züleyha yemek hazırlayıp, ziyafet için onları çağırdı. Onlar Züleyha'nın hizmetine gittiler. Züleyha her birinin önüne bir tabak et koydu ve her tabağın üstüne altın saplı bir bıçak koydu. Ondan sonra Yusuf sultanlara gibi bir elbise giyip, elinde ibrikle gelip, bunların ellerini yıkamaları için hizmet etti.

Bu kadınların gözleri Yusuf'un yüzünü görünce hepsi neredeyse bayılacak gibi oldular. Züleyha onların yüzlerine gülsuyu serpip onları ayılttı. Yemeğe el uzattıklarında bıçağı alıp ellerini kesecek oldular. Hepsinin gözü Yusuf'taydı. Kendilerini kaybedip, parmaklarını

189

kesip, sakat kaldılar. Züleyha Yusuf'a "dışarı çık" diye işaret etti, Yusuf dışarı çıktı. Kadınların kendilerinden haberleri oldu, elleri kesilmiş sakat kalmışlardı. Bazılarının elinin tamamı kesilmiş, bazılarının elinin yarısı kesilmişti. Ellerin acısıyla hep beraber ağlaşıyorlardı. Züleyha onlara bakıp gülüyordu. Onlar dediler ki:

- Ey Züleyha, bizler hata yapmışız. Sana ayıp edip, dalga geçerdik. Şimdi bizler rezil olduk. Bizi affet, deyip başlarını eğdiler. Züleyha dedi:

- Ey canlarım, kaç yıldır bu ateş benim yüreğimde kaynıyor. Siz bir defaya dayanamadınız –deyip, onlara şu cevabı verdi. Züleyha'nın cevabı budur:

Bir gün gönlümdekileri anlatsam,
Onu gerçekten seviyorum.
Her zaman aşk ateşini alevlendirip,
Semender misali yanarım ben.

Ne zamandır budur halim,
Tükenmez benim hayalim,
Ortaya çıkmaz belki eşkalim,
Yolunda bir kalenderim ben.

Yüz farklı dilde söylerim,
Yusuf'un methini ederim,
Periden daha tazeyim,
Ölünceye kadar söz ustasıyım ben.

Beni ayıplamayın canlar,
Aziz can içindedir sevilenler,
Yüzü gül, gözü mestan bakışlılar,
Canı gönülünden takdir edilmişim ben.

Züleyha ayrılığa ağlar,

Yusuf deyip bağrını dağlar,
Ne zaman onunla vakit geçirir,
Bu söz ile tutulmuşum ben.

Züleyha bu cevabı verince o kadınların her biri Yusuf'u çağırarak nasihat ettiler.

190

“Züleyha ile maksadını gerçekleştir” dediler. Yine gizli bir yerde Yusuf'un elini tutarak: “Ey Yusuf, bizler Züleyha'dan yüz bin kat daha iyiyiz. Bizlerle muradımızı gerçekleştir. Yoksa seni zindana attırırız” deyince, Yusuf içerisinden dedi ki: “nce birinin ahlaksızlığı iyiydi. şimdi altı ejderhaya nasıl karşılık veririm ben” deyip ağlardı. Dedi:

- Ey güzeller, benden bunu istemeyin. Eğer ben bunu yapsaydım Züleyha'yla yapardım. Çünkü o ne zamandır benim ateşimle yanıyor, benim için tüm hazinelerini harcadı. Ben lmeye razıyım. Zindana düşmeye razıyım, böyle bir işten uzak dururum ben- deyip şu cevabı verdi:

Güzeller böyle sıkıntı etmeyin,
Yeter bu kadar gördüğünüz yüzümü,
Aciz işe beni uygun görmeyin,
Razıyım ben Allah'ın helal vereceğine.

Kenan'ın bülbülü Yakup'a sevgili,
Ben İbn-i Yemin'in biraderiyim,
Geçmiş atalarım parlak birer güneş,
Alemi aydınlatır benim cemalim.

Sabrederim her ne cefa gelirse,
İster bela, ister yardım gelirse,
Ezelde bahtıma kara gelirse,
Yetişmez hiçbir yere fikrim hayalim.

Benden umut etmeyin ayrılık yarasıyım,
El değmedik peygamberin bağıyım,
En sonunda Züleyha'nın malıyım.
Sizlere yetişmez billur camım.

Avcım, avcım, avcım, hakkın avcısı
Geyikle ceylan değil incisi,
Allah'ın nurudur Yusuf yolcusu,
Başkasıyla yoktur benim kemalim.

Yusuf bu cevabı verince hatunlar sinirlenip Züleyha'ya : “Yusuf'u zindana atmak lazım ki kendini bilsin.” deyip öğüt verip,

191

gittiler. Züleyha onların sözüne inanıp Mısır azizine söyledi:

- Ey alemlerin şahı, Kenanlı köle eve yerleştirdi diye halk ayıplıyormuş. Onu zindana at. Birkaç yıl yatsın, halkın ayıplaması da geçsin, dedi. Bu söz Melik Rıyan'ın hoşuna gitti, cellada “Yusuf'u zindana at” diye emretti. Yusuf'un boynuna zincir takıp zindana götürdüler.

Zindanda birçok insan vardı. Yusuf selam verdi, hepsi Yusuf'a el bağlayıp birlikte selam verdiler. Yusuf selama karşılık verip bir köşede oturdu.

Kısacası Yusuf zindana dinçlik ve sağlıklılık getirmişti. Züleyha gece gündüz, sabah akşam, belki devamlı ağlardı. Hiçbir çare bulamadı. Yaptığı işten pişman olup şunları söyledi:

Güneş yüzlüm, tatlı sözlüm,

Bu yaptığıma pişmanım ben,

Yusuf canım, nedir halin,

Geçen işe, pişmanım ben.

Hata yaptım, cefa ettim,

Seni ey Kenanlı ayım.

Başında çevrilen işlere,

Bu işlere pişman oldum men.

Yürek bağrım kebab oldu,

Yarık gönlüm kara oldu,

Benim halim harap oldu,

Bu işlere pişmanım ben.

Züleyha der, Yusuf canım,

Senin kavuşmandır derdim,

Yanar benim kemiklerim,

Olanlara pişmanım ben.

Züleyha Yusuf'u görmemeye dayanamadı. Sonunda bir bahaneyle padişahın bütün elbiselerini giyip, silahlarını bağlayıp, birçok hizmetkarla zindan kapısına gitti, zindancıyı tehdit etti:

- Yusuf'un ne elini ne ayağını bağlamadan, boş bırakmışsın, deyince, zindancı can havliyle korkup, Yusuf

192

elini kolunu bağlayıp dışarı çıktılar. Züleyha mübarek yüzünü görünce rahatladı. Yine eve döndü. Gidip bir hüzün kulübesinde bağrını soğuk bir yere verip, inleyip feryat ederek ağladı.

Ey dostlar, Müslümanlar,
Ben bugün böyle yıkıldım,
Yusuf canın cemaline,
Doyamadım, kendimden geçtim.

Salıp ŞALAR?? elbisesine,
Başımı koydum işlerine,
Düşüp aşkın kavgasına,
Memlekete rezil oldum.

Görüp dilberin hasını,
Verip aldım değerini,
Çekip aşkın cefasını,
Aşkında yanıp nar oldum.

Tabiri ters oldu düşün,
Ameli çoktur bu işin,
Anam-babam, hısım-akraba,
Hepsinden usanıp bıktım.

Ölümden kötüdür ayrılık,
Düştüm ben memleketten uzak,
Şimdi de ümit etmek daha iyi,
Acayip güzelliğine vuruldum.

Geldim ben Mısır yurduna,
Gözüm kör oldu üzüntüsüne,
Yanıp bir yârin derdine,
Ahu gözlü maral oldum.

Züleyha der, bulamadım sefa,
Hiç kimseden olmadı vefa,
Ben Yusuf'a kıldım cefa,
Yine hem ben yabancı oldum.

Züleyha bu cevabı verip, ağlayıp inlerdi. Bir gün Züleyha'nın aşkı baskın gelip, evinden çıkıp zindana birini gönderdi ki "Yusuf'u günde bir defa zindandan çıkarıp dövsün, onu inletsin

193

o figan etsin. Onun sesini işitip gönlüm rahatlasın!". Yusuf'u zindandan çıkarıp, her gün döverlerdi. Ağlayıp inleyerek Yusuf bu gazeli okudu:

Ne kadar zulmettin bana, feryat, elinden felek!

Yardımına hiç gelmedin, feryat, elinden felek!

Bu ayrılığından takatim, sabrım kalmadı,

Gönlümün zenginliği aklım, berbat oldu, elinden felek!

Cehennem sevgim yoktur, halimi arz etsem,

Mutlu gönlümü mutsuz eyledin, elinden felek!

Ayrılık ateşi bütün bedenimi kaplamıştır,

Ayrılık ateşi de olmasın, sonsuz, elinden felek!

Yusuf dedi, felek çoğunu dertli eyledi,

Gelmedin hiç yardımına, heyhat, elinden felek

Sonuçta Yusuf’un bu feryadını işitince Yusuf’un gnl rahatlandı. Bir zaman böyle ömür geçirdi. Sonra olmadı. Kendisini ayıpladı: “Yusuf bu kadar sabreder. Ben de birkaç yıl sabredeyim” deyip, “Ey, Yusuf’un Allah’ı, bana da sabır ver, yoksa, bu emanetini al” deyip, ağıladı, ilkbahar yağımuru gibi ağılayıp, bu yakarışta bulunurdu:

Ey, Yusuf’un Allah’ı, arzım sana, yardım et,
Hem gonca ağız gibi, bağı içinde bir narım ben,
mrmce hazan uğıramamış, o bahar bahesiyim ben,
Bakışı ceylan gözlü, gl yüzlü güzelim ben,
Ya al bu emaneti ya da tahammülümü ver!

Fayda etmedi ahım, her defa figan edip,
Aşkında yandı canım, dünyaya rezil edip,
Ömrümü berbat edip, gözyaşımı kan edip,
Ateşinde bırakma beni, üzüntüden yakamı yırttırıp,
şimdi bana takat yok, daha fazla azap etme,

Ben yanıp hazırım, bu kadar harap etme,
Bir zerre vücudum var, kahr ile azarlama,
Ya al bu emaneti ya da tahammülümü ver!

194

Gnlme salıp sevgini, bağırımı kebab etme,
Ya al bu emaneti ya da tahammülümü ver!

Ayrılık ateşinin sonunda canıma değdi hançer,
İyi etti aydınlatıp, peri yüzünün kirpikleri,
Her zaman yüzünü görünce, dert ile bela artar,
Ayrılıkla kavuşmandan çünkü temiz ateş örter,
Ya al bu emaneti ya da tahammülümü ver!

Ey tüm hallerin tek yaratıcısı, rızık ile kanaati,
Başıma salma her zaman bu kıyameti,
Her dert ve cefasından gördüm yüz alameti,
Her zaman Yusuf candan isteyip bu şefaati,
Ya al bu emaneti ya da tahammülümü ver!

Züleyha'nın dileğini gerçekleştir, ya Cebbar,
Düşmanların ayıplamasını boşa çıkar, ya Cebbar,
Acizlere şefkatini ulaştır, ya Cebbar,
Bana verdiğin cefayı bitir artık, ya Cebbar,
Ya al bu emaneti ya da tahammülümü ver!

Züleyha bu cevabı verdikten sonra ibadetle meşgul oldu.

Sonuçta Yusuf uzun süre daha zindanda kaldı, derler ki bir rivayete göre üç yıl, bir rivayete göre on yıl zindanda yattı.

Bir gün Yusuf babası Yakup, annesi İbni Yemin ve tüm Kenan halkı aklına gelip, ilkbahar yağmuru gibi ağlayarak, “Kenan’dan gelen biri olsa, babamdan haber alsam” deyip, pencereye baktı. Zindan yol üzerinde idi. Gördü ki bir deveye binmiş, görünüşü Kenanlıya benzeyen bir kimse geçmekte. Yusuf nara attı:

- Hey, hey, tüccar, dur. Sana birkaç sorum var, soruma cevap ver deyince, tüccar orada durup, devesinin yularını kaldırıp, zindana baktı. Hiçbir şey görmedi. Ondan pencereye baktığında güneş gibi ışığı zindan içinde parlamakta, tüccar dedi:

Yiğit ne sorun varsa sor, cevap vereyim deyince, Yusuf ağlayarak, tüccara sordu. Tüccar da ona cevap verdi:

Yusuf: Kervan dur senden haber alayım,
Bu kadar acele eyleyip, onlar güvende mi?

195

Söyle senin mekanını bileyim,
Nereden geldin, oralar güvende mi?

Tüccar – Canım sen kimsin benden haber soruyorsun

Sesini sabırsız ve ümitsiz gördüm,
Şaşkınca yüzüme bakıyorsun,
Ya çok çaresizsin, cefalı gördüm.

- Yedi yıldır zindan içindedir bağım,
Yakalayıp alan Mısır azizi ağlayışım,
Kenan’da bir ihtiyardan yaram,
İsrailoğulları’nın ihtiyarları güvende mi?

- Benden Şam ve Kenan'ı sorarsın,

Oralar memleketimdir, Mısır'da misafirim,

Söyle içindekileri canım, kalmasın derdin,

Senin bu halini sıkıntılı gördüm.

- Ne zamandır ayrı düştüm babamdan,

İbni Yemin'le zavallı ablamdan,

Takatım yok, zindandaki ağrımdan,

O Yakup peygamber ve diğerleri güvende mi?

Sorsan Yakup nebi bekliyor kendisi,

Oğlu Yusuf için düşkün kendisi,

Gece gündüz, sabah akşam çok ağlar kendisi,

Seni ondan daha çok acılı gördüm.

- Yakup'a de eğer gidersen: "Bir kişi vardı,

Zindan içinde iki gözü kararmış",

Senin için kızıl yüzü sararmış,

Yehuda, Şemgun denen aslanlar güvende mi?

- Söyle kimsin? Yakup dersin,

Onlar için dert tasalar çekersin,

Yoksa kaybettiği kuzusu musun?

Tatlı her sözünü şevkli gördüm.

- Asılı söylesem ferman anlamaz,

Benim bu derdimde derman anlamaz,

Dersin Yakup bilir, zaman beklemez,

İbni Yemin gonca güller güvende mi?

- Sabret, mektubunu götürürüm ben,

Nasip olursa, Yakup'un elini tutarım ben,

196

Hoş kal canım, yolum uzak, giderim ben,

Yüzün nurdur, ağzını dualı gördüm.

Sonunda bu cevabı verip, tüccar çabucak yola koyuldu. Birçok zorlu yolu geçip, Kenan'a varıp, Yusuf'un haberini Yakup aleyhisselam'ın önüne koyup, gördüğü olayı bir bir anlattı. Yakup sordu:

- Nasıl gördün? Adı nedir?

Tüccar:

- Mısır padişahının zindanında gördüm. Eli bağlı, yüreği yaralı, yedi yıldır zindanda esirmiş. Yoldan geçerken zindandan bağırdı. Mübarek yüzünün ışığı zindanın penceresini aydınlatırdı ancak çok iyi göremedim. Adını sordum. "Adımı söylememe izin yok şimdi" deyip, aman ha diye şunları söyledi: "Yakup'a söyle, kayıp bir kuzusu var, onu hatırlayıp dua etsin" deyip ağlayıp, yüz bin sitemle durumunu anlattı, diye her şeyi tek tek anlattı. Yakup bunları duyunca kendini kaybedip, devrildi. Bir saat sonra

kendine gelip, yerinden kalkıp, ciğerinden bir nara atıp, ağıda başladı. Tüm uçan canlılar, insanlar, cinler hepsi inleyip ağlamaya başladılar. Yakup ağlayıp, inleyip yalvarışla bu cevabı verdi:

Ne yaparsan razıyım,

Beni böyle inletme!

Yusuf'u görmeden ölürüm ben,

Böyle bekletme!

Ya benim Yusuf'umu ver,

Ya bu emanetini al,

Yüzümü döndüm sana, kabul et,

Beni çok çaresiz eyleme!

Yusuf'u sakla her yerde,

Eğer çölde, zindanda da olsa,

Yüreğim yüz bin sıkıntıda,

Böyle tutkun eyleme!

Ay Yusuf'um vay Yusuf'um,

Sureti çok güzel Yusuf'um,

Kılmadı korkuda Yusuf'um,

Beni ona ağlatma!

Saçları sümbül Yusuf'um

Yüzleri gül Yusuf'um

Sesi bülbül Yusuf'um

Kafes içini diken eyleme!

Derdime derman Yusuf'um,

Gözleri mest olan Yusuf'um

Kan ağlatır Yusuf'um,

Gönlümü hasta eyleme!

Cennetteki huri Yusuf'um

Her yeri nur Yusuf'um,

Yakup der: “Ver Yusuf'um”

Zindanla karşılaştırma!

Yakup aleyhisselamın bu inlemesini işiten oğulları toplandılar. Dediler:

- Ey baba, ne oldu? Bu kadar feryat ediyorsunuz? İnlemenizden aleme gürültü doldu.

O zaman Yakup dedi ki:

- Ey oğullarım, Yusuf'tan haber aldım. Bu oturan kimse Yusuf'tan haber getirmiş, deyince, Yehuda, Şemgun, Rubil hepsi birden feryat ettiler. “Ey haramzade, kaç yıl önce kurt yemiş olan Yusuf'u gördüm deyip, yalan söyleyip, babamızın acısını yenileyip, kendisini kaybetmesine neden oldun” deyip her biri birer yumruk vurdu. O adam canından korkup, kaçtı. İbni Yemin, Yakup bu olayı görüp, öyle ağladılar ki yedi

kat gök arş ve kürs ve levh-i kalem (levh-i mahfuzu yazan kalem) hepsi birlikte inlediler.

Şimdi rivayet edenler böyle rivayet ederler ki, Mağrip padişahı Melik Rıyan'a düşmandı. Bir gün vezirine danıştı. "Melik Rıyan'ın sakisine ve sevdikleriyle Salar Han'ın sevdiklerine zehirle birlikte çok mal göndersen, onu Melik Rıyan'a verip öldürse, onları Melik'in yerine getirsek" deyip, danışarak, çok inci ve mücevherle casus gönderdiler. Casus gidip, sakinin yakınlarına Salar Han'ın yakınlarına bunları anlatıp, zehirle malları onlara verdi. Saki ile Salar Han ikisi zehri paylaşp, alıp gittiler. Saki içinden dedi ki: "Ben bunca yıldır ekmeğini yiyorum. Bu kötülüğü neden yapayım" deyip, endişelendi. Salar Han zehrini çörek yoğurup, yemeğe koyup, hazırladı. Saki bu endişeyle gidip padişaha saygıyla:

198

- Ey şah, ey sultanımız, ey bizleri büyütenimiz, zavallı kölenizin bir günahı var, bir kaşık kanımı bağışlarsanız söylerim.

Padişah:

- Söyle her ne günahsa affettim, deyince, saki tüm olayları, Salar hanın zehri çöreğe yoğurup, yiyeceğe koyduğunu bir bir anlattı. Padişah duyunca sinirlenip, Salar Han'a birini gönderdi. Görevliler ona gidip, kendileriyle alıp geldiler. Salar Han bildi ki, bu işleri saki anlatmış. Yüz bin şüpheyile padişaha baş koyup dedi ki:

- Ey alemlerin şahı, kerem sahibi sultanımız, bu günah sakinindir, zehri o aldı. Kendisi size verecekti – deyip yeminler etti. Padişah bu sözlerle şüpheyile düştü. Sonunda ikisini de yakalayıp Yusuf'un yattığı zindana koldu. Onlar gördü ki tüm zindandakiler el pençe durup Yusuf'a hizmet etmekte. Salar Han'la saki, Yusuf'un çok güzel bir yiğit olduğunu gördüler. Onun gibisi aleme gelmemiştir. Güzelliğine şaşkınlıkla bakıp, kendi evlerindeki eğlenceleri tamamen hatırdan çıkarıp, unutmuşlar. Bir zaman vakit geçirdiler. Ansızın saki bir düş gördü. Yusuf'un karşısına varıp dedi ki:

- Ey, temiz insan, ben bir düş gördüm, tabir eder misiniz? Düşümde üzüm şarabından padişaha sundum. Padişah yiyip bana uzattı, ben alıp yedim – deyince, Yusuf onun düşünüyordum.

- Üç gün sonra zindandan çıkarsın. Padişah seni öncekinden daha fazla, yücelerden yüce bir makama getirip, yakını yapacak – deyip, rüyasını yorumladı. O zaman Salar Han dedi “Ben de bir yalan söyleyeyim” deyip:

- Gece düşümde birçok zenbille ekmek salıp, padişaha alıp verirdim, birden gökyüzünden bir bölük kuş gelip alıp gittiler.

O zaman Yusuf dedi:

- Seni de üç gün sonra zindandan çıkaracaklar. Götürüp dar ağacına asacaklar. Kuşlar etinden koparıp koparıp alıp giderler – diye yorumladı. Salar Han figan edip dedi ki:

- Ben böyle bir rüya görmemiştim, yalan söyledim – deyip feryat etti. Yusuf:

- Şimdi ağzından çıktı, artı asla değişmez, deyince Salar Han ağlayıp, af diledi.

199

Sonunda, üç gün sonra, ikisini padişah zindandan çıkardı. Yusuf ile vedalaştı. Yusuf dedi ki:

- Ey saki, benim isteğimi Mısır azizine anlat. Züleyha beni iftira ile zindana attırmıştı – diye tekrarlardı. Saki “Acayip olur” deyip, zindandan çıkıp, padişaha hizmet etmeye gitti. Padişah birine buyurdu:

- Sakinin şarabını alıp gel, Salar Hanın yiyeceğini de alıp gelsinler, dedi. Derhal alıp geldiler. Şarabından köpeğe verdiler. Ne kadar içse de bir şey olmadı. Yiyecekten köpeğe verdiler, bir lokma yiyince hemen yarılıp öldü. Sakiyi beyler beyi yaptı, kendisine öncesinden daha çok yakınlık gösterdi. Han Salar’ı yakalayıp dar ağacına çektiler. Bir zaman dar ağacında asılı kaldı. Etini kuşlar koparıp koparıp alıp gittiler. Yusuf ne söylemişse onlar gerçekleşti. Saki padişahın yakın hizmetine girip, Yusuf’un söylediklerini unuttu.

Sonuçta Yusuf kırk yıl zindanda yattı. Hiç huzuru, rahatı kalmadı. Garip, çaresiz hale düşüp tüm zindanda yatan insanlar hepsi feryat edip figan edip ağlıyorlardı. Yusuf onlara acıyarak dedi ki:

- Ey garip biçareler, ben dua edeyim siz âmin deyin – deyip, inleyip yakararak, yalvardı. Herkes el açıp “âmin” dedi.

Kırk yıl oldu gözümde yaş eksik olmaz,

Âmin deyin, duaya icabet olsun.

Karanlık zindanda ay gün bilinmez,

Ümit eyleyin Allah’tan yardım etsin.

Sabredin yakındır zevk ve sefamız,

Unutulur gördüğümüz sıkıntı ve cefamız,

Birbirinize verin bugün sözümüz,

İnşallah, bugün yakınlık olsun.

Gam çekmeyin zaman gerçekleşecektir,

İbrahim İsmail ceddimin geldiği yerdir,

Affedip bizi haktan alandır,

Şüphesiz onlardan şefaattir.

Benim atalarım olsa yardımcınız,

Canı gönülden ağlasanız hepiniz,

Kabul olur sizin bu yalvarmanız,

Onlar iki dünyayı himaye edecektir.

200

Yusuf der, bir gül idim solmuşum,
Ayrılık ateşiyle çaresiz olmuşum,
Ağlayıp omzuma hırka koymuşum,
Acımazsan bana kıyamet kopar.

Sonunda Melik Rıyan bir düş görür, Yusuf'un zindandan çıkıp padişah olması hakkındadır.

Şöyle rivayet edilir ki, Mısır halkının her yıl bir bayramı vardı. Bu bayramları yaklaştığında Mısır azizi tüm vezirleri, güvenilir adamları, naip, şeyhülislam, büyük küçük herkes bayram yerine varıp, otağ kurdular. Tüm halk gidip yerlerine yerleştiler. Sabah oldu Melik Rıyan, kız, genç, zamanın şarkıcılarına, kadınlara saz çaldırıp, şarap içip, kendinden geçip yattı. Yedi gün yedi gece yiyip içip eğlendiler. Melik Rıyan bu sırada bir düş gördü. Düşünde Nil nehrinden yedi semiz sığır ve yedi zayıf sığır ortaya çıktı. Yedi zayıf sığır yedi semiz sığırı yedi. Yine gezerken gördü ki yedi başsız yaş buğday birbirine sarılmış. Kuru buğday, yaş buğdayı yedi. Melik Rıyan bu işi görüp, aklı başından gitti, sıçrayarak uyandı. Bütün müneccimleri, falcıları ve rüya tabircilerini çağırıp, rüyasını anlattı. Tabirciler rüyayı işitince şaşırdılar. Hiç cevap veremediler. Padişah sinirlendi.

- Bir ay mühlet veriyorum. Eğer düşümün tabirini yapamazsanız sizi bin parçaya ayırırım- deyip sinirlendi. Hepsi titremeye başladılar. Hiç kimse bir çare bulamadı. Bütün rüya tabircileri ölüme razı oldular. Birkaç gün geçtiğinde sakinin aklına zindanda Yusuf'un düşlerini yorumlaması geldi. Hemen bunu anlatmalıydı. Bunu Melik Rıyan'a anlattı. Melik Rıyan sakiyi gönderdi:

- Git, bu düşümün ne olduğunu ondan sor-dedi. Saki zindana gidip Yusuf'un ayağına kapandı.

- Bağışlayın, ey temiz insan. Sizlerin mübarek sözü aklımdan çıkmış. Yine bir düş gördüm, hemen size geldim. – deyip çok özür diledi. Yusuf sordu ki:

- Nasıl bir düş gördün?

Saki anlattı. Yusuf dedi:

- Bu düş senin düşün değildir, sanki Melik Rıyan'ın

201

düşü olmalı- dedi. Saki bu kerameti görüp, yine ayaklarına kapandı, dedi:

- Bakışlarınız var olsun. Bu düşü Melik Rıyan gördü. Hiç kimse tabirini bilemedi. Melik Rıyan: “Hepsini öldüreceğim” diye sinirlendi. Ondan sonra sizin söyledikleriniz aklıma geldi. Yusuf:

- Bunun tabirini kimse bilemez. Bilse de söyleyemez. Yedi semiz sığır – yedi yıl bolluk olur. Öyle yiyip içecekler ki tüm memleket rahat bir hayat sürecektir. Ondan sonraki yedi yıl öyle olacak ki gökten bir damla yağmur düşmeyecek, yerde ot bitmez. Nehirlerin suyu kurur. Öyle açlık olacak ki tüm halk “çok açım, çok açım” diyerek can verecekler. Onun önlemini kimse bilmez. Sadece fakir köle bilir deyip, sakiye bir bir anlattı. Saki gidip, Yusuf'un anlattığı tabiri Melik Rıyan'a iletti. Melik Rıyan'ın içine bir ateş düşüp, kararsız kaldı.

-Ben bunun ilacını nasıl bulurum dedi, padişah dedi:

- Ey saki çabuk git, o köleyi alıp gel ki bir de onun ağzından işiteyim – dedi. Saki çabucak zindana gitti. Varıp Yusuf'a dedi ki:

- Padişah sizi ister. Kendi ağzınızdan işitecek ki gönlü rahat etsin – dedi. Yusuf:

- Ancak iş büyüktür. Melik Rıyan toyluk ediyor. Kırk yıldır ben zindandayım, o gerçek padişah olsaydı, elbette benim için adaletli olurdu. Beni niçin zindana attı, gerçeği bilsin. Günah bende midir, Züleyha'da mıdır? O beş hanıma sorsun. Eğer

günah bendeysen öldürsün. Yok eğer suç Züleyha’da ise ona hak ettiğini yapsın. Saki gidip, padişaha bunları tek tek anlattı. Padişah Züleyha’yı ve o beş hanımı çağırarak sordu, “Bütün suç Züleyha’da” diye şahitlik ettiler. Züleyha da suçunu kabul edip, özür diledi. Melik Rıyan, Züleyha’ya istediği kadar mal verip boşadı. Ondan sonra sakiyi tekrar gönderdi.

- Yusuf çabuk gelsin, dedi. Saki gidip, bunu anlattı.

Dedi:

- Sizi padişah istiyor. Cemalinize hayrandır.

-Yusuf dedi ki:

- Ey saki bu iş büyüktür. Git padişaha

202

söyle, bizimle birlikte çok kişi zindanda birliktedir. Onlara da izin verirse, hepimiz birden çıkarız – dedi. Saki gidip, bu cevabı söyledi. Melik Rıyan anladı ki Yusuf çok fazla akıllı ve bilgilidir. Padişah kendisinin sevdiği atını Yusuf’a gönderdi. “Gelsin” dedi. Yusuf dedi ki:

- Ben atlı olsam, bu zavallılar yayan olsa, nasıl olur – deyip, yine gönderdi. Saki gidip dedi. Melik Rıyan bin kişiye bin güzel at gönderdi. Zindandakilerin hepsi at binip, giyinip Yusuf aleyhisselamı ortaya alıp, güneş gibi olan yüzü alemini aydınlatıp, gören kişinin aklı gidip, uygun adım yürüdüler. Rıyan Yusuf’un önüne karşılamaya çıkıp, yetmiş çeşit dilde sordu, Yusuf tüm sorulara cevap verdi. Melik Rıyan hayran ve beğeniyle hiç böyle güzel bir oğlan görmemiştin-deyip selam verdi. Yusuf selamını alıp, padişaha bir söz söyledi. Melik Rıyan bu söze karşılık vermedi. Hayran kaldı. Melik dedi ki:

- Bu hangi dildir?

Yusuf:

- Bu Kenan dilidir – dedi. Padişah gidip görüşüp sarayına götürdü. Melik Rıyan'ın altın tahtı vardı. Yusuf'a altın tahtı işaret etti. Yusuf çıkıp oturdu. Bir miktar sözden sonra, melik adalet isteyen yerine oturup, düşünüyü anlattı. Yusuf düşünüyü yorumlayıp dedi ki:

- Yedi yıl çok rahat olacak. Koyunla kurt aynı yerden su içecekler, koyunun üzerinde tavuk yumurtlayacak. Ondan sonra, yedi yıl açlık olacak ki, söylemek uygun olmaz. Onun ilacını inşallah biz halledeceğiz.- deyince, Melik Rıyan'ın aklı başından gitti, dedi:

- Ey Yusuf, bu Mısır'ı ve taç ile tahtımı, malımı sana bıraktım – deyip ağlayarak Melik Rıyan kendini kaybedip bu gazeli okudu:

Ey, Yusuf can, adın Mısır sultanı olsun,

Hizmetinde biz olalım, gece gündüz her zaman.

Mübarek tahtım olsun emrinde her zaman,

Tüm halk büyük küçük takar başına taç.

203

Çat diye önünde yürümüş, süsleyerek güzel kokuyla,

Arkana tazı yetişip, ön elinde kuzgun vardı.

Günden güne daha da artsın yüceliğin,

Ak yüzünde parlasaydı Allah'ın güzelliğinin nuru.

İşte bu düşün şüphesiyle sararmıştır yüzüm,

Gelen belayı başımızdan siz uzak ediniz.

O Züleyha'nın iftirasından çok cefa kıldım size,
Eğer mahşer günü olursa o ceza gününde ben ne derim.

Tövbe ettim, dergahında affedip beniz mazur gör,
Ayağının toprağını yüzüne sürüp, melik kara yüzlüdür.

Sonunda Melik Rıyan tacını tahtını, memleket padişahlığını Yusuf'a teklif etti. Yusuf kabul edip, Mısır şehrine padişah oldu. Yedi yıl rahatlık oldu, yiyip içtiler. Yedi yılın sonunda Yusuf bilgi verdi. "Hiçbir boş yer bırakmayın. Her çeşit tohumu ekin. Ekmek çok olsun. Açlık belası yaklaşmakta" deyince, Mısır halkı çok çiftçilik yaptılar. Yusuf büyük bir bina yaptı, ambarları buğdayla doldurdu. Burçlara yüz kişi nöbetçi koydular. Bu durumda yedi yıl tamamlandı. Yusuf yine duyurdu:

- Ey halk, bugün bilin ki, bu gece yarısından sonra kıtlık belası ortaya çıkacak.

Melik Rıyan sordu:

- Nasıl ortaya çıkacak?

Yusuf dedi ki:

- Gece yarısı hepiniz yerinizden kalkarsanız, aç olursunuz. Eğer dünyanın yemeğini yerseniz doymazsınız. "gürültü (karnın gurultusu)" diye can verirsiniz. Ondan sonra yerden ot yeşermez, nehirlerin suyu kurur. Birbirinizle muhabbetiniz olmaz, birbirinize şefkatiniz kalmaz. Öyle şeyler olacak ki söylemek doğru olmaz. Birden gece yarısı oldu. Melik Rıyan yerinden aç kalktı. Önüne yemek ekmek geldi. Yedi doymadı, sofraya heybe, tencere-tava, mendil ve önüne her ne geldiyse, yedi doymadı. Sonunda "yazıklar olsun" deyip, saraydan dışarı çıktı. Gördü ki bütün Mısır halkı grup grup olmuş, birbirine yapışıp, köpek gibi birbirlerine saldırıyorlardı.

Yusuf'un önüne gelip feryat ettiler. Yusuf onları görünce yalvardı.

Yusuf gökten bir damla düşmeyeceğini anladı. Yerde ot bitmedi, tüm nehirlerin suyu kuruyup, tüm ağaçlar-dallar kurudu. Halk öyle telaşlandı ki, yedi içti ama doymadılar. Önceki yılın bütün buğdaylarını yediler. Ambarlar boş kaldı. İkinci yıl bütün mallarını yiyip, bitirdiler. Üçüncü yıl tüm altın-gümüşlerini yiyip bitirdiler. Dördüncü yıl tüm mal ve eşyalarını tükettiler. Kalan bir yılın yarısında Yusuf halka kendisi ihtiyaçlarını dağıttı.

Şimdi Züleyha'dan haber alın. Yusuf zindandan çıkıp padişah olduktan sonra, Züleyha Yusuf'tan korkup bir yere gizlenmiş oturmaktaydı. Bir gün Züleyha dedi ki:

- Ne olur bir gün Yusuf'un mübarek yüzünü görsem, halimi ona anlatsam – deyip Yusuf'un makamına gitti.

- Tadım, feryadım! deyip feryat edip, inledi. Yusuf duyup, çağırıp içeri aldı. Züleyha hak isteyen (şikayetçi) yerine oturup, dedi ki:

- Acaba bunun hikmeti nedir. Padişahlar hizmetkâr oldu, hizmetkârlar padişah oldu – deyip, bu cevabı verirdi:

Acayip feleğin değişimi,

Gözümü binasız kıldı.

“Yusuf” deyip gece gündüz,

Aziz ömrümü geçirdi.

Gözümde kalmadı nuru,

Zulmetti feleğin devri,

Bunca hasret, bunca sıkıntıyı,

Yolunda bize müptela kıldı.

Bedenimde kalmadı kuvvet,

Çekip aşkımdan yüz hasret,

Yusuf can, bir kere ver fırsat,

Dinle, bahtım karar oldu.

Ben ulaştım şahlık makamına,

Yusuf bana köleydi,

205

Ne kadar yıl aşk yarandan,

Garip ve çaresiz kıldı.

Züleyha hasret yarasında,

Her zaman dert ve sıkıntıda,

Yusuf can, yiyip içip eğlenmede,

Züleyha'yı dilenci etti.

Kısaca Züleyha bu cevabı verdiğinde Yusuf sordu:

- Kimsin sen, böyle şeyler söylüyorsun?

Züleyha dedi:

- Bir yaralı-dertli, kaygılı- gamlı, cefa çeken, gözü yaşlı Züleyha kölenim ben-deyip, ağlayarak, ilkbahar bulutları gibi feryat etti.

Yusuf:

- Şimdiye kadar neredeydin?

Züleyha:

- Sen zindandan çıkıp padişah olduğun zaman, ben korkup farklı yerlerde dolaşım. Şimdi geldim, deyince, Yusuf:

- Züleyha'ya yiyecek getirsinler, ne kadar istiyorsa yesin, doysun- dedi.

Züleyha:

- Ben garip oldum. Yemeyi içmeyi terk etim, deyip Züleyha kendi kendi evine döndü:

Allah'ım, garip zavallılara,

Acı gönlü yaralılara,

Yarattın damladan kölelerini,

Lütfunla bak hastalara.

Kaldırdım yüzümü sana dönüp iki elimi,

Kabul et Allah'ım bu dileği,

Çıkart bitkileri, çiçek ehlini,

Döküp rahmet bu taşlaşmış yerlere.

Halimiz böyledir ey alemlerin şahı,

Kabul et benim ağlayıp inlememi,

İnsanoğlunun hakkı ve hürmeti için,

Acı bize, biz aciz hastalara.

Şiş, idris, Nuh peygamber hakkı için,
Dedem İbrahim, İshak seçkin ruhlar için,

206

Babam Yakup peygamber söz sultanı,
Onlar hakkı için inlemeleri gör.

Sonunda, Yusuf aleyhisselam b münacatı okuduğunda Yusuf'un kulağına bir ses geldi: "Her bir miktar güzel yüzünü görseler, halk mest olup yemeyi içmeyi unuturlar". Yusuf bu sırrı anlayıp, sabah halka duyurdu ki "Erkenden tan atınca tüm halk falan yere çıksın. Onlara ziyafet vereceğim" deyince halk gruplar halinde yürüdüler, varıp meydanda toplandılar. Yusuf şahlara layık elbiseler giyip, mücevherlerle süslü kemer bağlayıp, atına binip, yüzünden örtüsünü kaldırıp, alemini nurla doldurup, gidip bağırdı ki:

- Ey halk, bana bakın! İyi bakın! Aç olsanız, her ne muradınız olsa ve her tür amksadınız için benim yüzüme bakınca gerçekleşir, deyince, tüm halk Yusuf'un yüzüne birden baktıklarında hepsi kendinden geçip bayıldı. Tekrar ayıldılar. Bütün Mısır halkının açlık ve susuzluk akıllarından çıkmıştı.

Kısacası kıtlık olunca Yusuf bu hileyle halkı bolluğa çıkardı. Yedi yol dolduğunda ırmakların suları akmaya başladı, gökten yağmur yağdı ve günler geçtikçe meyveler ortaya çıktı. Herkes afetten kurtulup, rahata erdiler. Öyle rahat oldular ki, zerre kaygıları, dertleri kalmadı. Her tohumdan ürün aldılar. Öyle çok buğday yetişti. Ondan sonra Mısır halkı, kadın-erkek, büyük-küçük, sultan-bey, beyzade, Melik Rıyan önderliğinde gelip Yusuf'un ayaklarına kapandılar.

Ama Züleyha her zaman Yusuf için ağlardı. Hiç kimse onun yardımına gelmezdi. Züleyha'nın aşkından dolayı yüreğinin kanı gözünden akıp, gözü kör oldu. Hali harap oldu. Hiç kimse onun sözünü dinlemedi, kim görse onunla alay ediyordu. Her zaman hasretle ağlıyordu. Yusuf'un bir atı vardı. Onun adına Tumag at derlerdi. Ne zaman o atına eyer koysa, o at öyle bir kişnerdi ki batıdan doğuya kadar asker olsa, işitirdi. Yusuf'un atına bineceğini anlayıp, askerler hazırlanır, ava çıkarlardı. Onu Züleyha da işitirdi.

207

Bir gün Yusuf atına bindi. Züleyha yol üstünde bir yol yapmıştı. O her zaman orda feryat ederdi. Yusuf'un atının izini gözlerine sürerdi. Her zaman böyle ağlardı. Yusuf her gün atına atlayıp, askeri ile dört tarafa gidip, vaaz ve nasihat edip, gezmekteydi. Züleyha'nın üstüne şaşaa ile, kernay (üflemeli bir çalgı), zurna gürültü-patırtı ile yürüdüler. Züleyha'ya haber verdiler: "Yusuf geliyor" deyip, Züleyha yerinden kalkıp: "Tadım, feryadım" deyip, figan edip, "Bu aşkın elinden" deyip, yüz feryatla, Züleyha bu cevabı verir:

Aşkın feryadından ne yapayım,

Benim ahu zarım yâre ulaşmaz,

Kanım gidip gözümünden aktı ne yapayım,

Derdim, halim, o sevgiliye ulaşmaz.

Kırk yıl oldu yara üstüne yara saldı,

Beş günlük ömrümü başkası yerine getirdi,

Can çıkmaya tende şimdi ne kaldı,

Korkarım ben gül bahçesine yetişmez.

Ömrüm bitti, ümit kesilmez,
Benim bu halimi hiç kimse bilmez,
Ta kıyamete kadar gönlüm üzülmaz,
Gece gündüz beklemeye dayanamaz.

Beni götürün yol üstünde durayım,
Atının tozunu gözüme sürme yapayım,
Ne hayali vardır onu bileyim,
Aşkın ateşi namus içinde yetişmez.

Ya bir bakıp beni güldürsün,
Ya olmazsa atı tepip öldürsün,
Ya da o gönlündekini bildirsin,
Züleyha'ya ulaşmaya gücü yetişmez.

Züleyha bu cevabı verdiğinde onu yol üzerine götürüp bıraktılar. Yusuf aleyhisselam atını koşturmuş geliyordu. Gözü Züleyha'ya takıldı. Yusuf'un kokusu Züleyha'nın boğazına yayıldı. İster istemez bir ah çekti. Yusuf:

- Sen kimsin? Yol üstünde figan ediyorsun. Kimden

208

sana zulüm ulaştı? Benim zamanımda hiç kimsenin kimseyle derdi olmaz.

Züleyha dedi:

- Bana Yusuf'tan başka hiç kimseden zulüm gelmedi.

Yusuf dedi:

- Sen kimsin? Benden sana zulüm ulaşsın.

Züleyha:

- Ben Züleyha'yım. Kırk yıldır senin cefanı çekiyorum. Benim halime acıamazsın, deyince, Yusuf sinirlenip atına hızlıca vurup, "hala aşktan bahsediyor" deyip, yola koyuldu. Birçok ovaları dolaşıp, avlanıp döndüklerinde Züleyha üzüldü, Yusuf'un atının bastığı yerleri öpüp, ağlayıp, eve varıp, putlarına secde etti. Dedi ki:

- Ey anne babalarımın kalan tanrılarım, başıma bugün çok zor bir iş geldi. Bana yardım edip, Yusuf'tan haber verin, sonunda Yusuf bana sevgi gösterir mi göstermez mi? deyip, verdiği cevap bu olmuştur:

Anamın babamın yüzünü gören putlarım,

Yardım edin bana aciz kaldım.

Kendi kendimi yakıyor ateşlerim,

Yapraklarım kurudu, kül gibi oldum.

Bir günde yüz kerem eylerim ben,

Yâre âşık olup, can vermek sevap,

Can çıkmadan önce, bana ver cevap,

Mağrip ülkesinde kaldım ben.

Pervane gibi aşkın ateşine yanıp,

Bu geçen  mr me benim çok yazık,
Ayrılığın ateşini sineme koyup,
Ciğeriimi bağırımı yüz bin pare kıldım ben.

Hiç sabretmedim, seni görmesem,
Günde yüz başa eğip, selam vermesem,
Kendimi öldürüp, seni kırmasam,
Utanılacak işlere kaldım ben.

Yalan sözlerle kandırdın beni,
Bu yalan sözlerin olur mu  l s ?

209

Züleyha der, paralayayım seni,
Gazap nefret kin ile doluyum ben.

Kısacası Züleyha bunları söyleyip, putlarına baktı. Ama putlardan hiç ses çıkmadı. Züleyha sinirlendi:

- Ey putlar, bu dünyada senden ne fayda gördüm – deyip, hepsini vurup, parçalayıp, ateşe verdi. Geçmiş ömründen tövbe edip, bu m nacatta bulundu:

Allah'ım tecellinle,
Gönlümü dost eyle.
Cemaline ulaşana kadar,

Yusuf'u önder eyle.

Kaç yıldır hata ettim,

Bu hanıma cefa ettim,

Kendimi müptela ettim,

Bana nurunu hediye eyle.

Dalalette küfür vardır,

Ömrüm geçip meşakkatte,

Her zaman dert ve sıkıntıda,

Ümit odur, nasip et.

Ey Allah'ım yardımına koş,

Günahım çoktur affet,

Yıkıldım ben, elimden tut,

Dileğimi yerine getir.

Muradımdır Yusuf sıddık,

Muhabbet ateşine aşık,

İnansın görsün o kesin,

Ay ışığından hediye eyle.

Züleyha'ya yardım et,

Duasına karşılık ver,
Doğru yola hidayet et,
Bu derdime deva eyle.

Bu münacatı okuduktan sonra, bahar bulutu gibi ağlayıp, Yusuf dönene kadar orada oturdu. Yusuf gezip dolaşıp döndü, Züleyha'ya yaklaştı. Kızlar Züleyha'ya söylediler.

210

“Yusuf senin tarafına doğru geliyor” Züleyha ağlayarak dedi ki:

- Benim gibi bir zavallıyla alay ediyorsunuz, diye feryat etti. O kızlar yemin ettiler. “Bu sözlerimiz yalan değildir” dediler. Züleyha çabucak yerinden kalktı. Yusuf gelip sordu:

- Ey Züleyha, nasılsın? dedi. Züleyha figan etti.

- Ey Yusuf, niçin halimi soruyorsun. Kırk yıldan beri canım ve gönlüm ayrılık ateşinden yanıyor. Henüz kül olmadı, dedi. Tekrar dedi ki:

- Ey Yusuf, eğer inanmıyorsan elinde her ne varsa ağzıma yaklaştır o zaman görürsün, deyince, Yusuf'un elinde altın kaplı kamçısı vardı. Onu Züleyha'nın ağzına yaklaştırdığında Züleyha bir ah etti, ağzından bir parça ateş çıkıp, kamçıya yapıştı. Yusuf hemen kamçıyı yere attı. Anladı ki aşkı gerçekmiş. Yakınlarına emretti:

- Züleyha'yı saray götürün.

Görevliler Züleyha'yı saraya götürdüler. Yusuf Züleyha'nın karşısına bakıp dedi ki:

- Ey Züleyha, söyle ne söyleyeceksen. Ne iş olsa elimden geldiğince yapayım, dedi. Züleyha:

- Söylerim ama yapmazsan gönlüm şimdikiinde daha fazla harap olur, dedi.
Yusuf:

- Her ne muradın varsa yapayım, dedi. Züleyha ağlayarak, bunu söyledi:

Kırk yıl oldu aşk ateşiyle yanmışım,
Muradım, maksadım yâre ulaşırsa.
Dert ve sıkıntı belasından yanmışım,
Sıkıntı kalmaz, eğer o ulaştırırsa.

Tenim yeni baştan gül gibi olsa,
Gözlerimi Allah tekrar aydınlatsa,
Hizmetimde iyi-kötü insanlar,
El bağlayıp, inlememe ulaştırırsa.

Yaşım yaklaşık on dört, on beş olsun,
Dilimde Allah zikri her zaman olsun,
İsteğim: Yusuf can benim kahyam olsun,
Can kuşunu kol ve kanada ulaştırırsa.

211

Ömrümü geçirsem hizmetinde Yusuf can,
Aziz canımı yoluna kurban kılsam,
Geçen günlere olmadım hiç pişman,
Ben garibi gül bahçesine ulaştırırsa.

Züleyha sırrını ortaya koydu,
Ne zamandır bunu istiyordu,
Aziz canını sevdiğine feda etti,
Şimdi sıkın yok yâre ulaşırsa.

Züleyha bunları söyledikten sonra Yusuf ağlayarak, bu karşılığı verdi:

Yaratan bir olan kadir Allah'ım,
Benim isteğimi bugün sen yerine getir.
Hacet isteyip, sana kıldığım figanımı,
Züleyha'nın gönlüne yüce eyle.

Şefaet et, sorup halini,
Yardım et, hidayet eyle yolunu,
Müeyesser eyleyip, devlet gülünü,
Yeşilbaşlı sunaları kaz eyle.

Dostlarını mutlu, düşmanlarını gizleyip,
Affeyle hatasını geçirip,
Ömür verip ab-ı hayat içirip,
Her zaman gönlümü zikrinle doldur.

Acıyı sil, gözünden akan yaşlarını,

Güzele döndür kötü olan yollarını,
Gönül bahçesinde açıp güllerini,
Kış günlerini at, bahar-yaz eyle.

Kokuyu hoş koku yap, miski amber ver,
Bağlarında gül ve reyhan meyve ver,
Bağışlayıp tekrar yeni ömür ver,
Tenini düzgün, kendini hoş sesli eyle.

Zikirler söylensin aşıkların başında,
Gören hayran kalsın etrafında,
Yaşı olsun on dördünde, on beşinde,
Yüz çevirip ihtiyarlıktan uzak eyle.

Zavallı Yusuf'un işit inlemesini,
Kabul et Züleyha'nın isteğini.

212

İki dünya için tüm isteklerini verip,
Hem de kötü durumunu serv-i naza çevir.

Sonunda, Yusuf bu şekilde yalvardığında Züleyha'nın üzerine nur döktüler.
Yüzü ayın on dördü gibi olup, yüzü aydınlanıp, cihanı büyüledi. Yüzünden perdesini

çıkaran güzel, kötü dünyadan çıkıp, etrafı nurunun yansımasıyla nura boğup tüm cihanı aydınlatan apaçık bir güneş oldu. Yüzünün kıvılcımı geceyi aydınlattı. Gözü öncekinden daha çok aydınlandı. Yusuf onu görüp kendinden geçip, Züleyha'nın boynuna sarıldı.

- Ey Yusuf, uslu dur! Köleden uzak dur, Allah'tan kork! deyip, Züleyha bu cevabı verdi:

Gerçek oldu aşkımız,

Mecaza yoktur itibar,

Devayı buldu derdimiz,

Nasip oldu gülizar

Ulaştı Allah'a yalvarmamız,

Verdi bizim muradımız,

Buydu gönül mutluluğumuz,

Nurunu saldı bir olan Allah.

Ulaştı Allah'a inlememiz,

Cennet-i aladır evimiz,

Yoktu hiç korkumuz,

Gitti gönlümden kararsızlık.

Aşık idim güzelliğine,

Yüzüne akseden haline,

Tatlı dudaklarının içimine,

Gönlümüz bekleyemez.

Züleyha bildi hâlini

Gördü yine helalini,

Parlayan güzel yüzünü,

Yusuf'un iradesine bırakmadı.

Züleyha bu cevabı söyleyip yürüyüverdi. Yusuf figan edip “Züleyha can, benim söylediklerimi dinle” deyip, çok yalvarıp bu cevabı verdi:

213

Tutuşturup yaktı canımızı

Züleyha can, kardeş-kardeş

Kuru bedende canımız,

Züleyha can, kardeş-kardeş

Bak bu tarafa sevdiğim,

Bir bak bu yana, sevdiğim,

Kalırsın kana, sevdiğim,

Züleyha can, cigi-cigi

Al bu dünyanın haracını,

Bana ver güzelliğinin vergisini,

Bağışladım taç ile tahtını,

Züleyha can, cigi-cigi

Yakma bu canımı,

Artırma benim figanımı,

İşit benim sözlerimi,

Züleyha can, cigi-cigi

Kaldı Yusuf cefasına,

Ayrılık ateşinin belasına,

Acı bu fakire,

Züleyha can, cigi-cigi

Sonunda Yusuf çokça yalvardı ama Züleyha yüzlerce naz ve cilveyle, kaşını süzüp, belini büküp, tavus gibi cilve yapıp, hümâ kuşu gibi konuşup, Yusuf'u kendine bağlayıp birden kaçtı. Gidip bir sarayın içine girip, kapıyı kilitledi. Yusuf ardından gidip, kapıda durup, ağlayıp, inleyerek kendini kaybetti, bu gazeli okudu:

Katlanırım aşk ateşine, bu canım yanıyor,

Taze bağım, ilkbaharım, gül bahçem yanıyor.

Eğer kabul etmezse ah ile figanımı,

Dayanamıyorum, ne yapayım, sabrım yanıyor.

Kendi hürmetin için, amacımı gerçekleştir,

Şüphesiz ağlasam, o ah ve figanım yanıyor.

Züleyha çekti benim cefa ve eziyetimi kırk yıl,

Benim artık sabrım kalmadı, namusum arım yanıyor.

214

Ey Allah'ım, salma Yusuf'un gönlüne ayrılık yarasını,

Her geçen zaman, her geçen an dayanma gücüm tükeniyor.

Kısacası, Yusuf bu cevabı verip, ağlamıştı. Züleyha kabul etmiyordu. Sonunda Yusuf dönüp gelerek, hüznün kulübesine (yalnızlık kulübesine) çekilip, bağrını soğuk yere vererek hiç kimseyle konuşmadı. Kalka görünmüyor, gece gündüz ağlıyordu.

Sözün kısası, aradan kırk gün geçti. Züleyha'nın kırk yıl çektiği cefayı Yusuf kırk günde çekti. Bir gün Melik Rıyan'ı çağırdı. Olanları anlattı. Melik Rıyan'ı Züleyha'ya dünür gönderdi. Melik varıp, Yusuf'un durumunu bir bir anlattı. Yusuf bir saray yaptırdı, sanki cennet sarayı gibiydi, o sarayın adına Beytü'l-kerem derlerdi. Mısır şehrinde tören düzenleyip, yedi gün yedi gece düğün yaparak, Züleyha'yı nikah kıyıp aldılar. Aşık ile maşuk muratlarına erip, mutlu oldular. Çaresiz bülbüller bunların şanına bir gazel söylediler:

Ne hoş gündür arkadaşlar,

Kişi sevdiğine ulaşsa,

Görüp çeşitli sıkıntılar,

Sonunda sevdiğine ulaşsa.

Çekip sıkıntı ve zahmetler,

Aşk yolunda afetler,
Görüp yüz bin alametler,
Gönül rahatlığa ulaşsa.

Felek yapsa ona gece baskını,
Yıkılsa başına dünya,
Görüp yüzlerce dert ve gamı,
Yine de dermanına ulaşsa.

Gönlü canı harap olsa,
Yanıp bağı kebap olsa,
Yolunda binlerce azap olsa,
Ne olur sevdiğine ulaşsa.

Melek simalı süslü oldu,
Gözü ahu, yüzü kırmızı,
Olup bir çılgın bülbül,
Sevinçli gülüne ulaşsa.

215

Şimdi Yusuf'un ağabeylerinden, babaları Yakup aleyhisselamın ne yaptıklarını dinleyin. Yusuf'un şöhreti dünyaya yayılınca, etraftan hepsi şunu duydular: "Mısır şehrinin padişahı adılmış. Çok fazla güzelmiş, mübarek yüzünü gören insan asla bedbaht olmazmış." deyip, dört taraftan gelip, Yusuf'u ziyaret ederler."

Şam ve Kenan şehirleri de bunu işittiler. Lakin Kenan çok fazla kıtlıkta idi. Yakup aleyhisselam oğullarını çağırarak şunları söyledi:

- Ey oğullarım, ben duydum ki Mısır şehri oldukça bolluk içerisindeymiş. Padişahı adilmiş. Her tür insana yakınlık gösterirmiş. Ne olur sizler de gitseniz, padişahını görseniz, sizlere de inşallah, yakınlık gösterir – dedi.

Oğulları dediler ki:

- Ey baba, bizlerde güzel hediyeler ve güzel yok ki padişaha alıp gitsek ve alış-veriş yapsak – dediler.

Yakup dedi ki:

- Ey oğullarım, yere serdiğiniz halı gibi şeyleri alıp gidiniz, eğer kabul ederse. Eğer kabul etmezse soyunuzdan ecdadınızdan, aslınızdan neslinizden bahsedin, onların bereketinden sizleri iyi görüp yakınlık göstereceklerdir – dedi. Oğlanlara da bu söz uygun geldi, biraz yün, birkaç parça diğer şeylerden alıp, gittiler. Yakup bunlara nasihat etti:

- Sakın padişahın yanına giderseniz, edebe ve kurallara uygun oturun. Otur deyinceye kadar, oturmayın. Söz vermeden, konuşmayın. Ne yaparlarsa fermana uygun iş yapsınlar ve yine benim Yusuf'umdan haber sorsunlar. Büyük padişahmış. Her yerden haberi varmış. Benim hayır duamı iyi tamamlayın. – deyip, Yusuf'a bu gazeli gönderdi:

Ey Mısır şahı, benim kayıp kuzumdan haber ver,

Adı Yusuf, servi boylu, gören gözümden haber ver.

Kırk yıl oldu, ey şahım, oğlumun ayrılığını çekiyorum,

Çehresi parlak güneş gibidir, ay yüzlümünden haber ver.

Kör oldu ağlayarak, ayrılık derdinden gözüm,

Sabah akşam karanlık oldu, gündüzümden haber ver.

216

Talihim kötü, hasretim sınırsız oldu, vay vay,

Güneş ve zühre gibi yıldızımdan haber ver.

Yakup'un sözünde senası, dilinde zikridir Yusuf,

Canımın rahatı benim, tatlı sözümden haber ver.

Sonunda, Yakup aleyhisselam bu mektubu yazıp, oğullarıyla gönderdi. Oğulları babasından dua alıp, yola koyuldular. Birçok yer geçtiler, Mısır şehrine geldiler. Yusuf şehrin dört yanına görevli koymuştu. Her taraftan gelen tüccarlar padişahın izinsiz geçemezlerdi. Yusuf'un ağabeyleri de o görevlilere rastladılar. Oradan geçerken muhafızlar bunlara: "Padişahın izinsiz geçirmeyiz" deyip, bunları durdurup, Yusuf aleyhisselama mektup gönderdiler. "Kenan"dan on kişi gelmiş, her biri destan kahramanı Rüstem gibi" diye haber verdiler. Yusuf aleyhisselam kim olduklarını bilmiyordu. O sırada gaipen bir ses geldi: "Ey Yusuf, haberdar ol, seni satan ağabeylerin geldi. Onlarla güzelce konuş" diye, Yusuf aleyhisselam veziri çağırıp, bu sırları bir bir söyledi:

Vezir Kenan yurdundan,

Benim ağabeylerim gelmiş.

Mihnet çekip yol derdinden,

Benim ağabeylerim gelmiş.

Aldatıp ovaya çıkaran,

Cefa okunu cana saplayan,
“Ağabey” dedikçe yüz çeviren,
Beni ağabeylerim gelmiş.

Yatırıp elimi bağlayan,
Gömleğimi kana bulayan,
Şeddat kuyusuna atan,
Beni ağabeylerim gelmiş.

Mısır tüccarına satan,
Hırsız diye iftira atan,
“Kurt yedi” diye yalan söyleyen,
Beni ağabeylerim gelmiş.

Yusuf gözünden dökmüş gözyaşını,
Vezir gör Allah’ın takdirini

217

Felek böyle tutup başını,
Beni ağabeylerim gelmiş.

O zaman vezir dedi ki:

- Ey alemlerin şahı, onlara her şeyi anlatırsınız:

Yusuf :

- Onlar cefa ettiler, biz vefa göstereceğiz. Onlar hata yaptılar, biz yardım edeceğiz – dedi. Yusuf’un veziri bu şefkat ve fazilete, güzel sözlere hayran kaldı. Yusuf dedi ki:

- Ey vezir, bu sözleri içinde gizle – dedi. Ondan sonra, Yusuf birini yolladı. “Kenan’dan gelen tüccarlar gelsin” deyip, gidip haber verdiler.

Yehuda, Şemgun, Rubil on ağabeyi yürüdüler. Gelip saraya ulaştılar. Bir zaman dinlendiler. Ondan sonra, Yusuf aleyhisselam çağırıp içeri aldı. On ağabeyi içeri girdiler. Gördüler ki cihan tahtına layık bir padişah, yüzünde örtü, dokuz perdenin arkasından yüzünün ışığı cihana ışık saçır. Sağ tarafında birçok han, sol tarafında yüzlerce işinin ehli insanlar, ön ve arkasında yüzlerce sultan yer alıyor. Onları görüp, ağabeylerinin akli başından gitti. Büyük bir saygıyla yer öpüp, ellerini bağlayıp, boyunlarını büküp, selam verdiler. Yusuf selamlarını aldı. Ağabeylerini görünce ağlayıp, perde arkasında oturup, sinirlenip, yaptıkları işleri, ettikleri cefaları hatırlayıp, yılan gibi kıvranıyordu. Yine de kardeşlik hakkı aklına gelip, gönlü yumuşayıp, siniri kalmazdı. Yusuf kendini düzeltip, dedi:

- Hangi bağın gülüsünüz, hangi çemenin bülbülüsünüz, hangi aşıyanda uçup, hangi gül bahçesine konarsınız? – dedi. O zaman, büyük bir saygıyla cevap verdiler.

- Ey şahımız, sultanımız, ey cihanı besleyen, ırmakları süzen, bizler bir olan Allah’a köleyiz. İbrahim, İsmail, İshak aleyhisselamlara akrabayız. Yakup aleyhisselamın oğullarıyız. Memleketimiz Şam ve Kenan’dır diye söylediler. Yusuf:

- Yakup aleyhisselamın kaç oğlu var? Kendileri nasıl kimselerdir – deyip, gizlice ağlardı. Onlar:

- Babamızın on iki oğlu vardı. Şimdi oğlu on bir tanedir-dediler. Yusuf:

218

- Diğer bir tanesi nerededir?

Onlar:

- Küçüklükte kurt yemişti – dediler.

- Babamız onun ayrılığından dolayı gece gündüz devamlı ağlıyor. Sizin güzel adınızı işitince, size mektup gönderdiler deyip, Yakup aleyhisselamın mektubunu çıkarıp, Yusuf'a verdiler. Yusuf mektubu alıp, perdenin arkasında okuyup, ağlayarak, kendini kaybetti. Kendine gelince sordu:

- Ey Yakup'un oğulları, babanız mektupta kardeşinizi kurt yediğinin bir izi işareti yok demiş.

O zaman onlar dediler ki:

- Doğrudur, kurt yediğinde bizler karşısındaydık. Birini yakalayıp, kovalayıp, babamızın karşısına alıp gittik – diye yemin ettiler. O zaman Yusuf:

- Bizler işitmiştik ki, peygamberin etini vahşi hayvanların yemesi haramdır.Kurt onu nasıl yemiş?

O zaman onlar:

- Yine de şüphe ettik, eşkıya mı öldürmüş olabilir.

Yusuf yine sordu:

- Kardeşinizin adı nedir?

Onlar:

- Yusuf'tur. İbni Yemin denilen bir küçük kardeşi var. Bir kızla üçü bir anadan doğmuştur. Şimdi İbni Yemin buradadır. Yusuf'u kurt yedi ya da eşkıya öldürmüş olabilir. Babamız en çok Yusuf'u severdi. O yok oldu. Şimdi İbni Yemin'i seviyor – dediler.

Yusuf dedi ki:

- Ey yalancılar, peygamber evladını kurt yer mi?

Nasıl manasız bir sözdür?

O zaman onlar dediler:

- Yusuf hırsızdı ve yalancıydı, işte o sebeple kurt yemiş olabilir – dediler. Bu sözleri Yusuf işitince sinirlendi, yılan gibi kıvrıldı:

- Vay vay, ey yalancılar, vay yalancılar, bir dersiniz kurt yedi, bir dersiniz eşkıya öldürdü.

Asıl sizler casussunuz. Benim şehrimin iyi kötü olduğunu öğrenmek için gelmişsiniz.

Yakup'un oğulları olamazsınız – deyip siyaset yaptı. Görevlilere emretti:

219

- Bunları kervansaraya götürün.

Görevliler onları götürüp saray görevlisine teslim ettiler. Yusuf aleyhisselam emretti:

- Onlara iyi davranın, her ne kadar güzel yemek varsa götürün – dedi.

Yusuf'un iki oğlu vardı, büyük oğlunun adı İbrahim idi. Küçük oğlunun adı Menşa idi. Oğullarına dedi ki:

- Gidin, hepsi sizin akrabanızdır. Babanızın elini ayağını bağlayıp kuyuya atan ve on sekiz kuruşa satan bunlardır.

Oğulları dediler ki:

- Ey baba, öyleyse onlara niçin eziyet etmiyorsunuz, yakınlık gösteriyorsunuz? – dediler. Yusuf:

- Ey oğlum, cefa yerine vefa göstermeli. Git onların hizmetine bak, el bağlayıp bekle. Su isterlerse şarap ver. Her ne emrederlerse, canla başla kabul et – deyip nasihat etti. Onlar gidip amcalarının hizmetinde bulundular.

Kısacası, Yusuf ağabeylerine hoş karşılık vermedi. Aradan bir zaman geçti. Onlarla birlikte gelen tüccarlar geri döndüler. Bunlar çok endişelendiler. Bir gün Yusuf onları huzuruna çağırıp, sordular:

- Ey yiğitler, siz peygamber evladıysanız, niçin yalan söylüyorsunuz? Babanız “Yusuf sağdır” der Sizler “kurt yedi” dersiniz. Şimdi bu sözlerinizde çok ihtilaf var. Şüphelendik. Sözlerinizi doğru söyleyin. Birinizi burada bırakıp, babanızın mektubunu alıp ve küçük kardeşinizi de alıp gelin. Doğrunuz ya da yalanınız ortaya çıksın. Yoksa, sizleri bu sözlerle göndermem – dedi. O zaman onlar:

- Ey cömertlik sahibi şah, bizlerin küçük çocuklarımız çoktur. Onlar açlıktan çok kötüydüler. Babamız da çok endişeliydi. Ne olur bize izin verseniz – dediler. Yusuf:

- Söz birdir. Uslu olun, fazla söze hacet yok-dedi.

Sonra onlar istişare edip:

- Şemgun’u hizmetinize bırakıyoruz. Şimdi siz mübarek mektubunuzu babamıza yazın, götürelim. Babamız da sözlerimizi tasdik edecektir.

Yusuf mektup yazıp gönderdi. “Önce Allah’ın adıyla,

220

sonra meşhur İbrahim Halillullah, sonra meşhur Yakup aleyhisselam, oğullarınıza inanmıyoruz. Önce dediler: “kardeşimizi kurt yedi”. Ondan sonra dediler: “Eşkiya öldürdü”. Bu sözlerden çok şüphe duyduk. Şimdi Şemgun’u yanımıza aldık. Aklınıza sakın bir üzüntü gelmesin. Allah’ın izniyle, Yusuf her nerdeyse arayıp bulacak, onlara kavuşturacağız. Onun gamını çekmesinler. İbni Yemini buraya göndersinler. İbni Yemin de rahat olsun.” deyip, bu mektubu yazıp gönderdiler.

Tevekkül et Yakup nebi Allah’a,

Sabret, kuzun Yusuf sağdır.

Razı ol belaya, sabret kazaya,

Göreceksin gül yüzlü Yusuf sağdır.

Âşık olan muradına ulaşandır.

Böyle cezayı herkes yaşamıştır,

Kimseleri felek oynayıp yenendir,

Ağlama, gören gözün sağdır.

Yusuf der, gören gözümün ışığı,

Taze olur gül açılınca gül bahçesi,

Hizmetinde giyip cüppeyi ve zırhı,

Gelir, söylediğin sözün, Yusuf sağdır.

Dert etme, Yusuf'un selametteymiş,

Ona Allah'ın tecellisi yar imiş,

Babasının güzelliğine ağlarmış,

Hoş talihli yıldızın, Yusuf sağdır.

Bu Mısır şahının işit övgüsünü,

Hiç kimseden esirgemez vefasını,

Affetsin Yakup nebi günahını,

Dert etme, gündüzün, Yusuf sağdır.

Kısacası, ağabeyleri Şemgun'u Mısır'da bırakıp, Yusuf'un mektubunu alıp, Kenan'a gittiler. Birçok yer aşp, Kenan'a vardılar. Gidip babasını ziyaret ediyordu. Ne olduğunu anlatıp Yusuf'un mektubunu babalarına erdiler. Yakup aleyhisselam mektubu koklayıp, dedi ki:

221

- Ey oğullarım bu mektuptan Yusuf'un kokusu geliyor – dedi.

Mektubu gönlümü alan sevdiğim gelmedi,

Gül bahçesinde güldü, o inleyen gülüm gelmedi,

Her zaman feryat edip, başımı vursam taşlara,

O kızıl gül, sözü bülbül, usta binicim gelmedi.

Beklerim her zaman, gece gündüz onu anarak,

Ah ederim her zaman, o bedenimde kanım gelmedi

Aşktan her zaman o, benim canımın sevdiği idi,

Ayrılık ateşine yanan bedenim ve canım gelmedi.

Yakup dedi, katipler, bu mektubu siz okuyun,

Yusuf'un kokusu gelir bildim ki, canım gelmedi.

Kısacası, Yakup aleyhisselam bu cevabı verip, ağlayarak, mektubu okuyamadı, dedi ki:

- Ey katipler bu mektubu siz okuyun, deyip mektubu okuttu. Yakup aleyhisselam işitince, ağlayıp inleyerek kendinden geçti. Aklı başına gelince sordu:

- Şemgun nerde?

Oğlanları dediler ki:

- Mısır azizi bizlere casus diyerek sözümüze inanmadı. Şemgun'u alıkoydu. "Gidin babanızın mektubunu alıp gelin ve küçük kardeşinizi de getirin" dedi. Kendisi acayip bir padişahı, adil, dokuz perde arkasından yüzünün nuru parlıyordu, diye güzelce tarif ettiler.

Verdiği tahıllarını açıp gördüler ki kendilerinin alıp götürdükleri nesnelerini ve yünlerini de geri göndermiş. Onu görüp şaşırdılar. Dediler ki:

- Mısır azizi bizim eşyalarımızı beğenmemiş.

Sözün kısacası, Yakup oğullarına nasihat edip, İbni Yemin'i bunlara katıp gönderdi. Şunları söyledi:

- Ey gözümün nuru oğullarım, İbni Yemin ile sizleri Allah'a emanet ettim. Bunu da Yusuf gibi yapıp, dönmeyin. Benim bedduama uğrarsınız. Giderseniz o padişaha sorun, benim Yusuf'umdan bir haber var mıdır? Yoksa mektupta böyle dememişti, deyip oğullarına dua edip, bu mektubu

222

yazıp Yusuf aleyhisselama gönderdi. Yakup aleyhisselamın mektubu budur:

Dedem İbrahim'dir, babamız İshak

Kırk yıldır zehir bana içecek oldu.

Bulamadım Yusuf uzaklarda nerelerdedir,

Mektubunuzu duyunca gönlüm hoş oldu.

Çare yoktur ayrılığına dayanamıyorum,
Ümit edip, ondan gönlümü kesmiyorum,
Hüzün kulübemde gözüm yaş oldu.

Bağrımın kanını gözümünden akıtıp ağlarım,
Ayrılık ateşiyle ciğerimi dağlarım,
Ölünceye kadar yoluna ümit bağlarım,
Eza cefa yüreğimde taş oldu.

Ayrılık ateşi kötü bir derttir,
Kim dayanırsa ayrılığa merttir,
Gece-gündüz çektiğim ahlar serttir,
Her kese dert ve bela denk geldi.

Mısır sultanı, sözün şeker bal mıdır?
“Yusuf var” dediğin hile mi, yalan mıdır?
Korkarım dediğin dedikodu mudur?
Yakup görüp mektubunuzu hoş oldu.

Yakup aleyhisselam bunları söyleyip, mektupta dedi ki: “Ey şah, ey sultan, ey dünyanın hâkimi, sizin iyi adınızı duyduk. Öncelikle duamız budur ki Yusuf’tan bana bir haber verin. Ondan sonra, oğullarıma yakınlık gösterin. Özellikle Yusuf’un küçüğü İbni Yemin’i hizmetiniz için gönderdim. Yusuf’tan ayrıldıktan sonra, benim yakın

olduğum İbni Yemin idi. Onu benden ayırmayın. Atalarımın hürmeti için çabucak döndürüp gönderin.” deyip, mektup yazdı ve oğullarına dedi ki:

- Ey evlatlarım, siz ayrı ayrı kapıdan girin. Yoksa gözden gönülden, dışten zarar edersiniz, diye nasihat etti. Dua edip onları uğurladı.

Birçok menziller geçip, Mısır diyarına ulaştılar. Yol üstünde duran nöbetçiler Mısır azizine

223

gidip, ferman alıp geldiler. Padişahın izniyle Şemgun karşılamaya gitti, şehre yakın geldiklerinde babalarının öğüdünü tutup, ikişerli olarak kapıdan girdiler.İbni Yemin yalnız kaldı. Yusuf ağabeyi aklına gelip, ağlayarak bir gazel okudu:

Misafirlikte yalnızlık,
Ağabeyciğim Yusuf olsa,
Bana eylerdi can yoldaşlığı,
Nazlı nazlı yürüyen Yusuf’um olsa.

Nereye gideceğimi bilmiyorum,
Tek başıma bilinmeze gidiyorum,
Güçsüz zayıf gidiyorum,
Keşke Yusuf’cuğum olsa.

Yolumu kimden sorayım,
Bu ömrümü ona vereyim,
Gönlümü canımı yara eyleyeyim,

Gülistan Yusuf'um olsa.

Yalnız kalıp harap oldum.

Ayrılıkta kebab oldum,

Ağabeyim diye ıstırap doldum,

Ne güzel olurdu Yusuf olsa.

Kaldı İbni Yemin yalnız,

Geldi başıma işler,

Ey Allah'ım, bırakma beni gamda,

Ağabeyciğim Yusuf olsa.

İbni Yemin bu gazeli okuyup, yolu bulmak için ağlamaktaydı.

Yusuf aleyhisselam yerinden sıçrayıp kalktı, gözlerinde sel gibi yaşlar akıtarak, bir deveye binip, dışarı elbiselerini giyip, İbni Yemin'in önüne çıktı. Baktı ki kapıda ağlayarak, etrafa bakınıp, nereye gideceğini bilmiyordu. Kimi görse ona yol soruyordu.

Yusuf gelip, deve üstünde el bağlayıp, Arapça selam verdi. İbni Yemin selamını aldı. İbni Yemin gördü ki, bir genç yiğit, yüzünde örtüsü var, çok hoş kokulu, kokusu dünyayı kaplamakta.

224

Yusuf yakın gelip sordu:

- Ey yiğit, nereden geliyorsun, nerenin çocuğusun, nereye gidiyorsun – deyince, İbni Yemin Yusuf'un sesini işitince, gözünden yaş akıtarak, hayal etti ki “bu ses Yusuf ağabeyimin sesine benziyor”, diye ağladı. Yusuf dedi:

- Ey yiğit, niçin ağlıyorsun, sen nerenin çocuğusun?

İbni Yemin:

- Yakup'un oğluyuz. Adım İbni Yemin'dir.

Yusuf sordu:

- Yakup'un kaç oğlu var?

İbni Yemin:

- On iki oğlu vardı. Şimdi on bir tanedir. Diğerlerinin hepsi buraya geldiler. Her ikisi aynı annedendiler. Ağabey-kardeş ikisi birlikte kapıdan girdiler. Ben yalnız kaldım. Hiç kimse benim sözümü dinlemiyor. Nereye gittiğimi bilmiyordum. Elhamdülillah, sizin mübarek yüzünüzü gördüm. Beni dinliyorsunuz. Bu nedenle rahatladım.

- Senin ağabeyin gelmedi mi?

İbni Yemin feryat etti, ağladı, Yusuf:

- Niçin ağlıyorsun?

O zaman İbni Yemin:

Ayrılık ateşinin taze oldu bu yarası,

Gece gündüz feryat figan ağlarım,

Hazan vurup soldu gülümün yaprağı,

Ayrılık elinden aman aman ağlarım.

Kırk yıl oldu aklımı şaştım,

Ağlayıp figanımı sınırdan aşırdım,

Onun ateşini gönlümü içinde sakladım,

Ayrılığından dolayı zaman zaman ağlarım.

Ayrılıktan idrakimi yitirdim,

Bu dünyadan figanımı geçirdim,

Babamızın mektubunu getirdim,

Ağabeyimin özelliklerini anlatıp ağlarım.

Babası geceleri kuzum der yatmaz,

Ayrılık ateşinden sanki asla sabah olmaz,

225

Onun feryadına hiç kimse çare olmaz,

Çok zaman geçti, bazen ağlarım.

İbni Yemin ağlar ağabeyi yoktur,

Benim bu derdimin devası yoktur,

Bu dünyanın hiçbir vefası yoktur,

Bahçe gülünüz hazan vurdu, ağlarım.

Kısacası bu cevaptan sonra İbni Yemin dedi ki:

- Benim ağabeyimi küçükken kurt yedi. Ağabeylerim babamıza söylediler.

Babam onları sözünü kabul etmedi, hala yaşadığını ümit ediyor, diye ağladı. Yusuf:

- Ben seni ağabeylerinin gittiği saraya ulaştırayım – deyip, İbni Yemin’in eline bir halka inci verdi.

- Bunu asla kimseye vermeyesin.

İbni Yemin dedi:

- Bu niçin lazım? dedi. Yusuf güldü. İbni Yemin incinin kıymetini bilmediği için tekrar sordu:

- Bunu iyi sakla, çok kıymetli bir şeydir.

İbni Yemin halkayı eline aldı.

Sonunda, İbni Yemin’i saraya götürüp döndüler. Diğer taraftan da ağabeyleri yetiştiler. Yusuf ağlayarak kendi tahtında kaldı.

İbni Yemin orada ağabeylerinin karşısına çıktı. Ağabeyleri dediler ki:

- Burayı nasıl buldun? O zaman İbni Yemin olanları anlatıp, halka incisini ağabeylerine gösterdi. Yehuda:

- Bu halkayı sen saklayamazsın, deyip alıp sakladı. Bir zaman sonra kaybetti. Oraya buraya baktı, halka İbni Yemin’in elinde duruyordu. Kısaca tüm ağabeyleri alıp sakladılar. Onlarda da kalmadı. İbni Yemin’in elinde kaldı. Epeyce burada kaldılar. Bir gün Yusuf yemek hazırlatıp ağabeylerini çağırdı. Onların on biri birlikte toplanıp Yusuf’un sarayına gittiler. İçeri girip, büyük bir hürmetle el bağlayıp beklediler.

Yusuf perde arkasında durup, İbni Yemin’i görüp,

226

ağladı, kendi kendini sakinleştirdikten sonra onlara sordu:

- Babanızın mektubunu alıp geldiniz mi?

Onlar:

- Alıp geldik. Babamız mektubunu size gönderdi, deyip Yakup'un mektubunu çıkarıp verdiler. Yusuf'un mektubu okuduğunda gizlice ağladığını gördüler. Şimdi dedi ki:

- Ey Yakup'un oğulları, babanız Yusuf sağlamış diye yazmış mektuba. Doğru söyleyin. Eğer diriye arayıp bulalım.

O zaman onlar:

- Tövbe, alemlerin şahı, kurt yediği doğrudur ve eğer sözümüze inanmazsanız, kardeşi İbni Yemin'e sorun.

Yusuf:

- Ey İbni Yemin, ağabeyini kurt mu yedi?

İbni Yemin ağlayarak, söz söylemeye gücü yetmedi, kendisini düzelterek dedi ki:

- Ey cömertlik sahibi şahımız, bizim için öldüğü şüphelidir, ağabeylerimle ovaya gitmişti, dönüp gelmedi. Bilmiyorum ne oldu.

Yusuf sordu:

- Ey İbni Yemin, ağabeyin hırsız mıydı, yalancı mıydı?

İbni Yemin dedi:

- Asla, ömründe bir kez bile yalan söylemezdi. Bir lokma yiyecek bulsa kendisi aç kalır, bir fakire verirdi. Onun yaradılışı meleklerden daha güzeldi. Bunlar onu kıskanıp, kötü görüyorlardı.

Yusuf dedi:

- Öyleyse, bu ağabeylerin hırsız ve yalancıymış. Şimdi anlaşıldı, babaları Yusuf sağ diye mektup göndermişti, dedi. Ağabeyleri İbni Yemin'e sinirli gözlerle baktılar ve dediler. "Bekle sen de Yusuf'tan daha beter bir belaya uğrayacaksın" diyorlardı. Yusuf:

- Bunları saraya götürüp, yemek verin, dedi.

Yusuf aleyhisselam bir saray yaptırmıştı. Kendi resmiyle birlikte ağabeylerinin resimlerini de çizdirmişti. Kendisinin eli bağlı, boynunda zincir, ağabeylerinin elinde hançer Yusuf'u öldürüyorlardı. Yusuf kaçıp her ağabeyine yalvarıyor, onlara yapışıp ağlıyordu. O saraya girip, bu resimleri görünce ağabeyleri

227

utançlarından, yüz üstü devrildiler. Akılları başlarından gidip, sersemlediler, ne diyeceklerini bilemediler. İbni Yemin de kendisini yerden yere vuruyordu ve ağlıyordu. Yusuf bir pencereden bunları izliyordu. Yusuf bu olayı görünce, gidip, ağabeylerini çağırttı. Birkaç sözle yakınlık gösterip, yemek koydular. Her iki kişiye bir tabak koydular. İbni Yemin yalnız kaldı. Ona tek tabak koydular. Ağabeyleri birbirleriyle birlikte yemeye başladılar. İbni Yemin onları ağabey-kardeş hepsinin çift olarak yemek yediklerini gördü.

İbni Yemin'in Yusuf ağabeyi aklına gelince, ağlayarak, yemeğe bakmadan, inlemeye başladı. Yusuf bunlardan haberdardı. Perde arkasından bağırdı:

-Ey Kenanlı küçük oğlan, niçin yemeğe bakmıyorsun, yoksa sen deli misin, deyince İbn-i Yemin daha fazla feryat etti, ateşi tazelendi. İlkbahar bulutları gibi gözyaşı döktü, bucevabı veriyordu. Yusuf aleyhisselam da ona cevap veriyordu:

İbni Yemin: Ben garibi ayıplamayın sultanım,

Felek atamın ömrünü tamamlamıştır.

Süt emdiğim ağabeyim, gecem gündüzüm,

Gören gözüm, Yusuf ağabeyim gitmiştir.

Yusuf: Yakup oğlu, burada ağlamayın,

Maksadını söyle, gönlünü alayım,

Padişah olan her derde deva bulur,

Ağlama, bugün, ağabeyin olayım.

- Bunların hepsi ağabey-kardeş rahattalar,

Yaptıkları işleri birbirleri bilirler,

Ayıplamayın bana hayatın sonudur,

Gören gözüm, Yusuf ağabeyim gitmiştir.

- Kim görürse bu dünyanın cefasını,

Sonunda görür onun vefasını,

Gel karşıma gör zevk ü sefasını,

Gam çekme, bugün ağabeyin olayım.

- Ben biliyorum bugün ağabeyim olursun,

Süt emdiğim ağabeyim ne zaman olursun,

Ki gariptir, siz dost olursunuz,

Bağrım kebab oldu, Yusuf ağabeyim gitmiştir.

228

- Ağabeyin nasıldır, davranışlarını, yaradılışını anlat,

Yine güzel yüzünü tarif et,

Ümit et, yaşadığına ağabeyinin şüphe et,

İbni Yemin bugün ağabeyin olayım.

- Ağabeyimin yaradılışı melekten daha güzeldir,
Yüzünü görse şahlar olurdu piyade,
Mısır azizi yalan söz yok burada,
Ben ağlarım Yusuf ağabeyim gitmiştir.

- Çaresiz olursun, ağabeyim diye ağlama,
Ayrılık ateşiyle bağrını dağlama,
Ümit eyle, kötü sözü söyleme,
Gel buraya Yusuf ağabeyin olayım.

- Ben dayanamıyorum, ağlar onun babası,
Gözünde yaş, bağrında taş ablası,
Çok fazladır, gördüğü cefası,
İbni Yemin ağlar: “Ağabeyim gitmiştir”

- Kenanlı genç, sana bu rahatlık,
Mısır sultanı olsun san dost,
Yardım et, dünya malı çok,
Gam etme, Yusuf ağabeyin olayım.

Sonunda, Yusuf aleyhisselam bu cevabı verince, İbni Yemin'i çadır içine aldı. Yehuda, Şemgun bunu görünce kıskanıp, boğazlarından yemek geçmedi. Dediler: "Her yerde çok sevilip, bir sultan olur" diyerek onu kötü gördüler.

Sonunda Yusuf aleyhisselam İbni Yemin'le birlikte yemek yedi. Yusuf mübarek ellerini yemeğe uzattığında İbni Yemin'in gözleri Yusuf'un eline takıldı. Bir ah çekip, ağlamaya başladı. "Acaba Yusuf ağabeyim olabilir mi" deyip, kalbi çarpıp, bu gazeli okudu:

Ayıplamayın padişahım,
Elin benzer kardeşiminkine,
Alemi yaktı ahım,
Kan dolar göz yaşıma.

Kuvvetindir belimde kemer,
Dalından düştü meyve,
Gökyüzü, yer, güneş ve ay,
Titretmekte ağlayışımı.

229

Gam deryası doldu taşıtı,
Girdap aldı, kırdı ekini,
Ayrılık işi taşıtı,
Yıkılsın benim başıma.

Kenan şehrinden gelip,

Ağabeylerime bekçi olup,
Omzuma hırka atıp,
Gezemem kendi gönlümce.

Kötüdür bağı parçalanmak,
Namerde yüzü kara olmak,
İbni Yemin der ayrılık,
Zehir salmıştır aşıma.

Sonunda, İbni Yemin bu cevabı verince Yusuf:

- Aslında sen delisin, ağabeylerinin karşısında yemek yemeden ağlıyorsun. Ben Mısır sultanı, zamanın padişahıyım, senin için benimle aynı tabaktan yemek yemek ne mutluluktur.

İbni Yemin dedi ki:

- Doğru söylüyorsunuz, ne zaman yemeğe el uzatsanız, mübarek elinizi ağabeyimin eline benzetiyorum. Bu sebeple ağlıyorum, bağışlayın, dedi. O zaman Yusuf:

- Yemeğe sahip çık, ağabeyini çabuk göreceksin, deyince, İbni Yemin'in gönlüne acayip bir rahatlama geldi. Yüzündeki perde kaldırılrsa, yüzünü görsem diye hayal etti, birden sarayın içine bir rüzgâr doldu, Yusuf'un yüzündeki perdeyi götürüp attı. Yüzünün aydınlığı parlak güneşten daha parlaktı.

İbni Yemin ağabeyinin yüzünü görünce kendini kaybedip bayıldı. Kendine gelince tekrar bayıldı. Yusuf İbni Yemin'in başını dizlerinin üzerine koyup, yüzüne derman olan suyunu saçıp, kendine getirdi ve onu kendi sarayına götürdü. Kucaklaşıp görüştüler, orada öyle bağrışıp ağlaştılar ki yer ve gökteki her şey titreyerek ağlaştılar. Yusuf, İbni Yemin'in boynuna sarılıp, kendisini tanıtıp, bu cevabı verdi:

Ayrı düşüp, Kenan ilinden,
Ağlayıp, inledim, İbni Yemin can,

230

Uzun zaman ağabeylerimin zulmünden,
Canım viran oldu, İbni Yemin can.

Gömleğimi sırtımdan soyup aldılar,
On yerden canıma hançer çaldılar,
En son Şeddat'ın kazdığı kuyuya attılar,
Zindanlara düştüm, İbni Yemin can!

Kuyu içinde çok zaman kaldım,
Hiç kimse benim gibi gönlü yaralı olmasın,
Yine de acıdı bana cömert olan Gaffar,
Gamdan uzaklaştım, İbni Yemin can!

Ağabeylerim yine gelip yakaladılar,
Bu garip canıma zulmettiler,
Esir edip bir tüccara sattılar,
Bağrım kebab oldu, İbni Yemin can!

Ağabeylerim düşmanlıklarını bildirdi,

Cefa ile güllerimi soldurdu,
Kara gözümü toprakla doldurdu,
Beni hazan vurdu, İbni Yemin can!

Vurup yaralayıp, damga vurdular tenime,
Kötü günler düştü garip canıma,
Acımadılar gözümde akan kanıma,
Acayip sersem oldum, İbni Yemin can!

Yusuf der, yandım, piştım, kül oldum.
Mısır memleketinde uzun zaman köle oldum,
Ayrılıkla çok ay ve yıl geçirdim,
Sonunda sultan oldum, İbni Yemin can!

Sonunda, Yusuf aleyhisselam bu cevabı verince, İbni Yemin ile hallerini soruşup, dedi:

- Ey, küçük kardeşim, sakın aklına kötü bir şey gelmesin, ben seni onlardan bir hileyle alayım.

İbni Yemin:

- Benim muradım da odur, dedi. Anlaşıp dışarı çıktılar. İbni Yemin bu sırları gizleyip, ağabeylerinin yanına vardı. Yusuf buyurdu:

- Kenanlılara tahıl evrin. Bunlar evlerine götürsünler – deyince, görevliler bunlara tahıl verdiler.

Padişahın altın bir ölçü çanağı vardı. O çanakla ölçerek tahıl verdiler. Yükleri tamamlandıktan sonra, çanağı İbni Yemin'in yüküne sakladılar. Onları develere yükleyip, Kenan'a doğru yola çıktılar. Bir iki menzil yürüdükten sonra, Yusuf onların arkasından atlılar gönderdi. "Padişahın o çanağını çalıp gidiyorsunuz, diyerek kırk elli atlı arkalarından ulaştılar. Biraz tehdit edip, dediler ki:

- Ey Kenanlılar, sizler, hırsızsiniz, padişahın ölçü çanağını çalıp kaçılıyorsunuz, dediler.

Yehuda, Şemgun hepsi figan edip, el kaldırıp: "bizler asla böyle bir iş yapmadık. İnanmazsanız yüklerimizi arayın" dediler.

Oraya giden muhafızlar yüklerini aradılar. En sonunda İbni Yemin'in yüklerini gördüler. Çanak İbni Yemin'in yüklerinden çıktı. İbni Yemin'i yakalayıp, bağlayıp, alıp götürdüler. Ağabeyleri feryat edip, arkasından gidip, padişaha müracaat edip, figan ettiler. Yusuf dedi:

- Ey Kenanlılar, niçin böyle işler yapıyorsunuz, peygamber evladıysanız, niçin hırsızlık yapıyorsunuz.

Onlar feryat edip dediler ki:

- Bizler asla böyle bir şey yapmayız. Bu gençtir. Ağabeyi Yusuf da böyle işler yapardı. Bizleri rezil etti. Siz padişahsınız. Babamızın hatırı için bunu bağışlayın, deyip, inlediler.

Padişah sinirlendi, dedi:

- Her ne söylüyorsanız, yalan söylüyorsunuz. Şimdi bu kardeşinizi öldürmek gerekir.

O zaman onlar:

- Ey kerem sahibi şah, onu öldürmeyin. Bizim babamızın hürmeti için onu hapsedip, saklayın. Bizim babamızın hürmetine, bir kimse hırsızlık yaparsa, o hırsız

mal sahibine köle olur. Biz babamıza olanları anlatalım. O ne buyurursa, onu yapalım, dediler.

Bu söz padişaha hoş geldi, uygun buldu, İbni Yemin'in boynuna bir zincir bağladı, zindana atılmasını emretti. Muhafızlar alıp götürdüler. Ağabeyleri Yehuda, Şemgun, Rubil – hepsi bir tarafa çıkıp, istişare ettiler. Yehuda dedi ki:

- Sizler hepiniz, her biriniz bir sokağa varıp

232

bekleyin. Şemgun zindana gidip, İbni Yemini çıkarsın. Ben padişahın dergahında büyük bir nara atarım. Nerede, ne zaman, ne durumda olursanız olun, sizlerin her biri benim naramı duyduğunuzda gezeni sokaktakini, sağdakini-soldakini öldürüp atın – deyip her biri bir köşeye gitti. Kendi nara attı. Ama bu sırdan Yusuf'un haberi vardı. Biliyordu ki “Yehuda nara atsa halkın ödü patlayıp ölü, büyükler bir kılıç vursalar şehri harap ederler” diye endişe etti.

Ancak anlatanlar şöyle rivayet ederler ki, ne zaman bunlar sinirlense, Yakup'un çocuklarından biri gelip sırtlarını sıvazlasa, siniri geçer, durgunlaşır, mecali kalmazdı. Yusuf aleyhisselam oğullarına:

- Git, Yehuda dedenin sırtını sıvazla öfkesi geçip, sakinleşsin, diye emretti.

Yusuf'un evlatları gidip dedelerinin arkalarını sıvazladıklarında siniri yatışıp, durgunlaştı, mecali kesildi. Yusuf'un ağabeyleri anladılar “Yakup'un evlatlarından bir kimse var” diye şüphe ettiler. Kardeşleri bir iki saat kulak verip dinlediler ama Yehuda'dan ses çıkmadı. Dönüp Yehuda'nın yanına geldiler. Yehuda:

Sanırım bu şehirde Yakup'un evlatlarından birileri var. Bir oğlan gelip sırtımı sıvazladığında tüm mecalim kesilip, bir şey yapmaya halim kalmadı. Gelin, her nasıl olacaksa onu bulmalıyız, diyerek devam etti:

- İbni Yemin'in karşısına Şemgun'u bırakıp gidersek iyi olur. Yoksa babamız bize inanmaz “Onu da Yusuf gibi kayıp mı ettiniz” diye azarlar, diyerek anlaşıp Yusuf'un yanına gittiler. Dediler ki:

- Ey cömert şahımız, İbni Yemin'i yalnız bırakıp gitsek, babamız bize inanmaz ona ne cevap vereceğiz. Şimdi Şemgun'u yanına bıraktık. Mübarek mektubunuzu da alıp babamıza gidelim. Böylece bizler de bu zor duruma düşmekten kurtulalım diyerek hepsi Yusuf'a müracaat ettiler.

Yusuf onların bu sözlerini uygun görüp, mektup yazdı. Tüm olan olayları söyleyip, İbni Yemin bu kâseyi çaldığını, muhafızların onu bulup aldığını, yine her şeye rağmen İbni Yemin'in yüküne mücevherler

233

koyduğunu söyleyiverdiler. Bunlar Yusuf'un mektubunu alıp birkaç günde Kenan'a ulaştılar. Mısır padişahının mektubunu babalarına verdiler. Babaları okuduğunda İbni Yemin'in hırsız olduğuna dair sözler gördü. Yakup aleyhisselam derin bir nefes aldığı anda mektuptan Yusuf'un kokusu geldiğini gördü. İçerisinden "Acaba Mısır sultanı benim Yusuf'um mu" diye şüphelendi. İbni Yemin'in kaldığına üzülmeydi. Sonra yüklerini açtıklarında İbni Yemin'in yükünün tamamından mücevherler çıktığını gördüler. Ondan da şüphelenip, rahatladı.

Sonunda, birkaç gün sonra Yakup aleyhisselam mektup yazıp, oğlanlarıyla gönderdi. Mektupta şöyle yazdı: Önce inandığım Allah, sonra İbrahim Halilullahve Ishak nebiullahı tasdik ederim, ben köleyim fakir Yakup'um.

Ey Mısır azizi, benim Yusuf'undan haber verin. Bu mektuptan Yusuf'un kokusu geliyor. Benim takatim kesilir, kendimden geçtim. İbni Yemin hırsız değildir. Ondan bir kötülük beklemeyin, şüphe etmeyin. Yusuf gittiğinden beri yakınlığım İbni Yemin'edir. Onu çabuk gönderin, benim hayır duamı alın" deyip, mektup yazıp oğlanlarının eline verip gönderdiler. Oğulları babalarından izin alıp, Mısır'a gitmek için yola koyuldular. Bir zaman sonra Mısır'a vardılar. Sultanın görüşme yerine varıp, babalarının mektubunu çıkarıp verdiler. Yusuf gizlice okuyup, ağlıyordu.

Onlar yemin ettiler:

- Yusuf'u kurt yedi, dediler.

O zaman Yusuf:

- Öyleyse bize bir mektup geldi. O mektupta ne çıkarsa kabul eder misiniz?

O zaman onlar:

- Öyle olsun, dediler.

Yusuf emretti:

- Falan sarayın ortasında bir mektup asılı. O mektubu alıp gelsinler- deyince, gidip mektubu alıp geldiler. Okuduklarında mektupta şöyle dendiğini gördü: “Yehuda, Şemgun, Rubil, on ağabeyi teker teker:

234

“Bir Arap Kenanlı köle, adı Yusuf, kendi hırsız, yalancı ve kaçak, on sekiz kara paraya Melik İbni Zagır’a sattık. Hiç kimsenin bu konuda şüphesi olmasın.” diye yazılan mektuptur.

Ağabeyler bunu görünce:

- Bizim bir kötü kölemiz vardı, adı Yusuf’tu. Onu satmıştık. Sizin söylediğiniz o köledir.

Yusuf:

- İbni Yemin sizin hırsız olan Yusuf adında bir köleniz var mıydı?

- Öyle kölemiz yoktu.

Bu sözlerle bunların yalancılıkları ortaya çıktı.

Yusuf:

- Ey, Kenanlılar, böyle yalan söylüyorsunuz, bende çok eski zamanlardan kalma bir çanak var, kim ömründe iyilik ya da kötülük yapmışsa onları söyler. Onu kabul eder misiniz?

Onlar:

- Kabul ediyoruz

Gidip kâseyi getirdiler. Yusuf:

- Ey kâse, doğru söyle, bu Kenanlılar kardeşlerine cefa ettiler mi? deyip kaseye vurdu.

Kâse nağmeli bir ses çıkardı, sesin arasında Yusuf:

- Oğlum bu kâse ne söylüyor?

Oğlu:

- Ey, baba, bu kâse diyor ki, Yusuf bir rüya gördü. Babasına rüyayı yorumlattı. Bundan Şemgun'un annesi haberdar oldu, gidip oğullarına anlattı. Onlar hileyle, onu kötü görüp, yanlarına alıp ovaya gittiler. Ondan sonra öldürecek oldular, Yehuda ağabeyi öldürülmesine razı olmadı. Ondan sonra kuyuya saldılar, diye cevap verdi.

Yine Yusuf kâseye vurdu. Cam yine ses çıkardı. Yusuf tekrar sordu:

- Ey oğlum, kâse ne diyor?

Oğulları:

- Ey baba, kâse diyor ki, Yusuf' kuyuya attıktan sonra, bir oğlağın derisini yüzüp, Yusuf'un gömleğini kana bulayıp "kurt yedi" diye, yalan söyleyip, babasına yemin

235

edip, Allah'a asi olup, babalarından korkarak geldiler, diye cevap verdi.

Yusuf kâseye tekrar vurdu.

- Ey oğlum, kâse ne diyor?

Oğulları:

- Ey baba, kâse diyor ki, Yusuf'u Melik Zagır kuyudan çıkardı. Ağabeyleri varıp, Yusuf'u Melik Zagır'a on sekiz kara paraya sattılar, diye cevap verdi. Yehuda, on ağabeyi dövünerek başlarına vurup, sakallarını yolup, figan ettiler:

- Vay, Yusuf'um sensin! Bizler utandık, suçumuzu bağışla! Allah'ın birliği, dedem İbrahim, İsmail, İshak hakkı için, diyerek yerinden kalkıp Yusuf'un ayağına kapanıp, ağlaştılar. Tüme melekler, insanlar, cinler de ağlaştılar.

Yehuda, Şemgun ve diğer ağabeyleri bu cevabı verip, ağlıyorlardı:

Gazel budur:

Yehuda ağladı Yusuf can, kardeşim,

Çoktur günahımız, bugün affedin!

Tövbe ettik, affet canım kardeşim,

Her ne cefa ettiyse, bugün affedin!

Seni attık, cefa ve belaya,

Razı olup sabrettin, kadere,

Bu yaptıklarımızla asi olduk Allah'a

Her ne cefa ettiyse, bugün affedin!

Öncelikle Allah'ın birliğinin hürmetine,

İbrahim, İsmail dedem yakınlığının hürmetine,

Babamız Yakup'tur onun hürmetine,

Her ne cefa ettiyse, bugün affedin!

Aklına getirme çektiklerini,

Biz garibanlara vefa göster,

Hatalarımız yerine yardımınla karşılık ver,

Her ne cefa ettiyse, bugün affedin!

Utancımızdan kızıl güller solacak,
Kıyamete kadar gönlünde yara kalacak,
Yehuda kapında gülün olacak,
Her ne cefa ettiyse, bugün affedin!

236

İdris ile Nuh nebi hakkı için,
İbrahim İsmail dedelerim hakkı için,
Yakup'un çektiği elemelerin hakkı için,
Mısır azizi, ağabeylerinizi mutlu edin.

Sahip oldukların harap olur bunlar ağlasa,
El kaldırıp, Allah'a dua edip yalvarsa,
Siz affedin, bular sizi yaralasa da,

Kötülüğe iyilik yap, farzdır
Padişaha cömertlik sıfatı farzdır,
Mısır azizi, Züleyha'yı arzular,
Yusuf sultanım, ağabeylerinizi mutlu edin.

Sonunda, Züleyha bu cevabı verdiğinde, Yusuf aleyhisselam yerinden sıçrayıp kalktı. Dedi ki:

- Ey ciğerparelerim, sizlere zerre kadar sözüm yok. Sizler he ne yaptınız, derecem arttı. Şimdi yerden kalkın, her ne cefa gördüysem Allah için onları affettim, deyince, hepsi birden figan edip, yerinden kalkıp Yusuf'un ayaklarına baş koyup ağladılar. Yusuf onları kucaklayıp, ağlaştılar, hal-hatır sordular, Mısır şehrine haber verip, davul, zurna çaldırıp, orada zevk ve sefa kıldılar. Yedi kat göğün melekleri sevinçliydi. Yusuf babasına kavuşacak olmanın neşesiyle her şeyi unutmuştu. Ağabeyleri babalarına birini göndermeyi uygun gördüler. Dediler:

- Kim gidip bu haberi babamıza götürecektir, Yusuf'un gömleğini götürüp, gözlerine sürerse, gözlerini açılıp evlatlarını Mısır'a göçürüp gelse - deyince her ağabeyi ayrı yarı:

-Ben giderim, dedi.

O zaman Yusuf:

- Hepiniz doğrusunuz, sizden önce Beşer gitsin. Gömleği ulaştırıp, gözlerine sürsün, gözü açılsın, dedi.

Şimdi Beşer'i anlatalım.

Yakup'un cariyeleri vardı. O cariyenin Beşer diye bir oğlu vardı. Bir gün Yakup'un adamları götürüp o cariyenin oğlu Beşer'i sattılar. Beşer'in annesi ağlayıp, gökyüzüne bakıp, feryat edip, yalvardı: Dedi ki:

238

- Beni Yakup Beşer'imden ayırdı. Onun da en sevdiği oğlunu sen ayır, dedi. O sırada gaipten bir ses geldi: "Ey, cariyeye, dert etme. O da en çok sevdiği oğlundan ayrılacak. Sen oğlun Beşer'e kavuşmadan o da oğlu Yusuf'a kavuşamayacak" dedi.

Beşer'i sattıktan sonra, Beşer Mısır'a götürülmüştü. Yusuf onu bulup, satın almıştı. Onun için Beşer'i babasına göndermişti. Beşer birçok yol kat edip Kenan'a

ulaştı. Yakup'un evine yakın geldiğinde bir ihtiyar kadının ellerinde testi ile dere kenarına gittiğini gördü. Beşer onu görüp, selam verdi:

- Ey ana, Yakup'un evi hangisidir?

O zaman ihtiyar kadın:

- Yakup'u sorup ne yapacaksın?

Beşer:

- Onun oğlu Yusuf'tan müjde getirdim.

İhtiyar kadın:

- Kırk yıldan beri kayıp Yusuf'tan ne haberi getirdin?

Beşer:

- Oğlu Yusuf Mısır şehrinin padişahıdır, ağabey kardeş hepsi tanıştılar. Beni gönderdiler. "Git Yusuf'un gömleğini babamız yüzüne sürerse gözleri açılır" dediler. Onun için buraya geldim.

İhtiyar:

- Sen delisin ya da yalancısın. Benim Beşer'im gelene kadar, onun oğlu Yusuf gelemmez, deyip, gökyüzüne bakıp, inledi. Beşer:

- Ey ana ben oğlun beşerim, deyip, kendini attan aşağı attı, annesinin boynuna sarıldı. Annesi kendini kaybedip bayıldı. Kendine gelince, hal-hatır sordular. Ondan sonra Yakup'un yanına gittiler. Bu olanları ta baştan sona kadar anlattılar. Yakup yerinden kalktı, Beşer'i kucaklayıp, bayıldı, sonra kendine geldi. Dedi ki:

-Ey Beşer, Yusuf'u nasıl gördün?

Beşer:

- Oğlunuz Yusuf Mısır şehrinin sultanıdır, ağabey kardeş buluştular, hepsi tanıştılar. Mübarek gömleğini size verdiler. "Gözlerine sürerse, gözleri açılır" deyip bizi gönderdiler. Yine dedi ki "Kenan'dan aile ve evlatlarını göçürüp, Mısır'a gelsinler" deyip, mübarek gömleklerini çıkarıp verdiler, Yakup onu alıp

kokladı, ondan son gözlerine sürdü. Gözleri öncekinden daha aydın oldu ki sanki yirmi beş yaşındaki gibi oldu. Yusuf'un güzelliğinin arzusıyla, bunları söyledi:

Şükür Allah'a o gülizarımdan geldi haber,
Kırk yıl oldu ayrı düşeli şehsuvarımdan haber,
Takatim kesildi, sabır ve kararımdan haber,
Ayrılığından ağlayan gece gündüzümden haber.

Bilmiyorum bu nedir hayal mi gerçek mi,
Takatim yoktur yüzünü görene kadar o ay yüzlüyü,
Ben sana emanet ettim koru onu ya zülcelal,
Allah'a şükür var umudum, ondan güzellikler gösterir,
Geldi Yusuf'tan, kırmızı yüzlü narımdan haber.

Bu haber nereden gelir, Allah'ın yardımı olmasa,
Maksadına ulaşamaz insan, onun hidayeti olmasa,
İbrahim, İsmail, İshak'tan şefaath olmasa,
Diğer düşmanlardan yine ayıplama olmasa,
Geldi Yusuf'tan, kırmızı yüzlü narımdan haber.

Ulaşamaz hiç kimse ayrılık acısı olmadan,

Hiçbir şey mamur olmaz, hane viran olmadan,
Dostlarım gönlümde bir zerre pişmanlık olmadan,
Çekmedi hiç kimse bir derdine derman olmadan,
Geldi Yusuf'tan, kırmızı yüzlü narımdan haber.

Ey Yakup, şükret Allah'a, gitti kaygı, geldi mutluluk,
Hak teala Yusuf'umun ömrünü kılsın uzun,
Akıllı Allah'tan başkasına güvenmeyendir,
Sabredip, güvendim, Allah'a itimat ettim,
Geldi Yusuf'tan, kırmızı yüzlü narımdan haber.

Yakup aleyhisselam bu cevabı verip, Yusuf'un güzel yüzünü beklemeye başladı:

- Oğullarım ne zaman gelir, deyip, otururdu. Ama Yusuf Beşer gittikten sonra babasına kardeşlerini gönderdi. Onlara bir mektup yazıp verdi. Olan olayları, gördüğü cefaları söyleyip, mektubu ağabeylerinin eline verdi. Yusuf'un mektubu budur:

Allah'ın emridir bize ey baba,
Affet, kendim geledim.

240

Tüm hata bizdeyse de bağışlayın,
Affet, kendim geledim.

Yanınızda ağabeylerim ağladılar,
Alıp çıkıp elimi ayağımı bağladılar,
Kuyuya atmaya beni çağırđılar,
Affet, kendim geledim.

Uzun zaman kuyu oldu mekânım,
İşitmedi kimse gönöl inlememi,
Yine Allah kolaylaştırdı zorluklarımı,
Affet, kendim geledim.

Ağabeylerim gidip, beni tuttular,
On sekiz paraya beni sattılar,
Beni Mısır diyarına götürdüler,
Affet, kendim geledim.

Götürüp beni tüccar, pazara çıkardı,
Mısır sultanı verip değeri aldđ,
Kaygıyla gül yüzüm soldu,
Affet, kendim geledim.

Uzun yıllar köle olup inledim,
Gece gündüz bela ile yakındım,
Gam keder, dert ile doluydum,

Affet, kendim geledim.

Ayrılık bunların hepsinde zordur,
Sizlerden ayrılalı işim figan etmektir,
Babacığım, ayrılık çok uzun oldu,
Affet, kendim geledim.

Suçlayarak Mısır azizi şüphe etti,
Elimi bağladı, aman dilemem bakmadı,
Ben garibi attı yine zindana,
Affet, kendim geledim.

Zindanda kaldım yaklaşık kırk yıl,
Acıdı Allah, yardım etti bana,
Oldu benim zor işlerim kolay,
Affet, kendim geledim.

İbrahim, İsmail, İshak dedemiz,
Şefaatteler görüp inlememi,

241

Babacığım, mektubumu okuyup ağlayınız,
Affet, kendim geledim.

Sizin duanızdan Yusuf murada,
Günden güne hürmeti oldu ziyade,
Yine bilmediğim bir sır vardı arada,
Affet, kendim geledim.

Sonunda Yusuf bunları söyleyip, ağabeylerine vererek Kenan'a yolladı. Gidip ağabeylerine ulaştılar. Baş koyup ağlayarak, boynuna sarılıp, çok özür dilediler. Yakup onları teker teker kucaklayarak suçlarını affetti. Yusuf'un mektubunu okuyarak, gördüğü cefalara ağlıyordu. Ancak bu sıkıntılardan kurtulmasına mutlu olmuştu.

Sonunda Yakup tüm evlatlarıyla göçerek, Mısır'a doğru yola çıktı. Yusuf'a "babanız geliyor" diye haber verdiler. Yusuf şehir halkına şu emri verdi:

- Hepiniz bölük bölük babamı karşılamaya çıkın, deyince, hepsi gruplar halinde yürüdüler. Genç erkeler bir grup, vezirler bir gurup, sihirbazlar bir grup, müneccimler bir grup oldu.

Sonunda, gelip her biri kendi grubu ile ata binip, o taraf gittiler. Zurna, davul, şarkıcı, müzisyen bir grup oldular. Yakup aleyhisselamı karşılamaya çıktılar. Hazreti Yusuf da İsrail nebi ile babasını karşılamaya çıktı. Yakup aleyhisselam bir toz bulutunun geldiğini gördü. Toz içerisinde birçok atlı gelip hürmetle Yakup'un ellerini tutup, yer öptüler. "Merhaba" diyerek onu karşıladılar.

Yakup sordu:

- Nereden geliyorsunuz?

Onlar:

- Yusuf bizi kendisinden önce gönderdi. Onun haberini getirdik. Onlar da çabucak gelecekler, diye cevap verdiler.

Yakup yine ilerledi. Yine bir toz bulutunun geldiğini gördü. Toz içinde bin atlı sancaklarla, bayraklarla gelip, Yakup'la görüşüp, hürmette bulundular.

Yakup sordu:

-Bunlar kimlerdir?

Dediler:

242

- Beyzadelerdir.

Yakup tekrar ileri yürüdü. Yine bir toz bulutu çıktı. Toz içinde elbise giymiş kimseler göründüler. Yakup sordu:

- Bu gelenlerde Yusuf var mı?

Dediler:

- Bunlar alimlerdir.

Onlar gelip Yakup'la görüşüp hal hatır soruştular. Tekrar ileri yürüdüler. Bir toz çıktı. Yakup:

- Oğlum bunların arasında var mı?

Dediler:

- Bunların hepsi müneccim-sihirbazlardır.

Onlar da gelip, Yakup'la görüştüler. Yakup Yusuf'un yüzünü görmeye o kadar istekliydi ki, akli başından gitmiş, kendinden geçmiş, hiçbir yeri görmeden geliyordu.

Tekrar bir toz çıktı.

Yakup sordu:

- Bu gelenler kimlerdir?

Dediler:

- Bunların hepsi Yusuf'un köleleri, esirleridir.

Yine ilerlediler. Bir toz ortaya çıktı. Toz içinde sancaklar, bayraklar, tuğlar, debdebeyle büyük sultan çadırı, parlak güneş, aydınlık ay, alemlerin başı, yüz renk, şanlı şevketli, huri sıfatlı, hidayet nuru, dilinde bin zikir ve dua, tüm halk onun aşkıyla çığırıyor, etrafında cihan sultanları, bir çok hafızlar, yüzlerce şarkıcı, sağında solunda bir çok kimse büyük bir gürültüyle önce geldiler, Yusuf atının üzerinde halkı selamlayıp, halkı zevk ve şevkiyle yüzünü gösterip mest ederek geldi. Yedi kat gökyüzünün kapıları açıldı, tüm melekler seyredip, yer ve gök levha ve kalem, baba oğula övgüler yağdırıp ve kuşlar her tarafta uçuşup, Allahu teala rahmetini aleme saçıp, cihan yine nurlarla dolmuştu. Yakup sordu:

- Bu gürültüyü yapan kimlerdir?

Dediler:

- Ya Yakup, gözünüzün nuru Yusuf'tur deyince, Yakup aleyhisselam bayıldı. Yakınları geli, attan indirdiler. Yusuf aleyhisselamın gözleri babasına takılınca, kendinden geçti, attan

243

inmeyi unuttu. Yusuf kendini attan attı, babasının boynuna sarılıp, çok ağlayıp inlemeyle halka bağırarak bu koşmayı okuyordu:

Yusuf- Kırk yıl önce kaçan kulun konuşur,

Hoş geldiniz, başım üzerine azizim!

Dostlar gülüp, düşmanlarım ağlaşır,

Hoş geldiniz, başım üzerine azizim!

Yakup: Kırk yıl oldu kaçırmışım şahinimi,

Ceylan gözlü maralım sen misin?

Düş müdür, akıl mıdır, hayal mi,

Yusuf adlı sevdiğim sen misin?

- Bir ok idim uzak yere atıldım,

Köle olup, ilden ile satıldım,

Allaha şükür, duanızla kurtuldum,

Hoş geldiniz, başım üzerine azizim!

- Senden ayrıldığımdan beri, eğlenmedim,

Kan ağlarım, göz yaşlarımı silmedim,

Sevdiğim kuzumun nerde olduğunu bilmedim,

Taze bağım, gül bahçem sen misin?

- Çok günler kuyuda kaldım,

Her geçen gün halimi değiştirdim,

Ayıplamayın, sizin gönlünüzü incittim,

Hoş geldiniz, başım üzerine azizim!

- Senin ayrılığın, yavrum, kebab eyledi,

Allah'ım emredip, azarladı,

Deme “Yusuf –diye- hitap eyledi”

Hak'tan gelen sevdiğim sen misin?

Yusuf de, oynayarak, gülerek gezmedim,
İzin istediğini yazmadım,
Babacığım ayrılığınıza dayanamadım,
Hoş geldiniz, başım üzerine azizim!

Yakup'un dilinde duası sensin,
Cemşit'in dünyayı gösteren camı sensin,
Kırk yıllık derdimin devası sensin,
Gitti sabrımız kararımız, sen misin?

244

Sonunda, baba oğul bu cevapları verip, birbirlerine hâl hatır sordular, Mısır'a doğru yola koyuldular. Halk bunların arkasında gruplar halinde yürüdü, şehre girdiler. Mutlu olup, kutlama yapıp, yedi gün yedi gece düğün dernek kurdular, eğlendiler. Mısır şehri öyle mesut oldu ki hiç kimse birbirine kötülük etmedi.

Kısacası lafı uzatmayalım, bu şekilde elli yıl geçti. Elli yıl sonra Yakup Yusuf'la ve tüm Mısır halkıyla vedalaşıp, Kenan'a göçtü. Gidip Şam ve Kenan halkıyla görüştü, bir zaman sonra da bu fani alemden, baki aleme göçtü. Kenan halkı büyük bir hürmetle cenaze düzenleyip, İbrahim, İsmail ve İshak peygamberlerin yanına defnettiler.

Yusuf peygamberse uzun süre yöneticilikte kalıp, ömür geçirdi, mutluydular. Bir zaman sonra, ecel yaklaştı, Yusuf hazana tutulmuş yaprak gibi titredi. Züleyha'nın yanına varıp, oğullarıyla vedalaştı, ağlaştılar.

Yusuf Züleyha'nın elini tutup, helalleşip, bunları söyledi. Züleyha da "birlikte giderim" deyip şunları söyledi:

Yusuf- Hoş kal, Züleyhacığım, fani dünyada,

Artık beklemeden gitmeliyim.
Kim gelirse gider fani dünyadan,
Hoş, sağlıcakla kal, canım, gitmeliyim.

Züleyha–Yusufcuğum, bırakma ayrılık yarasını,
Bekle birkaç gün sırdaş olalım,
Seyredelim fani dünyanın bahtını,
Sonra ebedi yurtta birlikte kalalım.

- Herkes kendi yoluna gider Züleyha,
Baba oğul birbirinden arınmış,
Bana yoldaşlığı imanım eder,
Hoş, sağlıcakla kal, canım, gitmeliyim.

- Sen gittiğinde ben inleyip, ağlarım,
Ayrılık ateşiyle ciğerimi dağlarım,
Ölünceye kadar senin yoluna bel bağlarım,
Sabret, ebedi yurtta birlikte kalalım.

245

-Her kime ecel gelse hazanı,
Gider beklemeden, durmaz zamanı,
Ben gidiyorum, belki, şüphe yok buna,

Hoş, sağlıcakla kal, canım, gitmeliyim.

- Sen olmasan, kara gözlüm ne yaparım,
Tatlı dudağını, şirin sözünü ne yaparım,
Kırmızı elma gibi yüzünü ne yaparım,
Sabret, ebedi yurtta birlikte kalalım.

- Ben gittiğimde kendini cefaya salma,
Figan edip, eziyette kalma,
Sen rahat ol, emanet ettim seni Allah'a,
Hoş, sağlıcakla kal, canım, gitmeliyim.

- Sen olmazsan dünyaya ben bakamam,
El uzatıp mücevher altın alamam,
Gidersen, ben senden ayrı kalamam,
Sabret, ebedi yurtta birlikte kalalım.

Yusuf Hak emrine uydu,
Züleyha Yusuf için ağladı,
Ölüm tüm halkı dağladı,
Hoş, sağlıcakla kal, canım, gitmeliyim.

Züleyha der, iyiyi kötüyü gördüm,

Dünyada sıkıntısız zaman geçirdim,
Gidersen ben de arkandan gelirim,
Sabret, ebedi yurtta birlikte kalalım.

Sonunda bu cevabı verip, Yusuf aleyhisselam ağlayıp, kazaya razı olup, Züleyha ile ve oğullarıyla vedalaşıp, zikir ve duayla meşgul oldu.

Ansızın Yusuf'un canını kabzettiler. Ona Mısır halkı, yas tutup, figan ettiler. Zavallı Züleyha tabutun etrafını dolaşıp, ağlayarak bu gazeli okudu:

Aziz bedenden tatlı canım çıktı,
Söz olmasa, altın dili ne yapayım,
Ecel rüzgârı imaretimi yıktı,
Servi olmasa, boyu dalı ne yapayım.

246

Gerekmez artık bana boyum posum,
Zehir oldu bana tatlı içecek sularım,
Yusuf can görmeyecekse güzel yüzümü,
Gözümde şehla bakış, yüzümde beni ne yapayım.

Aydan başka gül renkli şarap olmasın,
Gözde sürme, yüzde gülsuyu olmasın,
Sümbül saçım, ip gibi olmasın,
Altın gerdanlık, altın alınlık olmasın,

Viran olur bağlar, bahçıvan olmasa,
Mülkü harap olur sultan olmasa,
Bağlarda bülbülleri olmasa,
Ta gibi açılan kırmızı g l  ne yapayım.

Züleyha, sözüne etme ihanet,
Ver bu canını, beş günlük emanetti,
Beraber olursun Allah yardım ederse,
Yar olmasa, can ve g nl  ne yapayım.

Züleyha bunları söyleyip ağlayarak, ne yapacağını bilmeden, aklı başından gitti, sersemledi, gözleri yaşardı, “değiş tokuş” deyip, iki gözünü oyup, bir gözünü tabutun baş ucuna koydu. Bir gözünü tabutun ayak ucuna koydu.

Sonunda, Yusuf aleyhisselamın üstüne atlas ve sırmalı kumaştan örtü örtüp, cenaze düzenleyip, defnettiler. Ondan sonra Züleyha Yusuf’un  n tarafında kendine bir ev yaptırdı. Ev tamamlandıktan sonra Züleyha yalvardı:

- Ey temiz ve rızık verici, bugün sen benim canımı al – diye yalvarıp, zikir ve duayla meşgul oldu. Birden Züleyha’nın ruhu kabzedildi. Mısır halkının tamamı büyük bir hürmetle Züleyha’yı da defnettiler.

SONUÇ

Türkmen Edebiyatının 18. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Nurmhammet Andalıp tarafından yazılan Yusup Züleyha isimli eser incelenmiştir. Çalışmamıza konu teşkil eden bu metinden yola çıkılarak dönemin Türkmen dil özellikleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekli itibarıyla Halk Edebiyatındaki halk hikâyesi formunda oluşturulan eserin manzum kısımlarında beyitler, dörtlükler ve beşlikler (muhammes) bulunmaktadır. Ahenk oluşturmak için bu şekiller vasıtasıyla uyaklar oluşturulmuştur.

Oğuz grubu Türk şivelerinden biri olan ve bünyesinde birtakım Çağatayca özellikleri de barındıran Türkmenceye dair incelediğimiz metinde öne çıkan bazı fonetik ve morfolojik özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Ayırıcı bir hususiyet olarak aslî uzun ünlüler korunmuştur. Bu durum ikizleşme (diftonglasma) biçiminde de görülür.

ET ât> ât “ad, isim” (32/30)

ET ti->diy- “demek, söylemek” (41/7)

2. Eski Türkçede bulunan nazal n’ler (ñ) korunmuştur.

ET köñül “gönül” (44/35)

ET tañrı “Allah” (63/26)

3. Eski Türkçede kelime sonunda yer alan “g”ler diğer Oğuz şivelerindeki gibi erimek suretiyle düşmüştür. Ancak, Çağataycanın etkisiyle korunduğu örnekler de metnimizde bulunmaktadır.

ET ulug “ulu, büyük” (76/9)

ET katıg “katı, sert” (96/29)

4. Damak uyumu Türkiye Türkçesinden daha ileri düzeydedir. Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen kimi kelimeler de uyuma girmiştir.

Ar. haber>habar “haber, bilgi” (109/11)

Fars name>nama “mektup” (109/8)

TT elma>alma “elma” (121/7)

5. Dudak uyumu tam değildir. Bu duruma ikinci heceden sonra düz-dar ünlülülerin kullanılması sebep olmuştur.

ET okı->okı- “okumak” (123/15)

ET küntüz>gündiz “gündüz” (24/10)

6. Türkiye Türkçesindeki kullanımlarına göre düz ünlülerin yuvarlaklaştığı kullanımlar mevcuttur.

ET yabız>yovuz “fena, yaman, kötü” (4/5)

Fars. āvāz> ovāz “ses, seda” (13/19)

7. Uzun ünlülerin kısaldığı örnekler bulunmaktadır.

Fars. cihan>cahan “cihan, dünya” (38/21)

Fars. zencir>zıncır “zincir” (33/1)

8. Çağataycadan gelen bir özellik olarak zamir “n”sinin düştüğü örnekler görülmektedir.

bularga “bunlara” (18/15)

hicriden “ayrılığından” (36/3)

9. Çoğunlukla işlek olan +Ilk, +sIz, +lA, -(I)l-, -t-, -(A)k gibi Türkiye Türkçesindekilere benzer yapım ekleri kullanılır. Farsça ön ve son ekler de mevcuttur.

bimarlık “hastalık” (40/8)

yetimlik “yetimlik” (34/4)

armansız “sıkıntısız” (121/22)

yıgla- “ağlamak” (90/3)

ayrıl- “ayrılmak” (25/16)

yıglat- “ağlatmak” (74/7)

pıçak “bıçak” (41/16)

10. Fiilimsi eklerinin Türkiye Türkçesine benzerlikleri bulunmaktadır. Bunlar –mAk, -An, -Ip şeklinde eklerdir. –gAn, -gAç, -gAlI, -(I) bAn eklerinden bazılarıysa Eski Türkçe, Harezmi Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde görülen şekilleriyle kullanılmıştır.

bolmak “olmak” (64/21)

köyen “yanan” (97/9)

aytıp “söyleyip” (106/27)

bargan “varan, ulaşan” (107/10)

iygeç “yiyince” (75/8)

ayrılmalı “ayrılalı, ayrıldığımdan beri” (119/15)

sallanıban “sallanarak” (60/32)

11. Hâl eklerinden olan yükleme ve ilgi durumlarında ünsüz harfle biten kelimelere gelen “+nI”lı şekil Türkiye Türkçesinden farklı olarak kullanılmıştır.

bizni “bizi” (42/7)

olarnıñ “onların” (6/19)

12. Öğrenilen geçmiş zamanı göstermek için Türkiye Türkçesindeki –miş yapısına ek olarak –(I)pdır eki de kullanılmıştır.

bolupdır “olmuş” (72/8)

düşüpdır “düşmüş” (56/11)

barmış “varmış, ulaşmış” (71/23)

Sonuç olarak, Türkmen Türkçesi, dil tasniflerinde Türkiye Türkçesinin de içinde bulunduğu Batı Türkçesine dâhil edilmesi dolayısıyla Türkiye Türkçesiyle birçok ortak özellikler barındırmaktadır, bununla beraber Eski Türkçedeki bazı hususiyetleri de içermesinden dolayı Eski Türkçe araştırmaları için de önemli veriler arz etmektedir. Üzerinde çalıştığımız metin 18. yüzyıl Türkmencesinin özelliklerinin saptanması açısından önemlidir. Metnimizin diğer dikkate değer bir yanı da tarihî Türk şivelerinden Türkçenin Doğu kolunu temsil eden Çağatayca birtakım özellikleri içinde barındırmasıdır.

KAYNAKÇA

- Aça, Mustafa: **Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2003.
- Akar, Ali: **Türk Dili Tarihi**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2005.
- Akpınar, Yavuz; Ağca, Ferruh: **Çağdaş Türk Edebiyatları I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Caferoğlu, Ahmet: **Türk Dili Tarihi**, Ankara, Altınordu Yayınları, 2015.
- Alkaya, Ercan; Buran, Ahmet: **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.
- Arat, Reşit Rahmeti: “Türk Şivelerinin Tasnifi”, Haz. Osman Fikri Sertkaya, **Makaleler I**, Ankara, TKAE Yayınları, 1987.
- Azmun, Yusuf: “Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında”, **Reşid Rahmeti Arat İçin**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1996, s.32-83.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.

İlker, Ayşe:

Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

Kafesoğlu, İbrahim:

Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti”, **Jean Deny Armağanı**, Ankara, 1958, s. 121-133.

Kara, Mehmet:

Çağdaş Türkmen Şiiri”, **Türk Dili**, Türk Şiiri Özel Sayısı (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri), Sayı: 531, Mart 1996, Ankara: 852-889.

Kara, Mehmet:

Türkmen Türkçesi Grameri, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2012.

Meredov, A:

Andalıp ve Türkmen Yazuv Edebiyatında Tahmıs Yazmaklık Debi, Aşgabat, Türkmenistan İlimler Akademisi, 1970.

Meredov, A; Nuryagdiyev, A:

Nurmuhammet Andalıp Lirikası, Aşgabat: İlim Neşriyatı, 1976.

Sağlam, Soner:

“Nurmuhammet Andalıp”, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, s.14.

Sümer, Faruk:

Türkmenler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XLI, İslam Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 608-611.

Şihnepesov, Aman:

XVIII. Asır Türkmen Edebiyatı,
Aşgabat, Türkmenistan Bilim Bakanlığı,
2008.

Tekin, Talat:

Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir
Tasnifi”, **Erdem**, Sayı 13, Ocak 1989, s.
155.

Tekin, Talat; Ölmez Mehmet; Ceylan
Emine; Ölmez Zuhal; Eker, Süer:

Türkmence-Türkçe Sözlük, Ankara,
Simurg Yayınları, 1995.

Tika- Avrasya Dosyası:

Türkmenistan Özel Sayısı, Sayı 87,
Kasım 1997, s. 4.

Elektronik Kaynaklar:

Mermer, Ahmet: **Türkçe'nin Konuşulduğu Coğrafyalar**, Ankara, Kültür ve Turizm
Bakanlığı Yayınları, 2009. (Erişim: 3 Kasım 2021)

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nurmuhammet-andalip> (Erişim: 5 Kasım 2021)

